

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav českých dějin

ČESKOSLOVENSKO V ROCE 1957 V RÁMCI VÝCHODNÍHO BLOKU

Czechoslovakia in 1957 in frame of easter block

Bakalářská práce

Eva Palivodová (roz. Krondlová)
Historie (2005 – 2008)

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Robert Kvaček, Csc.
Praha, srpen 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 5. srpna 2008

Obsah

Úvod.....	4
1 Reakce na krize roku 1956.....	6
1.1 Charakteristika politického systému.....	7
1.2 Události roku 1957.....	20
1.3 Politické reakce na maďarské povstání.....	21
1.4 Zahraniční politika Československa.....	31
1.5 Hospodářství a sociální politika.....	34
1.6 Ideologie a propaganda.....	45
2 Upevňování pozice.....	51
2.1 Politika a události v SSSR.....	51
2.2 Ideologický vývoj.....	55
2.3 Věda, kultura, umění.....	58
3 Triumf.....	66
3.1 Československo a mezinárodní komunistické hnutí.....	66
3.2 Politika ČSR.....	75
3.3 Hospodářství.....	78
4 Postavení Československa ve východním bloku.....	80
Závěr.....	83
Seznam pramenů a literatury.....	84
Prameny.....	84
Literatura.....	85
Použité zkratky.....	88
Seznam příloh.....	89
Shrnutí.....	90
Résumé.....	91

Úvod

Tématem mé práce je Československo v roce 1957 v rámci východního bloku. Po revolučním roce 1956 se socialistické státy vyrovnávaly s krizí bloku. Toto hledání nových směrů a opětovné upevňování režimu probíhalo na několika úrovních – politické, hospodářské a také ideologické. Má práce se snaží zodpovědět na otázku, jakým způsobem se s krizí východního bloku vyrovnávalo v průběhu roku 1957 Československo, jakým způsobem se zde odrážela krize i předchozí vývoj východního bloku. Zaměřila jsem se na sledování vývoje v hlavních společenských oblastech – domácí a zahraniční politika, hospodářství a sociální politika režimu a vývoj ideologie.

Jako prameny jsem využila fond Politického byra ÚV KSČ a Ideologického oddělení ÚV KSČ, které jsou uloženy v Národním archivu. Dále pak soudobý tisk, hlavně periodika Rudé právo, Život strany a Nová mysl. Tisk bylo třeba interpretovat s vědomím neustále působící propagandy. Tisk byl pod dohledem cenzury a aparátu ÚV KSČ. Použité tiskoviny byly dokonce oficiálními orgány strany a jejich vydavatelem byla přímo Komunistická strana Československa. Využila jsem je tedy především k pozorování ideologického působení na veřejnost a propagandistických kampaní strany. Fakta o událostech jsem z nich čerpala opatrněji. Oproti tomu materiály Politického byra ÚV KSČ jsou často psány otevřeněji, zvláště v zaznamenaných diskusích se někdy objevují pragmatické názory bez ideologické zástěrky. Tyto materiály byly totiž interní a podléhaly utajení.

Hlavní literaturou k tématu jsou především větší přehledové práce o dějinách Československa, které nepojednávají přímo o roce 1957, ale o širším časovém období. Dění v sovětském bloku od jeho vzniku až po zánik se věnuje rozsáhlá kniha autorů Jiřího Vykoukala, Bohuslava Litory a Miroslava Tejchmana *Východ – vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989*.¹ Tato kniha sleduje hlavní události a souvislosti vývoje ve všech zemích sovětského bloku, pochopitelně se však nezabývá detaily. Přehled hlavních událostí v Československu v letech 1956-1957 v politickém i hospodářském vývoji podává Jan Rataj v knize *Komunistické Československo 1948- 1960*.² Kniha je psána jako skriptum pro studenty, a proto nemá poznámkový aparát a je zde uvedena jen základní

1 VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

2 RATAJ, Jan. *Komunistické Československo 1948-1960*. Plzeň 1995.

výběrová literatura. Kniha Jana Křena *Dvě století střední Evropy*³ pojímá události konce padesátých let ve velmi širokých souvislostech. Zabývá se vývojem států střední Evropy od 18. století téměř do současnosti. Pro dané téma jsou výborné práce Karla Kaplana, které přinášejí řadu empirických dat. Jedná se o přehledovou práci *Československo v letech 1953-1966*⁴. Situaci v roce 1957 mimo jiné popisuje také práce *Kořeny československé reformy 1968*⁵. Sociálnímu vývoji se věnuje kniha *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975*. Karel Kaplan napsal také dvě knihy věnující se ekonomickému vývoji Československa a vlivu Rady vzájemné hospodářské pomoci.⁶ Sociálnímu vývoji a vývoji sociální politiky Československa se věnuje Lenka Kalinová.⁷ Ekonomický vývoj sledovaného období obsahují přehledové práce hospodářských dějin Václava Průchy.⁸ Pro dílčí témata jsem také využila elektronickou příručku *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989* vytvořenou Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR.⁹

Chtěla bych poděkovat panu profesorovi Kvačkovi za odbornou radu a vedení při psaní této práce.

3 KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha 2005.

4 KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953-1966: 3. část Společenská krize a kořeny reformy*. Praha, 1992.

5 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: I. Československo a rozpory v sovětském bloku II. Reforma trvale nemocné ekonomiky*. Brno 2000.; KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002.

6 KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949 – 1956*. Praha 1995.; KAPLAN, Karel. *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957 – 1967*. Praha 2002.

7 KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha 2007.

8 PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Praha 1974.; PRŮCHA, Václav, FALTUS, Josef. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha 2003.

9 KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006.

1 Reakce na krize roku 1956

Rok 1957 se na první pohled zdá být jedním obyčejným rokem mezi řadou dalších v průběhu studené války a československé socialistické reality. Ani černý, ani bílý, horký, ani příliš studený. Nejhorší represe začátku 50. let už pominuly, velké nadšení již vyprchalo a odhalení kultu osobnosti ztratilo na radikálnosti, revoluční hnutí byla potlačena. Nehrozilo větší nebezpečí, že se studená válka promění v horkou. Ale také se nezdálo, že se chýlí ke svému konci. V Československu jako by se nedělo nic, velké politické procesy pomalu dozněly, nejhorší teror ustal, nebo alespoň nebyl tak nápadný. Reformní pohyb ve společnosti 60. let byl ale ještě daleko. Obzvláště ve srovnání s předchozím rokem 1956, kdy byl celý sovětský blok takřka na pokraji zhroucení, se nám rok 1957 jeví až nudně.

Každá událost má ale své následky. Když se na klidnou hladinu rybníka hodí oblázek, ještě dlouho po jeho pádu se na hladině tvoří velké kruhy a vlnky. Tak také události roku 1956 ihned neskončily a nezmizely, ale ještě dlouho ve světě, a zvláště v sovětském bloku, doznívaly.

Po vojenském potlačení maďarské revoluce bylo sice přímé nebezpečí rozbití sovětského bloku zažehnáno, nedá se však říci, že by byl blok znovu plně konsolidován. Představitelé komunistických zemí čekalo ještě dosti práce – převážně v oblasti ideologie a propagandy – k obnovení dřívější jednoty a pevnosti socialistických zřízení. Nejen maďarská revoluce, ale také její krvavé potlačení vojsky „spřáteleného“ Sovětského svazu pobouřily veřejné mínění doma i ve světě.

S novými podmínkami po XX. sjezdu KSSS a maďarském povstání se museli vyrovnat také představitelé vlády a strany v Československu.

1.1 Charakteristika politického systému

Přestože podle platné ústavy Československa z roku 1948¹⁰ měl stát zachovávat rozdělení moci a výkonným orgánem měla být vláda, skutečnou moc držela ve svých rukách Komunistická strana Československa. Její vedoucí orgány ve státě fakticky vládly, měly rozhodující slovo také v zákonodárném Národním shromáždění a bohužel ovlivňovaly rovněž justici. Tím ovšem ambice strany nekončily, jejím cílem bylo úplné ovládnutí celé společnosti – nejen mocenské, ale i ideologické. KSČ v 50. letech usilovala o kontrolu celého života občanů Československa – včetně jejich názorů, přesvědčení, soukromého života. Na rozdíl od pozdějšího období normalizace v této době strana ještě požadovala nejen pasivní akceptaci režimu, ale aktivní spoluúčast, nadšení a radostné zapojení do budování socialismu v ČSR.

Její pozice byla nicméně silně otřesena po XX. sjezdu KSSS a následné komunistické sebekritice, která v Maďarsku dospěla až k povstání, jehož cílem byla zásadní reforma systému a obnovení pluralitní společnosti.

„Komunistická strana jako jediná politická síla řídila celou společnost. Neomezovala se na řízení státu, ale vykonávala nebo se snažila uplatňovat nad společností svou nadvládu ve všech oblastech života. Vnucovala jí svou vůli, své záměry a zájmy, své projekty jejího uspořádání, svoji ideologii, životní styl, který vymyslela. K prosazení svých záměrů disponovali představitelé režimu všemi prostředky a nástroji, měli monopolní vlastnictví v ekonomice, v kulturních zařízeních, politických institucích, zcela si podřídili stát a všechny jeho řídicí mechanismy. „Absolutní mocenský monopol“, typický pouze pro komunistické diktatury, zasahoval do všech oblastí společenského života a jeho institucí, a rozpory, které se v demokratických režimech překonávají demokratickými cestami za účasti veřejnosti, posunul do mocensko-politické oblasti.“¹¹

Důležitým znakem byl monopol moci. Komunistická strana měla být vedoucí silou ve státě i společnosti. Toto její výlučné postavení bylo dokonce v roce 1960 uzákoněno ústavou.¹² Ve skutečnosti však bylo praktikováno již před tím, od únorového převratu 1948.

10 150/1948 Sb. Ústava Československé republiky. [online]. 2007 [cit. 2008-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://pravo.touf.cz/zakony/150-1948-sb.-ustava-csr-1948-3.html>>.

11 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 406.

12 100/1960 Sb. Ústava Československé socialistické republiky. [online]. 2007 [cit. 2008-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://pravo.touf.cz/zakony/100-1960-sb-ustava-ceskoslovenske-socialisticke-republiky-3.html>>.

Komunistické vedení považovalo tuto vedoucí úlohu strany za nezpochybnitelný princip a tvrdě potlačovalo jakýkoli náznak oslabení role strany ve společnosti. Důležitým znakem komunistické vlády byla také myšlenková strnulost, zkostrnatělost představitelů moci a tvůrců politické linie. Zvláště na československém příkladu je dobře vidět nedůvěra k novinkám, zpožděnost v reakcích na společenské problémy, neschopnost je dostatečně předvídat a řešit.¹³ Úpravy v mocenském mechanismu byly většinou jen reakce na krize režimu a byly činěny hlavně za účelem opětovného posílení vedoucí role strany.¹⁴

Jaké byly prostředky a mechanismy ovládnutí společnosti?

Hlavními pilíři režimu byly komunistická strana, orgány státního a hospodářského řízení, systém převodových pák a ideologie. Stabilita režimu závisela na jejich správném fungování a rovněž na pevnosti sociálních a ekonomických vazeb občanů s režimem. Tento mechanismus tvořily ústavní i neústavní instituce, nejrůznější organizace.¹⁵

Systém převodových pák tvořily společenské a zájmové organizace, nekomunistické politické strany, církve. Jejich úkolem bylo přenášet rozhodnutí mocenské skupiny do praxe, organizačně je realizovat, také měly tvořit jakési zdání demokratičnosti a plurality ve státě. I přes propagovanou samostatnost ale ve všech podstatných záležitostech podléhaly rozhodnutím vedení KSČ.

I přes vnější zdání moc v komunistickém státu nebyla jednotná, ale byla tvořena celou řadou institucí a organizací, které vzájemně spolupracovaly, ale také se někdy dostávaly do konfliktu. V tomto svazku organizací vládla přísná hierarchie, na jejímž vrcholu se nacházelo politické byro (předsednictvo) ÚV KSČ v čele s prvním tajemníkem.

Struktura Komunistické strany Československa byla přísně hierarchizována, základním principem strany byl tzv. demokratický centralismus. „Demokratický centralismus znamená: a) všechny vedoucí orgány strany jsou voleny zdola až nahoru; b) volené orgány pravidelně skládají účty ze své činnosti organizacím, které je volily; c) přísnou stranickou disciplínu a podrobení se menšiny většině; d) bezpodmínečnou závaznost usnesení vyšších orgánů pro orgány nižší.“¹⁶

Demokratický centralismus tedy znamenal přísnou podřízenost a poslušnost nižších

13 destalinizace, reakce na XX. sjezd KSSS v roce 1956, řešení ekonomické krize v ČSR

14 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 406.

15 Tamtéž.

16 Stanovy Komunistické strany Československa. *Nová mysl: X. sjezd Komunistické strany Československa. Projevy a dokumenty*. 1954, č. 7, s. 920-921.

článků strany článkům vyšším. Zároveň ale ponechával prostor pro zpětnou vazbu, diskusi a návrhy zdola. Slabiny tohoto principu se ukázaly v roce 1956, kdy došlo k bouřlivé vnitrostranické diskusi a kritice stranického vedení. Základní organizace strany se dožadovaly svolání mimořádného sjezdu strany, jehož zasedání by se účastnili jejich přímí delegáti, a mohly tak být provedeny zásadní reformy. Vedení strany v čele s Novotným však nakonec dokázalo situaci zkorrigovat a udržet své pozice. Místo mimořádného sjezdu strany byla svolána celostátní konference, kde jednali delegáti určení krajskými výbory, které byly více ztotožněny s politikou vedení a podporovaly je. Celostátní konference vyslovila naprostý souhlas s linií strany a podpořila Novotného vedení, zásadnější reformy v politice strany se nekonaly.¹⁷ Krize byla tedy zažehnána, ale nebezpečí zpětné vazby a skutečné kritiky ze strany obyčejných a většinou pasivních členů strany stále trvalo. Ještě silněji se projevilo v 60. letech, kdy ve straně probíhala rozsáhlá diferenciací názorů. Politické vedení ji nazývalo nežádoucí „ideologickou diverzí“. Důsledky tohoto vývoje jsou v Pražském jaru roku 1968.¹⁸

V roce 1957 se ale žádné větší projevy vnitrostranické kritiky neobjevily, naopak velmi byla propagována jednota a jednomyslnost strany, nižší články strany hrály bez většího odporu roli, která jim byla přisouzena, vyjadřovaly souhlas s politikou vedení a realizovaly jeho rozhodnutí. Důvodem, proč ustala kritika a negativní zpětná vazba základních organizací, byl hlavně příklad maďarské revoluce. V Maďarsku se roku 1956 plně rozvinula kritika kultu osobnosti a snaha o reformu strany i společnosti, celý tento proces ale skončil v krvavém potlačení emancipačních snah Maďarska sovětskou armádou. Tyto události měly jistě na československou společnost i členy KSČ odstrašující vliv.

Nejnižší organizační jednotkou strany byla *základní organizace*. Tyto organizace byly uspořádány podle územně výrobní zásady. Členily se na základní organizace závodní, v zemědělských družstvech, na vesnické, uliční a útvarové. Nejvíce bylo základních organizací závodních (asi tři čtvrtiny celkového počtu), řadily se sem organizace v hospodářství, úřadech, institucích a školách. Většina organizací byla relativně malá, měly od 6 do 30 členů (44,2 % organizací), přes 50 členů mělo jen 23,6 % organizací. Na pracovištích, kde působilo více základních organizací, fungoval celopodnikový,

17 Viz PERNES, Jiří. *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu*. In: Soudobé dějiny, ročník VII, č. 4. 2000. s. 594 – 618.

18 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 101.

celoútvárový, městský, vysokoškolský výbor. Tento výbor koordinoval činnost základních organizací, ale měl také rozsáhlé pravomoci vůči podniku.

Každá základní organizace měla svého instruktora, kterého určoval a řídil vyšší stranický aparát. Pro základní organizace bylo také důležité tzv. registrované členství – komunisté, kteří byli organizováni na svých pracovištích, měli povinnost se hlásit a působit i v organizacích ve svém bydlišti. Toto ustanovení bylo důležité zvláště pro některé vesnické organizace, které měly akutní nedostatek členů.¹⁹

Fakt, že byli lidé členy základní organizace KSČ, ještě nutně neznamená, že byli politicky aktivní a angažovaní do činnosti strany. Naopak většina členů byla pasivní, schůzí strany a její činnosti se neúčastnili. Problémem strany, na který opakovaně upozorňovali její funkcionáři, bylo, že počet těchto pasivních členů postupem času rostl. Pro vývoj členské základny v letech 1957 – 1967 bylo dále typické, že strana stárla, nedařilo se nalákat k politické činnosti mladé lidi; rovněž ubývalo ve straně dělníků a přibývalo příslušníků inteligence. Tento jev byl pro KSČ poměrně velkým problémem, protože její ideologie byla založena na tom, že je stranou dělníků a aktivním předvojem dělnické třídy.

Hlavní roli v základní organizaci hrály tzv. výbory základních organizací, které byly vlastní aktivní mocenskou skupinou v okruhu své působnosti. Výbory byly voleny na výročních členských schůzích; podnikové, celozávodní, místní na konferencích. Výroční schůze byly vůbec ve vnitrostranickém životě důležitou událostí. Hodnotila se na nich práce výboru za uplynulý rok a volil se nový výbor. Nadřízené orgány tedy věnovaly přípravě výročních schůzí zvýšenou pozornost, sekretariát ÚV KSČ vydával zvláštní směrnice a pokyny pro organizaci výročních schůzí. Také ve stranickém časopise Život strany vycházely články a návrhy, týkající se důsledné přípravy výroční schůze. Tato mimořádná pozornost byla výročním schůzím věnována proto, že kromě vnitrostranického místního vedení se rozhodovalo také o složení mocensky důležitého orgánu, který měl velký vliv na politický i společenský život v dané oblasti.²⁰

Střední články organizace KSČ byly *okresní a krajské výbory KSČ*, které působily jako prostředník mezi základními organizacemi a ústředním vedením strany, zajišťovaly a kontrolovaly realizaci usnesení strany. Každoročně pořádaly konference, kterých se

¹⁹ Tamtéž, s. 102.

²⁰ Tamtéž, s. 103.

účastnili funkcionáři základních organizací. Okresní a krajské výbory se mohly také vyjadřovat k některým záležitostem. Také svolávaly aktivity funkcionářů, které měly projednat důležité otázky, kampaně, akce, usnesení ÚV KSČ a vlády, aby je pak mohly převést do praxe.²¹

Na vrcholu hierarchie KSČ pak stály ústřední orgány.

Podle stanov KSČ byl nejvyšším orgánem strany *sjezd strany*. Řádný sjezd se svolával nejméně jednou za čtyři roky. „Mimořádný sjezd strany svolává Ústřední výbor buď z vlastní iniciativy, nebo na žádost nejméně jedné třetiny všech členů strany.“²² Sjezd strany určoval základní linii politiky a taktiku strany, schvaloval program a stanovy. Dále volil Ústřední výbor KSČ a Ústřední revisní komisi. Sjezd strany měl být rozhodujícím orgánem, „historickou událostí“, jeho ustanovení měla být závazná a klíčová pro život strany. V praxi byl ale jeho význam podstatně menší. Komunistické vedení se sice snažilo všemi prostředky zvětšit jeho vážnost, probíhaly rozsáhlé přípravy na sjezd. Pro jeho přípravu byla stanovena zvláštní komise, která sjezd připravovala, byly připraveny a schváleny ÚV KSČ referáty. Probíhala i tzv. předsjezdová diskuse v stranických organizacích, která měla přinést nové návrhy a připomínky. Tato diskuse ale neměla chtěný účinek, jednající se soustředili na místní záležitosti a v souvislosti se sjezdem většinou jen vyjádřili souhlas se stávající politikou. Samotného sjezdu se účastnili sjezdoví delegáti, kteří byli voleni krajskými konferencemi a jejich výběr a složení ovlivňovalo a schvalovalo politické byro. Počet delegátů s rozhodujícím hlasem byl asi 1300 – 1600. Pro organizaci sjezdu byly důležité krajské delegace, které se během sjezdu dle potřeby scházely, určovaly pořadí svých delegátů v diskusi... Sjezd se skládal z připravených referátů a diskuse, která však nebyla spontánní, nýbrž byla rovněž v krajích pečlivě připraveným kolektivním dílem. Diskuse měla většinou formu výčtu úspěchů a dobrých výsledků. Pokud byly zmíněny problémy, tak jen s optimistickým dodatkem o odhodlání je překonat. Nikdy však nedošlo ke snaze zásadně proměnit politiku strany. Role sjezdu byla jen formální, jeho skutečným hlavním úkolem byla demonstrace jednoty strany a legitimace politiky vedení KSČ. Rovněž volba ústředního výboru byla jen formální, kandidátka byla sestavena volební komisí na základě návrhů krajských výborů KSČ a oddělení ÚV KSČ. Když volební komise definitivně rozhodla o návrhu kandidátky, ostatní delegáti s rozhodujícím

21 Viz Stanovy Komunistické strany Československa. *Nová mysl: X. sjezd Komunistické strany Československa. Projevy a dokumenty*. 1954, č. 7. s. 916-930.

22 Tamtéž, s. 922.

hlasem kandidátku schválili aklamací.²³

Celostátní konference KSČ byla méně rozsáhlé shromáždění než sjezd strany. Svolával ji ústřední výbor k projednání nějaké závažné politické otázky. Rovněž rolí celostátní konference bylo hlavně potvrdit a legitimovat učiněné závažné politické rozhodnutí.

Význam celostátní konference výrazně posílil v roce 1956, kdy byla politickým vedením využita jako náhrada sjezdu strany. Po XX. sjezdu KSSS a odhalení Stalinových zločinů začala diskuse i uvnitř Komunistické strany Československa, členové základních organizací se dožadovali svolání mimořádného sjezdu strany, na němž by došlo k úplnému vyrovnání s obdobím stalinismu a byly provedeny výraznější personální změny. Vedení strany v čele s Antonínem Novotným bylo ale většinou těsně spjato se stalinskými zločiny a sjezd by ohrozil hlavně jejich postavení. Politické vedení tedy usilovalo o svolání celostátní konference KSČ namísto mimořádného sjezdu, což nakonec prosadilo. Rozhodující rozdíl mezi oběma shromážděními spočíval ve volbě delegátů. „Podle stanov KSČ se totiž delegáti na sjezd strany volili na krajských konferencích; delegáty krajských konferencí volily okresní konference a jejich delegáti byli voleni na členských schůzích základních organizací KSČ. Byla to složitá procedura, ale přece jen skýtala jistou možnost (či nebezpečí), že se až na sjezd (v tomto případě mimořádný) dostanou delegáti reprezentující mínění široké členské základny. Delegáty celostátní konference však na rozdíl od sjezdu volila plenární zasedání krajských výborů. A členové krajských výborů, v protikladu k řadovým členům KSČ, kteří se stranického života účastnili pouze na úrovni základních či okresních organizací, byli mnohem více spojeni se stalinskou politikou minulých let a s jejími zločiny. Jejich potřeba měnit politickou linii byla minimální. Rovněž volání po personálních změnách mezi nimi nacházelo jen nepatrný ohlas, protože představovalo nebezpečí, které se mohlo obrátit také proti nim.“²⁴ Vedení KSČ se tento krok podařil, celostátní konference vyjádřila úplný souhlas s generální linií strany, personální změny nebyly provedeny a diskuse ve straně a společnosti byla umlčena. Celostátní konference zastavila vznikající reformní hnutí v Československu a podpořila stávající konzervativní vedení KSČ. Pravděpodobně pomohla v Československu zabránit vývoji, který v roce 1956 nastal v Polsku a zvláště v Maďarsku. V roce 1956 se celostátní

23 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 115-118.

24 PERNES, Jiří. *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu*. In: *Soudobé dějiny*, ročník VII, č. 4, 2000. s. 610.

stranická konference stala významným politickým nástrojem.

Ústřední výbor KSČ měl stranu řídit v době mezi sjezdy strany. Praxe však byla poněkud jiná. Ústřední výbor měl kolem 100 členů a 20-50 kandidátů Ústředního výboru KSČ. X. sjezd strany v roce 1954 zvolil 84 členů Ústředního výboru KSČ a 28 kandidátů členství.²⁵ „Ústřední výbor KSČ byl sborem vedoucích funkcionářů stranických a státních institucí a společenských organizací, tedy těch, které do funkcí navrhovalo nebo schvalovalo předsednictvo ÚV KSČ (pozn. politické byro). Z toho vyplývala závislost jejich politické kariéry na úzké mocenské skupině.“²⁶ Hlavním orgánem měl být ústřední výbor a ten měl pro praktické každodenní řízení práce volit politické byro. Ve skutečnosti to fungovalo spíše obráceně, hlavní moc mělo v rukou politické byro a ústřední výbor spíše jen schvaloval rozhodnutí učiněná politbyrem.

Ústřední výbor se měl scházet nejméně jednou za 6 měsíců. „Schůze měly zaběhnoutý, stereotypní řád: po přečtení referátu následovala diskuse. Její aktéři přednášeli více či méně (většinou více) dlouhé monology, obsahově se shodující s předneseným referátem. Jen ojediněle zazněly mírně kritické výtky k práci ministerstev, odborů a dalších organizací, a také sebekritická doznání k nedostatkům vlastních pracovišť. V programu převažovala ekonomická témata, diskuse k nim se podobala odborným zprávám ministerstev. Diskutující četli diskusní příspěvky, které jim zpracovali pracovníci jejich úřadu nebo sekretariátu, jen část si je psala sama. Někteří diskutovali pro veřejnost (protože je ve zkráceném rozsahu přinášel tisk) nebo chtěli do usnesení prosadit požadavky svého resortu.“²⁷ Návrhová komise předkládala upravený návrh usnesení, který předem schválilo politické byro. Tento návrh byl jednomyslně přijat, čímž byla demonstrována jednota strany. S výsledky zasedání ústředního výboru se seznamovaly nižší složky strany a uváděly jeho závěry do praxe. Referáty i zkrácené diskusní příspěvky otiskoval stranický tisk, hlavně Rudé právo, a tak se se závěry ÚV KSČ mohla seznámit i širší veřejnost. Po několika měsících byly podávány kontrolní zprávy o plnění usnesení ÚV KSČ.

V období mezi zasedáními ústředního výboru řídilo tedy práci strany politické byro, běžnou organizační činnost a politickou práci zajišťoval sekretariát. Pro praktické provádění a kontrolu usnesení pak ústřední výbor zřizoval oddělení a komise ústředního

25 Stanovy Komunistické strany Československa. *Nová mysl: X. sjezd Komunistické strany Československa. Projevy a dokumenty*. 1954, č. 7. s. 931-932.

26 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 119-120.

27 Tamtéž, s. 120.

výboru.

Nejmocnější složkou komunistické strany bylo *politické byro* (v roce 1962 přejmenováno na předsednictvo ÚV KSČ). V politbyru zasedalo 12 až 15 osob. Volil je Ústřední výbor KSČ na svém prvním zasedání po sjezdu. Návrhy předkládalo dosavadní politbyro. Politbyro tvořili členové a několik kandidátů, kteří ale neměli hlasovací právo. Většinou však k hlasování nedošlo, takže kandidáti nebyli příliš znevýhodněni. Jednalo se spíše o prestiž stát se z kandidáta členem politbyra. Členy politbyra byly často důležité osoby ze strany i vlády. V roce 1957 byli jeho členy Karol Bacílek²⁸, Rudolf Barák²⁹, Jaromír Dolanský³⁰, Zdeněk Fierlinger³¹, Václav Kopecký³², Antonín Novotný³³, Viliam

28 Bacílek Karol, * 2.10. 1896, + 19.3. 1974, slovenský politik českého původu. Člen Komunistické strany Československa (KSČ) od roku 1921, za první republiky komunistický funkcionář na Slovensku, v letech 1939-43 v emigraci v SSSR. Po válce člen předsednictva ústředního výboru KSČ (1951 až 1963) a ministr národní bezpečnosti (1952-53); zodpovědný za nezákonnosti a zvláde komunistického režimu. - Velký slovník naučný, I. díl, s. 124.

29 Barák Rudolf, * 11.5. 1915, + 12.8.1995, český politik. Od roku 1945 funkcionář Komunistické strany Československa na Brněnsku. V letech 1953-61 ministr vnitra, 1959 až 1962 místopředseda vlády. V důsledku zákulisních sporů s A. Novotným v lednu 1962 zatčen, zbaven funkcí a odsouzen na 15 let. V roce 1968 propuštěn. Do politického života se nevrátil. - Velký slovník naučný, I. díl, s. 139.

30 Dolanský Jaromír (* 25. 2. 1895 Praha, + 16. 7. 1973 tamtéž) - československý komunistický politik. Jaromír Dolanský patří k méně známým vůdcům KSČ po 2. světové válce, zastával v ní však významné postavení až do roku 1968. V roce 1921 absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, byl pak tajemníkem Klubu komunistických poslanců a také novinářem, odborářem a pracovníkem krajského a ústředního aparátu KSČ. Od roku 1935 byl poslancem Národního shromáždění. V roce 1938 se stal spolu s A. Zápotockým členem oficiálního vedení KSČ. V roce 1939 byli oba při pokusu o odchod do zahraničí zatčeni a až do konce války vězněni v koncentračním táboře. Po válce začal J. Dolanský pracovat opět v ústředním aparátě KSČ a po volbách v roce 1946 získal v Gottwaldově vládě důležité ministerstvo financí. Po únoru 1948 zastával různé vládní a stranické ekonomické funkce: mimo jiné byl ministrem, předsedou Státní plánovací komise (1949-51) a místopředsedou vlády (1951-63). V letech 1929-71 byl nepřetržitě členem ÚV KSČ (což bylo značně ojedinělé) a od roku 1946 do ledna 1968 členem jejího nejvyššího politického vedení. Po pádu Novotného se již politicky neangažoval. - KDO BYL KDO v našich dějinách ve 20. století, internetová databáze.

31 Fierlinger Zdeněk, * 11.7. 1891, + 2.5. 1976, český politik a diplomat. Za 1. světové války důstojník československých legií v Rusku a ve Francii, od roku 1919 v diplomatických službách (1925-28 vyslanec v USA, 1937-45 v SSSR s přerušením 1939-41, kdy v Moskvě bylo československé vyslanectví uzavřeno v důsledku sovětsko-německého paktu). Od roku 1924 člen sociálně demokratické strany. 1945-46 předseda vlády, 1946-47, 1948-53 místopředseda vlády. 1945-48 předseda sociálně demokratické strany, představitel jejího levého křídla exponujícího se pro politiku KSČ (Komunistické strany Československa). Po únoru 1948 se podílel na vynuceném sjednocení jeho strany s KSČ. 1948-66 člen ÚV KSČ (ústředního výboru Komunistické strany Československa), 1948-66 člen předsednictva ÚV KSČ. 1953-64 předseda Národního shromáždění. - Velký slovník naučný, I. díl, s. 416.

32 Kopecký Václav, * 17.8. 1897, + 5.8. 1961, český politik. Od 1921 člen Komunistické strany Československa, od 1928 redaktor Rudého práva, od 1928 člen Ústředního výboru KSČ. V letech 1938-45 působil v Moskvě, od 1945 člen předsednictva ÚV KSČ. 1945-53 ministr informací, 1953-54 ministr kultury. Přední stranický ideolog demagogického zaměření. Jako člen užšího vedení KSČ se aktivně podílel na zvláde a nezákonnostech 50. let. - Velký slovník naučný, I. díl, s. 735-736.

33 Novotný, Antonín, český komunistický politik, prezident ČSSR, * 10.12. 1904 Letňany, + 28.1. 1975 Praha; pův. strojní zámečnick, od 1921 člen, pak funkcionář KSČ, 1941-45 v koncentračním táboře Mauthausen, po smrti K. Gottwalda 1953 zvolen 1. tajemníkem ÚV KSČ; 1957 a znovu 1964 ještě i prezidentem republiky, 5.1. 1968 donucen odstoupit z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ a 22.3. 1968

Široký³⁴ a Antonín Zápotocký³⁵. Kandidáty politbyra byli Ludmila Jankovcová³⁶ a Otakar Šimůnek.³⁷

Hlavní slovo v politbyru měl první tajemník KSČ, kterým byl v letech 1953-1967 Antonín Novotný. Právě on určoval program jednání politbyra a i při rozhodování hrál důležitou roli. Na schůzích politbyra se většinou projednávaly předložené zprávy k různé problematice, připravené daným resortem stranického nebo vládního aparátu. K zprávě následovala debata, kterou uzavíral první tajemník a formuloval usnesení.

„Pozice předsednictva ÚV KSČ jako nejsilnějšího orgánu v mocenském systému vyplývala z toho, že mělo určující podíl na tvorbě oficiální státní politiky, mohlo rozhodovat o všech záležitostech života společnosti, jeho rozhodnutí byla závazná pro funkcionáře všech institucí, dále že mělo k dispozici největší rozsah informací, a konečně že rozhodovalo o obsazování velkého množství funkcí v institucích ústředních i nižších stupňů.“³⁸

Dalším důležitým článkem strany byl stranický aparát, který tvořil především stranický *sekretariát* a dále stranická zařízení (např. politická škola, Ústav dějin KSČ). Sekretariát měl podle stanov vyřizovat běžné záležitosti strany, zajišťoval kontrolu uskutečnění

abdikoval na úřad prezidenta. - Universum, VI. díl, s. 508-509.

34 Široký, Viliam, slovenský politik, * 31.5. 1902 Bratislava, + 6.10. 1971 Praha; od r. 1921 člen KSČ. 1935-38 tajemník ÚV KSČ. 1938 předsedou Zemského vedení KSČ na Sl. V lednu 1939 spoluzakladatelem pařížského zahraničního sekretariátu KSČ. 1940-41 v Moskvě. V červnu 1941 byl ilegálně vysazen na Sl. Již následující měsíc však byl zatčen a odsouzen k dlouholetému vězení. V lednu r. 1945 z věznice uprchl. 1945-53 místopředseda čs. Vlády, zároveň 1950-53 min. Zahraničí. 1945-54 předseda KSS; 1953-63 předseda čs. vlády. Jeden z hlavních představitelů stalinismu v Československu. Byl iniciátorem vykonstruované kritiky tzv. buržoazního nacionalismu a jedním z organizátorů polit. procesů 50.let. 1936-38 a 1945-63 člen ÚV KSČ, 1945-53 předsednictva ÚV KSS. 1935-38 a 1945-63 poslanec parlamentu, 1945-46 poslanec ČNR. R. 1963 zbaven veškerých funkcí. - Universum, IX. díl, s. 278-9.

35 Zápotocký, Antonín, český sociálně demokratický, pak komunistický politik, odborář, prezident ČSR, * 19.12. 1884 Zákolany u Kladna, + 13.11. 1957 Praha; syn L. Zápotockého, vyučený kameník, soc. dem. redaktor, 1925-38 poslanec Národního shromáždění za KSČ, 1939-45 vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Pak předsedou ÚRO a poslancem, od června 1948 předseda vlády, 1953-57 prezident ČSR. Během svého prezidentství nedokázal zabránit nejhorším projevům stalinismu (inscenovaným procesům, násilné kolektivizaci vesnice atd.). Psal romány o počátcích dělnického hnutí, zejména na Kladensku. - Universum, X. díl, s. 507.

36 Jankovcová Ludmila, česká politička, * 8.8. 1897 Kutná Hora, + 5.9. 1990 Praha; členka sociálně demokratické strany od roku 1922. Za 2. světové války v protinacistickém odboji. 1945-48 místopředsedkyně Čs. sociální demokracie, stoupenkyně levicového křídla. 1947 až 48 ministryně průmyslu, poté do r. 1954 ministryně výživy a 1954-63 místopředsedkyně vlády. 1948-69 patřila mezi členy ÚV KSČ, 1948-63 byla kandidátkou předsednictva ÚV KSČ. Poslanecký mandát vykonávala v letech 1946-64. Za politické postoje v letech 1968-69 byla 1970 vyloučena z KSČ. Signatářka Charty 77. - Universum, IV. díl, s. 306.

37 MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci. II.* Praha 1998. s. 127.

38 Tamtéž, s. 124-125.

usnesení politbyra a ústředního výboru. Měl velkou pravomoc v kádrových (personálních) záležitostech. Ovlivňoval ale také celou řadu státních záležitostí. Např. cenzuru, tisk. Jeho členy byli tajemníci ÚV KSČ a ještě několik dalších funkcionářů, např. předseda odborů. V roce 1957 byl sekretariát tvořen pěti tajemníky ÚV KSČ – Novotný, Hendrych³⁹, Köhler, Krutina a Pašek.⁴⁰

Tajemníci ÚV KSČ řídili aparát ÚV KSČ – oddělení ÚV KSČ, která byla značně samostatná a kontrolovala všechny úseky společenského života. Oddělení se dělila do tří základních skupin: 1. politická oddělení – oddělení organizačně-politické, oddělení státní administrativy (vedeny přímo prvním tajemníkem, nejdůležitější), mezinárodní. 2. oddělení ideologická – např. oddělení ideologické, školství a vědy. 3. ekonomická oddělení – oddělení zemědělství, oddělení pro jednotlivé resorty průmyslu...⁴¹

Neoficiálním mocenským článkem byly porady tajemníků ÚV KSČ, které dle potřeby svolával první tajemník. Na nich se domlouvaly některé politické záležitosti a personální změny. Jednání zde bylo živější než v oficiálních strukturách, zaznívala zde skutečná diskuse a objevovaly se i odlišné názory. Slovo prvního tajemníka bylo sice rozhodující, ale někdy pozměnil svůj názor a přijal podněty ostatních tajemníků. I když dle stanov KSČ tento orgán neexistoval, hrál ve stranickém rozhodování důležitou roli.⁴²

Nejdůležitější a nejmocnější osobou strany byl *první tajemník ÚV KSČ* – Antonín Novotný. Jeho vliv pocházel z jeho klíčového postavení. Stál v čele rozhodujících mocenských struktur – politbyra, sekretariátu, porad tajemníků ÚV KSČ. Tyto instituce řídil a měl v nich rozhodující slovo. Ovládal také stranický aparát, přímo mu podléhala oddělení ÚV pro bezpečnost a armádu, čímž měl vliv i na ozbrojené složky, byl velitelem Lidových milicí. Novotný byl „Chruščovův muž“, těšil se podpoře Moskvy, jako jediný měl přímé styky s vedením KSSS v Moskvě, ostatním členům politbyra a strany tlumočil přání a názory Moskvy. Z pozice své funkce také ovládal kádrovou (personální) politiku

39 Hendrych Jiří, * 28.12.1913, + 16.5. 1979, český politik. 1941-45 byl v koncentračním táboře, 1945-71 člen ÚV KSČ (ústředního výboru Komunistické strany Československa), 1951-52 a 1954-68 tajemník ÚV KSČ a člen sekretariátu, 1958-68 člen předsednictva ÚV KSČ, 1963-65 předseda zemědělské a 1965-68 ideologické komise ÚV KSČ. Spolu s Vladimírem Kouckým se věnoval hlavně dozoru nad ideologií a kulturou. 1950-68 poslancem Národního shromáždění, 1969-71 Federálního shromáždění. Po A. Novotném druhý muž v KSČ; na jaře 1968 odmítnut reformním hnutím a zbaven významnějších funkcí. - Velký slovník naučný, Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20.století.

40 MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci. II.* Praha 1998. s. 127.

41 Viz KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968. Studie a dokumenty.* Praha 1993.

42 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci.* Brno 2002. s. 127.

strany, ovlivňoval obsazování různých stranických i státních funkcí. Pro komunisty bylo tedy výhodné těšit se Novotného přízni. Ve vyšších strukturách strany byla většina lidí profesionálními funkcionáři, kteří neměli jiný příjem, tito lidé byli na Novotného přízni dokonce existenciálně závislí, nemohli si dovolit ztratit svou funkci. První tajemník navíc ve straně působil jako arbiter sporů všech komunistů, zvláště mezi jednotlivými odděleními a tajemníky ÚV KSČ často docházelo ke konfliktům, které Novotný rozhodoval. Tento fakt také podporoval jeho nadřazené postavení. Důležitá pro Novotného privilegované postavení byla také jeho kontrola všech informačních kanálů. Jako jediný měl k dispozici všechny informace a dle svého uvážení některé informace poskytoval nebo neposkytoval politickému byru a dalším osobám. Měl k dispozici denní zprávy Bezpečnosti, monitory tiskové kanceláře, vnitrostranické informace, ale jako jediný také zprávy nejvyššího stupně utajení československé rozvědky a kontrarozvědky, civilní i vojenské. Novotný posiloval své postavení také kumulací funkcí – byl první tajemník ÚV KSČ, ale od roku 1957 také předseda Národní fronty a po smrti Zápotockého se stal prezidentem republiky.⁴³

Mocenská skupina byla tedy vnitřně diferencovaná a vládla tam přísná hierarchie. Navenek vystupovala jako jednotný a jednomyslný celek, který měl být jednotnou a neměnnou základnou mocí. Po zmatcích a konfliktech roku 1956 se tato jednota v roce 1957 skutečně dařila udržet.

Kromě komunistické strany v Československu fungovaly také **státní orgány**, které ale vždy konzultovaly svá rozhodnutí s KSČ, jejich hlavním úkolem bylo prakticky realizovat rozhodnutí vedení komunistické strany. Na nejvyšší úrovni byla zachována funkce *prezidenta republiky*. Po smrti Antonína Zápotockého byla tato funkce personálně spojena s funkcí prvního tajemníka v osobě Antonína Novotného, tato kumulace funkcí existovala až do roku 1967. Novotný považoval tuto svou funkci až za mocensky druhotnou, primární pro něj byla práce ve straně. Karel Kaplan Novotného přístup pojmenoval „prezident republiky – vedlejší zaměstnání“.⁴⁴

Národní shromáždění – parlament zastával v komunistickém režimu zcela bezvýznamnou roli, pouze formálně schvaloval zákony a vykonával rozhodnutí komunistického vedení. Již způsob jeho volby ukazoval na jeho význam. Občané svou

43 KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968. Studie a dokumenty*. Praha 1993.

44 KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto 1989.

„volbou“ pouze schválili předem připravenou jednotnou kandidátku, která byla sestavena na základě rozhodnutí KSČ. V roce 1957 stál v čele Národního shromáždění Z. Fierlinger.

„V mocenské struktuře zaujímal mezi institucemi, jejichž prostřednictvím komunistické vedení prosazovalo svou vůli, prvořadé místo vláda. Její podřízenost byla přímá a velice úzká. Vládu a ministry jmenoval prezident, když je schválil ÚV KSČ. Vedoucí stranické orgány projednávaly úkoly a navrhovaná opatření vlády a jednotlivých ministerstev. Svými usneseními ukládaly vládě a jmenovitě jejím členům závazné povinnosti a jejich plnění kontrolovala příslušná oddělení nebo tajemník ÚV, v některých případech přímo vedení KSČ. Z pravomoci vlády jako nejvyšší ústavní instituce výkonné moci byly fakticky vyjmuty tři důležité úseky – armáda, Státní bezpečnost včetně rozvědky a zahraniční politika.“ O těchto záležitostech rozhodovalo přímo vedení KSČ a vládě připadala jen faktická realizace učiněných rozhodnutí, finanční a technické zajištění.

Přesto zůstávalo vládě dostatek prostoru k vlastnímu výkonu moci. Svoji moc vláda rozšiřovala hlavně na úkor parlamentu. Vláda i jednotliví ministři formou závazných nařízení vlastně vykonávali zákonodárnou moc, tato vládní nařízení v řadě případů nahrazovala zákony a řešila záležitosti náležející parlamentu.

Vláda byla početným orgánem, v roce 1957 měla 37 ministerstev a 7 členů předsednictva. Existovala řada ministerstev, jejichž provoz byl finančně náročný a dosti byrokratizoval státní správu. Důvodem byla častá představa, že pro vyřešení problému je nejlepší vytvořit speciální úřad.

Někteří členové vlády, zvláště její předseda Viliam Široký a někteří místopředsedové, byli také členy politického byra.

Nižší články státní moci byly *národní výbory* – místní, okresní a krajské. Byla zde snaha o decentralizaci, posilování pravomocí, odpovědnosti a činnosti národních výborů, která ale nebyla příliš úspěšná. Národní výbory zůstávaly většinou pasivními.⁴⁵

Pro Slovensko existovaly zvláštní orgány – Slovenská národní rada a Sbor pověřenců. Jejich postavení ale bylo dosti komplikované, měly malé pravomoci. A většina záležitostí byla řešena centrálním vedením v Praze. Vláda Antonína Novotného je provázena nedůvěrou ke Slovensku a strachem ze slovenského nacionalismu. Tento negativní postoj Novotného se odrážel i v postavení slovenských národních orgánů v republice.⁴⁶

45 Viz KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci.* Brno 2002.

46 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci.*

V komunistickém režimu kromě stranických a státních orgánů působil také systém tzv. **převodových pák**. Jednalo se o zájmové a masové organizace, které měly uspokojit zájmy občanů a také sloužit režimu jako prostředek k prosazování jeho zájmů. Dřívější pestrou paletu nejrůznějších dobrovolných zájmových organizací, které byly organizovány nejrůznějšími institucemi a byly často lokální, nahradily centrální celostátní organizace, které byly kontrolovány KSČ. Jejich hlavním úkolem kromě ukojení zájmů obyvatel byla pozitivní aktivace obyvatelstva ve prospěch režimu.

Patřila sem *Národní fronta*, která se skládala z celé řady organizací a měla působit jako „demokratická fasáda režimu“. Měla budit v zahraničí dojem široké politické základny režimu v ČSR a všenárodní podpory KSČ. Jejím úkolem byla formální účast ve volbách do zastupitelských orgánů a také koordinace různých společenských organizací.⁴⁷ K nejvýznamnějším patřily Revoluční odborové hnutí, Československý svaz mládeže. Dále zde byly zahrnuty sportovní a kulturní svazy, vědecké společnosti atd. Důležitým článkem převodových pák byly také nekomunistické strany – Československá strana socialistická a Československá strana lidová. Komunistická strana se snažila zahrnout do svého systému převodových pák také církev, tato integrace se však nikdy zcela nepodařila a kromě oficiálních s režimem spolupracujících církevních struktur po celou dobu komunistického režimu existovaly církevní struktury, které proti režimu protestovaly a byly neúspěšně umlčovány.

V komunistickém režimu hrála důležitou roli také **ideologie**, jejíž účelem bylo utvářet touženou jednotu společnosti. Přes rozsáhlé ideologické působení na společnost se však tento cíl nedařilo zcela naplnit.⁴⁸ K výrazné ideologické krizi režimu došlo v roce 1956 v souvislosti s odhalením kultu osobnosti a jeho kritikou. Tuto krizi se ještě ani v roce 1957 nedařilo zcela překonat. Jedna z nejdůležitějších kampaní komunistické strany v roce 1957 se tak týkala právě posílení ideologické práce.

Brno 2002.; PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha 2003.

47 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002. s. 337.

48 Tamtéž.

1.2 Události roku 1957

Rok 1957 by bylo možno symbolicky rozdělit na tři hlavní části. Kritériem je postavení a politické působení KSČ, ale také reakce na dění v Sovětském svazu.

První období pojímá zhruba začátek roku a jarní měsíce – asi do května. V této době bylo ve středu pozornosti mocenské skupiny hlavně doznívání maďarské revoluce a událostí roku 1956, byla silně demonstrována neatřesitelnost a síla sovětského bloku po maďarských událostech, režim se snažil znovu získat svoji stabilitu a vyrovnanost. Také byla zahájena kampaň za větší efektivitu československého hospodářství.

Druhé období by bylo možno vymezit letními měsíci – od června do září. Toto období lze nazvat obdobím upevňování pozic. Na dění v Československu měly silný vliv události v SSSR, kde Chruščov obhájil své mocenské pozice, porazil své protivníky Malenkova a Molotova a stal se prakticky samovládcem. Zvláštní pozornost byla věnována ideologii.

Poslední období zahrnuje podzim a zimu roku 1957. Jedná se o jakýsi triumf vládnoucí garnitury a úplnou stabilizaci systému. Sovětský svaz slaví velké vítězství nad Spojenými státy v oblasti dobývání vesmíru. Východní blok slaví 40. výročí Říjnové revoluce. Po smrti prezidenta Zápotockého se Antonín Novotný stává prezidentem republiky a také jejím zcela nejmocnějším mužem a jako nový cíl stanoví blízké dobudování socialismu v Československu.

1.3 Politické reakce na maďarské povstání

V politice je velmi patrná snaha vyrovnat se s důsledky roku 1956. XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu a odsouzení kultu osobnosti vedly k zásadní proměně sovětského bloku, zahájily pokusy o reformu systému, které v Polsku a obzvláště v Maďarsku nakonec vedly k snaze o obnovení pluralitního systému a uvolnění vazeb na Sovětský svaz. Tyto pokusy nakonec SSSR krvavou intervencí zastavil. V Československu na rozdíl od Maďarska a Polska proběhl rok 1956 poměrně klidně, nedošlo zde k ozbrojeným střetům ani větším pouličním demonstracím. To ale neznamená, že bylo ČSR pasivní. Pokus o destalinizaci a snaha prosadit reformy zde proběhly hlavně formou diskuse – především uvnitř KSČ, došlo zde také k mírovým veřejným vystoupením, jimiž byl II. sjezd československých spisovatelů a studentský majáles. Veřejné hnutí bylo ale prakticky ukončeno v červnu 1956 po celostátní konferenci KSČ, která zakonzervovala současný stav. Veřejnost byla upokojena menšími sociálními reformami, zlepšujícími životní úroveň lidí, a rozdělena intenzivní propagandou, která využila také zvěstev, ke kterým došlo v Maďarsku v průběhu povstání.

V roce 1956 byla v československém tisku většinou maďarská revoluce i polské povstání prezentovány jako pokus o kontrarevoluci, o svržení komunistického režimu v zemi a obnovení předchozího „kapitalistického“ zřízení, který byl podněcován a připravován „imperialistickými agenty“ ze Spojených států a zemí západní Evropy. Tento výklad neodpovídal skutečnosti, ale byl výhodný pro komunistické hnutí. Dále byla v tisku velice zdůrazňována jednota jak socialistických zemí, tak všech občanů ČSR. Zároveň ale docházelo k jakémusi „honu na agenty“, byl znovu zdůrazňován třídní boj, který se sice nezostřuje, jak pravila na XX. sjezdu KSSS zavržená teze Stalina, ale stále trvá. Občané byli vyzýváni k obezřetnosti před „nepřáteli lidu“. K této stalinské terminologii se po potlačení maďarské revoluce částečně vrátil také N. S. Chruščov a postupně odstupoval od programu radikální destalinizace.

V prvním období roku 1957 zůstávala důležitou otázkou politického jednání orgánů KSČ i propagandistického působení v tisku *maďarská problematika*, situace Maďarska, podpora ČSR poskytnutá Maďarsku. Objevují se také první interpretace a hodnocení maďarských událostí. Maďarská revoluce byla oficiální československou politikou interpretována jako důsledek vnitrostranické kritiky v maďarské komunistické straně, která

se však zvrhla. Nedostatečná a mylná ideologická práce a neschopnost Nagyho vlády vytvořily prostor, který využila kontrarevoluce, podporovaná světovou kapitalistickou reakcí.

Toto pojetí prezentoval například prezident Zápotocký ve svém novoročním projevu:

„V Maďarsku pohříchu kritika se zvrhla a vyústila v bratrovražedný boj v řadách Maďarské strany pracujících. Místo nápravy chyb došlo k úplnému ochromení činnosti strany, k desorientaci členů i dělnických a pracujících mas. Tím byla připravena vhodná půda pro domácí i zahraniční reakci i starou horthyovskou sebranku: zneužití nespokojenosti mas k pokusu o organisování kontrarevolučního puče. Cílem jeho bylo likvidování nastoupené cesty k socialismu a obnova kapitalismu v Maďarsku.“⁴⁹ Zápotocký nezapomněl také zdůraznit věrnost československého lidu straně a hlavně Sovětskému svazu, vychválit lid, že jednomyslně odmítl „štvavou kampaň mezinárodní reakce“, která využila maďarských událostí k pokusu o rozbití socialistického tábora. Dále byla opěvována jednota lidu a strany a přátelství k Sovětskému svazu. Pro tisk a propagandu bylo typické právě vzývání jednoty a svornosti socialistických států a věrnosti a přátelství lidu ČSR k Sovětskému svazu.

Politické vedení státu zaujalo k maďarské revoluci pragmatický přístup. Ideologické oddělení ÚV KSČ provedlo zhodnocení událostí v Maďarsku a jejich ohlasu v ČSR. Hlavní příčinu maďarské revoluce vidělo v nedostatečné ideologické práci maďarských komunistů. Jako konkrétní závěr pro práci KSČ uvádí zvýšení a zlepšení ideologické práce, zvláště správné vysvětlování závěrů XX. sjezdu KSSS, aby nedošlo k chybným interpretacím s podobnými důsledky jako v Maďarsku. Demokratizace se má chápat jako větší zapojování širokých mas do hospodářského a veřejného života, zvyšovat jejich účast na řízení státu. Ovšem, nikoli pomocí svobodných voleb a diferenciací politických stran, ale naopak prostřednictvím dalšího upevňování jednoty lidu a strany.⁵⁰

Maďarská otázka ale neměla jen ideologickou rovinu, ale také rovinu zahraničněpolitickou a finanční. Politické byro ÚV KSČ se zabývalo také poskytnutím pomoci Maďarsku. Maďarské povstání zasáhlo celou společnost, v továrnách se začaly vytvářet dělnické rady, řada úřadů a továren přestala zcela fungovat, zemědělská družstva se rozpadala, revoluce silně postihla maďarské hospodářství, jehož úroveň se velmi

49 Novoroční projev presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého: pronesený v úterý 1. ledna 1957 v Československém rozhlase. *Rudé právo*. 2.1.1957, roč. 37, č. 2, s. 1.

50 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-05/3, sv.39, a. j. 318. Ze života bratrských stran – Maďarsko.

propadla. Proto se ostatní socialistické země rozhodly jako akt solidarity poskytnout Maďarsku materiální pomoc, finanční injekce a také počkat se splátkami maďarských dluhů. K poskytnutí pomoci Maďarsku se zavázalo také Československo. Tato pomoc byla bohatě propagandisticky využita – např. v tisku. Z politického a finančního hlediska byla ale poněkud složitější. Na začátku února jednal A. Novotný s maďarskou vládní delegací o poskytnutí pomoci. Politbyro se původně již v prosinci 1956 rozhodlo poskytnout Maďarsku spotřební zboží a suroviny v hodnotě asi 93 milionů korun na clearing a odsunout splátky maďarského dluhu z roku 1951. Poskytnutí dalšího daru bylo odmítnuto. Maďarská strana se ale s touto odpovědí nespokojila a opakovala žádost o pomoc v celkové hodnotě 432 mil. korun a navíc ještě investiční úvěr 249 mil. Maďarská vládní delegace při jednání zdůrazňovala, že pomoc poskytnutá Československem je nižší než pomoc poskytnutá ostatními socialistickými zeměmi. Nakonec ČSR přislíbilo poskytnout úvěr na spotřební zboží a suroviny v hodnotě asi 180 mil. a odsunout splátku dluhu. Překročilo tím svůj úvěrový limit na rok 1957, ale zároveň se českoslovenští představitelé nenechali donutit k poskytnutí darů. Zdůvodnili to takto:

„Touto odpovědí bylo dáno maďarské straně najevo, že nehodláme jít cestou poskytování darů, které nemohou být rozhodujícím prostředkem k ozdravení hospodářských poměrů země. Současně však jsme projevíli ochotu poskytnout účinnou pomoc při využívání volných výrobních kapacit, což podle našeho názoru může být pevným základem k překonání současných obtíží v hospodářství Maďarské lidové republiky.“⁵¹ Bylo rozhodnuto vyslat do Maďarska průmyslové odborníky, kteří prozkoumají možnosti lepšího využití zdrojů a efektivity maďarského průmyslu a navrhnou řešení prospěšné pro obě strany. Jejich úkolem tedy bylo zajistit, že poskytnutý úvěr bude skutečně splacen.

V této situaci se chování vládnoucí skupiny Československa vůči socialistické zemi v nouzi nejeví jako bratrské, ale spíše vypočítavé a velmi pragmatické. Přes propagovanou štedrost jediné, co Československo Maďarsku poskytlo, bylo odsunutí splátky dluhu a poskytnutí nového úvěru, ale žádné nevratné dary. I socialistická spolupráce a bratrská výpomoc spřáteleným zemím měla své jasné mantinely.

Na druhou stranu politické byro bez větších námitek schválilo efektnější a méně

51 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 129, a. j. 169, b. 6. Jednání s vládní delegací Maďarské lidové republiky ve dnech 8. - 12.2. 1957. s. 7.

finančně náročné formy pomoci Maďarsku. Jednou z nich bylo pozvání 300 maďarských dětí a jejich učitelů k pobytu v Československu. Příčinou tohoto pozvání bylo, že v Maďarsku z důvodu nedostatku uhlí ve školách a dopravních potíží nemohla být zcela obnovena výuka. Dětem měla být v Československu zajištěna výživa a ubytování. Pro 300 dětí mělo zajistit ubytování Ministerstvo školství a dalších 200 dětí pozvala Ústřední rada odborů. Ani zde se však nejednalo o zvláštní iniciativu KSČ, ale Československo se k tomuto kroku rozhodlo až pod vlivem iniciativy NDR a Polska. Československá vláda pozvala maďarské děti do Československa hlavně proto, aby splnila očekávání svých partnerů a nezůstala pozadu za ostatními zeměmi bloku.⁵² Akce byla chápána hlavně jako politický akt a také byla propagandisticky využita v Rudém právu.⁵³

Postupně se měnilo hodnocení maďarské revoluce. Přestávala být chápána jako správný vývoj po XX. sjezdu KSSS, kde však došlo k mylným výkladům a ideologickému zmatku, čehož využila kontrarevoluční klika. Maďarská revoluce začínala být pojmána jako úplně „fašistickou reakcí“ připravený puč. Nagy se stával zrádcem, který chtěl zničit komunistické hnutí.⁵⁴ Stále více byla popírána celospolečenská platnost reformního hnutí a účast dělníků a rolníků na povstání. Maďarská revoluce se stávala zvenku implantovaným hnutím, proti kterému všichni dobří komunisté a pracující bojovali. Sovětská armáda přišla pouze pomoci maďarskému lidu v boji s reakčními živly.

Maďarská revoluce ovlivnila dokonce i organizaci československé armády, která byla nasazena pro obranu státní hranice s Maďarskem. Loajalita armády vlasti a straně a politická uvědomělost vojáků byly politbyrem zhodnoceny jako uspokojivé. Bojová pohotovost armády ale odhalila organizační nedostatky – hlavně nedostatky v součinnosti velení armády, Ministerstva národní obrany a Ministerstva vnitra. Na základě této zkušenosti bylo rozhodnuto tuto situaci zlepšit.⁵⁵

Výraznou reakcí sovětského bloku na maďarskou revoluci byla snaha po sjednocení bloku a demonstrace této jednoty navenek i dovnitř. Československo se této snahy také účastnilo. Tato snaha se na jaře 1957 projevovala hlavně uzavíráním dvoustranných smluv

52 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 128, a. j. 166, b. 1 per rollam. Návrh na pozvání 300 maďarských dětí a 17 učitelů k pobytu v ČSR.

53 Fotografie maďarských dětí, které přijely na pozvání Ministerstva školství. *Rudé právo*. 6. 4. 1957, s. 2.

54 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 132, a. j. 172, b. 5 info. Situační politická informace z Maďarska k 23. 2. 1957.

55 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 135, a. j. 176, b. 3. Vyhodnocení zkušeností, plnění úkolů a morálně politického stavu čs. lidové armády v době událostí v Maďarsku a Egyptě.

o přátelství a spolupráci mezi jednotlivými socialistickými zeměmi. Byly také vydávány společné deklarace vlád a stran jednotlivých zemí, které měly demonstrovat jednotu „socialistického tábora.“ Československo nejprve jednalo se Sovětským svazem. Jednání československých představitelů komunistické strany v Moskvě proběhla 29. - 31. ledna 1957. Jejich výsledkem bylo Prohlášení o jednání mezi delegacemi Komunistické strany Sovětského svazu a Komunistické strany Československa. Toto prohlášení nejprve vyjadřuje uspokojení nad úspěšným rozvíjením iniciativy mas, stmelováním pracujících obou zemí, úspěchy při budování socialismu. Důraz je kladen na pozitivní význam XX. sjezdu KSSS, který není dáván do nejmenšího vztahu s maďarskou revolucí. Prohlášení naopak ostře odsuzuje maďarskou revoluci a zostření mezinárodního napětí, které údajně vyvolala agrese USA, Francie a Anglie. Pravděpodobně je míněna suezská krize, ale také maďarská revoluce, jejíž organizace je připisována „imperialistům“.

Maďarské povstání se zde hodnotí takto: „Bylo rovněž konstatováno (při jednání delegací), že v době fašistického puče v Maďarsku, kdy imperialisté počítali s izolací Maďarska od socialistického tábora, s organisováním kontrarevolučních provokací v zemích lidové demokracie, socialistické země, řídicí se zásadami proletářského internacionalismu, jednomyslně podpořily revoluční síly maďarského lidu a národy těchto zemí se ještě těsněji semkly kolem svých komunistických stran a lidových vlád. Sovětský svaz, který poskytl maďarské revoluční dělnicko-rolnické vládě na její prosbu pomoc v boji proti kontrarevolučním silám, splnil svou internacionální povinnost vůči maďarskému lidu, vůči celému socialistickému táboru a mezinárodnímu revolučnímu hnutí a přispěl k zachování a upevnění míru v Evropě. Československý lid, semknutý kolem Ústředního výboru Komunistické strany Československa a vlády, projevil v oněch dnech revoluční jednotu, vysokou politickou vyspělost a neochvějnou věrnost socialismu a mezinárodní solidaritě pracujících, vedených komunistickou stranou a semknutých v Národní frontě, byla velikou pomocí a podporou zdravým revolučním silám maďarského lidu v jejich boji proti kontrarevoluci.“⁵⁶ Kontrarevolucí jsou zde nazýváni účastníci maďarského povstání a revolučním hnutím jsou míněny osoby stojící na pozicích komunismu a věrné Sovětskému svazu.

Prohlášení dále vyjadřuje protest proti militarizaci západního Německa, které je

⁵⁶ Prohlášení o jednáních mezi delegacemi Komunistické strany Sovětského svazu a Komunistické strany Československa. *Rudé právo*. 2. 2. 1957, roč. 37, s. 1.

chápano jako přímý pokračovatel hitlerovské Třetí říše. Jsou zdůrazňovány oběti, které položily SSSR i ČSR v boji proti německému „imperialismu“. Také je odsouzeno „potlačování demokratických svobod v západním Německu, které se zvláště výrazně projevilo zákazem Komunistické strany Německa.“ Proto je vyzýváno k bdělosti a jednotě států, kterým záleží na zachování míru.

Druhá část prohlášení se věnuje problematice jednoty socialistického tábora a vztahům ČSR a SSSR. Pro rozvinutí jednoty bloku je zdůrazňován význam ideologie a jejího šíření mezi lid. Je odsouzen tzv. národní komunismus.⁵⁷ Velký význam je přikládán spolupráci a jednotě komunistických stran, které mají vést lid a dělnickou třídu. Obě delegace se tak zavazují k co nejužší spolupráci a upevňování vzájemných svazků. Tato spolupráce má konkrétně spočívat ve vzájemném podávání informací a zprostředkování zkušeností ze stranické práce, výměně stranických delegací, publikací. Rovněž má být zajištěno rozšíření styků mezi odborovými, mládežnickými a společenskými organizacemi SSSR a ČSR. Na závěr je vyzýváno k jednotě lidu všech socialistických zemí a k rozhodnému odporu proti „protilidové činnosti imperialistické reakce“ v zájmu budování socialismu a komunismu a v zájmu boje za zajištění míru a přátelství mezi národy.

Jednání v Moskvě v lednu 1957 neprobíhala jen na stranické rovině, ale také na úrovni státní. Výsledkem jednání státní delegace ČSR a delegace SSSR byla Společná československo-sovětská deklarace. Smlouvu o přátelství a spolupráci uzavřelo ČSR se Sovětským svazem již v prosinci 1943. K této smlouvě se země opět hlásí a chtějí posilnit své vzájemné vztahy a přátelství. Obsah deklarace je podobný prohlášení komunistických stran, rovněž je deklarována jednota a svornost SSSR a ČSR, odsouzena agrese Anglie, Francie a Izraele proti Egyptu a „kontrarevoluční puč v Maďarsku.“ Československá vláda vyjadřuje souhlas s postupem SSSR v Maďarsku. Obě strany se zavazují poskytnout Maďarsku pomoc a „vystupovat proti jakýmkoliv pokusům vnějších agresivních sil vměšovat se do vnitřních věcí Maďarska.“ Dále se obě vlády shodly v otázce odzbrojení a

57 národní komunismus – nejprve komunismus v Jugoslávii, která se dostala do roztržky se SSSR v roce 1949; tato skupina měla na mysli i národní zájmy, jejím cílem nebylo primárně uskutečnění mezinárodní socialistické revoluce, ale zájmy vlastního národa, autonomie moci ve vlastním státu, i když v souladu s komunistickou doktrínou. V sovětském bloku byli hanlivě nazýváni „národními komunisty“ heretici, kteří se odklonili od oficiální linie nebo byli nepohodlní. Tak byl z nacionalismu obviněn také Rajk nebo Slánský. V roce 1956 se národními komunisty stala skupina kolem I. Nagye, protože usilovali o samostatnost a větší nezávislost Maďarska, podobné tendence měl také Gomulka. Viz VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

zmírnění mezinárodního napětí a v kritice remilitarizace západního Německa. Dále se vlády dohodly na zvýšení objemu vzájemného obchodu a na některých konkrétních dodávkách; vyjádřily podporu vědecko-technické spolupráci SSSR a ČSR a dohodly se na spolupráci v oblasti atomové energie.⁵⁸

Tato deklarace je formálně prohlášením dvou rovnoprávných nezávislých států, které jen vyjadřují shodu v určitých mezinárodních otázkách a potvrzují své přátelské vztahy a obchodní a další spolupráci. Pro skutečný vztah Československa k Sovětskému vztahu je výstižnější československý návrh části textu této deklarace, který projednávalo politické byro ÚV KSČ před odjezdem delegace do Moskvy. V otázkách mezinárodní politiky ponechává ČSR rozhodnutí o znění deklarace zcela na sovětské straně, v návrhu je pouze část deklarace týkající se československo-sovětských vztahů. Tento text je podrobnější a rozsáhlejší než konečná verze. Obě země zde nevystupují jako rovní partneři, ale Sovětský svaz je zde představován jako dobrodinec Československa, kterému je tato země za mnohé vděčná a který jí zcela nezištně pomáhá.

Jako příklad může posloužit připomínka II. světové války, která se vyskytuje v návrhu i v konečném znění deklarace. V československém návrhu stojí: „Sovětský svaz osvobodil Československo z fašistického jarma za cenu obětování tisíců a tisíců svých nejlepších synů. Plně respektuje práva a suverenitu Československé republiky, umožnil československému lidu, aby podle svobodné své vůle, podle svého přání a tužeb vybudoval svůj lidově demokratický stát. Spojenectví se Sovětským svazem zajistilo Československu nezávislost, bezpečnost a mír, upevnilo jeho postavení ve světě.“⁵⁹

V konečné verzi deklarace, jejíž text vyšel z jednání sovětské a československé vládní delegace, je tento úsek formulován takto: „Obě strany s uspokojením prohlašují, že trvalým základem vztahů mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik bylo, je a bude veliké přátelství bratrských národů, posvěcené historickou tradicí a zpečetěné krví nejlepších synů Československa a Sovětského svazu, prolitou v krutých bojích proti fašistickým uchvatitelům. Pevnost československo-sovětského přátelství spočívá ve společných zájmech národů obou zemí, ve společných idejích a cílech boje za vybudování socialismu a komunismu, boje za mír na celém světě a je založeno na hluboké

58 Společná československo-sovětská deklarace. *Nová mysl*. Únor 1957, č. 2, s. 98 – 105.

59 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 127, a. j. 164, b. 1. Návrh společného sovětsko-československého prohlášení. s. 3.

vzájemné úctě a důvěře.⁶⁰

Rozdíl ve znění textů může pocházet z jejich poněkud rozdílného účelu. Konečný text deklarace, pravděpodobně dosti ovlivněný sovětskou stranou, byl určen k publikování a rozšíření i mimo hranice sovětského bloku. Text byl určen západním kapitalistickým zemím, měl demonstrovat jednotu bloku, ale zároveň bylo třeba ukázat, že východní blok není zcela mocenskou sférou SSSR, kde si Sovětský svaz zasahuje dle libosti a intervnuje do vnitřních záležitostí států, které jsou pouhými jeho satelity. Potlačení maďarské revoluce bylo Sovětským svazem prezentováno jako pomoc vládě spřáteleného státu proti nelegitimnímu povstání. Sovětský svaz odmítal, že by se jednalo o intervenci a porušení suverenity samostatného státu. Východní blok byl prezentován jako přátelská spolupráce samostatných nezávislých států. Z těchto důvodů bylo nutné, aby také text deklarace odpovídal smlouvě dvou nezávislých samostatných států. Naproti tomu československý návrh byl určen pro jednání se sovětskými zástupci a československá strana se v něm tedy úmyslně snaží naklonit si Sověty, opěvuje Sovětský svaz a jeho zásluhy o Československo, vyjadřuje svou vděčnost a závislost ČSR na SSSR. ČSR vystupuje v pozici dlužníka a závislého poddaného Sovětského svazu.

Jednání v Moskvě se ale neomezila jen na vydání deklarace. Pro Československo z nich vplynuly i konkrétní úkoly. V rámci upevňování vzájemných vztahů bylo dohodnuto, že se uskuteční stranická a vládní návštěva ze Sovětského svazu v ČSR. Vědecko-technická spolupráce se projevila v pomoci SSSR ve výstavbě zařízení pro výzkum a výrobu atomové energie v Československu. Jejím výsledkem bylo vystavění výzkumného reaktoru v Husinci- Řeži.⁶¹ ČSR mělo také upevňovat semknutost a rozvíjet spolupráci se socialistickými zeměmi prostřednictvím vzájemných návštěv. Dále mělo prozkoumat důsledky vytvoření Euratomu a jednotného trhu v západní Evropě a případně znemožnit integraci při jednání v GATT.⁶² Dále mělo ČSR bojovat proti remilitarizaci Spolkové republiky Německo a podporovat NDR, upevňovat Varšavskou smlouvu „jako nástroj

60 Společná československo-sovětská deklarace. *Nová mysl*. Únor 1957, č. 2, s. 103.

61 Výsledek bratrské pomoci SSSR při mírovém využití atomové energie: První čs. jaderný reaktor v provozu. *Rudé právo*. 26. 9. 1957, s. 1.

62 GATT, anglicky General Agreement on Trade and Tariffs, Všeobecná dohoda o obchodu a clech – dohoda zavazující k odstraňování bariér volného obchodu. Podepsána 30. 10. 1947. Do roku 1992 vzrostl počet signatářů z původních 23 na 107. Sloužila pro řadu kol mnohostranných jednání. Tzv. Kennedyho kolo v letech 1963-67 dosáhlo snížení cel v průměru o 1/3, tzv. Tokijské kolo 1977-79 zvýšení dovozních cel do zemí EHS, tzv. Uruguayské kolo 1986-90 liberalizaci výměny služeb a obchodu se zemědělskými výrobky. 1995 dohoda nahrazena Světovou obchodní organizací (WTO). - Velký slovník naučný, I. díl, s. 463.

bezpečnosti a obranyschopnosti proti jakýmkoli nahodilostem“ a upozorňovat kapitalistické země sousedící se SRN na nebezpečí militarizace SRN. Další instrukce se týkaly rovněž zahraniční politiky ČSR – mělo podporovat sovětské návrhy na odzbrojení a zmírnění mezinárodního napětí ve světě a rozvíjet styky s asijskými a africkými státy a podporovat jejich úsilí o samostatný a nezávislý vývoj. Poslední bod se projevil návštěvami politiků ČSR v zemích třetího světa a v navázání diplomatických styků s některými zeměmi třetího světa.⁶³

Československo se skutečně snažilo tyto závazky splnit. Spolupráci s dalšími socialistickými zeměmi posílilo například smlouvami o přátelství a spolupráci. V březnu uzavřelo ČSR smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci s Polskem. 27. března byla uzavřena Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSR a Čínskou lidovou republikou, 8. dubna pak Smlouva o přátelství mezi ČSR a Mongolskou lidovou republikou.⁶⁴ Společné prohlášení vydala také vláda ČSR a KLR, ČSR a NDR. Vzájemné dobré vztahy byly posilovány také návštěvami státníků v ČSR a československých politiků v socialistických zemích. V červenci navštívila ČSR sovětská delegace v čele s Chruščovem, vietnamská delegace. V září ČSR navštívili představitelé Mongolské lidové republiky. Podobné smlouvy, prohlášení a návštěvy se odehrávaly i v dalších socialistických zemích. Jejich hlavním cílem bylo demonstrovat dobré vztahy a jednotu východního bloku i dalších socialistických zemí.

V květnu 1957 se konaly volby do národních výborů. Tato událost byla jistě důležitá, i když z jiných důvodů než v demokratických státech. Volbám předcházela rozsáhlá kampaň, jejíž cílem ale nebylo prosadit se v konkurenci různých politických stran a získat voliče, protože se volila jednotná kandidátka sestávající z členů KSČ, Československé strany lidové a Československé strany socialistické. Tito lidé měli zvolení prakticky jisté ve chvíli, kdy se dostali na kandidátku, hlavní slovo při jejím sestavování mělo vedení KSČ, které rozhodovalo o kádrových otázkách. Cílem předvolební kampaně nebylo ani přesvědčit lidi k účasti na volbách, účast byla téměř 100 %, protože nejit k volbám (jakkoli byly jen formální) znamenalo projevit nesouhlas s režimem a tento postoj nebyl v 50. letech, kdy ještě doznávaly kruté komunistické represe, častý.

V roce 1957 byl kladen velký důraz na volby do národních výborů a rozsáhlou

63 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 137, a. j. 179, b. 5. Úkoly vyplývající z výsledků jednání čs. státní delegace v Moskvě.

64 ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha 1998.

předvolební kampaň hlavně v souvislosti s programem decentralizace a posílení pravomocí a vlivu národních výborů. Jednalo se o pokus zapojit širší masy občanů do politického života a rozhodování, podobný proces probíhal i v hospodářství, kde byly posilovány pravomoci podniků, byla snaha více zapojit pracující do řízení hospodářství. Lidé byli tiskem a propagandou vyzýváni, aby se aktivně zapojili do voleb i jejich příprav, vyjadřovali se k práci předchozích národních výborů, setkávali se s kandidáty a kladli návrhy na zlepšení práce národních výborů i konkrétní podněty.⁶⁵ Lidé se měli aktivně zúčastnit již přípravy na volby, spoluvytvářet program a návrhy směřovanými KSČ ovlivňovat i kandidáty. To měla být výhoda socialistických „voleb“ proti volbám v kapitalistických demokratických zemích, kde je voličům předložen hotový program strany a kandidáti, kteří voliče ale skutečně nerepresentují, a oni mohou pouze vybrat stranu.⁶⁶

Decentralizace byla jedním z rozhodnutí celostátní konference KSČ v roce 1956, jednalo se o posilování pravomocí místních organizací a jejich vlivu na některé oblasti – školství, kultura, místní hospodářství. Původně měla být i nástrojem demokratizace. Měla se stát podnětem pro růst aktivity národních výborů, které fungovaly velmi špatně, a v podstatě za ně rozhodovaly vyšší orgány. Tento efekt ale decentralizace nesplnila, národní výbory zůstaly pasivními. Ovlivnil to i fakt, že nadále byl uplatňován princip demokratického centralismu v řízení, ve kterém byl kladen důraz na centralismus. Po maďarských událostech byla decentralizace stále více omezována, zdůvodněním bylo, že oslabuje a rozdrubuje socialistickou moc. Její demokratizační rozměr byl zcela upuštěn. Jejím jediným výsledkem se stalo rozšíření pravomoci nižších funkcionářů a úřadů. Důležitým důsledkem decentralizačních tendencí bylo oslabení podřízenosti společenských organizací státní moci a hospodářskému řízení. Odbory, organizace mládeže, sportovní organizace získaly větší nezávislost na státních strukturách. Nadále však byly podřízeny komunistické straně.⁶⁷

65 Provolání Národní fronty k volbám do národních výborů. *Rudé právo*. 24. 3. 1957, s. 1.

66 Viz Jejich a naše volby. *Rudé právo*. 16. 4. 1957, s. 1.

67 KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953-1966: 3. část Společenská krize a kořeny reformy*. Praha 1992.

1.4 Zahraniční politika Československa

Československo prakticky nevedlo vlastní zahraniční politiku vůči kapitalistickým zemím a zemím třetího světa. Důsledně a poslušně podporovalo sovětské postoje. Pouze v německé otázce projevovalo vlastní iniciativu, která však byla samozřejmě vždy v souladu s postojem Sovětského svazu.

Během roku 1957 došlo k několika důležitým událostem ve vztahu Východ – Západ, které ovlivnily také Československo.

Především 5. ledna 1957 americký prezident Dwight D. Eisenhower ve své nástupní řeči vyhlásil tzv. Eisenhowerovu doktrínu. Eisenhower prohlásil, že odchodem koloniálních velmocí vzniká na Středním východě mocenské vakuum, které musí vyplnit Spojené státy dříve, než se to podaří Rusku. Žádal, aby bylo zahrnuto do americké bezpečnostní zóny celé kritické území od Pákistánu po Libyi. Těmto zemím měly Spojené státy dodávat ekonomickou pomoc, ale také na jejich žádost vojensky intervenovat. Prezidentův projev vzbudil rozpaky a nevoli v blízkovýchodních zemích a silný odpor Sovětského svazu a jeho spojenců.⁶⁸ Tento čin také zvýšil napětí mezi Východem a Západem. Opětné zvýšení mezinárodního napětí mělo přímý vliv i na Československo a jeho hospodářství. Po období tzv. nového kursu byl znovu posílen zbrojní průmysl, v Sovětském svazu i Československu začalo přezbrojování, modernizace výbavy armád.

Další významnou událostí byla postupující integrace západní Evropy. 25. března byly v Římě podepsány tzv. Římské protokoly, jimiž bylo založeno Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii. Zakladatelskými státy byly Francie, Itálie, Belgie, Nizozemí, Lucembursko a Spolková republika Německo. Evropské hospodářské společenství bylo rozšířením Montánní unie z roku 1951. Jeho cílem bylo vytvořit společný evropský trh pro všechny druhy zboží a služby. O jeho založení se zasloužil francouzský politik Jean Monnet. Důležitou institucí se stala Evropská komise, která zpracovávala návrhy pro evropské sjednocení. Podle smlouvy měla být také založena Evropská investiční banka pro poskytování půjček a úvěrů zaostalým oblastem. První fází sjednocení bylo vyrovnání cel na stejnou úroveň tarifů, které mělo vést do 12 let ke zrušení vnitřních cel mezi zeměmi společenství. Také agrární trhy zemí měly být vyrovnány.

Evropské společenství pro atomovou energii – EURATOM mělo za cíl organizování

68 DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991*. 1. díl Světová válka a nukleární mír 1938-1964. Praha 2004.; WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha [2000].

spolupráce členských zemí v oblasti jaderného výzkumu a výroby jaderné energie.⁶⁹

Proti západoevropské integraci silně protestovalo Československo, které se cítilo ohroženo zapojením Německa. Protestovalo hlavně proti poskytnutí možností jaderného programu Německu, přetrvávala totiž obava z agrese a útočnosti Německa, vzniklá ze zkušenosti II. světové války. Československo začalo organizovat protesty proti západoevropské integraci v OSN a hledalo podporu u svých spojenců, komunistických stran západních zemí i rozvojových zemí.⁷⁰

V březnu 1957 byla obnovena jednání o odzbrojení v Organizaci spojených národů. „Optimismus vyvolávalo postupné sblížení stanovisek v některých otázkách, ale především v otázce kontroly vzdušného prostoru obou vojenských seskupení – NATO a Varšavské smlouvy. Kromě toho se zdálo, že SSSR bude ochotněji souhlasit s mezinárodní kontrolou zbraňových systémů dalekého dosahu a USA naopak s některými dílčími dohodami. Obavy však vzbuzovala rozdílná výchozí pozice obou rozhodujících supervelmocí při jednáních. Zatímco USA kladly důraz na moderní zbraňové systémy, hlavně na atomové zbraně, pro SSSR bylo těžištěm zájmu vyzbrojování konvenčním arzenálem. Proto se bránil snížení stavu pozemních vojsk a naopak navrhoval omezení výroby a instalování jaderných zbraní.“⁷¹ Jednání o odzbrojení byla v sovětském bloku provázena kampaní za mír ve světě a zdůrazňováním mírového poslání tábora socialistických zemí. Byla ideologicky a propagandisticky využita, Sovětský svaz byl ukazován jako strážce míru, který se snaží o odzbrojení a bezpečnost ve světě. Tento úkol mu ale kapitalistické země komplikují a nechtějí přistoupit na odzbrojení.⁷²

Ve všech těchto situacích se Československo připojilo k aktivitě Sovětského svazu a podpořilo jej v OSN. Vlastní iniciativu ale rozvinulo v tzv. německé otázce. Československo nepodporovalo sjednocení Německa, protože se obávalo z nové německé agrese. A pokud existovaly dva státy, byla země oslabena. Jediný model, který Československo se svými spojenci prosazovalo, bylo jednání mezi oběma německými státy a integrace za rámcového dozoru velmocí, která by umožnila východoněmeckým

69 Tamtéž.

70 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 143, a. j. 189, b. 17. Opatření proti západoevropské integraci.

71 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha [2000]. s. 839.

Viz 1957, (říjen), Moskva – Informace ÚV KSSS o rozhovoru ministra zahraničí SSSR A. A. Gromyka se státním tajemníkem USA J. F. Dullesem. In REIMAN, Michal, LUŇÁK, Petr. *Studená válka 1954-1964: Sovětské dokumenty v českých archivech*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. s. 55-70. ISBN 80-7239-064-3.

72 Viz Rudé právo.

komunistům zajistit si mocenské pozice. Tento model ale mohl fungovat pouze do poloviny 50. let, s rostoucí stabilizací Spolkové republiky Německo a změnami v jejím politickém vedení byl model stále více nereálný.

Československo od začátku podporovalo Německou demokratickou republiku, bylo jednou z prvních zemí, která ji diplomaticky uznala. Důvodem bylo, že tato země byla pod dohledem Sovětského svazu a stávala se sbatřeným státem, od kterého nehrozilo nebezpečí. Československo tak mohlo mít jistěnu vlastní severozápadní hranici. Naproti tomu vznik Spolkové republiky Německo považovalo ČSR za porušení dohod velmocí protihitlerovské koalice a odmítalo stát uznat. „Teprve v roce 1955 začala československá zahraniční politika signalizovat zájem o vytvoření ‘normálních mírových sousedských vztahů’, což v letech 1956-1958 vyústilo v opakovanou nabídku navázání diplomatických vztahů a společných kroků ke snížení napětí ve formě uzavření smlouvy o neútočení (buď bilaterální nebo mezi oběma bloky) či vytvoření pásma bez zbraní hromadného ničení resp. vůbec omezeného zbrojení ve střední Evropě. V normalizaci vztahů však spolkové vládě bránil princip, formulovaný již v roce 1949 a potvrzený tzv. Hallsteinovou doktrínou z roku 1955, že nenaváže diplomatické styky se zemí, která uznala východoněmeckou vládu. Podobně pro ni byly nepřijatelné jakékoliv smluvní akty na poli odzbrojení, které by zahrnovaly NDR a znamenaly její uznání přinejmenším de facto.“⁷³ Aktivita Československa tak neměla úspěch. K určitému zlepšení vzájemných vztahů došlo až v první polovině 60. let.

Československo se dále německou otázkou zabývalo v souvislosti s remilitarizací Německa. V dubnu 1957 totiž spolkový kancléř K. Adenauer a ministr obrany F. J. Strauss prohlásili, že chtějí vybavit spolkovou armádu atomovými zbraněmi, že to považují za další krok zrovnoprávnění Německa.⁷⁴ Proti tomuto tvrzení se postavil odpor přímo v SRN a také v Československu, které protestovalo proti ozbrojení Německa nukleárními zbraněmi.

73 KUČERA, Jaroslav. Německo jako problém československé vnitřní a zahraniční politiky. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 242-245.

74 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha [2000].

1.5 Hospodářství a sociální politika

Hospodářská situace Československa nebyla jednoduchá. Po II. světové válce byl v ČSR postupně zaveden systém plánovaného hospodářství. Po roce 1948 došlo k drastické proměně československého hospodářství. Hospodářská skladba byla zásadně proměněna, ČSR se přeorientovalo z převládajícího spotřebního průmyslu na hutnictví a těžký průmysl, obchodní vztahy se zaměřily téměř výlučně na země Rady vzájemné hospodářské pomoci.⁷⁵ Zemědělství bylo v krizi kvůli rychlé a násilné kolektivizaci. Byl akutní nedostatek spotřebního zboží. Poklesla životní úroveň obyvatelstva. K úpadku a vyčerpání hospodářství silně přispěla také militarizace společnosti a zaměření na zbrojení a výstavbu velké armády na začátku 50. let, které byly určeny Sovětským svazem a probíhaly ve všech zemích bloku v očekávání blízké války s kapitalistickými státy. Investováno bylo hlavně do neproduktivní sféry – zbrojení, armáda.⁷⁶ V roce 1953 propukla velká hospodářská krize, byla provedena měnová reforma, která znamenala ztrátu úspor a finančních rezerv občanů. Došlo také k sociálním bouřím a dělnickým revoltám.

Situace byla neúnosná, a tak byly v roce 1953 - 1954 provedeny změny v hospodářské politice. Tento obrat byl umožněn zmírněním mezinárodního napětí. Významným důvodem této změny byly také disproporce v hospodářství a stagnace životní úrovně. V červnu 1953 byl zrušen přidělový systém a provedena zmíněná peněžní reforma. V září byly sníženy úkoly pětiletého plánu.

Po válce zůstal v Československu lístkový systém zásobování obyvatelstva základními potravinami a průmyslovými výrobky. Lidé měli zajištěn pravidelný příděl spotřebního zboží za poměrně nízké úřední ceny. V roce 1949 byl kromě vázaného přidělového trhu zaveden ještě volný trh, který měl omezit černý trh a na kterém se kupovaly věci za vyšší ceny než na přiděly. Při inflaci a nedostatku spotřebního zboží na začátku 50. let se ale nepotvrdily představy, že tento dvojí trh zanikne postupným sblížováním cen a uvolňováním zboží. 1. června 1953 byl zrušen přidělový systém, zanikl dvojí trh a byly zavedeny jednotné maloobchodní ceny.

⁷⁵ Rada vzájemné hospodářské pomoci – RVHP – hospodářské seskupení bývalých socialistických zemí. Zakládajícími členy v roce 1949 byly Československo, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, SSSR a Albánie. NDR se připojila 1950, Mongolsko 1962, Kuba 1972 a Vietnam 1978; Albánie 1961 vyloučena. Cílem bylo koordinovanou spoluprací přispět k rozvoji hospodářství členských států. Od 1987 zahájila RVHP jednání s EHS. Dezintegrační tendence po roce 1989 vedly 1991 k rozpuštění organizace. - Velký slovník naučný. 2. díl, s. 1210.

⁷⁶ Viz KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949- 1956*. Praha 1995.

Také byla provedena měnová reforma. Důvodem měnové reformy byla rostoucí inflace po roce 1945. Ze sociálních důvodů byly uvolňovány peníze z vázaných vkladů, které ale nebyly příliš kryté. Příčinou byl finanční systém v Protektorátu Čechy a Morava, kdy banky povinně investovaly z vkladů občanů do německého hospodářství, které ale bylo v roce 1945 zcela vyčerpáno, skutečné peníze českých občanů utratilo válečné Německo na válku. Situace na Slovensku byla lepší. V bankách tedy existovaly nominálně vklady, které ale nebyly kryty peněžní hodnotou. Uvolňováním prostředků z vázaných vkladů se rozbíhala inflace, měna byla stále méně krytá.

„Počátkem 50. let peníze v oběhu spolu s prostředky na vkladních knížkách značně převyšovaly úhrnnou nabídku zboží a služeb. Nerealizovatelná kupní síla narostla do rozměrů, které podlamovaly stabilitu měny a oslabovaly hmotnou zainteresovanost obyvatelstva. Situace v peněžním oběhu byla o to složitější, že peněžní prostředky byly rozloženy velmi nerovnoměrně.“⁷⁷ Tuto situaci měla řešit měnová reforma, při které bylo staženo staré oběživo a nahrazeno novým. „Hospodářská čísla se přepočítávala většinou v poměru 5 starých korun za 1 novou korunu, přičemž maloobchodní ceny byly (po přepočtu 5 : 1) stanoveny zpravidla mezi dřívějšími cenami vázaného a volného trhu. Část vkladů obyvatelstva a hotovosti do 300 Kč na osobu se převáděly v obdobném poměru 5 : 1. Většina vkladů a hotovostí však byla vyměňována v poměru 50 : 1, a tím fakticky zredukována na desetinu. Vázané vklady z poválečné měnové reformy byly anulovány. Aby se odstranily některé tvrdosti vyvolané sjednocením cen, byly zvýšeny mzdové sazby, nejnižší platy, důchody sociálního zabezpečení a přídavky na děti.“⁷⁸ Tato peněžní reforma vyvolala nespokojenost obyvatelstva a došlo také ke stávkám a protestním akcím (zvláště v Plzni). Z dlouhodobého hlediska ale zastavila pokračující válečnou inflaci, pomohla zmírnit disproporce z první pětiletky a odstartovala vyváženější hospodářský růst, stát také získal prostředky pro velkorysejší sociální politiku.

Vzhledem k nevyváženému hospodářství bylo rozhodnuto, že nebude ihned následovat druhý pětiletý plán, ale na roky 1954 a 1955 byly připraveny pouze roční konsolidační plány. V hospodářství socialistických zemí a také ČSR došlo k obratu – tzv. nový kurs. Změnily se proporce v užití národního důchodu ve prospěch spotřeby. Byly opuštěny preference těžkého průmyslu a posílena výroba spotřebního zboží. Také byl větší důraz

77 PRŮCHA, Václav, FALTUS, Josef. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha 2003. s. 178.

78 Tamtéž, s. 178.

kladen na význam hospodářství. Dočasně byla pozastavena další kolektivizace a byla zdůrazněna podpora existujících Jednotných zemědělských družstev a samostatně hospodařících rolníků. Plán rozvoje zemědělství určoval zvýšit počet pracovních sil v zemědělství, doosídlit české pohraničí, rozšířit osevní plochy, lépe využívat půdní fond, urychlit mechanizaci a chemizaci výroby. Dále měla být posílena zainteresovanost podniků a jednotlivců na výrobě. Z velké části byly tyto plány splněny. Také byla změněna koncepce vývoje životní úrovně. Měla tyto rysy: úsilí o plynulejší růst životní úrovně, snižování maloobchodních cen jako prostředek růstu reálných důchodů obyvatel, naproti tomu nominální mzdy se neměly tolik zvyšovat; zrychlení růstu osobní spotřeby v poměru ke společenské spotřebě, denivelizace pracovních příjmů, zlepšení sociálního zabezpečení. Také se měla sblížovat životní úroveň v českých zemích a na Slovensku a mezi městem a venkovem.⁷⁹

Nový kurs měl řadu pozitivních výsledků, disproporce v ekonomice se zmenšily, došlo také k zmírnění sociálního a politického napětí. V roce 1955 byl ale tento směr opuštěn, v Sovětském svazu se totiž mocensky prosadil N. S. Chruščov nad G. Malenkovem, který Nový kurs prosazoval. Působením RVHP tento směr opět přejaly i ostatní země bloku. V roce 1955 došlo k návratu k urychlené industrializaci, zaměření na těžký průmysl, začalo další kolo kolektivizace zemědělství, byla modernizována armáda.⁸⁰

V této době byla pozměněna také RVHP. Jejím hlavním úkolem měla být koordinace a organizace hospodářského rozvoje bloku jako celku, měla hlavně koordinovat hospodářské plány. Pod vlivem nového hlavního úkolu a Chruščovova důrazu na princip rovnoprávnosti členských států byla pozměněna také její struktura. „K nejvýznamnějším novým rysům patřil vzestup autority Rady jako vrcholného orgánu a vznik stálých komisí, jejich složení a pravomoci. RVHP přestala být pouhým sovětským úřadem pro řízení ekonomiky bloku, úřadem pro zajišťování směrnic tlumočených Mikojanem a pokynů sovětských poradců. Od roku 1955 se hospodářskou spoluprací zabývaly i porady představitelů členských států na nejvyšší úrovni – i tím se rozšiřoval prostor pro uplatňování vlastních zájmů členských zemí. V pracovních metodách se prosazovala snaha využívat v RVHP odborníky všech členských států na úkor sovětských poradců; uvolnit tuhou centralizaci, zahnížděnou v aparátu RVHP a umožnit spolupráci i s nečlenskými státy a s mezinárodními

79 Tamtéž.

80 Viz KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949 - 1956*. Praha 1995.

organizacemi.⁸¹

V letech 1956 – 1960 byla v ČSR provedena tzv. druhá pětiletka. Tento pětiletý plán byl několikrát pozměněn a definitivně uzákoněn byl až v roce 1958. Změny plánu byly ovlivněny hlavně vnějšími příčinami. XX. sjezd KSSS v únoru 1956 vyhlásil nový program mírového soutěžení s kapitalistickými zeměmi, zrušil doktrínu o nevyhnutelnosti války mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi. Dále se hospodářská situace zkomplikovala v souvislosti se suezskou krizí a maďarskou revolucí, protože tyto události přerušily hospodářské styky ČSR s Polskem a Maďarskem a obchod se vzdálenějšími oblastmi, pro který byl důležitý Suezský průplav.⁸²

Druhý pětiletý plán měl dva hlavní cíle: dovršit přeměnu přechodného období od kapitalismu k socialismu a dobudovat materiálně technickou základnu socialismu. Znovu byl preferován těžký průmysl, převážně těžké strojírenství, palivoenergetická základna a chemie. Růst československého hospodářství byl prováděn hlavně extenzivními prostředky, zaostávalo zavádění nové techniky a oborů. V únoru 1957 bylo jako hlavní směr hospodářské politiky určeno zvyšování efektivity národního hospodářství. Mělo k tomu dojít také přechodem od převážně administrativních metod řízení k metodám, které více využívaly tržní vztahy. Toto měla uskutečnit ekonomická reforma z let 1958 – 1959. Měla omezit centralizaci a direktivnost řízení hospodářství. Místo hlavních správ na ministerstvech byly zavedeny nadpodnikové orgány. Podniky se sdružovaly do výrobních hospodářských jednotek (VHJ).⁸³ Reforma plánování se snažila vytvořit systém, ve kterém by podniky samy iniciativně přebíraly vysoké úkoly a odkrývaly vlastní výrobní rezervy. Proto byly zavedeny normativy podnikové a osobní hmotné zainteresovanosti (např. vztah mezi růstem produktivity práce a růstem mzdového fondu). Aktivita podniků sice vzrostla, zmínil se tlak na růst mezd, ale snižovat náklady, což byl další cíl, se nedařilo. Hospodářský růst byl v období druhé pětiletky vyrovnanější a situace stabilnější než za první pětiletky (1949 – 1953). Díky zmírnění mezinárodního napětí byl oživen i obchod s kapitalistickými státy. Efektivnost hospodářství se nicméně nezlepšila, hospodářský růst byl stále způsoben hlavně extenzivními faktory, kvalita výrobků byla spíše vedlejší a modernizace struktury průmyslu a uplatňování nových vědeckých poznatků v průmyslu postupovaly jen pozvolna.

81 KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949 - 1956*. Praha 1995. s. 204.

82 PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Praha 1974.

83 PRŮCHA, Václav, FALTUS, Josef. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Praha 2003.

Zlepšovala se životní úroveň. Osobní a společenská spotřeba rostly a životní úroveň také zlepšovalo pokračující snižování maloobchodních cen. Roku 1958 byla věnována pozornost také rozšíření bytové výstavby (např. formou družstevní výstavby), větší podpora rodin, růst nejnižších důchodů. Nezlepšila se ale oblast služeb v důsledku preference průmyslové oblasti.

V období druhé pětiletky byly také zlikvidovány zbývající soukromé živnosti a dokončena kolektivizace zemědělství. I přesto rostla zemědělská výroba, čímž se ČSR lišilo od kolektivizace v SSSR.⁸⁴

Asi nejdůležitějším opatřením z oblasti hospodářské politiky byla v ČSR v roce 1957 snaha o zefektivnění ekonomiky. Tento program byl zahájen na zasedání ÚV KSČ 27. – 28. února 1957, kdy na zasedání vystoupil Jaromír Dolanský s referátem „Za vyšší efektivnost čs. národního hospodářství.“ V tomto referátu je nejprve konstatováno uspokojení nad růstem průmyslové výroby i zemědělství. Zlepšila se i investiční výstavba bytů a vzrostla životní úroveň. S tím ovšem vzrůstají problémy – rychlý růst životní úrovně a tím i potřeb znamená zvyšující se nároky na zdroje národního hospodářství. Surovinové a palivové zdroje zaostávají za vzrůstající spotřebou. Opět se zde objevuje tradiční slabost československého hospodářství – nedostatek surovinových zdrojů. Tento problém ČSR řešilo již po II. světové válce. Tehdy byla koncepce jeho zahraničního obchodu taková, že bude mostem mezi Východem a Západem. Na Západě bude nakupovat suroviny a stroje a výrobky bude vyvážet do SSSR a východní a jihovýchodní Evropy. Tento jeho koncept neuspěl kvůli nedostatku deviz, které nebylo možné získat exportem do západních zemí, protože tam nebyl zájem o relativně drahé československé výrobky, jejichž kvalita neodpovídala ceně. Situaci Československo vyřešilo silnou orientací na SSSR a účastí v RVHP. Svůj zahraniční obchod zúžilo v podstatě na státy RVHP a jejich poptávce také upravilo svou výrobu – soustředilo se na těžký průmysl a strojírenství. Obchod se zeměmi RVHP probíhal na clearing. Jako protihodnotu ČSR získávalo hlavně suroviny a potraviny. Toto uskupení bylo vytvořeno na začátku 50. let. Byl zde pokus vytvořit tzv. druhý světový trh, ve kterém by navzájem obchodovaly jen socialistické státy a zcela by přerušily kontakty s kapitalistickými zeměmi. Tento projekt ztroskotal v roce 1953.⁸⁵

Československo se v roce 1957 potýkalo s problémem oslabení hospodářských

84 Tamtéž.

85 Viz KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949 - 1956*. Praha 1995.

kontaktů se socialistickými zeměmi, které pro ně byly důležité, protože začátkem 50. let pod tlakem RVHP a tzv. sofijských usnesení⁸⁶ velmi zredukovalo svůj obchod se západními zeměmi. Když však po nástupu N. S. Chruščova v SSSR a zvláště po XX. sjezdu KSSS došlo k uvolnění mezinárodního napětí, řada zemí jihovýchodní Evropy, která dosud odebírala československé stroje a investiční celky a jako protihodnotu poskytovala suroviny, se nyní obrátila na kapitalistické země, jejichž výrobky byly kvalitnější a cenově výhodnější než výrobky československé. (Příčinou bylo technologické zaostávání čs. průmyslu a důraz na kvantitu spíše než na kvalitu). ČSR se tedy ocitlo v situaci, kdy mělo nedostatek surovin pro výrobu, ale přitom bylo vázáno dodávat výrobky zvláště těžkého průmyslu např. do SSSR. Ještě více zvýšit již tak vysoký dovoz nebylo považováno za možné, již proto, že se ČSR muselo znovu v importu více obracet na kapitalistické státy a veškerý dovoz muselo krýt vývozními fondy. Růst životní úrovně a nároků obyvatelstva se tedy stal skutečným problémem. Vedení státu se rozhodlo situaci řešit snížením investiční výstavby, zamezit dalšímu živelnému růstu osobní spotřeby. Bylo rozhodnuto situaci řešit zvýšením efektivity národního hospodářství na maximum.

„Jde v podstatě o to, aby maximálním rozvojem tvůrčí iniciativy mas, tvůrčí iniciativy organisátorů výroby, smělé a tvůrčí iniciativy techniků a vědců bylo zajištěno maximální a nejehospodárnější využití surovinových a materiálových zdrojů země, maximální využití dosavadních výrobních kapacit, a tak snížena dosud příliš vysoká spotřeba mrtvé práce⁸⁷ na celkové hmotné výrobě; maximální využití pracovních sil ve výrobním procesu; podstatné snížení nákladů na investiční výstavbu při zajištění maximálních přírůstků výrobních kapacit. Dále pak je nutno zabezpečit, aby i růst osobní spotřeby jednotlivých pracujících byl v souladu s jejich zásluhami.“⁸⁸ Důraz byl položen na účelnost vynakládaných

86 Sofijská usnesení byla schválena na druhé schůzi RVHP v srpnu 1949 v Sofii. Obsahovala tyto body: 1. rozšíření výměny zboží mezi členskými zeměmi RVHP, 2. společný obchodní postup vůči kapitalistickým zemím, 3. ceny a mnohostranný clearing 4. zavádění nových norem, 5. vědecko-technická spolupráce – bezplatné poskytování licencí a technické dokumentace 6. opatření k rozvoji výroby kuličkových ložisek v letech 1950-3, 7. úprava vztahů k Jugoslávii – přerušování obchodních a jiných kontaktů.

87 Mrtvá práce. Pod tímto termínem je chápána práce obsažená v surovinách, materiálu, energii a strojích, tedy výrobní prostředky, které se při výrobě používají a na nichž již dříve pracovali lidé. Tato práce byla vynaložena již dříve např. při těžbě uhlí pro energii, výrobě obráběcího stroje, dovozu materiálu do továrny. Pokud se tedy hovoří o příliš vysoké spotřebě mrtvé práce, je myšleno plýtvání výrobními prostředky. Oproti tomu práce živá je práce, kterou dělník bezprostředně vynakládá při zhotovování výrobku.

- Jak správně ekonomicky chápat růst společenské produktivity práce. Na pomoc propagandistům a agitátorům. *Život strany*. roč.4, 1957,č. 16, s. 967-969.

88 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 129, a. j. 169, b. 21. Referát s. Dolanského na zasedání ÚV KSČ „Za vyšší efektivity čs. národního hospodářství.“ s. 16-17.

prostředků a jejich úplné a užitečné využití, mělo se zastavit plýtvání s finančními i materiálními prostředky. Reforma měla být spojena se změnami v řízení hospodářství. Dále se Dolanského referát podrobně věnoval jednotlivým úsekům národního hospodářství a nedostatkům a návrhům na zlepšení v těchto oblastech (zemědělství, investiční výstavba, zahraniční obchod, plánování...).

Zásady z Dolanského referátu shrnula rezoluce ÚV KSČ, která byla zveřejněna v tisku. Byly stanoveny tyto úkoly: a) promyšleným řízením růstu průmyslové výroby zajistit co nejefektivnější využití surovin a uspokojení potřeb národního hospodářství, b) zajistit další růst zemědělské výroby, důraz je kladen na velkovýrobu a provést mechanizaci všech zemědělských odvětví, c) zvýšit efektivnost investiční výstavby a snížit její náklady, d) rozvíjet hospodářství všech oblastí v souladu s jejich přírodními a ekonomickými podmínkami, zvláště na Slovensku a v pohraničí, e) vytvářet materiálové, devizové, finanční a kapacitní rezervy, f) rozvoj spolupráce se SSSR a socialistickými zeměmi, g) rozvoj zahraničního obchodu, zvýšit objem vývozu, aby převyšoval objem dovozu.

Aby byly uskutečněny tyto cíle, mělo dále dojít k decentralizaci řízení ve prospěch podniků. Měly být posíleny pravomoci podniků. Také mělo dojít ke změnám v plánování. Namísto dosavadního detailního určení úkolů podniků z nadřízených institucí a ministerstev měly být určeny jen hlavní cíle a úkoly podniků a dále jim ponechána možnost pro vlastní iniciativu. Také bylo rozhodnuto o vytváření nadpodnikových sdružení – výrobní hospodářské jednotky. Rovněž měla být zvýšena úloha ekonomických pák a hmotné zainteresovanosti pracujících. K provedení reformy se mělo přistupovat tvůrčím způsobem, s přihlédnutím k situaci v jednotlivých odvětvích a vyvarovat se šablonovitosti. Stále ale měly být zachovány zásady socialistického hospodářství: zásada demokratického centralismu, zásada řízení národního hospodářství jednotným, direktivním státním plánem, zásada jediného odpovědného vedoucího při současném rozšiřování aktivní účasti pracujících na řízení; zásada hmotné zainteresovanosti založená na jednotě zájmů socialistické společnosti jako celku a každého občana; zásada jednoty politického a hospodářského vedení.⁸⁹ Vedení KSČ si nepřipouštělo, že hlavní chyba je v samotném hospodářském systému plánování⁹⁰, které nebere v potaz ekonomická pravidla nabídky a

89 Resoluce Ústředního výboru Komunistické strany Československa k referátu s. Dolanského „Za vyšší efektivnost čs. národního hospodářství.“ *Rudé právo*. 2. 3. 1957, s. 1.

90 plánované hospodářství, plánovaná ekonomika, příkazová ekonomika – ekonomický systém, v němž rozhodující úloha připadá rozhodnutím centrálního plánovacího orgánu, který ekonomickým subjektům určuje závazné úkoly v tvorbě výstupů i jejich užití, a dokonce i ve spotřebě vstupů. Plánované

poptávky, ale řídí hospodářství politickými nástroji.

Hospodářskému rozvoji socialistických zemí dosti bránila také sama ideologie komunismu. Byl pro ni typický ekonomický determinismus, základem společnosti měla být ekonomika – tzv. základna a na ní se teprve vytvářel právní řád a další roviny společnosti – nadstavba. Pro rozvoj hospodářství byla důležitá představa zákonitosti hospodářského vývoje, cesta k socialismu a komunismu byla chápána jako přirozený historický vývoj, který lze podpořit a urychlit, nebo se mu protivit, ale stejně nastane. Marxismus chápal vývoj ke komunismu za nutný, za historický zákon. Hnací silou dějin lidstva byly výrobní síly. Působením těchto výrobních sil vznikly společenské vztahy, ty však v jistém okamžiku přestaly být v souladu s výrobními silami, bránily plnému rozvoji výrobních sil, a proto musely být nahrazeny novými společenskými vztahy (revoluce). Tak se lidská společnost vyvíjela od prvobytně pospolné k otrokářské, feudální a kapitalistické společnosti. Dalšími logickými stadii byl socialismus a nakonec komunismus. Leninismus pak částečně popřel ekonomickou základnu a zdůraznil význam politické strany coby vůdce dělnictva.⁹¹ Tento ideologický názor o nutném a neodvratitelném ekonomickém vývoji mohl mít v důsledku také vliv na mentalitu představitelů moci, že není co zkazit a ani nejsou potřeba zásadnější reformy, protože ekonomika se každopádně bude sama vyvíjet žádoucím směrem ke komunismu.

V roce 1957 opět pokračovala kolektivizace zemědělství, která vstoupila do své poslední fáze, ukončené v roce 1959 praktickou likvidací soukromého zemědělství v ČSR. Tendence k vytváření větších zemědělských závodů probíhala ve všech vyspělých průmyslových státech. Tento proces se ale uskutečňoval jako přirozený ekonomický jev, jako výsledek ekonomické soutěže, ve které zanikala malá nerentabilní hospodářství. Jednalo se o postupný dlouhodobý proces. Oproti tomu v Československu byla úplná kolektivizace hospodářství provedena za deset let (1949 – 1959) a jednalo se spíše o ideologický a politický akt než přirozený ekonomický vývoj. Komunistická teorie výstavby socialismu zahrnovala tři důležité jevy – industrializace, kolektivizace, kulturní

hospodářství mělo odstraněním nekoordinovanosti tržní ekonomiky vést k větší efektivitě ekonomických procesů, nebylo však schopno koordinovat všechny ekonomické činnosti; vedlo ke vzniku deformací ekonomiky a ke ztrátě iniciativy ekonomických činitelů. Přes úspěchy, jichž plánované hospodářství dosáhlo v prvních fázích zejména v méně rozvinutých zemích, se složitější problémy vyspělejších ekonomik nedařilo řešit. Modely plánovaného hospodářství zahrnují formy sovětského typu, vysoce centralizované a direktivní (příkazová ekonomika), a formy s jistou mírou decentralizace a s využitím tržních mechanismů. - Velký slovník naučný, II. díl, s. 1122.

91 IGGERS, Georg. *Dějepisectví ve 20. století*. Praha 2002. s. 76-78.

revoluce. ČSR se zde řídilo sovětským vzorem. Kolektivizace měla dva základní cíle – likvidace soukromého vlastnictví tzv. maloburžoazie, v podstatě se jednalo o likvidaci tradičních středních vrstev na vesnici, což mělo za následek úplnou proměnu sociální struktury i mentality venkova. Druhý úkol kolektivizace byl uvolnit pracovní síly vázané v zemědělství pro těžký průmysl, který se v době své velké výstavby potýkal s nedostatkem pracovníků.

„Komunistické vedení nazývalo ve svých dokumentech i v propagandě kolektivizaci združstevňováním. Kolektivizace však neprobíhala na družstevním principu. Byla oficiální politikou prosazovaná a organizovaná „shora“, většinou prostřednictvím „přesvědčovací brigád“, ve kterých byli zastoupeni rolníci jen výjimečně. Jeden z hlavních principů družstevnictví – dobrovolný vstup na základě vlastní úvahy a rozhodnutí, byť třeba pod ekonomickým tlakem – se nedodržel. Místo něho moc používala donucování, administrativní zákroky, výhrůžky, různé formy nátlaku a násilí. A také jednotná zemědělská družstva, která vznikla jako výsledek uvedených praktik kolektivizace, žila v rozporu s principy družstevnictví, zejména družstevní demokracie. Formálně podléhala voleným orgánům, ve skutečnosti byla řízena státními institucemi, v čele s ministerstvem zemědělství. Kolektivizace zemědělství nebyla združstevnění, ale státem vynucené budování a ovládnutí velkých zemědělských podniků.“⁹²

Kolektivizace proběhla v ČSR ve třech fázích: první fáze začala roku 1949, druhá fáze proběhla v letech 1951 – 1952. V letech 1953 – 1954 proběhla krize kolektivizace, kdy se zastavilo zakládání nových družstev, a dokonce někteří rolníci z družstev znovu odcházeli. Třetí fáze kolektivizace pak proběhla v letech 1955 – 1959. Tato fáze skončila roku 1960 vyhlášením „vítězství socialismu v zemědělství“. Dalším procesem v zemědělství mělo být slučování družstev a vytváření velkých zemědělských závodů.⁹³

V roce 1957 kolektivizace zdárně postupovala, čehož bylo bohatě využito propagandisticky. V březnu 1957 se uskutečnil celostátní sjezd JZD, který měl manifestovat jejich skvělý rozvoj.⁹⁴ Kolektivizace a zakládání družstev byly chápány čistě

92 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: I. Československo a rozpory v sovětském bloku II. Reforma trvale nemocné ekonomiky*. Brno 2000, s. 183.

93 Tamtéž.

94 Získané zkušenosti a další usilovní práce přinesou vítězství družstevní myšlenky na vesnici. Projev 1. tajemníka ÚV KSČ soudruha A. Novotného na III. celostátním sjezdu JZD. *Rudé právo*. 24. 3. 1957, s. 1-2.; Sjezd skončil – boj za nová JZD pokračuje. *Rudé právo*. 30. 3. 1957, s. 1.; Po III. celostátním sjezdu JZD. K aktuálním otázkám. *Život strany*. roč.4, 1957, č. 8, s. 469-471.

jako politický problém a úkol pro propagandu a agitátory. Svědčí o tom například úvodník stranického teoretického časopisu *Nová mysl* nazvaný „Dále zakládat družstva a starat se o jejich upevnění.“ V závěru úvodníku se praví: „Rozvoj a upevňování družstev je v současné době nejdůležitějším úkolem zemědělské politiky a vyžaduje denní péči strany. Je potřeba věnovat co největší pozornost agitační a propagační práci, zapojit do ní všechny komunisty na vesnici, zejména funkcionáře stranických organizací, národních výborů a masových organizací a využít všech dobrých zkušeností, která již družstva nahromadila. Dosažené výsledky jsou dokladem toho, že výstavba socialismu na vesnici postupuje i přes mnohé překážky kupředu.“⁹⁵

Sociální systém v Československu byl od roku 1948 založen na koncepci, kterou vytvořil William Beveridge. Tento sociální systém se opíral o tři pilíře – pojištění, sociální pomoc a dobrovolné připojištění. Hlavní význam byl přikládán pojištění. Dávky měly být jednotné, unifikované a institucionálně centralizované. V roce 1956 byla provedena reforma sociálního systému, která vstoupila v platnost v roce 1957. Byl zaveden sovětský model sociálního zabezpečení. Byl zrušen pojistný princip, sociální dávky byly nově financovány přímo z daní, ze státního rozpočtu. Sociální systém byl etatizován, jeho řízení a zajišťování převzal cele stát. Jednotné dávky byly zrušeny, bylo rozděleno nemocenské a důchodové zabezpečení. Nemocenské zabezpečení zajišťovaly odborové organizace (ROH) a důchodové Státní úřad sociálního zabezpečení.

V roce 1957 byly provedeny důležité reformy v oblasti sociální politiky. 1. ledna 1957 vstoupila v platnost novela zákona o sociálním zabezpečení (č. 54/1956 Sb.). Tato novela rušila zbytky výhod státních a veřejných zaměstnanců v nemocenském a důchodovém zabezpečení, byly sjednoceny nároky na nemocenské všem kategoriím pracovníků, důchody byly diferencovány podle pracovních podmínek. Byly zavedeny tři kategorie zaměstnanců pro vyplácení důchodu: do první kategorie patřili zaměstnanci pracující pod zemí v uhelných a rudných dolech. Tito pracovníci měli vyšší důchody a odcházeli do důchodu již v 55 letech. Druhá kategorie byli zaměstnanci pracující v povrchových dolech a na jiných pracovištích škodlivých zdraví. A do třetí kategorie patřili všichni ostatní zaměstnanci. Do I. a II. kategorie patřilo asi 10 % pracujících. Asi nejproblematičtějším ustanovením bylo zavedení tzv. osobního důchodu, který se vyplácel zasloužilým pracovníkům ve vědě, kultuře a správě. Problémem bylo, že pro jeho vyplácení

95 Dále zakládat družstva a starat se o jejich upevnění. *Nová mysl*. září 1957, s. 786-790.

neexistovala žádná metodika, takže jeho udělení bylo zcela na libovůli vládnoucí garnitury.

Zvýšily se také peněžité dávky v mateřství – stejně pro všechny kategorie žen. Rodinné přídatky se progresivně zvyšovaly podle počtu dětí v rodině. Jejich vyplácení se prodloužilo z 16 let věku dítěte do ukončení vzdělání. Pro ženy s dětmi byla stanovena nižší věková hranice pro odchod do důchodu (dle počtu dětí – od 53 do 56 let). Tato opatření se snažila řešit špatnou situaci rodin hlavně s více dětmi. Tyto rodiny totiž spolu s důchodci patřily ke skupinám s nejnižší životní úrovní.⁹⁶

V druhé polovině 50. let také docházelo k rušení řady sociálních institucí. Zrušeno bylo např. Ministerstvo pracovních sil, jehož agenda byla rozdělena mezi Ministerstvo školství (učňovské školství) a Státní úřad plánovací (plánování práce a mezd). Nakonec chyběla instituce, která by se koncepčně věnovala sociální politice. Tento nedostatek byl roku 1957 napraven zřízením Studijního ústavu sociálního zabezpečení (od roku 1961 Výzkumný ústav sociálního zabezpečení).

V 50. letech docházelo k silnému splývání ekonomických a sociálních funkcí a prostředků. Jako příklad poslouží cenová politika. „Ceny plnily sociální funkce bez přihlídnutí k výrobním nákladům a také ve mzdách a zaměstnanosti se uplatňovaly sociální prvky. V druhé polovině 50. let proběhlo šestkrát snižování cen, které mělo negativní ekonomické důsledky. Tato opatření sice umožňovala naráz a viditelně zvýšit životní úroveň, jejich důsledkem však bylo, že reálné mzdy rostly rychleji než nominální, čímž mzdy ztrácely stimulační úlohu a neumožňovaly uskutečnit předpokládanou denivelizaci⁹⁷. Podobný růst životní úrovně nutně vyvolal disproporce mezi příjmy a možnostmi jejich realizace a mimo jiné přispěl ke zvýšení nerovnováhy v národním hospodářství začátkem 60. let.“⁹⁸

96 KALINOVÁ, Lenka. *Transformace sociálního systému v Československu po únoru 1948*. In: LEITNER, Antonín. (ed.) *Z hospodářských a sociálních dějin Československa 1919- 1992*. Praha 1998.; KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975: studie*. Praha 1993.; KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. Praha 2007.

97 denivelizace – odstranění rovnostářství

98 KALINOVÁ, Lenka. *Transformace sociálního systému v Československu po únoru 1948*. In: LEITNER, Antonín. (ed.) *Z hospodářských a sociálních dějin Československa 1919- 1992*. Praha 1998. s. 140.

1.6 Ideologie a propaganda

„Ideologie – komplexní a relativně konzistentní soubor názorů, morálních postojů i logických úvah vyjadřující zásadní životní postoje i cíle určité sociální skupiny obyvatelstva. Ideologie tedy vytváří takový světový názor, který mobilizuje, řídí a organizuje určité sociální skupiny k určitému jednání a k cílům, které považuje za ospravedlněné, zatímco jednání a cíle protikladné ztrácuje a odmítá. Prakticky každá ideologie se snaží být teoreticky zdůvodněná – opírá se o vědu či filozofii, zároveň je ovlivněna subjektivním pohledem a záměrem tvůrců a nositelů té které ideologie. Pojem zavedl v 19. stol. Destutt de Tracy pro vědu zkoumající ideje. K. Marx a F. Engels chápali ideologii jako zkreslené, falešné a převrácené vědomí a spojovali ji s reálnými zájmy tříd působícími na vědomí lidí. Koncem 50. let a začátkem 60. let 20. stol. hlásali D. Bell, R. Aron, S.M. Lipset aj. konec ideologií v souvislosti se vznikem postindustriální společnosti, avšak ukazuje se, že ani rozpad sovětského imperiálního socialismu, ani hospodářský „blahobyť“ Západu neznamena konec věku ideologií.“⁹⁹

Pojem ideologie je většinou chápán dvěma způsoby. Častěji má tento pojem negativní přídech, jeho chápání navazuje na tradici marxismu a ideologie je chápána jako falešné vědomí, matení zdravého rozumu. Pojem má pejorativní význam a ideologie jsou zřídka popsány neutrálně, většinou jsou spíše kriticky hodnoceny a odsouzeny a nebo naopak vášnivě hájeny. Toto pojetí ale umí lépe analyzovat sociální a politické konflikty ve společnosti a hodnotové systémy ideologií. Druhé pojetí je širší, chápe ideologii jako nezbytnou součást fungujícího společenského organismu moderní doby a orientace jedince v něm. Toto pojetí najdeme např. u M. Foucoula, C. Geertze, S. Freuda, V. Pareta. Toto pojetí umí lépe vysvětlit zrod, funkci a význam idejí ve společnosti a jejich sociální determinaci.¹⁰⁰

KSČ se snažila o úplné ideologické ovládnutí společnosti. Za tímto účelem existovaly speciální instituce, které prováděly drobné úpravy ideologie a pečovaly o její šíření. Hlavní slovo mělo Ideologické oddělení ÚV KSČ. Tajemníkem pro ideologické záležitosti byl mezi lety 1956 – 1968 Jiří Hendrych. Ideologičtí pracovníci se ale nacházeli i na nižších stupních hierarchie KSČ – krajské, okresní, městské výbory. Na praktické realizaci a

⁹⁹ Velký slovník naučný, I. díl, s. 595.

¹⁰⁰ KOPEČEK, Michal. *Ideologie a ideologické aparáty jako téma výzkumu historiografie komunistického Československa*. Seminář ÚSD AV ČR 30. 10. 2002.

organizaci ideologické indoktrinace se pak podílela oddělení propagandy a agitace (která s ideologií úzce souvisela¹⁰¹), kultury, školství a vědy při ÚV KSČ a oddělení masových sdělovacích prostředků. Nejvyšší instancí v oblasti ideologie byla ale bezpochyby Komunistická strana Sovětského svazu. Kontrolu nad ideologickou situací v zemích bloku prováděla prostřednictvím konzultací vedení komunistických stran, mezinárodních porad, přítomnosti sovětských poradců v zemích bloku, školením, studiem na sovětských vysokých školách apod.

Šíření ideologie probíhalo formou vnitrostranických školení, politických škol, výuky marxismu-leninismu na vysokých školách a v neposlední řadě prostřednictvím tisku a médií. Dále existovala nakladatelství Svoboda a Pravda, která se soustředila na vydávání knih souvisejících s komunistickou ideologií, muzea věnovaná velkým osobnostem komunistického hnutí (V. I. Lenin, K. Gottwald, J. Fučík), Lidové univerzity. Ideologii byla podřízena i vědecká činnost (zvláště ve společenskovědních oborech), Československá akademie věd byla podřízena kontrole stranického aparátu.¹⁰²

Základem komunistické ideologie bylo učení Karla Marxe, které ovšem bylo postupně upravováno a rozvíjeno různými směry.

„Marxismus – učení založené K. Marxem a F. Engelsem, obsáhlý systém filosofie, světonázorový a společenskovědní (vědecký socialismus), politickoekonomická teorie a politický akční program sociálně demokratického hnutí. Stal se ideologickým základem komunistických stran. Marxismus spojuje teoretické a praktické politické momenty. Spočívá na filosofii Hegelově, jejíž idealistický systém je antiteticky převrácen: zatímco u G. W. F. Hegela je základním principem dějin dialektický rozvoj ducha, v marxismu je to dialektický rozvoj společnosti určené výrobními vztahy (společenská dialektika, proto pozdější dialektický materialismus). Společenská dynamika je poháněna pokrokem ve výrobní technice (výrobní síly), přičemž je na každém stupni vytvářen společenský systém, spočívající na vlastnictví výrobních prostředků (výrobní vztahy). Přitom existuje tendence k postupující koncentraci vlastnictví výrobních prostředků v několika rukou (vlastnické třídy). Rozvoj výrobní techniky na straně jedné a setrvačné tendence výrobních vztahů na straně druhé vedou k revolučním (dialektickým) skokům, při nichž se nová třída dostane k

101 Propaganda – cílevědomé, soustavné a záměrné šíření, doporučování myšlenek, názorů s cílem získat přívržence. - Velký slovník naučný, II. díl, s. 1179.

102 KOPEČEK, Michal. *Ideologie a ideologické aparáty jako téma výzkumu historiografie komunistického Československa*. Seminář ÚSD AV ČR 30. 10. 2002.

vlastnictví výrobních prostředků. Svého vrcholu dosáhl tento vývoj v kapitalistickém systému se vznikem třídy kapitalistů a vykořisťovanou třídou proletariátu, tj. převážnou většinou obyvatelstva, které vlastní jen svou pracovní sílu. Vykořisťování proletariátu spočívá v nadhodnotě.¹⁰³ Vývoj kapitalismu vede k rostoucí průmyslové rezervní armádě a zbídačování proletariátu prostřednictvím přebytkové nabídky pracovní síly, k trvalé akumulaci kapitálu v rukou buržoazie a k pokračující koncentraci kapitálu ve stále méně rukou (teze o koncentraci). To má za následek zostřující se krize kapitalistického systému a jeho revoluční překonání proletariátem. Po etapě diktatury proletariátu následuje v pojetí marxismu komunistická společnost bez vykořisťování a tříd a bez státu, který marxismus považuje za politický nástroj nadvlády třídy buržoazie (historický materialismus), s plánovitým řízením společenského vývoje.

Nezávisle na své revoluční ideologii působili Marx a Engels inspirativně na sociální vědy tím, že zavedli nový způsob pozorování a analyzovali nové souvislosti (sociologie práva, náboženství, vědění, socialismus). Založení komunistických stran a zvláště ruská revoluce postavila následníky Marxe a Engelse (K. Kautsky, A. Bebel, F. Mehring, R. Luxemburgová, G. V. Plechanov) před praktické problémy a nutila je k dalšímu rozvoji původní teorie. Od té doby se marxismus rozdělil jako politická ideologie do početných směrů (zejména dogmatických a revizionistických). Lenin dále rozvinul ortodoxní marxismus (marxismus-leninismus) se zřetelem na cíle mezinárodního komunistického hnutí ve 20. století (boj proti pozdnímu případně státně monopolnímu kapitalismu, národně osvobozené revoluce, rozšíření komunismu). Zdůraznil vedoucí roli strany (J. V. Stalin). Revoluční teorii pro agrární společnost rozvinul Mao Ce-tung v Číně (maoismus). V oblasti sociálních věd získaly marxistické přístupy v USA, Francii, SRN a jiných zemích koncem 60. let nový vliv. Rozpad reálně existujícího socialismu ve východoevropských státech koncem 80. let mohl vést k odstranění ideologie a novému hodnocení marxismu.¹⁰⁴

V Československu byl dominující ideologií marxismus-leninismus a do roku 1956 jeho modifikace stalinismus. Ani tento ideologický směr však nebyl neměnný. V ideologii probíhaly výrazné změny, pro komunistické strany ale bylo typické jejich provedení.

103 Dělník totiž vytváří svou práci více hodnoty, než za kolik je placen. Jako odměnu za práci dostává jen tolik, kolik je potřeba, aby kapitalistovi zachoval svou pracovní sílu. Nadhodnotu potom získává kapitalista jako zisk. Dělník je ale existenčně odkázán na prodej své pracovní síly, a proto musí tyto podmínky přijímat.

104 Universum, V. díl, s. 683.

Změny byly vždy provedeny nenápadně, případně byly zpětně označeny některé názory za mylné a byli odsouzeni jejich stoupcí. Nikdy nebyla některá teze napadena, nikdy strana neuznala omyl. Vždy pro současnost platila neomylnost strany a neomylnost a bezchybnost marxismu-leninismu. Ovšem bylo možno zpětně prohlásit některý názor za překonaný nebo mylný, většinou to bylo spojeno s odsouzením nositele tohoto názoru.¹⁰⁵ Takovýto obrat v ideologii proběhl roku 1956.

V roce 1956 byl na XX. sjezdu KSSS odsouzen kult osobnosti a odhaleny Stalinovy zločiny. Také byla opuštěna Stalinova teorie zostřování třídního boje, která vyhrocovala mezinárodní napětí a vedla k paranoidnímu hledání zrádců a třídních nepřátel i v zemích, ve kterých dle tehdejšího pojetí již zvítězil socialismus, a dokonce v samotných komunistických stranách. Tento ideologický obrat způsobil závažnou krizi ideologie. Dokonce i ve vládnoucí straně nastal zmatek a jakési ideologické vakuum. Lidé nevěděli, čemu věřit, když jejich dosavadní přesvědčení v dobrotu Stalina a v nutnost vojenské mobilizace společnosti kvůli blízké válce s kapitalismem se ukázaly jako klam a lež. Tato situace byla pro komunistické vedení nebezpečná, protože krize ideologie mohla ohrozit i stabilitu celého režimu. Ideologie byla totiž hlavním nástrojem pro identifikaci komunistického vedení a společnosti.

Reakce na tento zásadní ideologický obrat byly různé. Zatímco v Polsku a Maďarsku vedly závěry XX. sjezdu KSSS k uskutečňování reforem režimu, přehodnocení celého systému, a v Maďarsku dokonce k pokusu o obnovení pluralitní společnosti. Československé vedení zaujalo konzervativní postoj, zásadnější politické ani ideologické reformy neprovádělo a více méně vyčkávalo. Po XX. sjezdu KSSS byla na celostátní konferenci KSČ v červnu 1956 opuštěna teorie zostřování třídního boje, byl otevřeně kritizován kult osobnosti¹⁰⁶ a propagován princip kolektivního vedení, který měl vyplnit ideologické vakuum a navazovat na Stalinem přerušenu leninskou zásadu. V principiální rovině byla ale potvrzena linie výstavby socialismu, vedoucí úloha strany a zásada demokratického centralismu jako rozhodující pro politické uspořádání. Po potlačení maďarské revoluce pak československé vedení zahájilo tažení proti dogmatismu v ideologii, ale rovněž proti revizionismu. Vydalo se cestou velice umírněných reforem

105 Viz FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha 1998.

106 Ovšem jen kult Stalina, československý stalinský vůdce Gottwald byl stále považován za nedotknutelného. Hlavním důvodem bylo, že většina komunistického vedení se na Gottwaldově zločinech aktivně podílela, nebo v té době začala jejich kariéra. A kritikou Gottwalda by ohrožovali vlastní postavení.

shora. Zločiny československého komunistického vedení ze začátku 50. let se přešly mlčením, naopak v mírnější podobě politické procesy stále pokračovaly, rehabilitace nebyly provedeny. Nicméně došlo k uvolnění například v oblasti kultury.¹⁰⁷

Na začátku roku 1957 bylo ve středu pozornosti ideologie a hlavně propagandy vyrovnání se s XX. sjezdem KSSS a hlavně hodnocení maďarské revoluce. K zásadnímu vyrovnání se s teoretickými otázkami ideologie došlo v červnu 1957 na zasedání ÚV KSČ. Před tím však byla věnována pozornost hlavně ideologickým problémům spojeným s rozvojem hospodářství – hlavně decentralizaci a většímu zapojení mas do řízení hospodářství – a také vyrovnání se s maďarskou revolucí.

Ideologické oddělení zpracovalo v lednu 1957 zhodnocení vývoje po XX. sjezdu, maďarské revoluce a jejího ohlasu v Československu. Popsalo v ní také hlavní úkoly, které z těchto událostí vyplývaly pro KSČ a československou společnost.¹⁰⁸

Maďarská revoluce je zde interpretována zcela v duchu studené války, její obraz je na rozdíl od např. novoročního projevu prezidenta Zápotockého zcela černo-bílý. Je sice dávana do příčinné souvislosti s XX. sjezdem KSSS, ale v úplně opačném poměru. XX. sjezd podle této analýzy byl důležitým mezníkem a podnětem pro další rozvoj socialismu a hlavně mírového hnutí, usiloval o mírové vztahy s kapitalistickými státy. Posílil také osvobozenecský boj koloniálních zemí. Těmito procesy se světový imperialismus dostal do slepé uličky. A protože se imperialisté se svým oslabením a současnou situací nechtěli smířit, podnikli útok na jednotu socialistických zemí. Tento útok byl vojenský – v Maďarsku a v boji o Suezský průplav – i ideologický – zvýšená propaganda proti socialistickým zemím. Cílem imperialistů údajně bylo oslabit pozici KSSS a vyvolat rozpory v socialistickém táboře a oslabit jejich jednotu, a tím i sílu. Imperialisté také využili oslabení Polska a zvláště Maďarska v důsledku předchozích chyb ve výstavbě socialismu. Sovětský svaz se potom logicky dostal do pozice osvoboditele Maďarska od imperialistů a nejlepšího obránce míru. Maďarská revoluce měla být dlouho připravovaným spiknutím imperialistických sil proti legitimní vládě a maďarskému lidu. Intervence SSSR do Maďarska je vykládána jako bratrská pomoc Kádárově dělnické vládě v boji s kontrarevolučními a fašistickými živly. Velmi kladně se hodnotí přístup

107 KOPEČEK, Michal. *Ideologie a ideologické aparáty jako téma výzkumu historiografie komunistického Československa*. Seminář ÚSD AV ČR 30. 10. 2002.; KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. Brno 2002.

108 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-05/3, sv. 39, a. j. 318. *Ze života bratrských stran – Maďarsko. Zhodnocení událostí v Maďarsku, jejich ohlas v ČSR a závěry pro práci naší strany*.

československého lidu k maďarské revoluci, kdy lidé zůstali věrní komunismu a nepodpořili povstání, spíše naopak. Předchozí krize prý ukázala nerozbornou jednotu lidu a pevnost socialistického zřízení v ČSR. Dále je vyzýváno k pokračování v práci na výstavbě socialismu a k odstraňování nedostatků, na které upozornila celostátní konference v roce 1956. Z textu se ozývá i již oficiálně neplatná Stalinova teorie o zostřujícím se třídním boji. Je vyzýváno k obezřetnosti před třídními nepřáteli, před zbytky poražených vykořisťovatelských tříd, které se stále nacházejí ve společnosti a čekají na svou příležitost, aby za pomoci zahraniční reakce bojovali proti socialistické společnosti, jako k tomu údajně došlo v Maďarsku. Proto je třeba se soustředit zvláště na ideologii a všemi prostředky posilovat uvědomělost lidu a likvidovat nepřátelské názory (včetně např. církví). Pro rozvoj míru je zdůrazňována jednota socialistických zemí, a zvláště posilování bratrství se Sovětským svazem. Má se ostře bojovat proti šovinismu a nacionalismu, který je také vykládán jako důležitý prvek maďarského povstání. Zároveň je ale vyzýváno k jednotě a spolupráci mezi národy a k vlastenectví. Stranická kritika a sebekritika, kterou tolik prosazoval XX. sjezd, je zde prakticky odmítnuta, protože se pod její rouškou mohou skrývat straně a socialismu nepřátelské a cizí názory, které se naopak mají potírat. Má se usilovat o demokratizaci, která však nemá být obnovením plurality, ale stále větším zapojováním mas do hospodářského a veřejného dění, účastí na politickém řízení státu. Není ovšem specifikováno, jaká konkrétní opatření má tento požadavek znamenat.

Tento dokument jasně ukazuje staronový politický a ideologický směr KSČ. Veškeré zásadnější reformy jsou zamítnuty, v lednu 1957 po maďarské revoluci a zmírnění Chruščovova nového směru se již plně projevuje konzervativita KSČ. Strana se vypořádává i s vysokými školami, neboť studenti byli nejvýraznější skupinou volající po reformách na jaře 1956. Nadále má probíhat na vysokých školách důkladnější ideologická výchova a také mají být pečlivě vybíráni lidé, kterým bude umožněno vysokou školu studovat. Důraz je kladen zvláště na děti z dělnických a rolnických rodin.¹⁰⁹

109 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-05/3, sv. 39, a. j. 318. Ze života bratrských stran – Maďarsko. Zhodnocení událostí v Maďarsku, jejich ohlas v ČSR a závěry pro práci naší strany.

2 Upevňování pozice

Pro léto 1957 byla důležitá zvláště politická kampaň za zlepšení ideologické práce. Situaci v ČSR také ovlivnilo dění v Sovětském svazu.

2.1 *Politika a události v SSSR*

Nikita Sergejevič Chruščov¹¹⁰ svou politikou destalinizace a kritiky kultu osobnosti svoji pozici spíše oslabil, než posílil, jak měl pravděpodobně v úmyslu. Zvláště po maďarské revoluci byla jeho pozice slabší, a proto začal od radikální destalinizace ustupovat. Svůj vliv v této době znovu posílil již roku 1955 odstavený G. M. Malenkov¹¹¹, také V. M. Molotov¹¹² a L. M. Kaganovič.

Chruščov v únoru 1957 prosadil na plénu ÚV KSSS ekonomickou reformu, která začala být vzápětí realizována i v ČSR. Jednalo se o již zmíněnou decentralizaci řízení hospodářství. V Sovětském svazu reforma spočívala v rozpuštění ústředních ekonomických ministerstev a předání jejich pravomocí i úředníků ekonomickým radám (Sovnarchozy), které měly řídit vždy určitou oblast SSSR. Reforma měla přiblížit rozhodování blíže k výrobě, a tak zvýšit produkci. Tento krok však nemohl mít žádaný efekt bez změny cenové politiky a zavedení tržních ekonomických nástrojů. Chruščov získal pro tento krok podporu ústředního výboru, jehož členové měli většinou funkce na středních úrovních strany a decentralizací byl posílen právě jejich vliv. Proti bylo naopak prezidium ÚV a také byrokratický aparát strany, pro které odchod z Moskvy do místních

110 Chruščov, Nikita Sergejevič, sovětský politik, narozen 5. 4. (17:4.) 1894 v Kalinovka (Kurská gubernie), + 11.9. 1971 Moskva; od 1918 člen komunistické strany, 1935 první tajemník moskevské komunistické strany, 1938 Kom. strany Ukrajiny. Ve II. světové válce organizoval partyzánské oddíly na Ukrajině. 1949 tajemník ÚV, 1952 člen prezidia ÚV, 1953 1. tajemník ÚV, 1954-64 politický vůdce SSSR, 1958-64 zároveň předseda vlády. Provedl částečně destalinizaci. Přes určité náznaky uvolnění v mezinárodních vztazích (usmíření s Jugoslávií) 1956 tvrdý vojenský zásah proti revoluci v Maďarsku. 1962 roztržka s Čínou a tzv. Kubánská krize, která hrozila přerůst v jadernou konfrontaci s USA. Neúspěchy v zahraniční politice a současně chaotické a diletantsky prováděné reformy sovětského systému vedly v r. 1964 k jeho pádu. - viz *Universum*, IV. díl. s. 93. životopisy: Taubman, W. *Chruščov – člověk a jeho doba*. Praha 2005.; Moulis, V. *Neobyčejný život Nikity Sergejeviče. N. S. Chruščov a jeho doba*. Praha 2006.

111 Malenkov, Georgij Maximilianovič, sovětský politik, * 8. 1. 1902 Orenburg, + 14. 1. 1988 Moskva; od 1920 člen komunistické strany, od 1938 Stalinův osobní tajemník, od 1941 člen Státního výboru obrany, od 1946 člen politbyra a místopředseda vlády, 1953-55 předseda vlády; po porážce v mocenském souboji s Chruščovem byl 1957 zbaven všech funkcí. - viz *Universum*, V. Díl, s. 617.

112 Molotov (vl. jm. *Skrjabin*), Vjačeslav Michailovič, sovětský politik, * 25.2. (9.3.) 1890 Nolin, + 8.11. 1986 Moskva; spoluzakladatel a od 1912 redakční tajemník *Pravdy*; od 1921 člen ÚV, 1926-57 člen politbyra; jeden z nejbližších Stalinových spolupracovníků; 1930-41 předseda Rady lidových komisařů (předseda vlády); 1939-46 lidový komisař zahr. věcí, 1946-49 a 1953-56 ministr zahr. věcí; 1956-57 první místopředseda vlády a ministr státní kontroly; poté diplomat; 1962 ztráta všech funkcí a členství ve straně; 1984 znovu přijat. - viz *Universum*, VI. díl, s. 181-2.

Sovnarchozů znamenal pokles společenské prestiže i životní úrovně.

Destalinizace i decentralizace podlomily postavení Chruščova v prezidiu a jeho opozice se v červnu 1957 rozhodla ho svrhnout. V době Chruščovovy návštěvy ve Finsku se v prezidiu jednalo o jeho sesazení. Chruščovovo odstoupení požadoval Malenkov, Molotov, Kaganovič, Vorošilov, k nim se přidal Bulganin, Saburov a Pervuchin. Za Chruščova se ze členů prezidia postavili jen Suslov, Mikojan a Kiričenko. Opozice byla tvořena hlavně stalinisty. Požadovali rezignaci prvního tajemníka a zavedení principu rotace funkce předsedy prezidia (tedy skutečně kolektivní vedení). Sesazení Chruščova mělo proběhnout kabinetním převratem, bez účasti stranické veřejnosti. Do akce se ovšem vložila armáda, KGB a nižší straničtí funkcionáři. Maršál Žukov¹¹³ a generál Serov zajistili, že se do prezidia dostavilo několik delegací, které požadovaly projednání záležitosti na plénu celého ústředního výboru. Od opoziční skupiny také odpadl Bulganin¹¹⁴, a podařilo se tak prosadit svolání Ústředního výboru KSSS. Podmínkou ovšem bylo, že má začít zasedat ihned. V tuto chvíli Chruščova rozhodně podpořila armáda, na rozkaz ministra obrany maršála Žukova dopravilo vojenské letectvo členy ústředního výboru ze všech částí SSSR do Moskvy. Většina členů se postavila za Chruščova, který si tak udržel svou pozici.¹¹⁵

Chruščov nejen že obhájil své postavení, dokonce je posílil. Využil svého vítězství k likvidaci protivníků. Plénum ÚV odsoudilo tzv. protistranickou skupinu, vyloučilo Molotova, Kaganoviče, Saburova, Malenkova z prezidia i z ústředního výboru, ztratili i ministerská křesla. Zlepšení oproti praktikám Stalina nastalo v tom, že dotyční spiklenci nebyli popraveni, ale pouze odsunuti do odlehlejších částí státu. Prezidium bylo zcela rekonstruováno a doplněno Chruščovovými příznivci, členem prezidia se stal také L. Brežněv.

Chruščov vděčil za pomoc maršálu Žukovovi. Tento mocný a nebezpečně samostatný

113 Žukov Georgij Konstantinovič, * 1.12.1896, + 18.6.1974, sovětský maršál; za 2. světové války úspěšně vedl válečné operace (bitva u Moskvy v roce 1941, u Stalingradu v roce 1942, obrana Leningradu v roce 1943 aj.). V letech 1953-1955 byl ministrem obrany, v roce 1958 byl kritizován N.S. Chruščovem a zbaven významných úřadů. V roce 1964 po Chruščovově pádu byl rehabilitován. - Velký slovník naučný, II. díl, s. 1679.

114 Bulganin, Nikolaj Alexandrovič, sovětský politik, * 30.5. (11.6.) 1895 Nižnij Novgorod, + 24. 2. 1975 Moskva; 1918-22 působil v čece (Čeka – Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotážemi – bolševická tajná policie, od 1922 GPU); 1931-37 vrchní starosta Moskvy, 1938-41 předseda Rady lid. komisařů, 1947-49, 1952-55 ministr obrany, 1948-58 člen politbyra a poté prezidia ÚV KSSS, 1955-58 předseda vlády. - Universum, I. díl, s. 706-707.

115 Podrobnější popis pokusu o svržení Chruščova. Viz: TAUBMAN, William. *Chruščov. Člověk a jeho doba*. Praha 2005.

muž, který prakticky ovládal armádu, se však brzy stal také nepohodlným a nebezpečným a již 26. října 1957 byl zbaven svých funkcí a poslán do výslužby.

Chruščov upevnil a posílil svou pozici. V roce 1957 stanul v čele strany i vlády a stal se v Sovětském svazu prakticky jediným vládcem.¹¹⁶

Jak byla tato událost reflektována v Československu? Politické byro se o ní ve svých zápisech a materiálech vůbec nezmiňuje, komunistické vedení vzalo novou situaci na vědomí a přizpůsobilo se, jako téměř vždycky. Československý první tajemník A. Novotný navíc patřil mezi Chruščovovy věrné stoupence, v roce 1964 se dokonce opovážil protestovat do Moskvy proti Chruščovovu odvolání, což byl pro typického komunistického funkcionáře nepředstavitelný čin. Je tedy pravděpodobné, že konečný vývoj situace v sovětském vedení v červnu 1957 byl ke spokojenosti československých komunistů.

V propagandě a v československém tisku bylo k pokusu o mocenský převrat v Moskvě rovněž přistupováno velmi obezřetně a opatrně. Je patrné, že záležitost byla velmi citlivá a ze strany československých komunistů převládala opatrnost a obava, aby se neodklonili od oficiálního postoje Chruščova. Jediné vyjádření k události je otištění usnesení plenárního zasedání ÚV KSSS o protistranické skupině¹¹⁷, dále malá poznámka v Rudém právu o zbavení Malenkova, Molotova a Kaganoviče vládních funkcí¹¹⁸ a opětovné vyzývání jednoty bloku i strany a lidu v úvodnicích – ovšem bez konkrétnějších zmínek. KSČ se tedy zcela vyhnula vlastnímu komentáři dění v SSSR. Podobně, když byl v říjnu odsunut a poslán do výslužby maršál Žukov, československé sdělovací prostředky tuto událost přešly zcela mlčením.

V usnesení ÚV KSSS je pak opoziční skupina Malenkova, Molotova a Kaganoviče vykreslena jako stalinská, reakční, která nepochopila nové úkoly a linii strany. Jsou odsouzeni, protože se stavěli proti nové a správné politice strany – odstraňování kultu osobnosti, zahraniční politice mírového soužití, zemědělské politice obdělávání půdy ležící ladem, decentralizaci. Jsou odsouzeni za frakcionářství a podkopávání jednoty strany. Skupina Malenkova je nazvána protistranickou a spikleneckou, která se snažila zničit chvályhodné nové úsilí a směřování KSSS. I když tedy Chruščov kritizoval Stalina a jeho metody a teorie, postupně se k nim sám vrací. Vždyť právě Stalin se ve 20. a 30. letech

116 VYKOUKAL, Jiří et al. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

117 Usnesení plenárního zasedání ÚV KSSS o protistranické skupině G. M. Malenkova, L. M. Kaganoviče a V. M. Molotova. *Rudé právo*. 5. 7. 1957, s. 1.

118 Změny ve vládě SSSR. *Rudé právo*. 6. 7. 1957, s. 1.

zbavoval svých protivníků obviněním z vytváření frakcí a štěpení strany. Pokrok je možno vidět v tom, že poražení protivníci nebyli popraveni, ale jen odsunuti z mocenského centra. Opět se zde objevuje bojová rétorika, že je potřeba bránit komunismus a mír, bojovat za něj. Proto je znovu (stejně jako po maďarské revoluci) vyzýváno k jednotě a větší semknutosti všech komunistů.¹¹⁹

Zvláště v Československu ale ustupuje protistranická skupina do pozadí díky velkolepé návštěvě státníků SSSR v Československu. Tato návštěva se uskutečnila od 9. do 17. července 1957. Delegaci vedl N. S. Chruščov. Sovětští státníci navštívili Prahu, Bratislavu, Ostravu, Brno a Plzeň. Všude je přivítaly „nadšené manifestace stotisícových davů“. Návštěva byla velkou událostí, dlouho připravovanou. Jednalo se o akt upevnování vzájemných vztahů a vazeb mezi socialistickými státy. Při návštěvě byl kladen důraz hlavně na bratrství a jednotu SSSR a ČSR. Tato návštěva byla sice nejvýznamnější návštěvou státníků socialistických zemí v ČSR, ale zdaleka ne jedinou. Například hned po odjezdu sovětské delegace navštívil Prahu vietnamský prezident Ho Či Min. Vzájemné návštěvy byly jedním ze způsobů, pomocí nichž se východní blok snažil posílit vzájemné vazby mezi svými státy a také demonstrovat jednotu a dobré vztahy v bloku po maďarské revoluci. Letní období, kdy se politické dění zredukovalo v důsledku dovolených, byl pro státnické návštěvy ideální.

119 Usnesení plénačního zasedání ÚV KSSS o protistranické skupině G. M. Malenkova, L. M. Kaganoviče a V. M. Molotova. *Rudé právo*. 5. 7. 1957, s. 1.

2.2 Ideologický vývoj

13. – 14. června 1957 zasedal Ústřední výbor Komunistické strany Československa. Na jeho zasedání vystoupil tajemník KSČ J. Hendrych se zásadním referátem „O některých současných otázkách ideologické práce strany“. Referát má tři hlavní části: 1. Mezinárodní revoluční hnutí a základní problémy ideologického boje, 2. Ideologická činnost strany v boji za výstavbu socialismu, 3. Společenské vědy, literatura a umění, stranická propaganda a agitace.

V první části se Hendrych věnuje mezinárodní situaci, ideologickým tezím po XX. sjezdu KSSS. Zdůrazňuje, že má komunistické hnutí stále jít ve stopách Říjnové revoluce roku 1917, je kladen důraz na jakýsi návrat ke kořenům, obnovení leninských zásad. V souvislosti s maďarskou revolucí, suezskou krizí a hlavně Eisenhowerovou doktrínou¹²⁰ je zdůvodňována agresivita imperialismu. Hendrych také hovoří o stále platném vykořisťovatelském charakteru kapitalismu. Zajímavá je interpretace teze XX. sjezdu KSSS o mírovém spolužití dvou systémů. Podle Hendrycha tato teze vůbec neznamená konec války kapitalismu a socialismu, ale pouze snahu socialistických zemí o udržení míru ve světě, na kterou kapitalisté nepřistupují a stále se snaží vyvolat válku. Tyto jejich pokusy musí SSSR a socialistické země potlačovat, někdy i vojensky, jak se stalo v Maďarsku. Nadále platí třídní boj a antagonismus socialismu a kapitalismu. Kapitalisté stále usilují držet svět na pokraji války. „Že kapitalisté musí připustit mírové soužití, je především výsledkem mírového zápasu, který vyvíjejí především socialistické země v čele se Sovětským svazem svou důslednou mírovou politikou, svým úsilím o odzbrojení, o zákaz zbraní hromadného ničení a pokusů s nimi, o rozvoj mírových hospodářských a kulturních styků mezi všemi státy při zachování nejvyšší bdělosti a branné připravenosti vůči paličským plánům imperialistů.“¹²¹ V tomto boji Sovětskému svazu samozřejmě pomáhají také pracující v kapitalistických zemích, kteří bojují v týlu nepřítele. Důležitou složku v zápasu tvoří i osvobozené hnutí národů koloniálních zemí, které rovněž bojují spolu se socialistickými zeměmi proti imperialismu. Uznání národně osvobozeného

120 Eisenhowerova doktrína – vojensko-politická doktrína USA pro Blízký východ, proklamovaná prezidentem USA D.D. Eisenhowerem a státním tajemníkem USA J.F. Dullem 1957. Ve středovýchodní oblasti vzniklo po suezské krizi mocenské vakuum, do něhož se snažil proniknout SSSR. Americká politika tomu měla zabránit finanční pomocí, popř. i vojenským zásahem. Uplatněna 1957 v Jordánsku a Sýrii, 1958 v Libanonu; po 1959 přestala být aktuální. - Velký slovník naučný, I. díl, s. 368.

121 Některé současné otázky ideologické práce strany. Referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957. příloha *Rudé právo*. 19. 6. 1957, s. 6.

hnutí koloniálních zemí v Africe a Asii je rovněž nový prvek sovětské a komunistické politiky. Stalin je dříve neuznával a považoval je za podporu imperialismu a jejich revoluce za buržoazní a nacionalistické, tedy socialismu nepřátelské.

Imperialisté, podle referátu, bojují proti socialismu dvěma způsoby – otevřeným střetem, přímé podvratné a ozbrojené akce, nebo postupným oslabováním vazby socialistické země na SSSR a jejím uvolňováním ze svazku socialistických zemí – toto se může dít např. hospodářskou pomocí. Imperialisté používají také ideologických nástrojů – šíření myšlenek individualismu a nacionalismu prostřednictvím rádia Svobodná Evropa. Jedná se prý hlavně o ideu tzv. národního komunismu, která staví do protikladu nacionální zájmy jednotlivých socialistických zemí se zájmy celé socialistické soustavy. Tyto rozpory podle Hendrycha neexistují a jsou jen konstruktem imperialistických sil. Národní komunismus jako forma revizionismu se prý objevil např. v Maďarsku u „zrádce“ Nagye.

Hlavním úkolem dělnického hnutí má být opět boj proti revizionismu.¹²² Již tedy není za hlavního protivníka považován dogmatismus a stalinismus, ale opět revizionismus, který se měl projevit v maďarské revoluci. Jako obrana proti němu má být posilován proletářský internacionalismus, což je spolupráce dělníků a komunistického hnutí překračující hranice jednotlivých národů. Opět je zde zdůrazňována potřebná jednota a spolupráce socialistických zemí.

Komunistické vedení se zde po teoretické stránce pokusilo vyrovnat se závěry XX. sjezdu KSSS a následnými událostmi. Ideologicky se pokusili spojit novou politiku SSSR se starými základy komunismu – třídní boj, boj s kapitalistickými zeměmi. Poněkud těžkopádným způsobem se snažili udržet kontinuitu a ukázat logičnost protichůdných teorií.

V dalších částech referátu se Hendrych již věnuje československé realitě. Hlavní důraz je kladen na posílení ideologické práce na všech úrovních, zvláště ve výchově pracujících a mládeže. Dále rozpracovává některé ideologické otázky československého prostředí – ideologická výchova inteligence, zakládání JZD, demokratizace a decentralizace řízení, boj s náboženskými předsudky, úkoly literatury a umění, stranická agitace atd.¹²³

Hlavní body referátu jsou upevňování jednoty strany a lidu a jednoty socialistického tábora, boj za mír, který vedou socialistické země; boj za likvidaci nesprávných názorů a

122 Revizionismus se má údajně projevovat snahou obnovit kapitalistické zřízení, popíráním třídního boje a třídního internacionalismu.

123 Tamtéž.

proti revizionismu; posílení ideologické práce a výchovy v ČSR. Tyto prvky se v komunistické ideologii i propagandě stále opakují v průběhu celého roku 1957, s různě kladeným důrazem zvláště na některé z nich.

Hendrychův referát zahájil v Československu velkou kampaň za posílení ideologické práce a vyhlásil boj proti revizionismu. Touto kampaní chtělo vedení KSČ zabránit ideologickému rozkladu a byl to jeden ze způsobů československé reakce na události v Polsku a v Maďarsku v roce 1956.¹²⁴

124 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha 2000.

2.3 Věda, kultura, umění

J. Hendrych se ve svém referátu zabýval také situací ve společenských vědách a v umění a určoval jejich úkoly v ideologické praxi.

Komunistický režim měl pod svou kontrolou také vědeckou práci a kulturu. O jejich úplné ovládnutí se zvláště snažil v zakladatelském období režimu a v 50. letech, kdy se ještě nevzdal ambic kontroly i duchovního světa lidí a jejich názorů. Pro lepší dohled a v souladu s požadavkem jednoty byla také v těchto společenských oblastech provedena centralizace. Rozmanitá umělecká uskupení byla zrušena a umělci byli povinně zařazeni do uměleckých svazů, v opačném případě jim byla znemožňována tvorba a veřejná prezentace děl. V oblasti vědy se měla stát jedinou vědeckou institucí Československá akademie věd, vysoké školy měly nadále sloužit pouze pedagogickým účelům. Tento záměr se naštěstí nepodařilo zcela zrealizovat a vědecká činnost probíhala na univerzitách i nadále.

Československá akademie věd byla založena zákonem č. 52/1952 Sb. v listopadu roku 1952. Oficiálně zahájila činnost 17. listopadu 1952. Diskuse o založení jednotné akademie věd podle sovětského vzoru probíhaly již od roku 1945. Hlavní iniciativu vyvíjel Zdeněk Nejedlý, který také navzdory vládní komisi prosadil zachování větší kontinuity s předchozími vědeckými organizacemi. ČSAV vznikla zrušením a sloučením dosud samostatných vědeckých společností – např. Královská česká společnost nauk¹²⁵, Česká akademie věd a umění¹²⁶, Masarykova akademie práce, Československá národní rada badatelská.¹²⁷ V čele ČSAV stál její prezident, jímž se stal Zdeněk Nejedlý. Dále byla akademie řízena kolektivním orgánem prezidium, přes něž na akademii také působila komunistická strana. Faktem ovšem zůstává, že kromě Nejedlého neměli představitelé akademie významnější stranické nebo státní funkce. Důvodem bylo, že komunistická strana neměla o vědu větší zájem, pokud ji nemohla bezprostředně využít ve výrobě, strategických a bezpečnostních úkolech či v ideologii. Představitelé ČSAV neměli tedy vlivnější postavení.

Kromě Československé akademie věd existovala ještě formálně samostatná Slovenská

125 Založena 1784.

126 Založena 1890 díky iniciativě stavitele Josefa Hlávky.

127 Viz *Historie AV ČR* [online]. [2007] [cit. 2008-07-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.avcr.cz/historie.php>>.

KOSTLÁN, Antonín. Československá akademie věd. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 390-394.

akademie věd, jejíž postavení bylo poněkud komplikované.

ČSAV v sobě spojovala princip učené společnosti (sbor řádných členů ČSAV – akademiků a členů-korespondentů) a síť vědeckých pracovišť (v roce 1957 asi 80 pracovišť) přírodovědných, technických a společenských oborů. ČSAV měla celou řadu úkolů. Jejím hlavním úkolem byl základní výzkum. Kromě toho byla v letech 1957 – 1962 pověřena i koordinací hospodářsky důležitých vědeckých úkolů a uváděním výsledků výzkumu do praxe. Dále měla funkci reprezentační – v Československu i zahraničí. Působila jako poradce vlády ve vědeckých záležitostech. Dostala také právo vědecké výchovy a propůjčování hodností kandidáta a doktora věd (Csc. a DrSc.). Byly k ní přiřazeny oborové vědecké společnosti (např. Jednota matematiků a fyziků, Jednota klasických filologů, Matice moravská). Zároveň akademie působila jako „nejvyšší“ vědecká instituce, která zaujímala protektorský postoj k vysokým školám.¹²⁸

Z hlediska ideologie měla komunistická strana zájem zvláště o oblast společenských věd. Také J. Hendrych se ve svém červnovém referátu věnuje situaci v oboru historie a filosofie. Volá hlavně po stranickosti ve vědách. Na rozdíl od současné vědy, jejímž ideálem je v rámci možností a s přihlédnutím k individualitě autora snaha o co největší objektivitu a nestrannost, Hendrych požaduje ve společenských vědách dodržování zásady stranickosti. Říká: „V marxismu existuje jednota vědeckosti a stranickosti, marxismus se stal jedinou skutečnou vědou o společnosti právě proto, že je hluboce stranický, že vědomě vyjadřuje nejvlastnější zájmy dělnické třídy, jejíž cíle a zájmy jakožto nejpokrokovější třídy společnosti se nikdy nemohou dostat do zásadního rozporu s vědeckým poznáním.“¹²⁹

Cílem věd má být prohloubení vědecké práce a větší sepětí se stranou, tvůrčí uplatnění marxismu-leninismu v praxi a překonání dogmatismu, subjektivismu a hlavně revizionismu. Právě revizionismus a pozůstatky „nepřekonaných buržoasních názorů“ u vědeckých pracovníků jsou považovány za největší nebezpečí.¹³⁰

U historiků Hendrych kritizuje sklony k pozitivismu, „k pouhému shromažďování faktického materiálu, bez hluboké marxistické třídní analýzy“.¹³¹ Dále historikům vyčítá, že se dostatečně nevěnují nejnovějším dějinám, že stále chybí ucelené marxistické práce z tohoto historického období.

128 Tamtéž.

129 Některé současné otázky ideologické práce strany. Referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957. příloha *Rudé právo*. 19. 6. 1957, s. 20.

130 Tamtéž.

131 Tamtéž.

Kritice a nedostatkům historické práce se věnuje také článek J. Kubáta „K edičním úkolům na poli historie“ zveřejněný v Rudém právu.¹³² Přístup autora je více odborný než ideologický. Autor také zdůrazňuje mezery v oblasti nejnovějších dějin – zvláště v historii KSČ a ČSR. Oceňuje Přehled československých dějin, který vydává Historický ústav ČSAV. Ale požaduje také populárně naučné knihy z nejnovějších dějin. Zdůrazňuje nutnost sepsání a vydání dějin KSČ. Jejich teze již vypracovával Ústav dějin KSČ. Zdůrazňuje rovněž význam vydávání kvalitní překladové literatury z oboru, vzpomínek a pamětí a hlavně populárně vědecké literatury z historie, která by uspokojila zájem veřejnosti.¹³³

J. Hanzal popisuje situaci v historické obci v 50. letech takto: „Navzdory obtížným poměrům v éře největší nesvobody v 50. letech se stále seriózně vědecky pracovalo a žilo. Jak již bylo řečeno, míra této serióznosti závisela na tematice a zvláště na časovém zaměření práce. Zatímco ve starších dějinách bylo možno relativně nezávisle pracovat, v novodobých a soudobých, zejména politických dějinách to bylo prakticky vyloučeno. Tím ovšem nemá být řečeno, že bádání zaměřené na starší a speciální historické obory nebylo zasaženo dobovou deformací. Značné rozdíly lze zaznamenat, jak již bylo také poukázáno, mezi starší a mladou vědeckou generací; zatímco v řadách historiků, kteří zažili ještě první republiku, se našlo více historiků nesmiřujících se s poměry a nevystupujících jako marxisté, mezi mladými se takto představovala většina. Neplatí to však absolutně, neboť i v mladé obci existovali takoví jedinci, kteří se s krutou realitou nesmiřovali a nebyli ochotni přizpůsobit se. Byli ovšem vyloučeni z vysokých škol a akademických ústavů a pracovali na méně exponovaných pracovištích.“¹³⁴

Ve stalinském období, kdy působila historie skutečně velmi ve službách KSČ, docházelo k tvrdým kritikám období první republiky, Masaryka, Gollovy školy a historie byla vykládána důsledně z marxistických pozic. Významně působili komunističtí historikové V. Husa, O. Říha, J. Pachta, V. Král, J. Kočí a další. Spíše politické důsledně marxistické články psali také F. Graus, F. Kavka, J. Hájek, J. Macek.

V roce 1956 došlo také na poli historie k uvolnění a k zmírnění politického tlaku. Přibývaly studie zvláště ze starších dějin, které byly méně poplatné marxistické koncepci. Někteří autoři se také uchylují od politických dějin k dějinám hospodářským, sociálním

132 KUBÁT, Jaroslav. K edičním úkolům na poli historie: Za tvůrčí rozmach historické práce. *Rudé právo*. 5.1.1957, roč. 37, č. 5, s. 2.

133 Tamtéž.

134 HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945-1989*. Praha 1999. s. 149-150.

nebo kulturním. V roce 1957 vychází například II. díl knihy Františka Grause *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské*. Otto Placht vydává monografii *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*, A. Klíma *Manufakturní období v Čechách*. Řadu studií vydává Josef Polišenský, který zasazuje české dějiny do světového kontextu. Vydává se také řada pramenů zvláště k husitství a nevolnickým povstáním.¹³⁵ Skutečné vědecké práce, bez ideologie, začíná psát také ředitel Historického ústavu ČSAV Josef Macek a jeho kolega František Graus, kteří se z pozic stalinismu postupně dostávají až k reformnímu komunismu roku 1968.

Složitější situaci měli historikové dějin 19. a hlavně 20. století. Dějinám 19. století se věnoval např. Jiří Kořalka. Pavla Horská, Vladislav Lacina a Ludmila Kárníková se soustředili na hospodářské a sociální dějiny. Politickým dějinám se na Akademii věd věnoval např. Bedřich Loewenstein, Vilém Prečan, Karel Bartošek, Karel Kaplan. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy pak např. Věra Olivová, z mladší generace Robert Kvaček, Tomáš Pasák, Zdeněk Jindra, Miroslav Hroch a další.¹³⁶

I v této době mohla vzniknout hodnotná díla z oboru nejnovějších dějin. Autoři se buď zaměřili na „nezávadná“ témata – např. hospodářský a sociální vývoj, hodnocení a využití archivních pramenů; nebo volili kompromis, kdy napsali velmi marxistický a ideologický úvod a závěr a hlavní část knihy již nebyla tolik kontrolována cenzurou a komunistickým aparátem.

Jak je patrné i z Hendrychova referátu, důležitým konfliktním bodem byla metodologie historické práce. V Československém časopise historickém proběhla v roce 1957 diskuse o metodice historické práce. Josef Polišenský a Libuše Hrabová se zde vyjádřili k metodickým článkům F. Grause a J. Svitáka. Požadují, aby metodologií a teoretickým základem historie byl historický materialismus. Vědecká metodika historikovy práce se má skládat z heuristiky – shromažďování pramenného materiálu, z kritiky pramenů na třídním základě, z výkladu – interpretace faktů a ze zjišťování zákonitostí historického vývoje.¹³⁷ Postupy historické práce se měly řídit historickým materialismem a učením Karla Marxe. Základem byl předpoklad, že v historii probíhá cílený vývoj k pokroku, tento vývoj se řídí určitými zákonitostmi a je nutný a nevyhnutelný. Nová stadia vývoje jsou nastolena

135 *Bibliografie československé historie za rok 1957*. Praha 1960.

136 Viz HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945-1989*. Praha 1999.

137 POLIŠENSKÝ, Josef, HRABOVÁ, Libuše. K některým otázkám metodiky historické práce. *Československý časopis historický*. 1957, roč. 5, č. 1, s. 139-144.

revolučním zvratem, proto také byla zvláštní pozornost věnována historickým obdobím a událostem, které byly považovány za revoluční a za projevy třídního boje – husitství, tzv. buržoazní revoluce, nevolnická povstání, Říjnová revoluce roku 1917¹³⁸, rok 1848, 1948.

J. Hendrych kritizuje ve svém referátu také některé filozofy, kteří se odklonili od materialismu k hegelovské idealistické dialektice. Dále filozofům vytýká, že se nedostatečně věnují otázkám teoretického zpracování problémů současné socialistické společnosti.¹³⁹

Filozofii po roce 1948 zcela ovládl marxismus sovětského stylu, ve kterém byli nejvyššími autoritami Marx, Lenin a do roku 1956 také Stalin. „Jiné pojetí nebylo povoleno. Navzdory tomu však i v Československu působilo a publikovalo pár filozofů – nekomunistů. Přední místo mezi nimi zaujímal Jan Patočka. Také někteří, zprvu ortodoxně marxisticky vystupující vědci, se začali stávat osvícenějšími a liberálnějšími; je tu třeba jmenovat zvláště Karla Kosíka, Milana Machovce, Roberta Kalivodu, Ludvíka Svobodu, Jiřinu Popelovou-Otáhalovou, Ivana Svitáka, Karla Michňáka a Jaroslavu Peškovou. Neměl by zůstat opomenut brněnský filozof Lubomír Nový.“¹⁴⁰

Komunistická strana se snažila získat kontrolu také nad kulturou. Rovněž zde byla provedena centralizace, umělci byli sdruženi do celostátních uměleckých svazů. Po tvrdém ovládnutí kulturní scény na začátku 50. let dochází po roce 1956 k liberalizaci poměrů, je také narušen monopol socialistického realismu.

„V druhé polovině 50. let se dostává kulturní scéna v Československu do pohybu. Její tvůrci pochopili, že je možné o svobodu uměleckého projevu bojovat. Vedle jednotlivých umělců, jejichž tvorba byla po roce 1948 nepublikovatelná a kteří tvořili svá díla vskrytu, se ke slovu začali hlásit příslušníci mladé generace. Zejména ve výtvarném umění můžeme sledovat rychlé vytváření skupin, které se domáhají úspěšně kolektivních výstav, v divadelní sféře se velmi rychle začínají etablovat malá divadla, která si svépomocí upravují pro svou činnost prostory (Semafor, Divadlo Na zábradlí), v literatuře se šéfredaktoři dvou nejvýznamnějších nakladatelství (Jan Řezáč ve Státním nakladatelství krásné literatury a umění a Ladislav Fikar v Československém spisovateli) zasadí o publikování nových autorů (Milan Kundera, Jiří Šotola, Miroslav Florian). Začínají vycházet také nové kulturní

138 Říjnové revoluci 1917 a jejímu ohlasu v Čechách byla roku 1957 kvůli jejímu 40. výročí i v historické vědě věnována mimořádná pozornost.

139 Některé současné otázky ideologické práce strany. Referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957. příloha *Rudé právo*. 19. 6. 1957, s. 20-21.

140 HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945-1989*. Praha 1999. s. 145.

časopisy, v Brně měsíčník *Host do domu*, v Bratislavě *Kultúrný život* a *Mladá tvorba*, v Praze týdeník *Kultura*, měsíčníky *Plamen*, *Květen*, *Sešity pro mladou literaturu* a *„tlustý“* dvouměsíčník *Světová literatura*, který tiskne ukázky ze současných západních autorů a otevírá tak dveře do světa. Později k těmto časopisům přibude ještě ostravský *Červený květ*, teoretický časopis *Orientace* a skupinový časopis mladé generace *Tvář*.¹⁴¹

Významnou událostí v oblasti kultury byl druhý sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. dubna 1956. Sjezd se konal pod dohledem sekretariátu ÚV KSČ. Přesto neprobíhal podle představ vedení ÚV KSČ. Objevila se kritika vedení spisovatelského svazu i nedávné situace v kultuře, bylo vyzýváno k napravení křivd stalinského režimu. Nejdále ve své kritice zašel František Hrubín a hlavně Jaroslav Seifert. Hrubín kritizoval represe některých spisovatelů a útlak české literatury, vyzýval, aby se spisovatelé znovu stali „svědomím národa“, kterým v posledních letech nebyli. Seifert otevřeně hovořil o pronásledování některých českých spisovatelů a čistkách v knihovnách, vyzýval k rehabilitaci spisovatelů. Jeho příspěvky se setkaly se souhlasem účastníků sjezdu, proti vystoupil jedině Antonín Zápotocký. Ozvaly se také požadavky na zrušení cenzury, a dokonce opuštění metody socialistického realismu.

Věřejnost jevila o sjezd mimořádnou pozornost. Diskusní příspěvky byly otiskovány v časopisu Svazu československých spisovatelů *Literárních novinách*, v dalších periodikách byly velmi kráceny a cenzurovány. Vzhledem k tomu, že tuto kritiku zahájila po XX. sjezdu KSSS sama komunistická strana, nemohla nyní proti kacířským tvrzením spisovatelů přímo zakročit, po dlouhou dobu nebyl tedy sjezd explicitně odsouzen, naopak některými stranickými listy byl hodnocen přímo pozitivně. Sjezd byl velkým pokrokem, ale stále znamenal jen opuštění stalinismu, nikoli komunismu jako takového. Svaz se nadále řídil požadavkem stranickosti a přihlásil se i k socialistickému realismu.

Jeho pozitivními výsledky byly protesty nakladatelství proti praxi cenzury, vykonávané Hlavní správou tiskového dohledu, a také žádosti o propuštění vězňených básníků (Jana Zahradníčka, Václava Renče, Zdeňka Kalisty), které Svaz československých spisovatelů podpořil. „Po kritice, kterou vyjádřil ÚV KSČ, došlo na plenárním zasedání SČSS 26. 6. 1957 k ústupu od požadavků vyslovených na sjezdu (F. Hrubín); tento trend vyvrcholil na celostátní konferenci SČSS ve dnech 1. a 2. 3. 1959, na níž měl hlavní referát již Ladislav

141 KUSÁK, Alexej. *Kultura a komunismus*. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 408-411.

Štoll, jenž vyslovil požadavek ‚skoncovat s tradicí ducha II. sjezdu spisovatelů.‘ Otázky řešené na II. sjezdu SČSS byly opět projednávány na začátku 60. let (záležitost cenzury), dokonce i u těch, kteří do té doby zastávali dogmatický přístup (protest Jiřího Tauerera proti činnosti HSTD v únoru 1962).¹⁴²

V červnovém referátu již J. Hendrych otevřeně odsuzuje sjezd, názory zde vyslovené nazývá revizionistickými a nepřátelskými. V opozici ke kritice Seiferta na sjezdu vyzdvihuje Hendrych některá díla komunistických umělců a sympatizantů – Marii Pujmanovou, Vítězslava Nezvala, Konstantina Biebla, Viléma Závadu, Josefa Kainara, Němou barikádu Jana Drdy, Nástup Václava Řezáče, dramata Miloslava Stehlíka a další. Také zdůrazňuje dobrý vliv sovětské literatury. Dále požaduje po literatuře a umění politickou angažovanost, působení na lid a srozumitelnost pro široké masy. Jediný rozvíjený směr má být socialistický realismus, zobrazující společenskou realitu v souladu s požadavky strany. Hendrych kritizuje kulturní časopisy za publikování ideově nevhodných textů „prosycených nihilismem a skepsí a vyústějících v maloměšťácký radikalismus a liberalismus.“ Takto kritizuje časopisy Květen, Nový život, Kultura, Kulturní život a Mladá tvorba.

Umění má být společensky aktivní a ideologické. „Jedním z rozhodujících kritérií umění vždy byl a je jeho ideový obsah; ani umění není neutrální ve velikém soupeření mezi socialistickou a buržoasní ideologií. Proto komunisté nemohou připouštět, aby se ideové tvůrčí spory mezi umělci rozvíjely živelně a aby se v nich uplatňovaly tendence cizí naší socialistické společnosti.“¹⁴³ Tímto je vyjádřen zákaz jiných uměleckých směrů kromě socialistického realismu¹⁴⁴.

142 BAUER, Michal. Druhý sjezd československých spisovatelů 1956. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 446-447.

143 Některé současné otázky ideologické práce strany. Referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957. příloha *Rudé právo*. 19. 6. 1957, s. 22.

144 socialistický realismus – teorie literatury a umění, která byla formulována 1932 jako závěr sjezdu sovětských spisovatelů a roku 1934 A. A. Ždanovem dekretem jako závazná a všeobecně platná. Požadoval „pravdivé, historicky konkrétní zobrazení skutečnosti v jejím revolučním vývoji“, vznášel požadavek stranickosti, srozumitelnosti, přístupnosti díla širokým vrstvám. To vedlo k tendenci volbě témat a jejich zpracování; preferovala se témata ze života dělnické třídy, téma revoluce a tematika kritizující buržoasní životní styl. Socialistický realismus měl napomáhat ideologicky formovat a prostřednictvím všeobecně srozumitelného umění vychovávat lid. Vylučoval konflikty a formální experimenty, jiné umělecké směry byly pokládány za škodlivé (např. abstraktní umění), uplatňoval vůči nim výtku formalismu. V průběhu částečné likvidace kultu osobnosti a destalinizace („období tání“) v SSSR a v dalších státech východního bloku i v komunistických stranách západních zemí se projevil pokus osvobodit se od striktních základních postulatů směru (I. Erenburg, A. T. Tvardovskij, G. Lukács, E. Fischer, L. Aragon, R. Garaudy). Mezi představitele socialistického realismu v české literatuře patřili např. S. K. Neumann, M. Majerová, I. Olbracht, M. Pujmanová, V. Řezáč aj. – *Universum*. 8. díl, s. 614.

Uvolňující atmosféra druhého sjezdu Svazu čs. spisovatelů byla v roce 1957 (a zvláště pak od roku 1959) postupně potlačena konzervativním politickým vedením strany a dogmatickým křídlem svazu, kultura byla nadále pojmána dogmaticky. Důležitou úlohu sehrály kulturně politické časopisy. Od roku 1957 vychází Kultura pod patronací Ministerstva školství a kultury. Orgánem ÚV KSČ je Tvorba. Třetím důležitým periodikem jsou Literární noviny, časopis Svazu československých spisovatelů. V roce 1957 Literární noviny ještě otiskují i články a básně J. Šotoly, J. Škvoreckého, M. Floriana, I. Klímy... Jejich redaktorem je J. Pilař¹⁴⁵ a v redakční radě zasedá L. Aškenázy, J. Drda, M. Majerová, J. Glazarová, J. Hájek, K. Kosík, J. Kotalík, O. Krejča, K. Nový, V. Pekárek, S. Machonin, M. Kundera a další. Literární noviny v této době ještě žijí „duchem II. sjezdu spisovatelů“ a fungují jako skutečný kulturní časopis, ve kterém jsou knihy hodnoceny z uměleckého hlediska a ne pouze podle věrnosti ideologii.¹⁴⁶ Jako důsledný strážce ideové čistoty časopis vystupuje až od roku 1959 pod vedením nového redaktora J. Rybáka^{147, 148}.

Ideologického uvolnění využívá i výtvarné umění. Významným návratem k avantgardnímu umění a k evropskému kontextu byla výstava Zakladatelé moderního českého umění, kterou uspořádali teoretici umění Miroslav Lamač a Jan M. Tomeš v Brně v říjnu 1957. Výstava ukázala výkvět českého kubismu, který byl v té době považován za ideologicky nebezpečné umění, projev kosmopolitní dekadence.¹⁴⁹

Velký úspěch pak slavilo československé umění v roce 1958, kdy byl československý pavilon oceněn na Světové výstavě Expo 58 v Bruselu.¹⁵⁰

145 Pilař Jan, * 9.9.1917, + 19.10.1996, český básník a překladatel. Redaktor Lidových novin, Literárních novin, 1982-89 ředitel nakladatelství Československý spisovatel. V básnickém díle ovlivněn vzpomínkami na domov a zkušenostmi z 2. světové války (Okov), později psal pod vlivem konformní občanské poezie obhajující komunistický systém po únoru 1948 (Radost na zemi) a po srpnu 1968 (Ohlédnutí). Překládal zejména z polské poezie (J. Tuwim, W. Broniewski, J. Harasymowicz, J. Iwaszkiewicz, J. Kochanowski, C. K. Norwid). Autor memoárové knihy Sluneční hodiny. – Velký slovník naučný. 2. díl, s. 1115.

146 Např. BURIÁNEK, František. Cestou za Šaldou. *Literární noviny*. 1957, roč. 6, č. 51-52, s. 6. Dostupný z WWW: <<http://archiv.ucl.cas.cz/>>.

147 Rybák Josef, * 1.5. 1904, + 15.12. 1992, český básník a prozaik, marxistický literární kritik a publicista. V poezii (Výjevy, Chození na červenou, Létající talíř na zimním nebi aj.) i v próze (Pole a lesy, Začíná století, Hodiny pro bosé nohy aj.) čerpal ze světa svého dětství a jeho sociálního a přírodního zázemí. – Velký slovník naučný. 2. díl, s. 1274.

148 ZELINSKÝ, Miroslav. Kulturní noviny a časopisy. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 417-421.

149 KUSÁK, Alexej. Kultura a komunismus. In KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha 2006. s. 408-411.

150 Tamtéž.

3 Triumf

Na podzim roku 1957 zažil Sovětský svaz slavné období, oslavil 40. výročí tzv. Velké říjnové socialistické revoluce a vyhrál nad Spojenými státy v dobývání vesmíru vypuštěním první družice. V Československu zemřel prezident Zápotocký a prvním a nejmocnějším mužem státu se stal Antonín Novotný.

3.1 Československo a mezinárodní komunistické hnutí

4. října 1957 Sovětský svaz dosáhl velkého úspěchu na poli vědy – úspěšně vyslal do kosmu první umělou družice nazvanou Sputnik 1. Poprvé v historii tak bylo vypuštěno vesmírné těleso, které se dostalo jako umělý satelit mimo zemskou atmosféru na dráhu Země. Sputnik 1 potřeboval na jeden oblet Země 95 minut, jeho rychlost byla asi 24 500 km/hod. Měl průměr 58 cm a vážil 83,6 kg. V třisekundových intervalech vysílal rádiové signály, které přijímali radioamatéři po celém světě. V dobývání vesmíru SSSR poprvé předběhl USA. Spojené státy sice urychleně také vypustily družici, vážila ovšem jen 10 kg a Sputnik nepřekonala. Americká veřejnost byla zneklidněna, protože se šířily pověsti, že Sputnik nese tajné zbraně a fotografuje infračervenými kamerami USA. Družice byla neuvěřitelně populární v tisku po celém světě, rozpoutala řadu diskusí a úvah o letech do vesmíru a zkoumání vesmíru.¹⁵¹

Hlavními postavami ve vývoji družice byli sovětští inženýři S. P. Koroljov a M. K. Tichonravov. Družice byla v podstatě nejprve vedlejší produkt jejich výzkumu, jejich hlavním úkolem bylo vytvoření mezikontinentální rakety. Základem pro ni byly německé válečné rakety V-2. Úkol výzkumného týmu – sestavení mezikontinentální rakety R-7 – byl úspěšně splněn v létě 1957. Již v říjnu vynesla tato raketa na oběžnou dráhu Země družici. Vyslání družice byl cíl hlavně Američanů, kteří se s tímto projektem vůbec netajili. Oproti tomu o sovětské aktivitě svět až do úspěšného představení Sputniku nevěděl.¹⁵²

Úspěšným vypuštěním první družice slavil SSSR obrovský úspěch. Tento čin byl významným v několika rovinách. Za prvé měl vojenský a strategický význam. Ukázal, že SSSR vyvinul mezikontinentální rakety, kterými mohl v případě vojenského konfliktu

151 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha 2000.

152 PACNER, Karel, VÍTEK, Antonín. Co bylo před Sputnikem.: Exkluzivně nový seriál o dobývání vesmíru. *Technet* [online]. 2007 [cit. 2008-05-10]. Dostupný z WWW: <http://technet.idnes.cz/exkluzivne-novy-serial-o-dobyvani-vesmiru-co-bylo-pred-sputnikem-1-dil-1za-/tec_vesmir.asp?c=A070824_142544_tec_vesmir_pka>.

kdykoli zaútočit přímo na americké území. Spojené státy nebyly nadále bezpečně vzdálené od svého protivníka. Vojenský význam měla i sama družice. Jak dokládá panika, která se šířila Spojenými státy, již tehdy si byli lidé dobře vědomi možností družice v oblasti špionáže, mapování území a strategických cílů. Kosmonautika a astronomie byly proto pro obě mocnosti důležité hlavně z vojenských důvodů.

Druhý význam družice byl vědecký, Sputnik 1 byl prvním krokem v nové etapě poznávání vesmíru. Sloužil také k velké popularizaci astronomie, vzbudil velký zájem o vesmír a možnosti člověka v poznávání vesmíru.

Třetí význam Sputniku byl politický a propagandistický. Tohoto vědeckého úspěchu sovětských inženýrů se okamžitě chopila propaganda zemí sovětského bloku. V ČSR je například let družice podrobně mapován v Rudém právu. Periodikum přináší informace o letu družice, ale také jí využívá k demonstraci síly a vítězství socialismu. Takto je družice popsána hlavně v úvodnicích. Družice byla pojímána jako důkaz vyspělosti sovětského průmyslu a schopnosti ruských vědců.¹⁵³ Dle úvodníků Sovětský svaz vysláním družice upevnil svou prestiž a popřel teze o vyspělosti USA. Je ale zdůrazněno, že svůj náskok Sovětský svaz použije jen k dalšímu upevnění míru.¹⁵⁴

Vypuštěním družice Sputnik 1 Sovětský svaz zahájil závody v dobývání vesmíru se Spojenými státy. Ze začátku měl v těchto závodech převahu, kterou ale postupně ztrácel, hlavně proto, že za rozvojem sovětské kosmonautiky a zbrojení již nestála dostatečná hospodářská síla a po stránce hospodářství a výroby SSSR trvale zaostával za USA.¹⁵⁵

Aby byl jeho triumf dokonalý, vypustil Sovětský svaz již 3. listopadu 1957 druhou umělou družici. Tato družice vážila již více než půl tuny a na její palubě byl první živý tvor ve vesmíru – pes Lajka. Ten sice zemřel po 6 dnech na nedostatek kyslíku, ale dokázal, že organismus savců je schopen přežít ve vesmíru, za podmínek stavu beztlíže. Kromě Lajky družice nesla řadu vědeckých přístrojů, pomocí nichž byla provedena měření slunečního záření a vnějších atmosférických vrstev. Tento vědecký úspěch SSSR byl chápán nejen jako náskok v oblasti kosmonautiky, ale také jako hrozba pro západní demokracie. Spojené státy pod vlivem sovětských úspěchů zintenzivnily a centralizovaly svůj vesmírný výzkum. První americké pokusy o vypuštění satelitu totiž skončily neúspěchem. První americký

153 Vítězství socialistické vědy. *Rudé právo*. 7. 10. 1957, s. 1.

154 Družice a politika. *Rudé právo*. 13. 10. 1957, s. 1.

155 Viz MCDOUGALL, Walter A. Technocracy and Statecraft in the Space Age--Toward the History of a Saltation. *The American Historical Review*, Vol. 87, No. 4 (Oct., 1982). s. 1010-1040 Dostupný z WWW: <<http://www.jstor.org/stable/1857903>>.

satelit Explorer 1 vzlétl do vesmíru až 1. 2. 1958.¹⁵⁶

Sovětský blok měl v říjnu 1957 více důvodů k pýše a oslavám. Konaly se velkolepé oslavy 40. výročí tzv. Velké říjnové socialistické revoluce, tedy 40 let komunismu v Rusku. Vědecký triumf Sputniku a 40 let režimu v Rusku měly jasně ukázat trvanlivost a pevnost komunistického systému i bloku socialistických zemí, která byla v roce 1956 porušena a oslabena maďarskou revolucí. Tyto dvě události měly demonstrovat celému světu sílu, pevnost a skvělý rozvoj socialismu a komunismu.

Oslavy 40. výročí Říjnové revoluce byly pečlivě připravovány již od jara. Již v květnu se pracující jednotlivých podniků slavnostně zavazovali k splnění mimořádných pracovních a výrobních závazků ku příležitosti výročí.¹⁵⁷ K zorganizování oslav v Československu byl zřízen speciální Československý výbor pro oslavy Velké říjnové socialistické revoluce. Průběhem oslav se zabývalo dokonce vedení KSČ na nejvyšší úrovni. Již v květnu 1957 politické byro schvalovalo program oslav.¹⁵⁸ Hlavní akce oslav byly slavnostní zasedání ústředního, krajských a okresních výborů KSČ a Národní fronty. Při nich se měl zdůraznit hlavně význam VŘSR (Velké říjnové socialistické revoluce) pro boj národů ČSR za vybudování socialismu. Dále se uskutečnila velká výstava „40 vítězných let“ v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka a U Hybernů. Její téma mělo hlavně ukázat přátelství a spojení lidu ČSR a SSSR. Na ni měly navázat menší krajské výstavy. Další body oslav byla Konference Ústavů dějin komunistických stran socialistických zemí; štafeta přátelství a spolupráce, která byla nesena všemi kraji ČSR a poté i se symbolickými dary, závazky a pozdravy zaslána do SSSR. V předvečer 7. listopadu byla uskutečnila manifestace pracujících na Václavském náměstí, která zahájila Měsíc československo-sovětského přátelství. S oslavami VŘSR byly spojeny také slavnostní premiéry divadel a koncertů a zasedání uměleckých svazů.¹⁵⁹

Politické byro kladlo velký důraz na správné a dostatečné zpracování VŘSR v propagandě a osvětě. Např. úkoly Rudého práva v souvislosti se 40. výročím VŘSR specifikovalo politbyro takto: „Hlavním úkolem Rudého práva bude prohlubovat a upevňovat bratrské vztahy našeho lidu k Sovětskému svazu, ukazovat světodějný význam Října, existence SSSR a celého socialistického tábora. Přiblížit našemu lidu boj KSSS v

156 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha 2000.

157 Viz Rudé právo.

158 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 139, a. j. 182, b. 14. Oslavy 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

159 Tamtéž.

předříjnovém období a ve dnech Října, učit leninismu jako revoluční teorii a praxi. Celá kampaň musí být co nejužší spjata s problematikou a úkoly boje za socialismus v naší zemi.

Úkolem Rudého práva bude popularisovat socialistické soutěžení na počest 40. výročí Říjnové revoluce, dbát o kontrolu plnění socialistických závazků. Propagandistické články zaměřit zejména na vysvětlování základních otázek socialistické demokracie, předností socialismu před kapitalismem, boje za mír, vedoucí úlohy strany, boje proti dogmatismu a revisionismu. Krátké agitační materiály (zejména kalendář událostí před 40 lety) využít k vysvětlování dějin KSSS a vlivu revolučních událostí v Rusku na vývoj u nás.¹⁶⁰

Výročí významné historické události bylo tedy využito k zopakování historických informací a souvislostí o Říjnové revoluci. Dále bylo zdůrazňováno přátelství a spolupráce komunistů v ČSR a SSSR, která má tradici až k roku 1917, a přátelství sovětského a československého lidu. Kromě toho byla znovu opakována ideologická témata roku 1957 – boj za mír, boj proti revizionismu, jednota a spolupráce socialistických zemí. Rudé právo samozřejmě zcela vyplnilo instrukce politbyra a jeho stránky jsou na začátku listopadu takřka monotematické. Říjnové revoluci se věnuje z historického hlediska, přináší projevy A. Novotného, A. Zápotockého, N. S. Chruščova; informace o průběhu oslav v ČSR i v Sovětském svazu, kam odjelo na oslavy také československé komunistické vedení. VŘSR je opěvována rovněž v úvodnicích Rudého práva.¹⁶¹ Historickému a ideologickému významu Říjnové revoluce se věnovala také *Nová mysl*.¹⁶² Periodikum *Život strany* se soustředilo hlavně na ideologický význam VŘSR, také se zabývalo praktickou organizací oslav, přináší i materiály pro propagandistickou a agitační přípravu na oslavy.

Třetí důležitou událostí v mezinárodním komunistickém hnutí byla velká porada představitelů komunistických stran v Moskvě v listopadu 1957. 14. – 16. listopadu 1957 se v Moskvě konala porada představitelů komunistických stran socialistických zemí. Zúčastnily se jí delegace komunistických stran z Albánie, Bulharska, ČSR, Číny, Korey, Maďarska, NDR, Mongolska, Polska, Rumunska, SSSR a Vietnamu. Cílem porady bylo manifestovat jednotu socialistického tábora a také upevnit mechanismy mezinárodního komunistického hnutí, které se po Stalinově smrti dosti rozvolnily a Moskva částečně

160 Tamtéž.

161 Viz Rudé právo.

162 Úvodník: Říjnová revoluce a osudy lidstva. *Nová mysl*. říjen 1957, č. 10, s. 882-888.; Úvodník: Říjnová revoluce, nehynoucí zdroj naší síly. *Nová mysl*. listopad 1957, č. 11, s. 978-982.

ztratila svůj rozhodný vliv. Výsledkem jednání bylo přijetí deklarace, která se měla stát rámcem, ve němž se budou pohybovat komunistické strany východního bloku. Semknout blok a posílit jednotu se příliš nepodařilo, místo toho se nadále posilovaly odstředivé tendence Jugoslávie a Číny a rýsovala se jejich roztržka se Sovětským svazem. Blok se ještě více rozvolnil, v deklaraci dokonce chybělo vyhlášení o vedoucí úloze KSSS. Deklarace připouštěla existenci zvláštních cest ke komunismu, hlavní však byl proletářský a socialistický internacionalismus. Navíc byl na poradě revizionismus prohlášen za závažnější úchylku než dogmatismus, což vedlo k tomu, že jugoslávská delegace odmítla deklaraci podepsat.¹⁶³

Deklarace má čtyři části. V první části se konstatuje současný postupující rozklad imperialismu. Dochází k němu prý díky boji socialistických zemí. Nový prvek tvoří uznání boje za nezávislost koloniálních zemí, které tímto bojem velmi oslabují imperialistické koloniální velmoci, a tak stojí po boku socialistických států. Důvodem rozkladu kapitalismu je také stále větší vykořisťování dělníků a třídní boj. Zdůrazněny jsou neúspěchy imperialistické agrese v Egyptě a Maďarsku a vytrvalý boj za mír, který vedou socialistické země. Boj za mír a odvrácení války považují komunistické strany za svůj hlavní úkol, k němuž se hlásí. V druhé části se komunistické strany hlásí k co nejužší spolupráci a semknutosti. Důležité je, že vztahy socialistických zemí mají být založeny na plné rovnoprávnosti, respektování územní celistvosti, státní nezávislosti a suverenity a nevměšování se do vnitřních záležitostí. Také je vynechána zásada vedoucí úlohy KSSS, naopak strany i státy si mají být rovny. Zajímavé je pojetí solidarity socialistických zemí a vojenské spolupráce: „Solidarita socialistických států není namířena proti žádným jiným státům. A co víc, slouží zájmům všech mírumilovných národů tím, že brzdí agresivní snahy výbojných imperialistických kruhů, že podporuje a povzbuzuje upevňující se síly míru. Socialistické země jsou proti rozdělení světa na vojenské bloky. Avšak za dané situace, kdy západní mocnosti nechtějí přijmout návrhy socialistických zemí na likvidaci vojenských bloků na základě vzájemnosti, musí existovat a upevňovat se organizace Varšavské smlouvy¹⁶⁴, která má obranný ráz, slouží bezpečnosti evropských národů a podpoře míru na

163 WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha 2000.

164 Varšavská smlouva – smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, kterou 14. 5. 1955 ve Varšavě podepsaly Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko a SSSR. Smlouva byla uzavřena na 20 let s automatickým prodloužením o 10 let pro státy, které ji rok před uplynutím nevypoví. Její ustavení bylo reakcí na vstup SRN do NATO. Smlouva zajišťovala hegemonii SSSR, přítomnost vojenských jednotek na území členských států a vzájemnou pomoc. V roce 1991 se Varšavská

celém světě.¹⁶⁵ V třetí části se strany znovu přihlásily k ideologii marxismu-leninismu. Pozornost je věnována základním ideologickým otázkám. Za hlavní nebezpečí je považován revizionismus, který je vykládán jako pravicový oportunistus a projev buržoazní ideologie, který oslabuje revoluční energii dělnické třídy a požaduje obnovení kapitalismu. Ovšem dogmatismus a sektářství jsou rovněž odsouzeny. Poslední kapitola rekapituluje celkovou situaci socialismu a komunismu ve světě. Její závěr je, že situace je poměrně uspokojivá. Nakonec deklarace vyzývá k vytrvalosti při překonávání těžkostí ve vývoji komunistického hnutí a k jednotě a semknutosti. Nadále mají být konány nejen schůzky vedoucích činitelů stran a výměny informací, ale častěji také širší porady komunistických stran k projednání aktuálních otázek, výměně zkušeností atd. Za hlavní současný cíl mezinárodního komunistického hnutí je prohlášen boj na obranu míru.¹⁶⁶

16. – 19. listopadu pak v Moskvě následovala porada představitelů všech komunistických a dělnických stran, tedy i stran nevládnoucích, komunistických stran v kapitalistických zemích. Jejím hlavním výsledkem bylo podepsání Manifestu míru, který podepsalo 64 komunistických stran zemí socialistických, kapitalistických i rozvojových. Komunistické strany se v něm hlásí k boji za mír a zavazují se, že nemají zájem na rozpoutání války. Také prohlašují, že nechtějí žádnému národu vnucovat svůj společenský systém: „Socialistické země nechtějí žádnému národu násilně vnucovat svůj společenský a politický systém. Jsou pevně přesvědčeny, že socialismus nevyhnutelně zvítězí, avšak vědí také, že socialismus nemůže být vnucen z vnějšku, že musí být především výsledkem boje dělnické třídy a všech pokrokových sil uvnitř každé země. Socialistické státy jsou proto na hony vzdáleny tomu, aby se vměšovaly do vnitřních záležitostí jiných zemí, avšak nedovolují také, aby se jiní vměšovali do jejich vnitřních záležitostí. Proto tvrzení, že socialistické státy ohrožují mír tím, že prý chtějí silou vnutit svůj systém jiným státům, není ničím jiným než pokusem oklamat mírumilovné lidi.“¹⁶⁷ Komunistické strany zde tedy odmítají Stalinovu taktiku války s kapitalismem a rozšíření komunismu vojenskými prostředky. Na druhou stranu zde najdeme i protest proti vměšování se do vnitřních záležitostí socialistických zemí. Takto byla totiž chápána maďarská revoluce. A SSSR a další země východního bloku vytrvale po celý rok 1957 v Organizaci spojených národů

smlouva rozpadla v důsledku pádu komunistického režimu v zemích východní Evropy. – Velký slovník naučný, II. díl, s. 1565.

165 *Dokumenty mezinárodních porad komunistických a dělnických stran. 1957 1960 1969.* Praha 1979. s. 14.

166 Tamtéž.

167 Tamtéž. s. 31.

protestovaly proti pokusům západních zemí učinit z maďarské revoluce mezinárodní záležitost, kterou by řešila OSN.

Na závěr manifest vyzývá všechny lidi světa, aby usilovali o mír a žádali zastavení horečného zbrojení a zákaz výroby a použití vodíkových a atomových zbraní. Také je zde protestováno proti militarizaci Spolkové republiky Německo a politice válečných bloků a vytváření válečných základen v jiných zemích (USA) a válečným provokacím imperialistů na Blízkém a Středním východě.¹⁶⁸

V textu jsou tedy shrnuty hlavní iniciativy a cíle SSSR a východního bloku, které země realizovaly po celý rok 1957. Silně se orientovaly na boj za mír. Jejich konkrétní kroky byly protesty proti remilitarizaci Spolkové republiky Německo. Dále učinily několik návrhů na odzbrojení a zákaz atomových bomb. Ve všech případech ale zůstalo jen u deklarací a formálních návrhů.

Přes veškeré proklamace jednoty socialistického bloku naopak na podzim 1957 začala roztržka Sovětského svazu a Číny. Její kořeny ležely již v odlišném historickém vývoji obou zemí a byly posíleny Chruščovovým odsouzením kultu osobnosti. Čínští komunisté se dostali k moci samostatně, bez pomoci Sovětského svazu, což velmi posílilo jejich sebevědomí a začínali soupeřit se SSSR o prvenství v socialistickém táboře a vliv v zemích třetího světa. Rozdíly existovaly také v ideologické oblasti, například v pojetí revoluce – zatímco sovětská ideologie kladla důraz na dělnictvo, čínští komunisté zdůrazňovali coby revoluční třídu rolnictvo. Chruščov vedl globální politiku, usiloval o posílení postavení SSSR a demonstraci převahy socialismu nad kapitalismem, zároveň se ale snažil o zmenšení napětí ve vztahu k USA a o mírové soupeření systémů. Oproti tomu čínská politika se soustředila na nejbližší okolí země, jejím hlavním cílem byla likvidace Čankajškova režimu na Tchaj-wanu, který podporovaly Spojené státy. Proto USA patřily k hlavním čínským nepřátelům.¹⁶⁹

Vztahy SSSR s Čínou se ještě zhoršily po Chruščovově tajném referátu na XX. sjezdu KSSS. Zatímco sovětské komunisty pod vedením Chruščova se odloučili od stalinismu a započali s kritikou Stalinových zločinů a odstraněním kultu osobnosti. Čínští komunisté vedení Mao Ce-tungem¹⁷⁰ pokračovali ve stalinském způsobu vlády i pojetí ideologie –

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

¹⁷⁰ Mao Ce-tung, * 26.12. 1893, + 9.9. 1976, čínský politik a předseda ústředního výboru komunistické strany Číny 1943-1976. Od roku 1928 v čele revoluční vlády na jihu země, která vedla válku proti

dogmatismus.

„V listopadu 1956, kdy Kreml zápasil s imperiální krizí a snažil se získat čínskou podporu, vynesl Mao Ce-tung na zasedání čínského ÚV nad Chruščovovým týmem verdikt. Oni věří, že „je možné uchopit státní moc parlamentní cestou, to znamená, že už žádná země se nepotřebuje učit z Říjnové revoluce. Otvírat tyto dveře vlastně znamená odhodit leninismus... Jaký (politický) kapitál vlastně mají? Jenom Lenina a Stalina. Stalina nyní opustili a prakticky i celého Lenina“, odhodili leninsko-stalinský meč. „Přenechávají jej jiným, pomáhají tygrům, aby nám škodili. Jestliže meč nechtějí, my se ho chopíme a užijeme jej, jak nejlépe umíme. Ať si v Sovětském svazu napadají Stalina, my to dělat nebudeme. Nejenom to, budeme se ho dále držet.“¹⁷¹

Vzájemné vztahy zhoršovala také Mao Ce-tungova kampaň „sta květů“. Mao v dubnu 1956 vyhlásil „nechme kvést sto květů, nechme soutěžit sto ideových škol“. V únoru 1957 se ke kampani přihlásil znovu, uznal, že v Číně došlo v posledních měsících k nepokojům, kvůli ukončené kolektivizaci a zhoršené hospodářské situaci obyvatelstva. Vyzval obyvatele Číny, aby svobodně vyjádřili svůj názor na situaci v zemi. Zdůraznil, že neexistuje jen jedna správná metoda – v politice, ekonomice ani umění, ale je nutno dát svobodu více názorům. Podobná prohlášení šokovala komunisty v Sovětském svazu i v ostatních socialistických zemích, protože fakticky popírala monopol a totalitní vládu marxismu. Kvůli silnému odporu ze zahraničí i vlastní nomenklatury a také kvůli nově probuzené aktivitě inteligence a studentů Mao v červnu 1957 taktiku „sta květů“ opustil.¹⁷²

Dalším konfliktním bodem byl čínský jaderný výzkum. Oba státy uzavřely ještě 15. října 1957 dohodu, podle níž měl SSSR pomáhat Číně v oblasti mírového energetického využití jaderné energie. V tajné dohodě pak Čína získala i prototyp balistické rakety středního doletu, ponorky a bombardéry a slib technologie na výrobu nukleární zbraně.¹⁷³ Proto se také Mao Ce-tung na oplátku účastnil oslav 40. výročí VŘSR v Moskvě.

Kuomintangu. Do čela komunistické strany ho přivedl dlouhý pochod 1934 až 1935 a zkušenosti vojenského vůdce. Mao Ce-tung je považován za tvůrce komunistické Číny. Vypracoval vlastní pojetí marxismu – maoismus. Realizace socialismu s pomocí taktiky „velkého kroku vpřed“ a kulturní revoluce však přinesla politickou destabilizaci země a hospodářské problémy; v jejich důsledku několik miliónů lidských obětí. V 60. letech došlo k zjevnému vytváření Maova kultu, v 70. letech přenechal rozhodný vliv své manželce Ťiang Čching a jejím spolupracovníkům. Po jeho smrti došlo ke kontrolované demaoizaci, která neměla větší vliv na směr vývoje v Číně. – Velký slovník naučný. 2. díl, s. 868.

171 DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé*. 1. díl. Praha 2004. s. 481.

172 Tamtéž; WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. Praha 2000.

173 Tamtéž.

Již v roce 1958 ale Chruščov v souvislosti s čínskými útoky na Čankajškův režim odmítl dodat Číně jadernou zbraň. Tak mocná zbraň by v rukou nevypočitatelné Číny a po Mao Ce-tungových sebevědomých prohlášeních o vítězství Číny v jakékoli válce mohla být velice nebezpečná. V roce 1960 pak Sovětský svaz zastavil zcela jadernou pomoc Číně. Po roce 1960 se vztahy Sovětského svazu a Číny dále zhoršovaly, byl omezen vzájemný obchod a také obchod zemí sovětského bloku s Čínou, SSSR zastavil hospodářskou a vojenskou pomoc Číně. Čína naopak vyhlásila své nároky na velká území v asijské části Sovětského svazu.¹⁷⁴ Vztahy dvou nejsilnějších socialistických zemí se od proklamovaného přátelství dostaly až k otevřené rivalitě.

¹⁷⁴ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

3.2 *Politika ČSR*

V září 1957 projednávalo politické byro zprávu komisí ÚV KSČ, které vykonaly prověrky politických procesů z let 1949 – 1953. Politické byro rozhodlo neprovádět žádné rehabilitace, zvláště odmítlo rehabilitace lidí z procesu s R. Slánským. Příznačný byl zvláště příspěvek A. Novotného do diskuse. Novotný odmítl provedení rehabilitací, naopak doporučil materiály zapečetit a uschovat, aby se nedostaly do nepovolaných rukou. Zdůrazňoval ošemetnost rehabilitací, jako příklad uvedl, že Rákosimu v Maďarsku se rehabilitace velmi vymstily. Hovořil o tom, že politické procesy začátku 50. let byly často úzce spojeny s Čepičkou, za nímž často stál sám Gottwald.¹⁷⁵ A Klement Gottwald stále zůstával pro politické vedení nedotknutelný. Co se jeho osoby týče, nebyl v ČSR kult osobnosti odsouzen. Další důvod, proč byly zamítnuty rehabilitace, byl, že přes prozkoumávání procesů by bylo možno zjistit neblahé věci o minulosti členů politbyra, kteří v té době začínali ve vysoké politice a byli rovněž do procesů nějakým způsobem zapojeni. Politbyro nemohlo tedy na rehabilitace přistoupit již proto, aby neohrozilo vlastní postavení. Toto si snad zcela neuvědomoval N. S. Chruščov, který se ve svých pamětech pozastavuje nad přístupem Novotného a československého vedení k politickým procesům. V rozhovoru s Chruščovem Novotný odmítl, že by v ČSR došlo k nezákonným stalinským zločinům a popravám nevinných lidí. Trval na tom, že se vše dělo podle zákona a pro tvrdé tresty a zatýkání existovaly jasné důkazy. Revize procesů a rehabilitace Novotný odmítl i přes rady Sovětského svazu a samotného Chruščova.¹⁷⁶

Důležitou událostí pro Československo byla smrt prezidenta Antonína Zápotockého 13. listopadu 1957. A. Zápotocký zemřel po poměrně krátké nemoci na selhání srdce. Novým prezidentem byl nečekaně zvolen první tajemník KSČ Antonín Novotný. Tato volba byla překvapením. Dosud bylo totiž mezi komunistickými prezidenty ČSR zvykem, že po smrti prezidenta se stával novým prezidentem dosavadní předseda vlády. Bylo to tak u K. Gottwalda i A. Zápotockého. Předsedou vlády byl v roce 1957 Viliam Široký, a proto všichni včetně něj očekávali, že se stane novým prezidentem on.

Když prezident zemřel, československá delegace zrovna pobývala v Moskvě na

175 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 153, a. j. 201, b. 9. Zpráva obou komisí ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z období 1949 – 1953.

176 CHRUŠČEV, Nikita Sergejevič. *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova: Magnetofonové nahrávky z období glasnosti*. Brno 2000. s. 150-151.

oslavách 40. výročí VŘSR a následné konferenci komunistických stran. Členy delegace byli A. Novotný, V. Široký, ministr vnitra R. Barák a další členové politbyra ÚV KSČ. Když delegace dostala zprávu o úmrtí A. Zápotockého, chtěla se hned vrátit zpět do Prahy. Místo toho dostala vzkaz, že se má hned dostavit k N. S. Chruščovovi. Chruščov jim vyslovil soustrast s úmrtím prezidenta a poté jim jako jeho nástupce navrhl A. Novotného. Delegace po chvíli souhlasila a Novotný po počátečních rozpacích prohlásil, že je ochoten se úřadu ujmout. Chruščov pravděpodobně doporučil Novotného z několika důvodů. Viliam Široký byl pro nové sovětské vedení těžko přijatelný, byl to starý stalinista, který se osobně podílel na přípravě politických procesů. Sověti měli k němu nedůvěru a také pochybovali o jeho válečné minulosti, zda nekolaboroval s nacisty. Oproti tomu Novotného měl Chruščov v oblibě, cítil k němu sympatie a považoval ho za svého člověka, zcela oddaného straně a práci pro ni. Další důvod byl, že i v Sovětském svazu došlo k slučování funkcí a Chruščov se stal nejmocnějším mužem. Sovětský svaz potřeboval spojení funkcí i v Československu a Novotný byl loajálním mužem Chruščova¹⁷⁷ a jeho osobnost slibovala konsolidaci situace v Československu. Pro posílení role KSČ ve společnosti bylo považováno za vhodné spojit funkci prezidenta a prvního tajemníka KSČ v jedné osobě. Uvažovalo se i o zrušení funkce prezidenta, ale vzhledem k zažití tradici a vážnosti, které se tato funkce v ČSR těšila, bylo od tohoto kroku ustoupeno.¹⁷⁸

Doporučení Moskvy byla samozřejmě brána jako závazná, a tak byl Antonín Novotný 19. listopadu zvolen Národním shromážděním prezidentem Československé republiky. Antonín Novotný se tak stal i formálně prvním a nejmocnějším mužem Československa. Pro Antonína Novotného byla ale vždy hlavní jeho funkce prvního tajemníka a práce ve straně, funkci prezidenta chápal až jako druhotnou.

Ku příležitosti svého zvolení rozhodl A. Novotný o vyhlášení amnestie, která byla provedena v prosinci 1957. Tato amnestie ale byla svým rozsahem jen velmi omezená, odpouštěly se hlavně krátké tresty nebo zbytky trestů. Amnestie se netýkala těžkých zločinů a hlavně se netýkala ani politických vězňů.¹⁷⁹

Zajímavé je, že v souvislosti s volbou prezidenta zaregistrovaly vládnoucí kruhy určité

177 Svou loajalitu nejlépe prokázal v roce 1964, kdy byl Chruščov odvolán z vedení KSSS. Novotný tehdy poslal do Moskvy dopis, v němž fakticky vyjadřoval nespokojenost s tímto krokem sovětského vedení. Byl to jediný případ v historii sovětského bloku, kdy se vedoucí funkcionář periferie opovážil neposlušností vůči centru.

178 PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti ČSR a doba, v níž žili*. Praha 2003.

179 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 159, a. j. 215, b. 4. Amnestie prezidenta republiky a vlády.

nepokoje a „nesprávné názory.“ Šlo hlavně o silné nacionalistické tendence na Slovensku. Jednalo se o to, jestli bude prezidentem Čech nebo Slovák, který národ tedy bude mít ve státě převahu. Zatímco Široký, o kterém se předpokládalo, že se stane prezidentem, byl původem Slovák, Novotný byl Čech. V tomto směru se tedy objevily některé projevy nespokojenosti. Politbyro tyto jevy odsoudilo hlavně jako přetrvávající projevy nacionalismu a šovinismu, které byly v rozporu s internacionalismem komunismu a s jednotou dělnické třídy napříč národy. V materiálu politbyra je ovšem zdůrazněno, že většina obyvatel přijala volbu příznivě.¹⁸⁰

Na podzim roku 1957 stanovil A. Novotný nový důležitý cíl směřování země – dobudovat socialismus v ČSR. Tento svůj cíl formuloval mimo jiné také v úvodníku stranického časopisu *Život strany*. Tento cíl byl naplněn roku 1960, kdy byl demonstrován ve změně názvu státu na Československou socialistickou republiku. Předpoklady pro vytyčení cíle dobudování socialismu v ČSR byly rostoucí průmyslová výroba a dokončení kolektivizace zemědělství, ke které z většiny došlo v roce 1957. Nadále měla být posilována vedoucí úloha strany ve státě, ideologické působení na lid, upevňování socialistických vztahů, ale i zlepšování hospodářství. Novotný tento cíl vytyčil hlavně v souvislosti s přípravou XI. sjezdu KSČ, který se uskutečnil v roce 1958.¹⁸¹

Tento cíl byl velmi ambiciózní, ale odpovídal spíše rostoucímu sebevědomí vedení strany a Novotného než skutečnému vývoji společnosti.

180 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 161, a. j. 217, b. 10. Ohlas k volbě nového presidenta republiky a některé nacionalistické tendence a nesprávné názory, které se v souvislosti s volbou projevíly.

181 NOVOTNÝ, Antonín. Dobudovat socialismus v naší vlasti: K úkolům strany v diskusi a při přípravě XI. sjezdu KSČ. *Život strany*. 1957, č.20, s. 1203-1210.

3.3 Hospodářství

Dovršet výstavbu socialismu byl hlavně úkol pro rozvoj hospodářství, i když měl i politickou rovinu. Strana se stále snažila zapojit pracující aktivněji do řízení výroby, vzbudit jejich aktivitu a iniciativu. V říjnu 1957 strana učinila nový pokus, jak lidi aktivně zapojit do veřejného dění. ÚV KSČ napsal dopis všem pracujícím, který otisklo Rudé právo. Byl zde definován společenský cíl dovršení socialistické výstavby ČSR. Lidé byli vyzýváni k reakcím a odpovědím na tento dopis, k vznášení konkrétních návrhů na zlepšení práce a řízení, k vyjádření se. Vyjádření různých pracujících k dopisu byla na pokračování uveřejňována v Rudém právu až do prosince. Tato veřejná diskuse měla být přípravou na XI. sjezd strany, který se uskutečnil v roce 1958, měla přinést podněty pro jednání a přípravu sjezdu.

Dopis ÚV KSČ shrnuje opět podobné problémy, které československé hospodářství v této době trápily. Hledá řešení situace ve výrobě, jak vyrábět lépe, více a levněji. Jak ušetřit suroviny a zvýšit efektivitu výroby a kvalitu výrobků. Dalším tématem je zlepšení řízení průmyslu, rozvíjet kolektivní hospodaření na vesnici, zvyšovat účast mas na řízení a socialistickou uvědomělost lidu. Důraz je kladen také na jednotu strany a lidu.¹⁸²

Na podzim 1957 byla provedena důkladná prověrka plnění únorového usnesení ÚV KSČ o zvyšování efektivitu v hospodářství. Tuto prověrku organizoval Státní úřad plánovací a na jejím provádění se účastnila ministerstva a národní výbory. Ze závěrečné zprávy prověrky vyplývá, že se sice za rok 1957 podařilo docílit některých pozitivních změn. Podstatněji se ale činnost hospodářského aparátu nezlepšila a ani se nepodařilo více zapojit širší masy pracujících a vzbudit jejich iniciativu. Nedostatky nadále trvaly, a to především v kvalitě řídicí práce, organizační a kádrové úrovni řízení a v metodách práce, v operativním plánování a evidenci, v technickém rozvoji a kvalitě výrobků, v zásobování a kooperaci a v jejich vazbách na plán výroby, v oblasti práce a mezd, v hospodárnosti a v ekonomickém přístupu k řešení problémů a v politickovýchovné práci v masách. Nedostatky se tedy výrazněji nepodařilo odstranit v žádné z oblastí, na které kladlo komunistické vedení důraz.¹⁸³

182 Dovršet socialistickou výstavbu v naší vlasti: Dopis ÚV KSČ všem organizacím a členům strany, organizacím Národní fronty a pracujícímu lidu ČSR o plnění usnesení celostátní konference KSČ a o dalších úkolech výstavby socialismu. příloha *Rudé právo*. 18. 10. 1957. 16 s.

183 Národní archiv, fond KSČ-ÚV-02/2, sv. 159, a. j. 215, b. 1. Kontrola uskutečňování usnesení únorového zasedání ÚV KSČ o zvýšení efektivnosti národního hospodářství v souvislosti s přípravou plánu na rok

Zapojit pracující do aktivní účasti na řízení hospodářství a veřejném dění se tedy vedení pokusilo jiným způsobem – již výše zmíněným dopisem a písemnými návrhy a reakcemi na něj od čtenářů Rudého práva.

Na této situaci je dobře vidět nepružnost socialistického hospodářství. A také lze pozorovat, že vydané usnesení ÚV KSČ a jeho praktická realizace byly často značně odlišné. A někdy se usnesení ani nepodařilo zcela realizovat nebo dosáhnout jím žádaných výsledků.

4 Postavení Československa ve východním bloku

Československo bylo samozřejmě členem všech institucí východního bloku – Rady vzájemné hospodářské pomoci, Varšavské smlouvy.

Od roku 1956 poskytla změna politiky Moskvy státům východního bloku možnosti k částečnému osamostatnění se a větší nezávislosti na Sovětském svazu. Tuto možnost využilo Maďarsko, kde však autonomní tendence přesáhly míru tolerovanou Sovětským svazem, a tak byla jeho emancipace zastavena vojenským zásahem. Časem však k jisté nezávislosti na SSSR dospělo Polsko, Rumunsko. Nezávislou politiku prováděla tradičně Jugoslávie. Do sporu se Sovětským svazem se ale dostala i Čína a Albánie.

Na rozdíl od těchto států Československo se až do Pražského jara nikdy neodchýlilo od linie Sovětského svazu. Nevyužilo možnosti uvolnit vazby s Moskvou, která se naskytlá po XX. sjezdu KSSS. Naopak se k Sovětskému svazu ještě více přimklo a českoslovenští představitelé předběžně konzultovali s Moskvou většinu svých důležitých rozhodnutí a řídili se pak stanovisky SSSR.¹⁸⁴ Krásně byla tato situace vidět na volbě československého prezidenta v roce 1957. Doporučení Chruščova bylo československými představiteli chápáno jako pro ně zcela závazné, a i když se jejich (i většiny národa) představa o novém prezidentu původně lišila, okamžitě přijali návrh sovětského vůdce.

Československo v této době prakticky neprovádělo vlastní zahraniční politiku. Vždy se jen připojovalo k rozhodnutím SSSR, případně vyvíjelo iniciativu na popud Moskvy a v souladu s jejími velmocenskými zájmy – např. při jednání s některými zeměmi třetího světa. Vlastní iniciativu a aktivitu provádělo ČSR pouze v prostoru socialistických zemí.

Českoslovenští představitelé se často vyhýbali samostatnému rozhodnutí o směřování vlastního státu, vždy se v závažnějších záležitostech radili se sovětským vedením a řídili se jeho doporučeními. Sjezdová usnesení a programy KSSS prohlašovali za vlastní politickou linii a často se odvolávali ve vlastních výnosech na sovětskou praxi, důležité politické směry a kampaně většinou přejímali ze SSSR a pouze aplikovali na československou realitu. V roce 1957 můžeme tuto praxi vidět např. v rozhodnutích o decentralizaci řízení hospodářství a posílení pravomoci podniků a v politické rovině národních výborů. Tento čin měl jasný vzor v Chruščovově zavedení Sovnarchozů a zrušení centrálních

184 KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: I. Československo a rozpory v sovětském bloku II. Reforma trvale nemocné ekonomiky*. Brno 2000.

ministerstev. Tato Chruščovova kampaň byla okamžitě přenesena do Československa.

Rozdílný názor projevíli českoslovenští komunisté jen výjimečně – a nikdy v politické oblasti. Od sovětské linie se občas lišili v hospodářských jednání, při sjednávání obchodních dohod, položek, termínů dovozu a vývozu, cenové politice. Příkladem této praxe může být jednání ČSR s Maďarskem o finanční a hospodářské pomoci, kde se ČSR neřídilo bezvýhradně sovětským vzorem a hájilo vlastní hospodářské zájmy.

Tato velká poslušnost Československa Moskvě (zvláště ve srovnání s jinými zeměmi východního bloku) má několik příčin. Jednou z nich je ekonomická závislost ČSR na Sovětském svazu, která se ještě posílila prostřednictvím Rady vzájemné hospodářské pomoci. Sovětský svaz byl hlavním obchodním partnerem Československa, které bylo závislé na jeho dodávkách surovin pro svůj průmysl a také na odebrání výrobků těžkého průmyslu. ČSR se na začátku 50. let svou průmyslovou strukturou přizpůsobilo potřebám SSSR a zaměřilo se na těžký a strojírenský průmysl. Nyní však bylo závislé na odbytu těchto svých výrobků Sovětským svazem a dalšími zeměmi bloku. Důležitým vlivem byl také fakt, že smýšlení vedoucí komunistické vrstvy bylo shodné se sovětskými názory. Trval rovněž silný názor o nezníčitelnosti bloku, závislosti ČSR na něm a nemožnosti se osamostatnit. Proto se ČSR situaci přizpůsobilo. Přední českoslovenští funkcionáři byli rovněž přesvědčeni o nutnosti jednoty bloku a podřízení Moskvě. Roli hrála stalinská minulost řady předních československých funkcionářů a jejich zažité ideologické šablony o nutnosti rozhodného boje proti revizionismu a nacionalismu a vedoucí roli SSSR mezi socialistickými zeměmi.

Československo touto svou poslušnou politikou stále více zvyšovalo vlastní izolaci. Např. neblahý vliv na československou ekonomiku mělo poslušné následování sovětské zahraniční politiky, SSSR se dostalo do roztržky s neposlušným členem východního bloku (Jugoslávie, Čína...) a ČSR hned následovalo sovětský vzor a přerušilo s dotyčným státem veškeré kontakty, včetně důležitých kontaktů obchodních. ČSR také následovalo sovětský vzor v podpoře rozvoje zemí tzv. třetího světa a bohatě jim poskytovalo dary a úvěry, které většinou nikdy nebyly splaceny. Špatný vliv na československou ekonomiku mělo rovněž neustálé posilování zbrojení, zvětšování armády a zlepšování její výbavy, které Sovětský svaz v rámci studené války prováděl a jehož příkladu ČSR poslušně následovalo.

V zahraniční politice Československo prakticky přestalo vystupovat jako samostatný stát, ale projevovalo se vždy jen jako oddaný stoupenec SSSR, k jehož návrhům a

vyjádřením se vždy připojovalo. Československé vedení hájilo hlavně zájmy SSSR, někdy i na úkor zájmů vlastní země. Svou důslednou loajalitou k Sovětskému svazu někdy překvapovalo dokonce i ostatní země východního bloku.¹⁸⁵

Československo stálo pevně po boku Sovětského svazu také v době maďarské revoluce a krize východního bloku v roce 1956. Dokonce ani v této době se nepokusilo se osamostatnit a provádět vlastní politiku. Naopak po potlačení maďarské revoluce a v průběhu roku 1957 se k SSSR přimklo ještě těsněji. Jedním z nejdůležitějších témat československé propagandy je po celý rok zdůrazňování jednoty východního bloku a bratrství a věrnosti Československa Sovětskému svazu. Sovětský vzor byl důsledně následován také v personální a vrcholné politické rovině. V létě 1957 upevnil Chruščov v SSSR své postavení, zbavil se protivníků a stal se v podstatě jediným vládcem. V listopadu 1957 došlo ke spojení vrcholných mocenských funkcí v jedné ruce také v Československu. A. Novotný se formálně i mocensky stal jedinou hlavou státu a člověkem, který měl rozhodné slovo ve všech důležitých záležitostech.

185 Tamtéž.

Závěr

V roce 1957 se východní blok snažil překonat krizi z předchozího roku. Maďarská revoluce byla interpretována jako pokus imperialismu o svržení socialistického zřízení v zemi, kterému se lid za pomoci sovětské armády ubránil. Hlavní důraz v ideologii byl kladen na upevnění jednoty a svornosti bloku, která byla mnoha způsoby demonstrována – např. vzájemnými slavnostními návštěvami představitelů socialistických zemí. V Československu byl také kladen důraz na posílení ideologické výchovy lidu, aby se předešlo situaci, která umožnila v Maďarsku vznik povstání.

V oblasti hospodářství proběhla velká kampaň za zvýšení efektivity československého hospodářství, která ale neměla příliš dobré výsledky a nepodařilo se jí docílit zásadnější změny. Další kampaň se snažila o posílení pravomocí a iniciativy národních výborů a v hospodářské oblasti podniků.

Pro posílení bloku a překonání jeho krize z roku 1956 byl důležitý Chruščovův menší mocenský převrat, když v červnu 1957 odstranil z vedení státu a komunistické strany své protivníky. Podobně získal hlavní postavení v Československu A. Novotný v listopadu 1957 po smrti A. Zápotockého.

Významnou událostí, která velmi posílila postavení i prestiž Sovětského svazu a jeho bloku, bylo vypuštění první umělé družice Sputnik 1 do vesmíru. Tímto činem Sovětský svaz ukázal svůj náskok v dobývání vesmíru i ve vývoji vojenské techniky, což bylo v době studené války velice významné. Krize bloku se zdála být překonána.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

- *Dokumenty mezinárodních porad komunistických a dělnických stran. 1957 1960 1969.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979. 168 s.
- CHRUŠČEV, Nikita Sergejevič. *Vzpomínky Nikity Sergejeviče Chruščova: Magnetofonové nahrávky z období glasnosti.* 1. vyd. Brno: Jota, 2000. 225 s. ISBN 80-7217-103-8.
- *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky.* 1957, roč. 6.
- Národní archiv – fond KSČ-ÚV-05/3, fond KSČ-ÚV-02/2.
- *Nová mysl: Theoretický a politický časopis Ústředního výboru Komunistické strany Československa.* 1957.
- *Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československa.* 1957, roč. 37. Praha: ÚV KSČ, 1957. ISSN 0032-6569.
- *Stanovy Komunistické strany Československa. Nová mysl: X. sjezd Komunistické strany Československa. Projevy a dokumenty.* 1954, č. 7, s. 916-930.
- *Život strany.* 1957, roč. 4. Praha: ÚV KSČ, 1957.

Literatura

- BENEŠOVÁ, Jitka, et al. *Velký slovník naučný*. 1. vyd. Praha : Diderot, 1999. 2 sv. (844, 838 s.). ISBN 80-902723-1-2.
- *Bibliografie československé historie za rok 1957*. Sestavil Stanislava Jonášová, Lumír Nesvadbík, Anna Škorupová. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960. 327 s.
- ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Libri, 1998. 824 s. Dostupný z WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/dejiny/>>. ISBN 80-85983-67-2.
- DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991*. 1. díl Světová válka a nukleární mír 1938-1964. Praha: Karolinum, 2004. 608 s. ISBN 80-246-0697-6.
- HANZAL, Josef. *Cesty české historiografie 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 274 s. ISBN 80-7184-751-8.
- CHURANĚ, Milan, et al. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. 2. vyd. Praha: Libri, 1998. 2 sv. (467, 482 s.). Dostupný z WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/>> ISBN 80-85983-65-6.
- IGGERS, Georg G. *Dějepisectví ve 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 177 s. ISBN 80-7106-504-8.
- KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007. 364 s. ISBN 978-80-200-1536-5.
- KALINOVÁ, Lenka. Transformace sociálního systému v Československu po únoru 1948. In LEITNER, Antonín. *Z hospodářských a sociálních dějin Československa 1919- 1992: K 80. výročí vzniku ČSR*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998. s. 129-146. ISSN 0572-3043.
- KAPLAN, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948-1968: Studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. 151 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 10. ISBN 80-85270-20-X.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953-1966 : 3. část Společenská krize a kořeny reformy*. 1. vyd. Praha : SPN, 1992. 146 s. ISBN 80-04-25745-3.
- KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949- 1956*. Praha: Ústav pro soudobé

- dějiny AV ČR, 1995. 520 s. ISBN 80-85270-43-9.
- KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: I. Československo a rozpory v sovětském bloku II. Reforma trvale nemocné ekonomiky*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 326 s. ISBN 80-7239-061-9.
 - KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti IV. Struktura moci*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002. 425 s. ISBN 80-7239-135-6.
 - KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishers Corp., 1989. 470 s. ISBN 0-88781-209-0.
 - KAPLAN, Karel. *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957-1967*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 236 s. ISBN 80-246-0417-5.
 - KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1993. 98 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky; sv. 9. ISBN 80-85270-15-3.
 - KOCIAN, Jiří, et al. *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. 890 s. Dostupný z WWW: <<http://www.usd.cas.cz/cs/stranky/publikace/elektronicke-publikace>>.
 - KOČÍ, Antonín, et al. *Universum: Všeobecná encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2001. 10 sv. (738, 682, 676, 650, 716, 656, 656, 656, 646, 662 s.). ISBN 80-207-1060-4.
 - KOPEČEK, Michal. *Ideologie a ideologické aparáty jako téma výzkumu historiografie komunistického Československa*. [online]. [2002] [cit. 2008-03-08]. Dostupný z WWW: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/sem_kopecek.pdf>.
 - KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.
 - MAŇÁK, Jiří. *Proměny strany moci: II. Početnost a složení volených funkcionářských sborů KSČ 1948-1968*. Praha: ÚSD AV, 1998. 296 s.
 - PERNES, Jiří. Československý rok 1956: K dějinám destalinizace v Československu. *Soudobé dějiny*. 2000, roč. 7, č. 4, s. 594-618.
 - PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. 1. vyd. Praha: Brána, 2003. 326 s. ISBN 80-7243-162-5.
 - PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. 1.

- vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974. 536 s.
- PRŮCHA, Václav, FALTUS, Josef. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. 2. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, Oeconomica, 2003. 196 s. ISBN 80-245-0499-5.
 - RATAJ, Jan. *Komunistické Československo 1948-1960*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995. 170 s. ISBN 80-7043-142-3.
 - RATAJ, Jan. *KSČ a Československo: I. (1945-1960)*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2003. 199 s. ISBN 80-245-0642-4.
 - VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 864 s. ISBN 80-85983-82-6.
 - WARNER, Karl Friedrich, et al. *Kronika 20. století*. 1. vyd. Praha: Fortuna Print, [2000]. 1568 s. ISBN 80-85873-54-0.

Použité zkratky

čs. - československý

ČSAV – Československá akademie věd

ČSR – Československá republika

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

NDR – Německá demokratická republika

OSN – Organizace spojených národů

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

SČSS – Svaz československých spisovatelů

SRN – Spolková republika Německo

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

Seznam příloh

1. Fotografie – Antonín Novotný.
2. Ukázky titulků a karikatury v Rudém právu.
3. Ukázka materiálu pro propagandisty – Život strany.
4. Některé současné otázky ideologické práce strany. Referát soudruha Jiřího Hendrycha na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957. příloha *Rudé právo*. 19. 6. 1957, s. 1-24.

Shrnutí

V roce 1957 se východní blok vyrovnával s krizí předchozího roku, destalinizací a povstáním v Maďarsku. Ve své práci jsem se pokusila sledovat jednotlivé roviny tohoto vyrovnávání se a konsolidaci situace v Československu. Zaměřila jsem se na politický, ideologický a hospodářský vývoj Československa v roce 1957. Přihlédla jsem také k vývoji sociální politiky a kulturní a vědecké scény v zemi. Situaci Československa v roce 1957 jsem také zasadila do územního a časového kontextu.

Pro lepší pochopení fungování systému v zemi jsem se v první kapitole věnovala obsáhlejší charakteristice politického systému v Československu roku 1957 a popisu jednotlivých jeho složek. Další kapitoly jsou řazeny podle chronologického vývoje na tři období roku 1957. Zhruba do června roku 1957 se jedná o období reakce na maďarské povstání. Od června do září dochází k upevňování pozic režimu v Československu i Sovětském svazu. A od září do konce roku slaví komunistický režim svůj velký triumf, který je spojený s vypuštěním prvního satelitu Sputnik 1 a slavením výročí Říjnové revoluce roku 1917.

Tyto hlavní kapitoly jsem dále rozčlenila na menší celky, které sledují politický vývoj, hospodářský vývoj a vývoj ideologie v daných obdobích.

Résumé

In 1957 the eastern block coped with the crisis of the year 1956, destalinization and with the uprising in Hungary. I tried to observe the particular levels of this coping and consolidation in Czechoslovakia in my thesis. I focused on development of policy, economy and ideology in Czechoslovakia in 1957. I had a respect to the development of social policy, culture and science. I looked at the situation in Czechoslovakia in its territorial and time context.

In the first chapter I have written the characteristics of political system in Czechoslovakia in 1957 and described its particular components. Subsequent chapters are sentenced in chronological sequence. There are three main periods in the year 1957: 1. from January to June – it is the period of reaction to Hungarian uprising. 2. from June do September – consolidation of the regime in Czechoslovakia and in Soviet Union. 3. from September to December – the triumph of communistic regimes connected with the launch of the satellite Sputnik 1 and the anniversary of October revolution in 1917 in Russia.

I divided these main chapters into smaller sections, which observe the political development, economical development and the development of ideology in these periods.

Přílohy:

ANTONÍN NOVOTNÝ,
PRVNÍ TAJEMNÍK ŮV KSČ
A PRESIDENT REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKE

(11) a nepovozujú, čo znamená, že...
a nášiel pro jarní práce ukončili již 3. un-
ra, tedy takřka o měsíc před plánem. Vy-

Atomová smrt neprojde

Už jako děti nás v dějpravě na-
phiovola užkosti udíka. Trebus zrovna
ta triceletná nebo sedmiletá, Bída Hora.
Paměť se na domě ilustrace z Tre-
bištěho, na ony hanravny hodující po
bitvě na pastě pláni. Vzpomínám na
obrazu Vereckého, na jejich repro-
dukcce v zlaté Praze. Byl to malý ud-
lečných hráz a smrti. Viděl jsem pak
tuto obrazu v originále v Leningradě.
To nejsou jen studenté reprodukce vř-
leného běsnění, to jsou vojím úhlem
upravde protidobře manifesty. Ve-
rečkajin rika svůj štětcem každému
do spědomi: Válka je nestárný zjevi-
Pred jeho velikými plátny se plíš: Naš
všechno to zabití, naš všechny ten
křaví hodokvas? A profiňáš ty, od
kterých všechno to zlo pošlo. A nemo-
hu neupomenout na Remarqueovu
knihu „Na západní frontě klid“, knihu
a film, který nás nemohl neburcovat
k protestu proti válce.

A tu mi napadá — co my, spiso-
tels, vřtovníci? Zamyslíme se i my dost
nad tím vším? Nemí zde před námi ne-
malý a vážný úkol vyřadit díla otré-
ného dosahu, účinu, díla vřelého zaujetí
pro vše míru a proti nestvůrnostem
války? A zůstat dnes, kdy imperiálisté
hrzoj mlčivou atomovou udíkou? Nač
jsem nám, prosím vás, všechny ty zabo-
mní problémy, a i potouchnosti, jimiž
se celý fond běsníků a vřtovníků ráží
hmožít? Copak lze skutečnema umělci
libě podřívovat a spít, když podče-
váci války, a války atomové, obcházejí
výjevně a máli vřat, vřat nás všech pro-
tích lidí, lidí tolik toužících po životě
o míru a lástě?

V O
1957

horobozouá jako Kasia a M. Szczerksi v díloze Kasperu.

Válka, to je odjakživa smrt, hráz,
nepřetvůrné útroppi. Tato smrt by-
la zřisobena už o prvé světové válce,
zřisobena zřisobena v druhé světové vál-
ce. A jakékoliv nová světová válka, kte-
rá podie všech příznáku a chuti těch,
kteří doveđu vyhlásit i na smrti, by
se mohla stát skutečn, zřisobadobila
by takovou vodíkovou punou, kterou-
to i z těch obyčejných udělných žní
smrti. Naši nepřítelé by už atomovou
bombu možná sruhl, kdýpřichom jim
to dovolili. Atomové puny už totiž byly
sřzeny, a to na zřiděná japonská
města, na Hirošimu a Nagasaki. A ne-
bily ani tak sřzeny proto, že me-
zi japonským a Spojenými štáty exis-
toval udělný stav a že by takto kr-
těho záhadu proti bezbrannému oby-
tástvu v záberu stejne už vyhrané vá-
ky bylo nahánat třeba, ale především
proto, aby tato mlčivá zbrva byla vy-
zkoušena v praxi. A pak ovšem
i z důvodů politicko-mocenských ja-
ko prvá neomalá a krvavá vojna
Sovětskému svazu a celému světu.
Prostě tyto atomové puny byly už-
ny zkoušebně, ne ovšem na mlčivém pu-
tem ostrůvku v Tichomoří, ale s ohla-
nokrejmým zamerením zkoušky na živém
lidském materiálu, na bezbranných li-
dech včetně žen a dětí. Bylo by tedy
natóni se domnívat, že souu by se to-
ho znovu neodotázali. Kdýby... Právě
kdýby!

Něco ovšem tyto atomové stratěgy
dři na uzde, a to je na prvém místě
ona skutečnost, že tyto zbravé a mož-
jště útinnější má i Sovětský svaz. Je
proto jen logické, hodnotnější-
tento fakt jako nejzávažnější událost

o celém světovém boji za mír. Ne náho-
dou se ozval náš sportovní polesté
u autobuse, ve kterém jsme se před
třetí vraceli do Prahy, kdýž nám malý
rozhlásoj přimávnal ve voze ohlásit ato-
mový úspěch sovětských vědců. Druhá
věc, která oděně hazarderly drži na
uzde, je stití vůle všeho lidstva mír
ukřijit. I přesto však je třeba být a ne-
brat otězku udíky a míru na lehkou
vůnu a domnívat se, že i za dangých
okolností njma snad na tento křkaví
hodokvas zajde chut. Jen vzpomeme
omech dvou loňských polských poku-
sů, Madarska a upadu db Egypta. Tyto
dva pokusy o udělný požár byly likvi-
dovány, a opět v prvé rade pevným po-
stojem Sovětského svazu, který nejen
svojm moorným hlasem, oprávcím se
o vřelěné míření světa, v případě
Egypta, ale i vřazním zásahem bratrské
proletářské pomoci v případě Madar-
ska doveđu uhasit udíku, a to třned,
jen co se začelo čoudit.

Mluvíme-li život, křavu, lásku, ště-
ti své i své rodiny, vlastní, libezné tu-
řičky svých dětí, musíme neodvítat ty,
kteří hrzoj atomovými zbravení. Zlo-
činecké typy bysudých esasků, doštá-
voji, díky americkým chabodircům, do
rakou zřadnosně atomové puny. Což
to není důvod k nejvdělnějšímu zmysle-
ní? Oč nám tedy jde? Především o to,
abychom neदानné usilová a také do-
sáhl spolu s ostatním světem, vědecky-
mi kapacitami, mírumilovnými vůdci,
přičeho zřadnosně atomovými zbravení, za-
stavení pokusů s atomovými a vodíko-
vými punami, které již samy o sobě
znamenají ohrožení celých lidských po-
kolenství. A tu naprosto není bez vý-
znamu hlas naší rodiny, naší a lidské jed-
noty v ústí všech lidí. A že veřejně
mávné národa a lidstva má svůj vy-
znam, to dokázal případ bylských likvi-

dace díloku na Egypt. A i kdýž zde
njíkoj nepřehlídíme úlohu americké spe-
kulace s osádem Anglie a Francie,
zřadnosně jaktem, že autorita veřejného
mňení neobječně vzrosla.

Jde prostě o to, abychom chápali ne-
bezpečí, které hrzoj, abychom ani vlá-
kem zabolstání nedali nepřítelí nadějí.
že projde, že jsme polovůlčati.

Tuto blahodárnou jednotu jsme na
příklad nedavno profiňovali svojí moni-
festacími volbami. Ze to nebyla malá
věc, o tom svědčí protestní krokodílech
siti západních vyslanců, všech těch,
kteří se kojili nadějí na naši národní
rozpolcenost, rozkolísanost a zaořadost
nášich voličů. Ne, dnes nelze být polo-
udělným, dnes nelze si zohrdat
s ohnem. Madarská zkušenost nás učí,
že nepřítel čhá prave na slabá a oml-
bená místa naší mírové fronty. V tom-
to směru nebyl loňské madarské udá-
losti marným poučením pro nás pro
všechny, pro všechny země tábora mí-
ru, v jehož čele neotroji nikdo nemá
nez mírumilovná socialistická velmoc —
Sovětský svaz.

Kdo snad obrnuje nos nad socialis-
tickým táborem země míru, táborem
čitovícím bezradla jednu miliardu lidí,
nad socialismem vůbec, ten obrnuje nos
sám nad sebou, nad svou rodinou, svůj-
ní dětmi, nad vlastním štěstím a vlast-
ním svým životem. Válka si nevyhrá,
Atomová a vodíková puna, to je atokli-
lometrová láva smrti, uzvřený kruh
hromadného spálení života, a to bez
jakéhokoli výběru podle politického
vřadání. Proti vůlce a strýčím války
je třeba být žulovou skálou bojové a
vřednoměle jednoty, jestliže jednotné
řekeme vůlce své nikdy — pak mír,
jehož síly už převazují nad silami zla,
zvířeti.

I. SVATOPLEK

1957

VĚRNÉ PŘÁTELSTVÍ

Včera jsme uveřejnili zprávu, která vyvolala velkou radost mezi našimi pracujícími: zprávu o příjezdu delegace Komunistické strany Sovětského svazu a sovětské vlády, vedené soudruhy Chruščevem a Bulganinem, do Československa.

O setkání s představiteli socialistických států platí, že nikdy nejsou nějakou diplomatickou formalitou. Mají svůj hluboký smysl v tom, že vyjadřují a upevňují myšlenku soudružství mezi národy, které budují socialismus. Tim víc to ovšem platí o představitelích Sovětského svazu, jehož celá historie je historií boje o nové, přátelské a bratrské vztahy mezi pracujícími lidmi celého světa. Sovětské státnice přijíždějí k nám jako soudruzi, jako spolubojovníci, jako představitelé milionů sovětských lidí, kteří neohroženě stojí na výspě naší revoluční fronty už čtyři desítky let. A přijíždějí mezi své.

V srdcích našeho lidu plane silný bratrský cit k sovětským pracujícím. A ten po celé cestě sovětských soudruhů naší zemi bude otvírat bratrskou náruč našich lidí. Celou jejich cestu budou prolínat slova o věrném přátelství. Tak se jejich návštěva promění ve velikou všenárodní manifestaci, která znovu řekne celému světu, že naše země a náš lid jdou věrně se Sovětským svazem na věčné časy.

Ano, se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy už jinak!

Toto heslo soudruha Gottwalda vstoupilo do vědomí našeho lidu jako základní zákon života republiky. V posledním roce jsme nejednou prokazali, že vyjadřuje naše nejvšestrannější přesvědčení, od něhož nikdy neustoupíme. Copak se mezinárodní reakce nepokoušela využít na příklad maďarských událostí k rozbití našeho vzájemného bratrství? Copak revisionisté všech odstínů nechtěli otrávit naši krev jedem nacionalismu a protisovětských pomluv? Copak bylo nemálo pokusů o zviklání naší důvěry v Sovětský svaz? Sotva kdy reakce vypálila nějaké pomlouvačných protisovětských střel jako v minulém roce. Ale ani jediná nepronikla ocelí našeho přátelství k bratrské sovětské zemi. A naše vzájemné přátelství se právě v té reakční halbě ještě víc upevnilo a prohloubilo.

Sovětské soudruzi proto přijíždějí do země, která nikdy, za žádných okolností, neopustí barikádu, na které vztýhl rudý prapor právě Sovětský svaz. Přijíždějí do země přátel.

Nejedenkrát se nepřátelé ptali po důvěrné naší neochvějné věrnosti Sovětskému svazu. A protože každý zločinný soudí podle sebe, snažili se naše přátelství k socialistické věmoci vyházet za konjunkturální či taktické patření. Nelze se ovšem divit jejich

Dalo se na příklad s jistotou očekávat, že rozhodný postup Ústředního výboru KSSS vůči protistraničké skupině Malenkova, Kaganoviče a Molotova opět podnítl mezinárodní reakci, aby se pokusila zviklat naši důvěru v Komunistickou stranu Sovětského svazu. Ale snad už je krátkozrakost údelem reakční mašinerie: chtěli by nás zviklat tím, co náš lid posuzuje jako projev pevnosti a síly sovětských komunistů.

Historie revolučního hnutí nejednou musela zaznamenat neradostné případy, kdy se i zkušená a zasloužilá vůdčivost, kteří přecenili vlastní vymyšlené představy a přestali chápat potřeby a starosti lidu, dostali na protistraničskou cestu. V takových případech se vždycky posuzovala síla a pevnost strany podle toho, zda se dovede s tímto soudruhy vypořádat bez ohledu na jejich zásluhy. A tak i dnes náš lid vidí v rozhodném postupu ÚV KSSS důkaz nezdolné síly, pevnosti a jednoty sovětských komunistů.

Síla komunistických stran nikdy není založena na síle jednotlivců. Její síla spočívá v uvědomělé jednotě, v pevné kázi a cílevědomé činnosti stranických mas, které jsou úzce a trvale spojeny s veškerým lidem. Tak strana nikdy nezklame a nikdy nevejde na špatnou cestu. O tom se miliony pracujících nejednou přesvědčily, a proto mají neochvějnou důvěru ke své komunistické straně. Pomlouvačné výmysly mezinárodní reakce nemohou ani na okamžik rozkolísat naše řady, nemohou vnést ani sebemenší pochybnost do našich řad o Komunistické straně Sovětského svazu.

Pro nás je případ protistraničké skupiny Malenkova, Kaganoviče a Molotova poučením, které opět potvrzuje správnost odsouzení kultu osobnosti na XX. sjezdu. Uvědomili jsme si znovu, že uskutečňování idejí XX. sjezdu KSSS není idylou, ale zápasem jak proti třídním nepřítelům, tak proti jakémukoli oportunismu i zkorumpovanému doktrinářství.

Mezinárodní reakce se hluboce mylí: ne skleslost, ale další podnět k rozmachu naší práce, podnět k nesmiřitelnému odstraňování nedostatků, podnět k dalšímu posílení jednoty a semknutosti strany — to přináší odsouzení protistraničké skupiny Ústředním výborem KSSS.

Proto náš lid s radostí uvítá sovětské soudruhy jako představitel silné, pevné a jednotné Komunistické strany Sovětského svazu, která neustále dokazuje svou věrnost leninským principům boje za socialismus. Otevře svou náruč do široka tím spíše, že se nyní znovu přesvědčil, jak bratrská sovětská strana rozhodně a neochvějně stojí na straně naší vlasti.

a Kurandová ze Spartaku Praha jsou několikanásobnými přezdívkou dvojice. K těmto úspěchům a především vytrvalosti přispívá kladnost v přípravě.

Janá z hranic

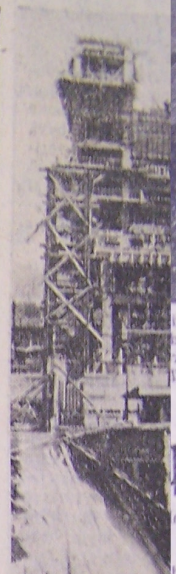
hranicí bylo opět několik zápasů v kopané. Bulharsko: V zářevném jarním kole ligy zvítězila Spartak CDNA Sofia 3:1. V čele tabulky je Levská Sofia se 14 body. Rakouské mužstvo Wacker v dalším zápase ve Švédsku mužstvem Borasu 4:3. SRPA Czestochowa—SC Sokolko 3:1. — SSSR: Mužstvo Ivanovu, kde zvítězilo nad Černosnoje Znamja 2:1. Tureckí atletasaray, které je nyní v zápasu, sehraje další zápas v tisk s tamním Dynamem.

m Slovensko

a Dobrovolný, ve druhém kole, Konečný a Srnčík. Atleté pečlivě připravují zápasový průběh. Desítky obyvatelských činovníků pracuje v úsilí. Byla zajištěna také akce start III. etapy závodu žen v Žilíně.

representanti kosíkové do Moskvy

m z 24 sportovních odvětví a jejich sportovních her mládeže kosíková, Československo vypraví reprezentaci basketbalové mužů i žen. Soutěž v kosíkové vlně ve dnech 30. července až 1. srpna v Leninově ústředním stadionu v Moskvě. Soutěž bude probíhat s dřevěnou podlahou. V závěrečné skupině, při které se skupinových bojů nejlépe umístěný tým kvalifikuje na mistrovství Evropy, světa a olympijské hry v Melbourne. Účastní sekce kosíkové úřadů a pro reprezentaci.

NEJVĚTŠÍ STAVBA se již dostala z celopodnikový závěr, že předčasným spřáhá dvě turbosou, příštího roku.

Barms přijata

Ve čtvrtek přijal kv A. Zápotocky n 16člennou delegaci ského svazu, kter Thakm Thein Maun

Příjetí delegace nistr zahraničních v topředsedkyně NS ná, vedoucí kancelá bliky L. Novák a p linský.

V rozhovoru, kter ním ovzduší, hovoří

Na brněn

Dny, které nás dě — od termínu, kdy vystaviště předáno, může k instalaci ex se již doslovně dá čítat. Proto jsou s vystavišti v plném pracovním dalším na munikačních úpravách třeskou.

VÍTĚZSTVÍ SOCIALISTICKÉ VĚDY

utkární Dynama Praha—Sport
Sokolovo

vítězem

t 7:3 (2:1, 1:0, 4:2)

ráno v píték na prázdném
etina přinesla několik rychlých
úspěšnou střelbou na branku
ho Bublíka, se po Erntemate
tva a zejména ve druhé třetině

mat ve druhé třetině utrá
em vyloženým brankám.
díli rozhodčí Beránek a Bo
třetině dal vedoucí branku Se
ha. Hlásek za Moerlet rovnou
otocletu Erntemate pak vstá
ravil stav na 2:1 pro Sokolov
vátku druhé třetiny vstoupil
eti branka. Ve třetí třetině
Motorlet snížil na 5:2, ale Be
sek zvýšil na 5:2. Po té So
rného úniku vstoupil třetí třetině
Závěr utkání však nepo
a které dosáhli branku Hlásek

darští sportovci se vrací

representanti-šermíři J. Ša
Doemoejková, kteří po XV. svět
trách v Melbourne odjel do Sp
trá, se vrátili ve čtvrtku 30. ří
oznali těžký život v USA a p
že všechny síly věc. Čas
ty lehá.

inárodní turnaj bíjené

...několik set let budou naši
opatně brát do rukou noviny
pořizovka letošního roka a
vyprávím varušením je budou pro
Budou v nich hledat ne pouze
neboť to by naši mnohem
zapsáno ve svých příručkách a
směnách. Budou na těch zažloutlých
stránkách hledat a objevo
co i my dnes nalézáme v doku
mentech dříve zašlých dob — vůni
směných dřív, tajemství směléosti vel
kých vědců dneška.

...dílem a láskou budou lidé budou
vzpomínat 4. října 1957. Ještě po
několik let bude vypuštění sovět
ské družice — první na světě —
představovat důležitý mezník ne
jen ve vývoji astronautiky, ale veš
te vědy.

...přemýšlíme-li o posledním skvělém
díle svéráckých vědců, vzpomeňme
na jednoho:

...věda v poválečném období
...získala západní znal
...překvapením pro ně
...o výbuchu atomové bom
...jako později vodíkové
...vysvitl dohady,
...jenom díky tomu, že
...nejtajnějších tresorů by
...střežené materiály,
...kteří dokonce vůbec
...jiného výkladu. Když
...přišla ze Sovět
...o úspěšných poku
...mezikontinentální balistickou
...pak ji prostě označovali za
...upadli do sítě vlast
...lži, že jim pravda
...úspěších sovětských
...čímś fantastickým a ne
...jestliže ji nelze vysvětlit
...domněle špionáže.

...teď nová a ještě tíživější rá
...několika týdny ještě mohli
...posměškem říkat, že
...z nich neviděl. Ale teď —
...nejen spatřena, ale i ame
...signály a televizní společ
...rozhlasu Jean Rabot to
...telefonoval z New

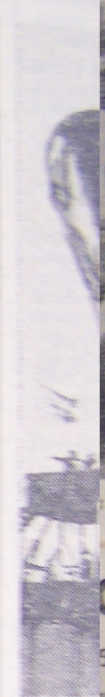
...sovětské země. Rusko již dříve mě
lo velký počet talentovaných lidí.
Avšak jenom málo se jich mohlo pro
sadit v podmínkách carského útlaku.
Většina vstávala zneuzmána, bez mož
ností projevit své velké schopnosti.

Vítězství Října, vítězství myšlenek
marxismu-leninismu však současně
znamenal, že všichni světští badatelé
dostali do svých rukou tak mocnou
zbraň, jakou pro skutečně vědecké po
znání světa a jeho zákonitosti předsta
vuje dialektický materialismus. A je
nom proto, že uvědoměle využívají to
hoto jediného skutečně vědeckého svě
tového názoru ve své každodenní prak
tické činnosti, mohli sovětská vědci i ve
většině ostatních odvětví v tak neuvě
řitelně krátké době stanout v prvních
řadách světové vědy, dobytí si všeob
ecného obdivu a uznání.

Výsledky Října, které se projevíly
v socialistické industrialisaci Sovětské
ho svazu, současně vytvořily materiá
lní předpoklady pro bouřlivý rozmach
sovětské vědy. Socialistická industria
lisace a kolektivisace zemědělství přem
ěnily zaostalou zemi v jednu z nej
vyspělejších zemí světa. Dnes všichni
odborníci všeobecně uznávají, že tak
mohutné výzkumy, jaké se provádějí
v SSSR na příklad v oblasti atomové
fysiky, by prostě jinde vůbec nemohly
být uskutečněny už z pouhého nedo
statku materiálních prostředků. A tak
již při zahájení Mezinárodního geofy
sikálního roku bylo jako samozřejmost
přijato sdělení, že pouze dvě země po
čítají s vysláním umělé družice: nej
bohatší země kapitalistického světa —
Spojené státy — a přední země socia
listického tábora — Sovětský svaz.

Vypuštění umělé družice pak radi
kálním způsobem a definitivně mění
i dosud tradované představy o vyspě
losti a úrovni sovětského průmyslu. Je
totiž jasné, že uskutečnění podobného
projektu vyžaduje ten nejvyspělejší
průmysl a nejmodernější techniku, že
není myslitelné bez nejvyšší odborné
kvalifikace a schopnosti i dovednosti
nejen u nejchytřejších, ale i u středních
technických kádrů a dělníků.

V uplynulých desetiletích se nesčet
nými oblastech ří

Dělníci a
mokratic
voita obě
7000 tun
a 40. újř

Blah

Vážený s
Vážený se
Vážený s
první u

Vážení
me vám i
přání a ho
Lid Ně
na úspěch
notné suc
tu, první
Německá
bloubení
listického
mokratic
ná histo

politice a sovětských technických úspěších i v
Toto konstatování však poněkud kontrastuje s

Měsíc: »Musím si pospíšit, co nevidět
bude návštěva tady.« (Kreslil D. Foll)

Dulles pořád po staru

psa
uží
jso
ner
v c

kte
»ne
vět
věc
výz
nej
brž
doc
vzr

I
píš

»
zba
ame
věd
lým

F
Š

Udalo se za dvanáct měsíců

Z kroniky mírové politiky Sovětského svazu

Mimulých dvanáct měsíců dokumentuje obrovské úsilí, vynášenou a cíle, utvářenou mírovou politikou, kterou za podpory všech pracujících na světě uskutečňuje Sovětský svaz. Sovětský lid je nejvíce překážkou reakčním silám, je strážcem pokroku a míru. O tom svědčí výčet těchto nejdůležitějších událostí.

- 7. června: N. A. Bulganin požaduje odchod spojeneckých jednotek z Německa.
- 9. června: Vláda Sovětského svazu navrhuje v dopise prezidentu Eisenhowerovi a před sedm vlad zapadlých velmocí omezení zbrojení a snížení ozbrojených sil.
- 20. června: Sovětsko-jugoslávská jednání v Moskvě.
- 3. května: A. A. Gromyko předložil komisi OSN pro odzbrojení zasedání stanovisko proti použití síly a k vyhloučení atomových zbraní v případě konfliktu.
- 15.—19. října: Jednání mezi představiteli Japonska a SSSR v Moskvě o navzájem diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi.
- 18. října: N. A. Bulganin zaslal prezidentu Eisenhowerovi poselství, aby bez přetáhní byly zastaveny pokusy s atomovými zbraňami (Eisenhower znovu odmítl).
- 30. října: Byla zveřejněna Deklarace vlády SSSR o základech rozvoje a dalšího upevnění přátelství a spolupráce mezi Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy.
- 4. listopadu: Na žádost Kádárových dělníko-rolnické vlády vstupují sovětské jednotky do Budapešti, aby pomohly maďarským dělníkům porazit spiknutí mezinárodní kontrarevoluce.
- 5. listopadu: N. A. Bulganin varuje vlády v Londýně a v Paříži před pokračováním agrese v Egyptě.
- 6. listopadu: V dáseleku rozhodných akcí Sovětského svazu k okanzhitemu zastavení agrese proti Egyptu byl nucen bývalý před sedm vlády Velké Británie A. Eden oznámit zastavení palby anglických jednotek v Egyptě.

11. listopadu: N. A. Bulganin odpovídá kladně prezidentu Švýcarské konfederace Marthusovi Bidmami na návrh Švýcarska svolat na švýcarském území konferenci šéflídrů USA, Francie, Velké Británie, SSSR a Štáta Indie, jakozto jakozto zástupce ústavních vlády zemi handungské kontence.

- 17. listopadu: Sovětský svaz předkládá nových sedm bodů ohlašující plánu na odzbrojení.
- 8. ledna: Bylo v Moskvě zahájeno jednání mezi vládními delegáty Sovětského svazu a Čínské lidové republiky.
- 17. ledna: V Rangunu byla podepsána sovětsko-burmánská dohoda, podle níž Sovětský svaz vlastním silami a na vlastní náklady postaví a zřídí jako dar burmánskému lidu technologický institut, nemocnici, divadlo a kulturní sportovní komplex.
- 28. ledna: Byl v Teheránu podepsán o tom, že Sovětský svaz odzvládá Iránu bez náhrady své práva a sovětský polní na makrokových hodnotách v sovětsko-iránské akciové společnosti Keiv-Hutyan.
- 29. ledna: V Moskvě byla podepsána společná sovětsko-československá deklarace o souvislosti se skoncem jednání mezi delegáty Sovětského svazu a Československé republiky.
- 7. února: Vedoucí sovětské delegace na XI. zasedání Valného shromáždění OSN V. V. Kuzněčov odzvládnoučím delegát Spojených států, Velké Británie, Francie a Kanady dopis, v němž se velká vláda navrhuje, aby pro komitoo zasedání podvýchoví pro odzbrojení na úrovni ministrů zadržaných věcí.

12. února: Podle zprávy londýnského rozhlasu zamýšlí spojené státy sovětský návrh na svolání zasedání na úrovni ministrů zadržaných věcí.

Zašláni politický výbor OSN zahájil projednávání otázek předsedání USA do vnitřních o vmslování USA do vnitřních záležitostí demokratických zemí, o nepřátelské a podporované tímsosti USA proti těmto státům.

13. března: Zástupce SSSR V. Zorin předložil při svém projevu v podvýchoví komise OSN pro odzbrojení k projednání nový návrh sovětské vlády k ořázení snížení ozbrojených sil a zbrojení, jakozto odzbrojení atomové a vodíkové zbraní.

- 11. března: Sovětský tisk uveřejnil poselství předsedy rady ministrů SSSR N. A. Bulganina norskému ministerskému předsedovi Einaru Gerhardsenovi.
- 11. března: Bylo uveřejněno poselství předsedy rady ministrů SSSR N. A. Bulganina dámskému ministerskému předsedovi H. K. Hanseni.
- 14. dubna: Odeslati předseda poselství delegace Nejvyššího sovětu SSSR K. J. Voronov z Moskvy do Pekingu, Po čine navštívil indonský a Mongolskou lidovou republiku.
- 13. dubna: Byly vládam Francie, Velké Británie a Spojených států zaslány sovětské noty, jež se týkají otázky míru a bezpečnosti na Blízkém a Středním Východě.
- 23. dubna: Odjel z Moskvy do Vídně na pozvání rakonské spoikové vlády na přátelskou návštěvu první národní předsedy rady ministrů SSSR A. I. Mikojan.
- 24. dubna: Bylo zveřejněno poselství předsedy rady ministrů SSSR N. A. Bulganina ministerskému předsedovi Velké Británie Haroldu Macmillanovi.
- 30. dubna: Předložil zástupce SSSR v podvýchoví komise OSN pro odzbrojení V. A. Zorin návrh sovětské vlády na provedení časových opatření v oblasti odzbrojení.
- 10. května: V rozhovoru s americkým redaktorem T. Catledgem prohlásil N. S. Chruščev: Válku neobremě a učiníme vše pro upevnění míru.
- 22. května: Na poradě zemědělských pracovníků v Leningradě vyhlásil N. S. Chruščev směry cíli: v nejbližších letech dosáhnout Spojené státy americké ve výrobě živočišných produktů na osobu.
- 23. května: Sovětská vláda zaslala vláde Německé spolkové republiky notu týkající se jednání, jež se mají v nejbližší době konat za účelem rozvoje zlepšení vztahů mezi SSSR a NSR.

Lenin vzor propagandisty a agitátora

Vě sledním nakladatelství politické literatury vyšla v poselstvih třech dílech vyňatek ze vzpomínek Nadeždy Konstantinovny Krupské „Lenin jako propagandista a agitátor“. Na nemnoha stranách knihy autorka na svých vzpomínkách popisuje myšlenky a zkušenosti z hospodářství Leninovy stranické práce, tolik obdivných metodických poznámek, že každý z našich funkcionářů, propagandistů, agitátorů, měl by se s brošurou seznámit a mít ji ve své knihovně.

V prvé části ukazuje Nadežda Krupská charakteristické rysy Lenina-propagandisty, přesvědčení, pravdivost, hlubokou znalost předmtu, o kterém přednášel, spojování teorie se životem, praktičností. Jako jedno z nejvíce umění Lenin-propagandisty, vidí, že uměl z teorie udat vady návod k jednání. Ani o historii neprednášel odtržené, ale vždy s přihlednutím k situaci v ruském dělnickém hnutí.

Velkou důležitost přikládá Lenin politickému obsahu a aktualnosti referátů

Některé současné otázky ideologické práce strany

REFERÁT SOUDRUHA JIŘÍHO HENDRYCHA
na zasedání Ústředního výboru KSČ 13. června 1957

Soudružky a soudruzi,

poslední období v životě naší strany se vyznačuje rostoucím zájmem o ideologické otázky. Je tomu tak proto, že před námi při dalším postupu k socialismu vyvstává celá řada závažných problémů, které je třeba řešit. Současně mezinárodní vývoj přináší četné další problémy, na něž je třeba dát jasnou odpověď, zaujmout k nim naše komunistické stanovisko.

Jde v podstatě o to, zamyslet se nad perspektivami, které se před námi jak ve vnitřním, tak i v mezinárodním měřítku otvírají, ještě lépe ideově vyzbrojit celou stranu a s ní všichni náš lid do dalších bojů.

Zejména události podzimu loňského roku byly významnou zkouškou ideologické pevnosti našich stranických řad a socialistického uvědomění našeho lidu. Již prosincové zasedání našeho Ústředního výboru zhodnotilo skutečnost, že naše strana a pod jejím vedením nejširší vrstvy pracujících Československa dobře obstály v této zkoušce. A čím více se vzdalujeme od událostí uplynulého roku, tím názorněji vidíme, jaký význam měl pevný postoj strany a lidu pro posílení věci socialismu a míru ve světě.

★

Dnes již můžeme ocenit, jak mocným impulsem pro všestrannou aktivizaci mezinárodního komunistického hnutí byl XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Právě v ideologické oblasti se jeho vliv projevil mimořádně hluboce a podnětně. Diskuse, která se po XX. sjezdu rozvinula v naší straně i v ostatních komunistických a dělnických stranách jak v souvislosti s jeho významnými závěry, pokud jde o další perspektivy mírového soužití, možnosti odvrácení válek a mírové cesty dalších zemí k socialismu, tak s jeho principiální a ostrou kritikou kultu osobnosti a s ním spojeného porušování leninských zásad — tato diskuse postavila a stále staví na pořad dne nutnost neustálého tvůrčího rozpracování základních otázek marxisticko-leninského učení. V jejím průběhu se i u nás nesmírně zvýšil zájem komunistů a všech pracujících o klíčové otázky naší doby, o perspektivy světového vývoje a strategii a taktiku našeho hnutí, o hlubší zákonitosti třídního boje a celé naší socialistické výstavby, o úlohu strany, dělnické třídy a lidových mas v systému socialistické demokracie.

To postavilo před nové náročné úkoly veškerou ideologickou činnost naší strany — ať již jde o oblast *theorie* či stranické propagandy a masové politické agitace. Tyto úkoly jsou o to naléhavější, že v období po XX. sjezdu zahájila a stupňovala novou zákeřnou ideologickou kampaň i mezinárodní reakce, usilující o oslabení a rozložení komunistického hnutí v mezinárodním i vnitřním měřítku. Pevný postoj našeho lidu tváří v tvář nepřátelskému náporu je i nesporným úspěchem našeho dosavadního úsilí v ideologicko-výchovné oblasti, úspěchem, který je třeba po zásluze ocenit. To nám však nemůže nikterak zastřít četné nedostatky, které zde dosud máme. Víme dobře, že některé chyby minulosti, proti nimž naše strana zejména od roku 1953 ostře

bojuje, nebyly dosud zcela překonány, že silné vlivy dogmatismu, deklarativnosti a školometství projevují se mnohde i nyní v neschopnosti vyrovnávat se s novými ozeňavými problémy, uspokojivě odpovídat na otázky, s nimiž přicházejí lidé, účinně zneškodňovat nepřátelské argumenty.

Bylo by bláhou ilusí domnívat se, že komunistické hnutí je zcela imunní proti ideologickému působení třídního nepřítelů. Jeho historickým úspěchem v poválečných letech je jeho obrovský početní růst, skutečnost, že ovlivňuje nejen rozhodující masy dělnické třídy, ale i miliony příslušníků polo-proletářských a rolnických vrstev, široké kruhy inteligence ve všech částech světa. Nelze ovšem přitom nevidět, že tyto vrstvy v procesu svého zapojování do gigantického boje za osvobození a socialismus přinášejí s sebou silné přežitky myšlení, plozeného vykořisťovatelskými společenskými řádů, přežitky, které pronikají různými cestami i do řad komunistických stran, že tyto vrstvy jsou často málo odolné vůči novým ideologickým nájezdům buržoazie, že jsou zdrojem různých projevů nejistoty a kolísání, zvláště v okamžicích významných historických obrátů a při zosílení situace. Tyto vlivy se pak právě v takových okamžicích projeví v určitých, někdy podstatných ústupcích ideologickému tlaku buržoazie, v zesílení oportunistických a revisionistických tendencí, v ožívování nacionalistických předsudků a pod.

Právě v posledním období jsme byli — a leckde dosud jsme — svědky podobných zjevů v mezinárodním dělnickém hnutí, které myslí mobilisovat všechny komunistické strany ke stále intenzivnějšímu úsilí o tvořivý rozvoj revolučního marxisticko-leninského učení, o jeho ustavičné očisťování od všech nánosů reformismu a nacionalismu, o rozšíření a zesílení vlivu idejí internacionálního bratrství pracujících na další a další miliony lidí na celém světě.

Proto i my, jestliže říkáme, že naše strana v uplynulém období dobře obstála, že šla neochvějně leninskou cestou a že vbrzku paralysovala určité projevy kolísání, víme, že to bylo především proto, že se vždy mohla spolehlivě opírat o zralou a politicky zkušenou dělnickou třídu, která pevně ukazovala správný směr svým spojenčům v ostatních vrstvách lidu. A říkáme to ne proto, abychom se tím nějak sebeuspokojeně holedbali, ale abychom ještě více zdůraznili nutnost dalšího podstatného zesílení naší ideologické práce.

K tomuto závěru pro činnost naší strany nás nutně vede rozbor všech jejích vnějších i vnitřních podmínek.

Stálým bojovým úkolem naší ideologické práce musí být odhalování ideologie soudobého imperialismu, zaměřené na rušení a znemožnění mírového soužití, na přípravu nové války. K tomuto cíli směřuje strategie imperialismu, ať jde o vyvolávání krvavých dobrodružství, jako v Maďarsku a Egyptě, o podporu agresivního německého militarismu, o prosazování novodobého kolonialismu nebo o horečné hromadění zásob atomových zbraní; v zájmu tohoto cíle pracuje i celá jejich propagandistická mašinerie, od přímého hlásání výzev k atomové válce proti socialistickým zemím, až po vychvalování blahodárnosti *vládového kapitalismu*.

Vývoj naší doby ukazuje, že do vlivu účinných plánů imperialismu se stále více dostává i činnost pravicových vůdců a ideologů některých socialistických stran, kteří, jak svědčí francouzský příklad, zaujmají otevřené militaristické pozice, nemluvě již o jejich přímé a soustavné obhajobě kapitalistického řádu i otevřené účasti na hysterickém protikomunistickém tažení reakce.

Třídni nepřítel se konečně stále usilovněji snaží oslabovat bojeschopnost mezinárodního komunistického hnutí vyvoláváním a podporou rozkladných revisionistických tendencí, o nichž jsem již hovořil.

Existence mohutné světové socialistické soustavy nesmírně rozšířila možnosti působení marxisticko-leninských idejí na lidové masy, avšak současně značně zvýšila nároky na veškerou naši ideologickou práci, která přímo ovlivňuje stamiliony pracujících. Tim účinnější, zásadovější, bojovnější a přesvědčivější musí proto být veškerá naše činnost v oblasti ideologie.

Takovou musí být tato naše činnost i vzhledem k velkým úkolům socialistické výstavby, které se neuskutečňují živelně, ale díky uvědomělému úsilí pracujících mas, vedených cítěvědomě komunistickou stranou. V různých socialistických zemích musí i ideové výchovné práce strany odpovídat konkrétním úkolům a podmínkám, stupni hospodářského a kulturního rozvoje a politické zralosti mas; všude však je jejím posláním, aby byla pramenem nových tvůrčích sil, aby naše ideje šly vpředu a stále plodněji ovlivňovaly budovatelskou praxi.

Obrovské úkoly na ideologickém poli vyvstávají zejména v souvislosti s tím, že stojíme na prahu nové velké technické revoluce, daleko hlubší a převratnější než ta, která v minulém věku s objevem páry a elektriny přinesla rozmach kapitalismu. S hledisek atomového věku, který bude větším komunismu, musíme už dnes promyšlet perspektivy práce našich škol a věšedního vzdělání vůbec, k nimž zahrnuje rozvoj naší vědy a techniky a připravovat jejich stále bouřlivější rozmach.

V proudu těchto velkých bojových úkolů musíme ustávitně zdokonalovat své ideové zbraně i tím, že se do konce vypořádáme se škodlivými důsledky kultu osobnosti, které se velmi nepříznivě projevíly i v ideologické oblasti. Nepřipustíme nepřátelské tažení, vedené pod heslem boje proti t. zv. «stalinismu», které je pokusem o likvidaci revolučních základů našeho marxisticko-leninského učení. Obhájíme veliké revoluční zásluhy Stalina i jeho významný přínos k rozvoji naší teorie. Avšak nezavíráme oči před tím, že právě z kultu jeho osobnosti vyrůstaly nebezpečné projevy dogmatismu, které brzdily tvůrčí rozvoj marxistické vědy a měly škodlivé důsledky v praxi. S tímto kultem byly spjaty tendence «neomylnosti», názory, jako by bylo dosaženo «vrcholku vedení» a pod. To je hluboce cizí našemu učení, které se ustávitně rozvíjí a obohacuje zkušenostmi revoluční praxe, které se vždy vrací k praxi, aby jí mohlo osvětlovat další

cestu. Komunistické strany dosáhly za poslední léta rozhodujících úspěchů při překonávání těchto projevů, to však neopravňuje k podečňování jejich pozůstatků a k oslabení úsilí o jejich konečné vymýcení.

Takové jsou hlavní rysy, určující zaměření ideologické činnosti naší strany.

Obrovské revoluční přeměny, které pod vedením strany uskutečnil náš lid, rozmach naší socialistické ekonomiky, který nezadržitelně spěje k úplnému vítězství socialistických výrobních vztahů ve všech oblastech našeho hospodářství, úkol dovršit v dohledné době definitivně vytvoření socialistické společnosti — to vše stává stále více do popředí nutnost ustávitněho zvyšování uvědomělosti mas, jejíž důležitost jakožto základního činitele jejich tvůrčí účasti na vytváření budoucnosti své země ustávitně vzrůstá. Kdyby ovšem výsledky a účinnost naší uvědomovací výchovné práce trvale neodpovídaly rozvoji našeho hospodářství a zaostávaly při řešení náročných a složitých úkolů výstavby v příštích letech, stalo by se to nesporně vážnou brzdou veškerého úsilí strany.

U nás však není nejmenšího důvodu, aby k tomu došlo. Naopak, máme mimořádně příznivé podmínky k tomu, aby aktivní a všestranná ideologická práce strany přinášela brzy velmi bohaté ovoce. Vždyť náš lid je politicky i kulturně neobyčejně vyspělý, základní ideje socialismu jsou již pevně zakotveny v jeho vědomí, naše strana má bohaté zkušenosti několika desetiletí úspěšné politické práce mezi masami. V jejím průběhu uzrály a zakalily se její početné kádry. Proto jde především o to, uvědomit si plně v celé straně klíčový význam ideologické činnosti a její politickou zavinost v současné etapě socialistické výstavby, orientovat na její zintenzívnění všechny orgány a organizace strany. Jde zároveň o to, docílit podstatného zlepšení a vzestupu ve výchovné práci společenských a masových organizací, národních výborů, státního a hospodářského aparátu, daleko lépe využívat k těmto cílům našich škol, tisku, rozhlasu, vědy a umění, celého toho širokého rejstříku mnohotvárných pák, možností a prostředků, které má k dispozici naše strana.

Dílo socialistické revoluce je dílem velkých sociálních a výrobně technických přeměn a současně dílem převratu v myšlení lidí. Jedno doplňuje a ovlivňuje druhé a musí jít ruku v ruce.

Stále se však ukazuje, že přes pokroky, kterých bylo dosaženo, nemá ideologická práce v činnosti strany to místo, které jí patří. Bylo to potvrzeno i jednáním krajských a okresních konferencí, které otázkám stranické propagandy a masové politické práce nevěnovaly patřičnou pozornost.

Ustávitně upevňovat revoluční vědomí dělnické třídy nepokrokovější třídy společnosti, rozšířit její ideologii na všechny pracující — totéž základní úkol naší komunistické strany, jehož řešení má rozhodující význam pro další náš úspěšný boj. Splníme jej jen tehdy, jestliže pozvedneme ideologickou práci na přední místo ve veškeré činnosti strany od Ústředního výboru až po všechny její základní organizace.

I. Mezinárodní revoluční hnutí a základní problémy ideologického boje

Soudruzičky a soudruzí,

v první části svého referátu chci se zabývat některými základními otázkami, které pro nás a další představbu naší společnosti vyplývají ze současného vývoje ve světě. Není dnes potřeba zabývat se podrobným rozбором problémů mezinárodní politiky, neboť to již učinilo prosincové zasedání našeho Ústředního výboru, jehož jasné a konkrétní závěry měly v celé naší straně velmi kladný ohlas a byly přijaty s plným souhlasem. Je však třeba dále objasnit rozhodující tendence třídního boje v mezinárodním měřítku a s nimi související problémy mezinárodního komunistického hnutí, ukázat, jak naše strana posuzuje další cestu a perspektivy zápasu světových pokrokových sil, jak v jeho rámci orientuje své vlastní úsilí a jak čelí různým ideologickým útokům třídního nepřítel.

Složitý vývoj v posledním období nás zavazuje, abychom se nad všemi těmito problémy zamýšleli stále hlouběji, aby naše analýza nebyla krátkoděchá, ale měla vždy před očima základní strategické cíle našeho boje; proto se musí v kaž-

dém okamžiku opírat o neutresné principy marxisticko-leninského učení, nesčíslněkrát prověřené historií i současnou praxí milionových mas.

Jdeme cestou Velikého října. Roste nepřemožitelný svět komunismu, demokracie a míru

Přistupujeme-li s tohoto zorného úhlu ke zmíněným otázkám, vynořuje se vždy znovu a ve stále mohutnější velikosti mezník, který dal směr všem dalším osudům lidské společnosti a který je nejvýznačnějším datem v jejich dějinách — Velká říjnová socialistická revoluce.

7. listopadu oslavíme 40. výročí Velikého října. Za poslední krátká čtyři desetiletí byl uskutečněn tak veliký světový převrat, taková přeměna společnosti, jaká dříve nebyla myslitelná v průběhu celých staletí. Která jiná země než Sovětský svaz, zrozený Říjnem, by mohla za tak krátkou dobu projít nezměrnou vzdáleností od středověké zaostalosti a bídy až

k olbrím, moderní průmyslové velmoci, jež dovedla již před dvanácti lety rozdrtit nejsilnější vojenskou mašinerii imperialismu a jež dnes svou dale zmnohonásobenou silou je nejspolehlivější záštítou míru celého světa proti novým palicím plánům monopolistického kapitalu. Cesta, kterou sovětský lid otevřel vítězstvím Říjnové revoluce a po níž pevně kráčet, nehlédě na strádání a oběti, na vojenské útoky a podlá spiknutí nepřatel, stala se velikým příkladem pro národy všech světadílů.

Čtyři léta po Říjnové revoluci, ještě v době hladu a hospodářského rozvratu, řekl V. I. Lenin: »Jsme hrdi na to, že máme to štěstí zahájit budování sovětského státu, a tím zahájit novou epochu světových dějin, epochu panství nové třídy, která je ve všech kapitalistických zemích utlačována a která všude spěje k novému životu, k vítězství nad buržoasií, k diktatuře proletariátu, k osvobození lidstva od jarma kapitalu a od imperialistických válek.«

Dnes, čtyřicet let po Říjnu, můžeme dělat skvělou bilanci světodějiny úspěchů nové epochy, kterou zahájil. Neboť nebylo od té doby jediné významnější události ve světě, která by nebyla hluboce ovlivněna první vítěznou proletářskou revolucí. Pod jejím vlivem nabylo obrovského rozmachu osvobozenecké hnutí národů, které dnes rozvrací samy základy imperialistické koloniální nadvlády. Ruský Říjen uvolnil dráhu dalším socialistickým revolucím, byl rozhodujícím předpokladem jejich vítězství. Dnes již nejen národy SSSR, ale i šestsetmiliónový čínský lid a desítky miliónů pracujících dalších zemí Evropy a Asie jdou společnou cestou, kterou proklestila Říjnová revoluce a po níž budou kráčet k socialismu proletariát všech zemí.

I vlada lidu v naší zemi, naše lidové demokratická republika, je plodem Října. Hrdě se hlásíme k jeho odkazu, věrně budeme v našich podmínkách uplatňovat a uskutečňovat jeho poučení, bez nichž není cesty k dalším vítězstvím. Spolu s pracujícími všech zemí znovu vzdáme v letošním roce 40. výročí Října čest straně bolševiků, strážkyni první socialistické revoluce, i všem prostým sovětským lidem, kteří první naplnili ideje leninismu, kteří pro příští pokolení, pro světový proletariát nešetřili sil ani životů a stali se nesmrtelnými hrdiny dnešních i budoucích dějin lidstva.

Takové je naše výchozí stanovisko při posuzování otázek současného vývoje. Vyplývá z něho jednoznačně, že vždy zdůrazňujeme závaznost a prvotnost společných, obecných zásad, které nás pevně spojují s mohutnou světovou revoluční frontou a jsou zobecněním historických zkušeností internacionálního zápasu, jehož rozhodující bitvou byla Velká Říjnová socialistická revoluce a jehož hlavní tíhu nesl a dosud ve velké míře nese sovětský lid, vedený svou leninskou komunistickou stranou.

Nepřátelům socialismu, různým reformistům a jejich přátelům se tento náš postoj — mírně řečeno — nelíbí. Jejich tvrzení o Československu jako o jakési »oase stalinismu« a podobné názvy, které vylepují nad našimi dveřmi, jsou výrazem tohoto jejich rozhořčení. Avšak rozbor jejich argumentů je usvědčuje jen ze snahy desorientovat náš lid, svěst naši dělnickou třídu s cesty, kterou nám ukázala Říjnová revoluce.

Ano, cesta Velikého Října je naší cestou, k níž se Československá dělnická třída a naše národy neprobojovávají snadno. K jejímu pochopení a k její realizaci bylo zapotřebí desetiletí bojů, vedených naší stranou, bojů plných námahy, obětí i porážek, ale současně bojů plných revolučního nadšení, odhodlání a vítězství. Jen ten, kdo nepochopil ani po událostech roku 1956, jak si náš lid váží své revoluční minulosti, své práce i v bojích prolité krve, jak je pevně rozhodnut obhájit všechno to, čeho až dosud dosáhl, a jak naopak není ochoten si nechat různými křiklouny hanobit výsledky své práce, jen ten mohl nebo ještě se může kojit ilusími o odklonu Československa na nějakou jinou cestu. My však půjdeme dále směrem, který nám ukázala strana sovětských komunistů, se všemi těmi národy, které jdou touto společnou revoluční cestou.

Jsme hluboce přesvědčeni, že toto naše neochvějné stanovisko je i s mezinárodního hlediska nejučinnější podporou komunistických stran a všech socialistických sil jak v zemích socialistického tábora, tak i tam, kde proletariát a pracující masy dosud bojují proti kapitalistickému a koloniálnímu vykořisťování. Rozvíjení odkazu Říjnové revoluce správným uplatňováním závazných zákonitostí budování socialismu je nezbytnou podmínkou dalšího úspěšného postupu k vytvoření nové společnosti v kterékoli zemi.

Právě poslední rok, který uplynul od XX. sjezdu KSSS, je svědectvím dalšího velikého rozmachu světové socialistické soustavy v čele se Sovětským svazem. Přeměňují se ve skutečnost perspektivy, které ukázal XX. sjezd.

Rozhodnutí Nejvyššího sovětu SSSR o dalším zdokonalení organizace řízení průmyslu a stavebnictví, přijaté na základě návrhu KSSS a po široké diskusi sovětských pracujících, je významným mezníkem k dalekosáhlým změnám, které jsou vyvolány vytvořením mohutné socialistické ekonomiky a nepochybně povedou k dalšímu jejímu rychlému vzestupu. Přijátá opatření jsou nesena vskutku revolučním, bolševickým duchem. Znamenají směle, tvůrčí rozvíjení leninského učení o úloze státu v období přechodu ke komunismu, důsledné uplatnění principu demokratického centralismu v nových podmínkách. Jejich provedení umožní, aby se stále úspěšněji rozvíjela obrovitá ekonomická základna příští komunistické společnosti.

Sovětský svaz vyřel v uplynulém roce veliký úkol ve výrobě zrna a dosáhl sklízne, jaká ještě nikdy nebyla zaznamenána. V současné době se stejným nadšením přistupují pod vedením strany sovětských kolchoznic k realizaci dalekosáhlých plánů ve výrobě masa a jiných živočišných produktů. Není pochyb, že již v nejbližších letech přežene SSSR v produkci těchto výrobků na hlavu obyvatele Spojených států a zasadí tak v mírovém soutěžení další citelnou ránu světovému kapitalismu. Všechno toto velké úsilí je konkrétním bojem za komunismus, za stále vyšší produkci, která v budoucnosti plně zabezpečí vysoké potřeby komunistické společnosti.

Po boku Sovětského svazu mohutní veliká Čínská lidová republika. Během krátkých osmi let od vítězství lidové revoluce došlo v Číně k velikým historickým přeměnám. Od základů se změnilo postavení tříd. Devět desetin obyvatelstva šestsetmiliónové Číny, které představuje rolnictvo, přešlo během posledních tří let k socialistickému kolektivnímu hospodaření. Na nesmírně bohaté surovinové základně Číny začal rychle vyrůstat socialistický velkopřmysl. Z Číny, která ještě nedávno ve světě nic neznamenala a jejíž představitelé byli loutkami imperialistů, se stala velmoc, ovlivňující stále více běh světových událostí, zvláště boj národů Asie a Afriky za svobodu.

Na VII. zasedání Nejvyššího sovětu SSSR charakterisoval soudruh Chruščev síly světové socialistické soustavy těmito slovy: »Naše úspěchy jsou velkolepé. Jsou tím významnější, že Sovětský svaz dnes už není jedinou socialistickou zemí. Ruku v ruce s ním jde lidová Čína, všechny země socialistického tábora, sjednocující přes devět set miliónů lidí. Roste nový svět, svět komunismu, a tento svět je nepremozitelný. Svět kapitalistických dravců se chvěje. A at imperialisté sebevíce zuri, at podnikají proti našemu socialistickému táboru setbevic skrytých či zjevných útoků, nepodaří se jim zdržet náš postup ke šťastné budoucnosti lidstva — ke komunismu.«

A kapitalistický svět se chvěje zároveň i pod úder, které zasazuje zbytkům jeho koloniální nadvlády stále mohutnější osvobozenecké hnutí národů Asie a Afriky. Tato oblast světa už přestala být zálohou imperialismu a stala se důležitou frontou boje za mír, pokrok a svobodu.

Obrovská síla myšlenky národní svobody a nezávislosti, která přivedla do pohybu stamiliony dosud ponížených a utlačovaných lidí a činí z nich stále aktivnějším činitelem světového vývoje, rází si nezadržitelně cestu, lame mocenské, strategické a ekonomické pozice kapitalistických mocností. Výrazem její nepřemozitelnosti byl i vítězný odpor egyptského lidu, opírajícího se o sympatie všech čestných lidí celého světa proti cizáckému vpádu.

Po příkladu Indie, Indonesie, Burmy, Egypta dosahuje státní nezávislosti Sudan, Maroko, Tunis a další země a další je budou následovat.

Upevňuje se přátelství národů, které se vymanily z koloniální nadvlády, se socialistickými zeměmi. V něm vidí tyto národy stále jasněji spolehlivou záruku proti imperialistickým pokusům o své nové zotročení, v něm vidí i posilu ve svém boji za konečné vymanění i z hospodářské závislosti na zahraničním kapitalu a dovršení svého národního osvobození. Již dnes představuje obyvatelstvo zemí tohoto pásma míru spolu s lidem socialistických zemí rozhodující většinu všeho lidstva, jejíž společný mírový a protimperialistický boj dosáhne nepochybně nových, velikých vítězství.

Agresivní charakter imperialismu

Vývoj událostí v poslední době potvrdil znovu velmi názorně, že boj za socialismus, ať se týká kterékoli části světa, je neoddělitelný a že i útoky světové reakce jsou namířeny proti celému komunistickému hnutí. Imperialisté se pokoušejí oslabit pozice socialismu jak podvrtnými akcemi proti socialistickým zemím, tak přímými útoky a terorem proti komunistickým stranám, které bojují za lepší zítřek pracujících tam, kde dosud vládne kapitál. Znovu se potvrdila platnost Leninových slov: »Kapitál je mezinárodní síla. Aby byl poražen, je nutné mezinárodní spojení dělníků, jejich internacionální bratrství.«

Ustřední osou celého mezinárodního vývoje zůstává základní rozpor kapitalismu a socialismu. Veliká vítězství revolučního hnutí, zahájená Říjnovou revolucí, změnila ovšem pronikavě jeho charakter. Ekonomické a mocenské zájmy imperialistických sil nejsou už dávno jediným a rozhodujícím činitelem v mezinárodním dění. Dnes již také nejde o protiklad mezi jedinou socialistickou zemí a kapitalistickým světem, který jí se všech stran obkličoval, ale o existenci a soupeření dvou protikladných světových soustav — kapitalistické a socialistické, při čemž se sféra nadvlády kapitalismu zužuje a síla socialistické světové soustavy nezářitelně roste. Další bitvy za socialismus uzrávají uvnitř samého kapitalistického tábora jakožto neodvratný důsledek zosťrujícího se antagonismu mezi proletariátem a buržoasií v jednotlivých zemích.

Kapitalisté přirozeně vynakládají všechny síly, aby se rozsáhlými ekonomickými, politickými i vojenskými opatřeními pokusili zdržet rozklad svého přežitého a k zániku odsouzeného systému. Zároveň různí advokáti imperialismu rozvíjejí rozsáhlou ideologickou činnost, která pomocí staronových demagogických bádorek o »lidovém kapitalismu«, popíráním jeho kořistnické podstaty, vymyšlením jeho domněle idyllických a mirumilových stránek, či dokonce nadřídího charakteru, hledáním »společných« zájmů mezi kapitalisty a dělníky a pod. má olivnit masy pracujících a odvrátit je od třídního boje proti vykořisťovateli.

Komunistické strany mnoha kapitalistických zemí účinně vyvracejí výplody tohoto úsilí ideologů imperialismu, kterému napomáhají i všemožní reformisté a revisionisté. Domnívám se však, že naše ideologická fronta se otázkami třídní ekonomického vývoje kapitalismu a jeho současnými rysy zabývá velmi slabě, že naše propaganda a tisk uzavírá se takřka výhradně ve sféře politicko-diplomatických vztahů, a to ještě zůstává převážně na jejich povrchu. Tak necháváme často volné pole různým argumentům, vychvalujícím domněle přednosti západního kapitalismu, nebojujeme proti oportunistickému falšování, které i u nás dosud má leckde ohlas, nedostatečně ukazujeme stupňované vykořisťování dělnické třídy a její boj proti kapitalismu, vedený bratrskými komunistickými stranami. A přece mají naši pracující, především dělníci, o všechny tyto problémy velmi živý zájem; právě při jejich vysvětlování můžeme nejnázorněji ukázat obrovské přednosti našeho socialistického zřízení a pádně rozbit nepřátelské argumenty. Rovněž seriosní vědecká práce našich theoretiků v této oblasti, které se nám rovněž nedostává, pomohla by nejen účinně našim propagandistům, ale měla by i zásadní význam při vyjasňování řady důležitých problémů mezinárodního dělnického hnutí.

Není možné rozvádět v rámci tohoto referátu podrobnou argumentaci a doklady o vývoji současného kapitalismu. Je však nezbytné dát jasnou odpověď na takové otázky, jako zdali se v současné době mění příživnický charakter kapitalismu, zdali snad již imperialismus nemá ony základní rysy, jimiž jej před více než čtyřiceti lety charakterisoval Lenin.

Oprávně snad někoho mezinárodní vývoj k tomu, aby mohl mluvit o nějakém oslabení všeobecné krize kapitalismu, která charakterisuje jeho poslední imperialistické stadium? Je zřejmé, že je tomu právě naopak. Již sám vznik a rozmach světové socialistické soustavy a současně se stupňující osvobozenecský boj v koloniálních a závislých zemích znamenají její podstatné zostření. V jejich důsledku probíhá stále výrazněji i nerovnoměrný vývoj zemí kapitalistického tábora, mění se poměr sil jednotlivých zemí, prohlubují se jejich rozpory, stupňuje se jejich zápas za znovurozdělení světa, sféru vlivu a koloniálního panství.

Prudký hospodářský vzestup USA v posledních desetiletích i v průběhu druhé světové války znamenal značný vzrůst jejich váhy v rámci kapitalistického světa, vyjádřený faktem,

že dnes je v USA koncentrována téměř polovina výrobní kapacity kapitalistického průmyslu, podepřená rozpínavým finančním kapitálem, jehož činnost zasahuje velmi aktivně do všech kapitalistických zemí.

Tak se v průběhu posledních let vytvořila závislost i vyspělých kapitalistických států na americkém kapitálu, z níž vyplývá i jejich politická podřízenost vládnoucím kruhům USA; tato podřízenost je dnes určujícím rysem i v oblasti jejich zahraniční politiky.

Vedoucí postavení USA v kapitalistickém světě ustavičně sílí zejména na úkor Anglie a Francie, na jejichž slábnutí se stále vydatněji přizívají i dravé západoněmecké monopoly; rok od roku se silněji domáhá svého podílu na ziscích i Japonsko. Expanse amerických monopolistů se zvláště silně projevuje v bývalých i nyníjších koloniích západoevropských mocností. Stále mocnější přítok amerického kapitálu do těchto zemí je připravován a podporován politicko-vojenským nátlakem, zákulisními intrikami a vyvoláváním státních převratů. Současná politika USA na Blízkém a Středním Východě, vyjádřená »Eisenhowerovou doktrínou«, ukazuje, že americký imperialismus převzal úlohu hlavní koloniální mocnosti.

Anglie a Francie se zoufale snaží o zachování zbytku svého koloniálního panství, rozpadajícího se pod náporem osvobozenecského hnutí v asijských a afrických zemích a dále oslabovaného nelibostnými americkými konkurenty. Podnikly zločinnou agresi proti Egyptu, která skončila žalostným krachem. Avšak USA zachvacují lví podíl arabské a iránské nafty, organizují puč v Jordánsku a pomýšlejí na další dobrodružství. Usazují se v bývalé francouzské Severní Africe, kde se dosavadní kolonizátoři už nezmohou na nic jiného než na ničemnou válku proti alžírskému lidu, prováděnou barbarským trýzněním a masovými popravami vlastenců, bojujících za nezávislost své země.

Do stejných oblastí se dere stále mocnější i západoněmecký kapitál a zároveň upevňuje své pozice v Evropě hlavně na úkor Francie. Svůj militaristický a revanšistický kurs, namířený především proti socialistickým zemím, zabezpečuje si tím, že zachvacuje vedoucí postavení mezi evropskými zeměmi Atlantického paktu. Za patronace USA, jichž je dnes nejdějnějším spojencem, organizuje jako své ekonomické zázemí »společný trh«, »Euratom« a podobné organizace v západní Evropě. A západoevropská velkoburžoazie, jejíž hlavní starostí je udržet své třídní panství ve vlastních zemích, kapituluje před tímto náporem, poddává se nadvládě západoněmeckých monopolů; zakrývá svůj protinárodní kosmopolitismus i rádobysocialistickými výmysly o odstranění »přežitých hranic«, o věčné prosperitě budoucnosti. Ovšem již sama skutečnost, že ke všem těmto t. zv. »dohodám« dochází v důsledku ostrého konkurenčního boje monopolistických skupin ve světovém měřítku, ukazuje na pokrytecký a vratký charakter podobných imperialistických svazků, v jejichž lůně se nutně dále prohloubí jejich zájemné rozpory. Leninovy argumenty proti reakční Kautského teorii »ultraimperialismu«, kterou dnes znovu oživují reformisté a revisionisté všech směrů, jsou plně potvrzeny současným vývojem.

Je ovšem přirozené, že právě my v Československu musíme venovat nynějším plánům západoněmeckého imperialismu mimořádnou pozornost. Dnes by už nebylo správné hovořit o nutnosti boje proti nebezpečí remilitarisace západního Německa; tato remilitarisace je dnes již hotovým faktem: bonnská armáda dosáhne ještě letos stavu asi 200.000 mužů, o její atomové výzbroji se již atlantické mocnosti dohodly; nutno počítat i s tím, že pod rouškou výzkumu může být v západním Německu v dohledné době započato s výrobou vlastních atomových zbraní. Militaristé ruku v ruce s urychleným budováním vojenského potenciálu rozmýšlejí šovinistickou propagandu, oslavují nacistické hrdlořezy, pěstují pangermanistické útočné choutky, ideově připravují postupnou a úplnou fašisaci země.

Adenauer jako představitel německého imperialismu je jedním z neaktivnějších odpůrců jakýchkoli návrhů na odzbrojení, jehož možnost pokrytecky svazuje s imperialistickým plánem »sjednocení Německa, což fakticky by mělo znamenat likvidaci Německé demokratické republiky.

Tyto plány západoněmeckých militaristů, kteří jednají v plné shodě s útočnými kruhy USA, mají však jednu »chybu«: snaží se ignorovat existenci Německé demokratické republiky. Avšak Německá demokratická republika existuje a rozvíjí se jako nezávislý a mirumilovný německý stát, v němž

byla zlomena moc monopolů a nastolena vláda dělníků a rolníků. Na těchto základech bude jednou nepochybně spočívat celé Německo.

Problémy Německa a zejména činnosti odvychytivého německého imperialismu, který stojí přímo na naší západní hranici, musí se intenzivně zabývat naše propaganda a agitace, náš tisk atd. Musí vést nejširší masy pracujících k nejvyšší bdělosti a pohotovosti vůči úmyslům, namířeným proti naší socialistické vlasti, pěstovat přátelství k lidu Německé demokratické republiky a solidaritu se všemi pokrokovými a mírovými silami západního Německa. Zároveň je naší povinností vynaložit po státní a stranické linii maximální úsilí, abychom mobilisovali všechny síly především v těch zemích, které sousedí s Německou spolkovou republikou a mají neblahé zkušenosti s německým militarismem, k účinným kolektivním akcím, jež by odvrátily a likvidovaly tuto rostoucí hrozbu pro mír v Evropě.

Soudobý kapitalismus neztratil kořistnický ráz

Takový je tedy zhruba obraz soudobého imperialismu. Buržoazie přejde s tímto změnit ani jakýmkoliv »reformátorským« pokusy, ani lživými teoriemi, které mají oklamat pracující masy. Tento obraz může změnit a změnit jen houbavý boj proletariátu proti buržoazii, osvobozenec-ký zápas utlačovaných národů proti všem formám kolonialismu.

A jak vypadá dnešní kapitalismus uvnitř jednotlivých zemí? Změnil se nějak třídní poměr mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými, »demokratisoval« se snad či »mrvavně obrodil« kapitalismus, existuje jakýsi »lidový« či »spotřebitelský« kapitalismus, který likviduje rozdíl mezi kapitalistou a dělníkem, který vytváří jednotu jejich zájmů či dokonce činí ze všech občanů kapitalisty? To vše se dnes snaží dokazovat všichni obháječi kapitalismu, to tvrdí viceprezident USA Nixon, buržoazní ekonomové a s nimi opět různí teoretici reformismu a revisionismu.

Podívejme se však, o čem hovoří fakta.

Snižily se nějak zisky monopolů? Naopak, ustavičně prudce stoupají. Jestliže tyto zisky činily v letech 1936—1940 v USA ročně okolo 6 miliard dolarů, pak v roce 1955 dosáhly cifry 43,2 miliard dolarů.

Jen mezi lety 1948 až 1956 stouply zisky kapitalistických firem o 59 procent, avšak příjmy amerických rolníků klesly o 42 procenta. Přitom kapitalistické příjmy prudce stoupají v období válek a jsou dále zvyšovány závody ve zbrojení, které mají zároveň odvrátit trvalé nebezpečí krize z nadvýroby. Země Atlantického paktu vydaly na zbrojení za posledních sedm let obrovskou částku 364 miliard dolarů. Tato čísla hovoří jasnou řečí o »morální obrodě« současného kapitalismu, o jeho »lidovém« charakteru.

Avšak hlavním argumentem, dokazujícím »zlidovění« kapitalismu, je to, že prý na ziscích kapitalistických společností se podílejí všichni, protože prý existuje »lidové« vlastnictví akcií těchto společností. Jak je však tomu ve skutečnosti? V USA je 80 procent všech akcií soustředěno v rukou 0,6 procenta všech rodin. Jen 3 procenta z celkového počtu kvalifikovaných a nekvalifikovaných dělníků mají jednotlivé akcie, přirozeně nejnižší nominální hodnoty, při čemž ovšem na činnost akciových společností nemají prakticky žádný vliv. Tito »akcionáři« se ovšem nestávají a nemohou stát kapitalisty, naopak kupováním akcií dávají svým vykořisťovatelům další prostředky k upevnění vykořisťovatelského systému. Tak to tedy vypadá s domnělou »kolektivisací« vlastnictví v USA.

Pokud američtí ideologové přesto hovoří o stírání rozdílů a dokonce o »revoluci« v příjmech obyvatelstva, které se prý vyrovnávají, což vede k tomu, že mizí třídní protiklady a proletariát a buržoazie se postupně slévají v jedinou »střední třídu«, sama americká skutečnost je usvědčuje z nehoráznosti. Podle oficiálních údajů je v USA téměř 3 miliony rodin odkázáno na roční příjem okolo 500 dolarů, zatím co 17 ředitelů z koncernu Du Pont pobírá ročně jen na sluzném 340.000 dolarů. Není zajisté potom náhodné, že celkový úhrn dluhů amerického obyvatelstva dosáhl astronomické výše 130 miliard dolarů, kterážto částka opravdu přesvědčivě vyvrací americké tvrzení, že prý každý pracující v USA je vlastně kapitalista.

Hlavním znakem postavení dělnické třídy v kapitalistických

zemích nadále zůstává skutečnost, že pracovní síla dělnické třídy je zboží; uplatňuje se tedy nadále tendence k absolutnímu zblácování. Tento rys kapitalismu, objevený Marxem, vyjadřuje materiální postavení dělnické třídy za kapitalismu i dnes. V důsledku růstu objektivních potřeb, nutných pro reprodukci pracovní síly dělnické třídy a vyplývajících do značné míry i z neustalé intenzifikace práce, v řadě zemí stoupala v posledních desítkách let její cena jako zboží. I tím se ovšem stále reprodukoval — i když na vyšším stupni — rozpor mezi zvýšeným výdejem pracovní síly dělnické třídy vcelku a možnostmi potřebnými pro její obnovu, rozpor, který je základním rysem absolutního zblácování. Tím výrazněji se přirozeně projevuje její zblácování relativně.

Není sporu o tom, že přirozená snaha kapitalismu o absolutní zblácování dělnické třídy nemůže se nyní uplatňovat tak svévole a bez překážek jako v dřívějších obdobích, že zde vykonává obrovský vliv existence světové socialistické soustavy i stupeň revoluční organisovanosti dělnické třídy v jednotlivých zemích. To vše nutí kapitalisty k manévrování, avšak nemění základní tendence kapitalistického systému.

Uvedme několik čísel o postavení dělnické třídy v kapitalistických zemích. Výrazným faktem v této oblasti je klesající podíl mezd na národním důchodu těchto zemí, přestože podíl námezdů pracujících na celkovém počtu obyvatelstva ustavičně vzrůstá. Tak v USA se podíl mezd snížil z 54 procent před válkou na 42 procent v roce 1951, v Anglii z 45 procent v roce 1924 na 39,6 procenta v roce 1954. V posledních letech dochází také ke zhoršení výživy pracujících dokonce i v řadě nejvyspělejších kapitalistických zemí. Podle údajů OSN zvýšil se počet nedostatečně vyživovaných lidí v kapitalistickém světě z 31 procent v roce 1939 na 59 procent v současné době.

V kapitalistické výrobě, nehledě na její technický rozvoj, stoupá intenzita práce, která dosahuje neobyčejně prudkého tempa. To vede k růstu počtu úrazů v továrnách, které na příklad v západním Německu stouply v letech 1950—1955 z jednoho milionu téměř na dva miliony případů ročně. Zdokonaluje své umění ždímat pot z pracovníků, udržuje zároveň buržoazie velkou rezervní armádu nezaměstnaných. V USA se počet dvou až tří milionů nezaměstnaných považuje za zcela přirozený a dokonce ekonomicky nutný zjev. V Itálii je přes dva miliony nezaměstnaných; jen v Neapoli podle zprávy komise italského parlamentu »vstává denně 80.000 lidí, kteří nevědí, co tento den budou jíst, ani zda vůbec budou jíst«.

Takových příkladů bychom mohli najít obrovské množství. Na příklad v materiálech Francouzské komunistické strany se podrobně dokládá, jak v roce 1956 znovu poklesla kupní síla dělnických mezd, jak se zhoršují dopravní, zdravotní, bytové podmínky pracujících, jak automatizace i jiné technické pokroky, tvořeny rukama dělníků, přináší jim především hrozbu masové nezaměstnanosti.

Proti stupňovaným tendencím kapitalistů snižovat mzdu co nejvíce pod hodnotu vynaložené pracovní síly je nutno mobilisovat dělnictvo do energického třídního boje, do masových akcí za lepší mzdové a pracovní podmínky. Tvrdý zápas dělnictva západních zemí za tyto materiální požadavky je charakterisován rostoucí vlnou stávkového hnutí ve Francii, Itálii a Anglii. Organizovat tento boj, stát obětavě v jeho čele je jedním z nejpřednějších úkolů bratrských komunistických stran v zemích kapitalu.

Komunisté však správně zdůrazňují, že samotný hospodářský boj nemůže zrušit zákony kapitalismu, zbavit dělníky vykořisťování a odříkání. Omezovat se pouze na hospodářský boj, aniž bude spojen s politickým bojem proti kapitalistickému zřízení jako celku, znamená jít cestou oportunistických iluzí a revisionismu. A je to právě důsledná marxistická analýza všech stránek zblácování proletariátu a z ní vyplývající přesvědčovací a agitací práce v masách, která je základem jak úspěšných hospodářských bojů dělnictva za každodenní požadavky, tak jeho pevného spojení s bojem za nejširší politickou jednotu pracujících, za nastolení lidové moci a odstranění kapitalismu. Stávil-li na příklad Francouzská komunistická strana takto svá hesla před masami, může při jejich mobilisaci účinně bojovat proti reformistickým lžím, které dcsud paralysovali nemalou část dělnické třídy. Nejde zde tedy o žádnou neplodnou »círou propagandu«, jak se občas tvrdí, ale o plnění nezbytného bojového úkolu, který je podmínkou příštích vítězství.

To je nutno zvlášť zdůraznit v naší době, kdy komunistické

strany aplikují ve svých podmínkách historické these XX. sjezdu KSSS o možnosti odvrácení války a mírového přechodu z dalších zemí k socialismu. Je třeba znovu připomenout, že tyto možnosti vznikly teprve v důsledku rozhodujících vítězství těžkých revolučních bojů, které vytvořily mohutnou světovou socialistickou soustavu, základní oporu pokrokových sil všech zemí. A dalších vítězství socialismu bude i v budoucnu dosaženo ne přečlenováním dílčích reforem, ale jediné cíle-dosažením a důsledným revolučním bojem za vládu lidu, jehož vědomým a důsledným součástí musí být vyvrácení všech reformistických nálad, které nejsou ničím jiným než zřeknutím se socialistické perspektivy a kapitulací před buržoasií.

Mluvím tak široce o těchto otázkách především proto, že názdory základním skutečností, které jasně ukazují, že se nikterak nezměnil dravčí a vykořisťovatelský charakter souběžného monopolistického kapitalismu, jsou rozšiřovány různé nesmyslné teorie, jako by se kapitalistický systém nějak sám od sebe živelně »transformoval« v socialistický, aniž by bylo nutné převzít moc dělnickou třídou a vyvlastněním vykořisťovatelů. To je stará revisionistická these, kterou otevřeně vyslovil již jeden z ideologů II. internacionály Karl Renner, kterou dnes ve své knize »Současný kapitalismus« rozvádí labouristický teoretik J. Strachey a v nejrůznějších obměnách i řada jugoslávských autorů. Těchto teorií se ovšem ochotně chápou různí buržoasní ideologové a americký ekonom F. Allen dospěl dokonce k absurdnímu závěru, že »Spojené státy nejsou na cestě k socialismu, nýbrž již ve stadiu po socialismu...«

Abyste dokázali své these, theoretikové živelně »transformace« především hrubě skreslují charakter současného kapitalistického státu. Ten je podle nich jakýmsi nadtržním orgánem, kde je proletariát s buržoasií v rovnováze, který omezuje soukromé vlastnictví atd. Vedoucí třídou v něm nejsou kapitalisté, ale podle sociálního demokrata Leona Bluma »ředitelé«, podle filosofa agrese Burnhama »manageři«. Tato rozšířená technokratická koncepce je ovšem v naprostém rozporu se skutečností. Což na příklad dnešní vláda USA není skutečným generálním štábem velkoburžoasie? Její členové, počínaje Dullem, jsou z valné části sami velkokapitalisté, bankéři, přímí účastníci 86 monopolistických firem. Jen nynější ministr obrany USA Wilson měl za rok 1951 jakožto ředitel firmy General Motors na 600.000 dolarů ročního příjmu.

Státně monopolistický kapitalismus v nejpřednějších imperialistických zemích označují zmínění revisionisté za přeměnu státu v objektivního regulátora hospodářství v zájmu všech. Tim je prý uskutečňována transformace k socialismu dokonce bez ohledu na to, zda si toho jsou lidé vědomi, vykládají revisionisté.

Rozvoj materiálně technické základny kapitalistické výroby i státně monopolistické formy její organizace nejen nepřekonávají, ale ještě více prohlubují základní rozpor mezi společenskou formou výroby a soukromým způsobem převlastňování. Ještě naléhavěji zdůrazňují přezřelost kapitalismu a nutnost jeho vystrádaní socialismem. Jako leninisté však víme — a v tom je základní rozdíl mezi námi a všemožnými reformisty — že k němu nemůže dojít živelně, ale pouze v důsledku vítězného revolučního boje dělnické třídy.

Množství fakt ukazuje, jak se to má s dosavadním »znárodněním« v kapitalistických zemích. Viděli jsme, jak za peníze poplatníků v době války vybudované americké podniky byly po válce za babku postupovány do vlastnictví monopolů, jak v Anglii labouristé za vysokou náhradu kapitalistům znárodnili ztrátové doly a jak dnes konservativní vláda jim znovu vrací hutní podniky. Tam, kde tyto podniky zůstávají v rukou kapitalistického státu, stávají se pro vládnoucí buržoasií jen doplňkovým zdrojem k tomu, aby urvala další část národního důchodu ve prospěch monopolů.

Je zřejmé, že zestátnění v kapitalistickém státě může mít pokrokový význam jediné tehdy, je-li výsledkem osvobozených či revolučních akcí pracujících, kteří úspěšně bojují o definitivní svržení jha domácího či kolonialistického kapitalismu a nastolení lidové moci. Ani tehdy ovšem nesmí být spojeno s přehnanými ilusemi, pokud otázka moci není definitivně řešena. Pro jakékoliv ostatní »znárodněvací« akce kapitalistického státu platí plně Engelsova slova: »Moderní stát, ať je jeho forma jakákoliv, je v podstatě kapitalistickou mašinerií, státem kapitalistů, pomyslným hromadným kapitalistou. Cím více výrobní sil převezme do svého vlastnictví, tím více se stává opravdovým hromadným kapitalistou, a tím

více občanů státu bude vykořisťovat. Dělníci zůstanou námezdními dělníky, proletáři. Kapitalistický vztah není zrušen, nýbrž naopak, vyhnán na ostii.

Hlavní směry ideologického náporu imperialismu

Všechny lži obránců kapitalismu i výmysly oportunistických advokátů třídního smíření, jejich pokusy o přikrašlování souběžného kapitalismu, o zastírání jeho mezinárodní úlohy jakožto podněcovatele krvavých konfliktů a války, o přeručování jeho třídní podstaty jakožto nesmířitelného nepřítele pracujících a balvanu na jejich bedrech, který je třeba svrhnout — všechno to má v podstatě jediný smysl: obelhat lidové masy, odvrátit je od třídního boje, zajistit imperialismu klidné zázemí, uvolnit mu ruce k novým vnějším výbojům a především k agresi proti socialistickým zemím.

Naopak, vyvrácení těchto lživých argumentů, důsledná marxistická analýza všech vnitřních i vnějších projevů mezinárodního imperialismu, organizování politického a ekonomického boje mas proti vykořisťovatelskému systému, zvyšování jejich socialistického uvědomění — to vše zahání buržoasií do defenzivy, to umožňuje důsledně uplatnit these XX. sjezdu KSSS o možnosti mírové cesty k socialismu a znemožňuje jejich oportunistické skreslování. Tak komunistické strany v čele pracujících připravují nová vítězství socialismu, brání imperialismu, aby uskutečňoval své válečné plány a nutí je, aby respektovali principy mírového soužití států s různými společenskými systémy, které důsledně prosazují země socialistické světové soustavy.

Proto má i pro naši stranu, tak jako pro celé mezinárodní komunistické hnutí, prvotní význam zintenzivnění a prohloubení ideologické práce, zaměřené na problémy současného kapitalismu a imperialismu. Tato práce je důležitým činitelem v socialistické výchově našich pracujících, zvyšuje jejich sebevědomí jakožto budovatelů nové společnosti, zbavené vykořisťování, upevňuje vědomí jejich internacionálního bratrství s pracujícími kapitalistických zemí, ukazuje jim hluboký třídní smysl i perspektivy boje za mír a zmírnění mezinárodního napětí.

Nebudu zde podrobně rozebírat všechny problémy politiky mírového soužití v současné době. Základní these XX. sjezdu KSSS, vyslovené o této otázce, jakož i o možnosti odvrácení války v současné epoše, jsou směrnicí, jejíž správnost byla plně potvrzena událostmi posledního roku, zejména odvrácením agrese proti Egyptu i znamením kontrarevolučního spiknutí proti lidovému Maďarsku. Tyto události potvrdily rovněž, že mírové soužití není bezstarostnou idylou, že se nevymyká zákonitostem třídního boje a nemůže zrušit antagonistické rozpory mezi kapitalismem a socialismem. Proto je třeba odmítnout především ty liberalistické tendence, které vykládaly soužití jako smír s buržoasní ideologií.

Imperialisté nepřistupují na mírové soužití s příslušnou ochotou; přirozeným důsledkem samé podstaty kapitalistického systému je snaha »udržovat svět ustávené na pokračování války«, jak o tom s oblibou hovoří Dulles, a kdyby záleželo jen na nich, nebylo by možno odvrátit nový světový válečný požár. Ze kapitalisté musí připustit mírové soužití, je především výsledkem mírového zápasu, který vyvíjejí především socialistické země v čele se Sovětským svazem svou důslednou mírovou politikou, svým úsilím o odzbrojení, o zákaz zbraní hromadného ničení a pokusů s nimi, o rozvoj mírových hospodářských a kulturních styků mezi všemi státy při zachování nejvyšší bdělosti a branné připravenosti vůči paličským plánům imperialistů. Je to dále výsledkem statečného zápasu, který vedou miliony pracujících kapitalistických zemí jak svým třídním bojem, nutícím imperialisty věnovat značnou pozornost vlastnímu týlu, tak svým rozhodným protiválečným postojem, v němž získávají početné spojence ve středních vrstvách i v určitých národně orientovaných kruzích buržoasie svých zemí. A další základní složkou tohoto zápasu je osvobozenecé hnutí národů koloniálních a závislých zemí, které přestaly být zázemím kapitalismu a jež dnes mají se socialistickými zeměmi širokou frontou společných protimperialistických cílů. Společný boj všech těchto sil za trvalé prosazení zásad mírového soužití má proto v naší době hluboký revoluční smysl.

Základním tmelem všech mírových sil je pevná jednota socialistických zemí, budovaná na zásadách proletářského internacionalismu, věrnosti idejím marxismu-leninismu, odkazu

Velké říjnové revoluce. Útoky imperialismu proti mírovému soužití spočívají proto především v jejich zlovlných akcích proti zemím našeho tábora, v bláhových pokusech o likvidaci socialistického zřízení, které by měly vést ke znovunastolení nedílného panství kapitalismu ve světě. Jakkoliv jsou tyto pokusy vykorisťovatelských tříd, dějinami neodvratně odsouzených k zániku, naprosto nesmyslné a beznadějně, je třeba je sledovat a čelit jim s největší bdělostí. Zkušenost Maďarska to připomíná s dostatek výstražně.

Imperialisté nadále pokračují v organisování přímých protivratných a ozbrojených akcí proti socialistickým zemím, vysílají špióny a diversanty, udržují hospodářskou blokádu a diskriminaci, pokračují v horečném zbrojení a všemožným posilováním německého militarismu, vyzbrojováním bonnského wehrmachtu atomovými zbraněmi atd. vytyčují bezprostřední nástupišť vojenských provokací proti socialistickému táboru. Tato politika »s posice síly« je doprovázena hysterickým pokřikem o nebezpečí »mezinárodního komunismu«, o »útočných úmyslech sovětského bloku« atd.

Zároveň však a ve stále širším měřítku imperialistické kruhy snaží se uplatňovat i druhou taktickou linii, t. z. »postupného osvobozování socialistických zemí, jejímž bezprostředním cílem je uvolnění jejich spojenectví se Sovětským svazem a rozrušení jejich internacionalistických svazků. Nástroje této taktiky jsou jednak hospodářské, jak o tom svědčí na příklad nedávno projednaný dodatek k americkému zákonu o t. z. vzájemné bezpečnosti; tento dodatek má místo dosavadních 100 milionů dolarů, věnovaných přímo na diversantskou činnost, uvolnit každoročně 200 milionů dolarů, jež by umožnily spojit organisování rozvrtných akcí s poskytováním jakési hospodářské pomoci, zaměřené ovšem cílevědomě na restauraci kapitalismu. V této souvislosti je třeba obezřetně posuzovat i podezřelou ochotu USA povolovat úvěry a dodávky různých materiálů některým socialistickým zemím tak říkajíc »bez jakýchkoliv politických podmínek«.

Hlavní prostředky nové imperialistické taktiky vůči socialistickým zemím jsou však především v oblasti ideologie. Zde kromě neskrývané podpory »Svobodné Evropy« a podobných institucí projevují imperialisté i zcela oficiálně daleko intenzivnější činnost na příklad zřízením Výboru pro umění při Státním departmentu, který rozpracovává své úkoly ne v duchu mírového soužití, jak o to usilujeme my při rozvíjení kulturních styků se všemi zeměmi, ale v duchu studené války. V tomto duchu jsou na příklad rozesílány nejrozumnější publikace na čtené osobnosti v socialistických zemích, které je mají ideově naklonit; t. z. »západnímu« myšlení a způsobu života a zároveň v jejich očích pomluvit socialismus, Sovětský svaz a celé mezinárodní dělnické hnutí, dát americký výklad XX. sjezdu KSSS a pod.

Jaké jsou hlavní směry jejich ideologického úsilí? Jeden z čelných ideologů zmíněné nové taktiky studené války George Kennan označil za hlavní ideové spojence individualismus a nacionalismus.

Propaganda buržoasního individualismu je spojena především s vychvalováním »lidového kapitalismu«, o němž jsem již hovořil. Pokud jde o nacionalismus, je zřejmé, že imperialisté se vcelku nemohou v této etapě dovolávat jeho starých úzkých a šovinistických forem, i když na příklad v Maďarsku ve dnech nejvyššího vzestupu kontrarevolučního řádění se projevil ve své barbarské fašistické podobě. Ideologové imperialismu se snaží zakalkulovat do své propagandistické technologie ten fakt, že v lidových masách socialistických zemí velmi hluboko zakotvily myšlenky lidové vlády, všennárodního vlastnictví i komunistické budoucnosti, a proto označili svou taktiku velmi svérázným slovem »národní komunismus«.

Pod heslem »národního komunismu« snaží se imperialismus spojit politiku zdánlivého uznání socialismu a komunismu se zanašením rozkladné buržoasní šovinistické ideologie, a to jak mezi pracující masy v socialistických zemích, tak do řad socialistického hnutí na celém světě.

Teorie »národního komunismu« staví do neodůvodněného protikladu nacionální zájmy jednotlivých socialistických zemí se zájmy celé socialistické soustavy a konstruuje umělé rozpory mezi cíli každé jednotlivé socialistické země. Jeho snahou je dosáhnout roztržitého socialistického tábora, které by bylo prvním stupněm jeho likvidace, a oslabení proletářské solidarity mezi pracujícími všech zemí.

Je přitom značné, že teorie »národního komunismu« je fabrikována na Západě a odtud také propagována. Jako u ostat-

ních prostředků imperialistické propagandy nejde ani zde o nějakou »ryze ideovou« zbraň, ale o nástroj vládnoucích kruhů imperialistických mocností, především USA, určený k dosažení jejich strategickopolitických a vojenských cílů.

Ovšem ze skutečnosti, že se k »národnímu komunismu« v zemích socialismu nikdo otevřeně nehlasí, nelze naprosto vyvozovat, že zde nejsou jisté jevy a tendence, v něž imperialisté kladou své naděje a které aktivně podporují. Nejvýrazněji se to projevilo v přípravě i samém průběhu maďarských událostí, kdy imperialisté dávali plnou podporu zrádcovské činnosti Nagyje. Nejde ovšem jen o Nagyje a jeho společníky. Dnes je již všeobecně známo velké množství faktů z mnoha zemí, vystoupení a článků různých pseudo-komunistů, jichž se dovolává imperialistická propaganda a jež shrnuje pod pojem »národního komunismu«. Všechna tato vystoupení, která by se mohla stát velmi nebezpečnými pro mezinárodní dělnické hnutí, kdyby zůstala bez náležitých marxistických odpovědí a dále se rozrůstala, mají mnoho společných rysů, které svědčí o tom, že jde o novou vlnu revisionismu.

Boj proti revisionismu — hlavní úkol revolučního dělnického hnutí

Nositelé revisionistických tendencí, kteří dříve narozoze skrývali před komunistickými stranami své pravé ledví, vzali si jako záminku pro svou aktivisaci závěry XX. sjezdu KSSS, zejména jeho nesmířitelnou kritiku škodlivých důsledků kultu osobnosti, pokusili se je oportunisticky a kapitalisticky skreslit a zfalšovat a zneužít jich takto ke generálnímu útoku proti všem základním principům vědeckého socialismu. V této jejich činnosti jim okamžitě přispěchala na pomoc celá kohorta reformistických a trockistických renegátů a zrádců, vyvržených již předtím z komunistických stran.

Většina komunistických stran, díky své dlouholeté revoluční zkušenosti, velmi záhy správně rozpoznala revisionistické nebezpečí, jeho třídní kořeny a objektivní cíle. Sjezdy i zasedání ústředních výborů a vystoupení vedoucích představitelů bratrských stran v socialistických i kapitalistických zemích daly pádnou a rozhodnou odpověď záluďným pokusům o ideové podkopání a odzbrojení našeho hnutí. Tak jako ztroskotal celkový nápor buržoasie proti komunismu, jehož jsme byli v uplynulém období svědky, nemohou dosáhnout svých cílů ani revisionisté.

Nelze ovšem zakrývat oči před tím, že napáchali v mnohých stranách nemalé škody. Maďarská kontrarevoluce, jejíž přípravy prováděné mezinárodní i vnitřní reakcí byly provázeny soustavným ideologickým odzbrojováním strany a dělnické třídy, zrádcovskou činností revisionistické frakce uvnitř strany, ukazuje to nejnázorněji. V některých dalších stranách oslabila činnost podobných živlů podstatně bojovschopnost stranických řad a boj proti nim není ještě skončen; zároveň je v řadě případů zřejmé, že mnozí nositelé revisionismu se po neúspěchu svých prvých pokusů dočasně stáhli do pozadí a jednájí ve skrytu před stranou, čekajíce na lepší příležitost.

Proto je třeba všechny projevy revisionismu, který je stále hlavním nebezpečím pro celé mezinárodní komunistické hnutí, stále energicky odhalovat a zneškodňovat. To platí plně i pro naši stranu; k tomu nás zavazuje naše odpovědnost za další socialistický rozvoj naší země i naše odpovědnost mezinárodní. I když je možno říci, že u nás projev revisionismu neznamenal pro stranu vážnější nebezpečí, že byly ojedinelé a narazily většinou ihned na tvrdý odpor stranických organizací, nemůžeme v této otázce podléhat žádnému sebeuspokojení. Nemáme při tom na mysli nutnost objasňování různých chybných názorů, které se přirozeně vyskytují a jimž by bylo nesprávné dávat hned punc revisionismu. Avšak naše zkušenosti signalisují existenci obojetnických živlů, které se po neúspěšných protistranických a nesporně revisionistických vystoupeních loňského roku začaly přetvářovat, ale nepřestaly záluďně ovlivňovat své okolí jedovatou skepsí a theoretickým nihilismem. A zcela zjevnou skutečností je, že nebezpečnost revisionismu, jakožto hlavní zbraň buržoasie proti komunistickému hnutí, je i u nás mnohde nezdravě podceňována, stavěna do nesprávného rámce a světla.

Nechť se vracet pro příklady dále do minulosti a chť bych připomenout jen úvodníky k letošním výročí narození V. I. Lenina, uveřejněné v Literárních novinách a Kultuře. Jistě je v nich řada dobrých postřehů o tom, jak překonávat

dogmatismus, ovšem způsob, jak v této souvislosti vysvětlují vznik revisionistických tendencí, svědčí při nejmenším o neodpovědnosti a nepochopení základního třídního obsahu a smyslu procesu, který nyní probíhá v komunistických stranách. Oba články se v podstatě omezují na to, že úzkostlivě varují, abychom v boji proti revisionismu nikomu neublížili, ale o jeho současných nebezpečných projevech v řadě zemí a nutnosti energického boje za jejich překonání se vůbec nezmiňují.

Naše theoretická fronta je zatím boji proti revisionismu mnoho dlužna. Nebude na škodu připomenout ani to, že »Nová mysl«, theoretický měsíčník naší strany, který by měl být jedním z hlavních středisek boje proti všem falsifikacím našeho revolučního učení, zhořuje se svých úkolů při odhalování revisionismu dosud nedostatečně.

Celé dějiny revolučního marxismu jsou zároveň dějinami boje proti revisionismu. Nezvratná theoretická pravda marxismu donutila jeho nepřátele, aby se začali »převlékat za marxisty«, jak to vyjádřil Lenin. V tomto převlečení se revisionisté desítky let všemi prostředky snaží zbavit marxismus jeho revoluční podstaty, nahrazovat jeho principy a závěry různými, v podstatě buržoasnými »ideami«, které hrubě znetvořují skutečnou zákonitost společenského rozvoje a jejichž jediným smyslem je desorientovat, oslepotit a svést na falešnou cestu třídní boj proletariátu.

V této souvislosti je třeba odmítnout skreslování leninského hesla o »boji na dvě fronty«, jehož jsme nyní často svědky, totiž snahy stavět do jedné úrovně význam boje proti revisionismu a ostatním odchyškám od marxismu. Celé jeho dílo je takřka nepřetržitou sítí polemik proti revisionismu, počínaje Bernsteinem v devadesátých letech minulého století, přes Kautského, Milleranda, Bauera a spol. až po »dělnickou opozici« a trockisty ve dvacátých letech.

Právě Lenin, který vytvořil geniální theoretické dílo, celou novou epochu marxismu, zároveň nepřetržitě bojoval proti revisionismu a ostatním odchyškám od marxismu. Celé jeho dílo je takřka nepřetržitou sítí polemik proti revisionismu, počínaje Bernsteinem v devadesátých letech minulého století, přes Kautského, Milleranda, Bauera a spol. až po »dělnickou opozici« a trockisty ve dvacátých letech.

Bez tohoto nelostného boje, který vedl Lenin a bolševici, nebylo by Říjnové revoluce, nebylo by vítězství sovětské moci, nebylo by dnešních vítězství socialismu v celém světě. My jakožto Leninovi žáci jsme povinni vést všemi silami tento boj dále, nepřihlízet nečinně k žádnému pašování oportunistického kontrabandu do našeho učení, ať se s ním setkáme kdekoliv. To platí dnes a bude platit i zítra.

Dnešní revisionisté se tváří nejen marxisticky, ale většinou dokonce jakožto jediní »revoluční« a »tvůrci« marxistické leninismu. Zneužívají boje proti dogmatismu a sektářství, který dnes vedou komunistické strany a který považujeme právem za jeden ze svých nejzávažnějších úkolů, obviňují dědicové Bernsteina právě nejlepší revoluční síly komunistických stran za »nevyléčitelného dogmatismu« a »konservatismu«. Ani to není nic nového; vzpomeňme jen, kolikrát útočili menševici a jiní likvidátoři na Lenina jako na dogmatika, doktrináře, autokrata a jak Lenin — na příklad v knize »Krok vpřed, dva kroky vzad« — na padrť rozbil jejich maloměstské protesty proti t. zv. »slepému podřizování«, potlačování t. zv. »absolutních hodnot demokracie«, »projevů individuality« atd.

Podivuhodné je, že s tímž argumenty přicházejí podobní lidé i dnes. Jen je náležitě přizpůsobují současné situaci a navíc shrnují svůj útok proti všem hlavním principům marxisticko-leninského učení pod jednotný název boje proti »stalinismu«. Odstraňování škodlivých důsledků kultu Stalinovy osobnosti, které komunisté považují ne za sensaci, ale vážný úkol každodenní práce, s nímž se úspěšně vypořádávají, slouží různým renegátům jen za odrazový můstek k ofenzivě proti leninismu, k němuž prý se »v doslovném smyslu nelze vrátet«, jak prohlašují, dovolávající se i starých trockistických argumentů o tom, že leninismus a jeho základní principy, jako diktatura proletariátu, demokratický centralismus, odpovídají pouze ruským podmínkám a pod.

Společným rysem soudobých revisionistů je — právě tak jako v minulosti — popírání hlavních zákonitostí třídního boje mezi proletariátem a buržoasií, jejich deserce s fronty třídního boje. Jestliže komunisté, věrní leninskému učení, hodnotí všechny zjev s hlediska třídních zájmů proletariátu a úkolů jeho boje za svržení kapitalismu, pak dnešní revisionisté tvrdí, že takové stanovisko je »ideologicky absurdní a politicky reakční«. Místo základního antagonismu mezi kapitalismem a socialismem dávají přednost výzvám k boji »proti imperialistické a stalinistické reakci« a vytvářejí nový »základní antagonismus« mezi socialismem a stalinismem. Tím ochotněji se pak smířují s existencí kapitalismu a hlásají jeho obzobování, transformaci, vrůstání do socialismu, jak jsem již o tom hovořil.

S této posice pak »vyvracejí« leninské učení o diktatuře proletariátu, jehož uznání je základním dělčkem mezi komunisty a oportunisty. Volají po přezkoumání základních thesů Leninova díla »Stát a revoluce«, pokládají za zastaralé leninské učení o dobytí moci proletariátem a jeho přístup k řešení otázky »kdo s koho«. Jako argumentů pak moderní revisionisté používají vykonstruovaných rozporů mezi jakýmsi »strategickým« a humanistickým komunismem, což je vede k popírání demokratičnosti socialistického zřízení, k tvrzení, že »stavět proti sobě socialistickou demokracii a demokracii buržoasní je škodlivý nesmysl« a pod., k požadování »čisté«, »integrální« svobody a demokracie.

Z podobných výroků a požadavků čouhá jako sláma velmi charakteristický pocit dnešních revisionistů, kteří jsou leckde ještě i v řadách komunistických stran socialistických zemí — totiž štek po kapitalismu, jak to bylo výstižně řečeno na posledním zasedání ÚV Polské sjednocené dělnické strany. Při požadavcích neexistující »absolutní svobody a demokracie«, které neznamenají ve skutečnosti nic jiného než návrat buržoasní »svobody« — svobody kapitalisty kupovat dělnickou pracovní sílu a uplatnit při tom svobodně svou zvůli, a buržoasní demokracie — demokracie, která dovoluje dělníkovi jen to, co neohrožuje svobodu vykořisťování, ohánějí se revisionisté — jako už jejich předchůdce Bernstein — jakýmsi abstraktními »morálními« požadavky.

Komunisté na tuto jejich vyhanou »morálku«, právě tak jako na jejich třídní zradu vůbec, odpovídají slovy Leninovými: »Třídní boj pokračuje a našim úkolem je podřídit všechny zájmy tomuto boji. A tomuto úkolu podřizujeme svou komunistickou morálku. Říkáme: morálka je to, co pomáhá zničit starou vykořisťovatelskou společnost a sjednotit všechny pracující kolem proletariátu, budujícího novou společnost komunistů.«

Stavět do protikladu socialismu, který buduje již více než třetina lidstva, vykoupěný nezměrnými obětmi a úsilím, s abstraktní morálkou a tím spíše humanismem, je nejdopornější lichoměrnost, nahrávající argumentům reakce, vykořisťovatelů a kolonizátorů. My, kteří jsme svrhli vykořisťování a nastolili svobodu a demokracii pracujícího člověka, víme dobře, že naše zřízení je neskonale mravnější a humanističtější než jakýkoliv jiný systém; a opakujeme-li sebedůvědomě slova Klementa Gottwalda: »Cílem veškerého našeho snažení je člověk« — pak to není prázdňá deklarace, ale skutečnost, podložená našimi činy, veškerým úsilím naší strany, které již přineslo nemalé hmatatelných plodů.

Je rovněž už historickou »tradicí« revisionismu, že soustřeďuje své útoky proti činnosti komunistických stran, které jsou rozhodující silou v boji za diktaturu proletariátu, za vzbudování socialismu a komunismu. Proto doprovázeli obětavou snahu maďarských soudruhů o to, aby po kontrarevolučním rozvratu znovu co nejrychleji vybudovali stranu, pohrdlivým úsměškem o »neplodném« úsilí. Stejně příznačný je i výrok polského revisionisty Zimanda, že »jediné zájmy polského státu a zeměpisné položení země zabránily tomu, aby nebyla postavena otázka rozpuštění strany«.

Stoupenci pravicového křídla v KS USA požadovali ve zcela browderiánském duchu likvidaci strany, opuštění jejích marxisticko-leninských ideových základů a vytvoření jakéhosí »Sdružení politické akce«.

Revisionisté podřívají základní principy leninské výstavby strany jakožto svazku stejně smýšlejících lidí, rádi by ji přeměnili v diskusní klub, který by dal plnou svobodu hlásání nepřátelských názorů, požadují vojnost frakční činnosti a snaží se jí často i prakticky organizovat. Někteří z nich považují za slučitelné se členstvím ve straně uveřejňovat kritiku strany a komunistického hnutí na stránkách buržoasního tisku.

Tuto svou praxi podporují »theoretickým« popíráním vedoucí úlohy strany. Aby zbavili dělnickou třídu jejího revolučního předvoje, snaží se zalichotit dělníkům a hlásají »bezprostřední akci dělnické třídy, hnutí »bezprostředních výrobců« a pod. Pseudodělnická demagogie, omezující steinvími frázemi jako »dělnická opozice« v SSSR v době kronštatské vzpoury, je jednou z je-

жих hlavních zbraní proti straně, která jediné může vést proletariát k splnění jeho historického poslání — zničení kapitalismu a vybudování komunistické společnosti. Vyzdvihováním nejzaostalejších nálad v určitých vrstvách dělnictva by chtěli ospravedlnit i maďarskou kontrarevoluci, vychvalováním zivelnosti podpořit jakoukoliv licitační akci, zaměřenou na podkopání hospodářských základů socialistického státu.

A stejně falšují úlohu strany a socialistického státu při výstavbě materiální základny nové společnosti: stranu by nejraději viděli jako jakési osvětové zařízení, neschopné cílevědomé organizačské činnosti. Popírají principy plánování a demokratického centralismu při řízení socialistické ekonomiky. Tvrdí, že je možno vybudovat socialismus na základě rozříznutého průmyslu a zemědělské malovýroby. O hlavních revisionistických tendencích v oblasti socialistické výstavby hovořilo již únorové zasedání našeho Ústředního výboru a nebudu je již podrobněji rozebírat. Avšak i zde tvoří určitý ucelený systém protilenitelských názorů.

Zvláště nebezpečné se projevuje revisionismus v současné době v mezinárodní oblasti. Zde jde o přímý útok proti principům proletářského internacionálního, útok, jehož výrazem jsou snahy o vyvolání rozporů mezi jednotlivými komunistickými stranami. Hlavním předmětem revisionistických útoků je pak Komunistická strana Sovětského svazu, její leninská generální linie a její praxe při výstavbě komunistické společnosti. Tyto zákeřné útoky byly komunistickým hnutím v minulých měsících v podstatě odraženy. Stále se však porůznu projevují pokusy o jejich oživování.

Podobné revisionistické tendence jako v oblasti vztahů mezi komunistickými stranami se projevují i v koncepcích spolupráce mezi socialistickými zeměmi. Přenášejí sem mechanicky různé pojmy a zásady, které platí o vztazích s kapitalistickými státy, vědomě zamlčují základní skutečnost, že uvnitř socialistické světové soustavy jde o problémy kvalitativně naprosto odlišné, zcela nové v historii lidstva, řešené na základě těsné socialistické solidarity a bratrství. Tyto revisionistické názory plně korespondují s oněmi snahami, kterým dělají imperialisté takovou reklamu pod firmou «národního komunismu». Jejich cíl je týž — oslabit vzájemné svazky socialistických zemí a především jejich svazky se Sovětským svazem.

Tak je příznačné pro různé tyto projevy ztotožňování socialistického tábora s vojenskými bloky imperialistů tvrzení, že i v našem táboře převládají v podstatě konjunkturální činitele dočasně státní politiky, vojensko-strategické zřetěle. Vycházejíce z této pomluvy, požadují, aby základ mezinárodní socialistické jednoty byl oddělen od koncepce «bloků». A co navrhnou? Aby se naše spolupráce vyjadřovala v «mírovém soužití» mezi socialistickými zeměmi, jejichž vzájemné vztahy by vlastně měly být stejné jako mezi socialistickými a kapitalistickými zeměmi. Odmítáme takové návrhy, které by v praxi nutně znamenaly omezení a ztenčení našich styků mezi socialistickými státy, jež by poškodilo každou zemi jako celek i celý náš tábor, oslabilo naši hospodářskou spolupráci a kolektivní obranu, jež naopak musíme právě dnes energicky posilovat.

Tyto svérázné koncepce «bloků» a «soužití» vyplývají z revisionistického popírání existence dvou protikladných světových soustav — socialistické a kapitalistické — které je opět logicky spjata se zmíněnými «teoriemi», že i kapitalistické země se automaticky «transformují» v socialistické.

Revisionisté se zároveň snaží stávkem do protikladu jednotu socialistických zemí s jejich nezávislostí — které ovšem dávají své pojetí a výklad — a hledat všelijaké projevy domnělé nerovnoprávnosti; aby si k tomu zjednali theoretické zdůvodnění, jdou až tak daleko, že přenášejí platnost ekonomického zákona nerovnoměrného vývoje kapitalismu i na socialistické země a jejich vzájemné vztahy, jak jsme mohli číst nedávno v jugoslávském časopise «Mladost». To všechno nemá ovšem jiný smysl, než ospravedlnit úzce nacionalistické stanovisko v posuzování otázek socialistické spolupráce, stavění zájmů jedné socialistické země proti zájmům ostatních zemí, ospravedlnit formulace «na prvním místě stojí zájem naší země», «pro nás musí rozhodovat naše potřeby» atd. To je další, v podstatě revisionistická negace proletářského internacionálního, opuštění leninských principů a třídních posic, podporování nejnebezpečnějšího nepřítelů ve vlastních řadách, jímž se nacionalismus a nejružnější šovinistické předsudky.

«Buržoasní nacionalismus a proletářský internacionálnísmus — to jsou dvě nesmířitelná hesla, která odpovídají dvěma velikým třídním táborům», napsal Lenin před 42 lety.

Komunisté odrazí všechny revisionistické pokusy o zmlnění této pravdy, povedou dále boj dělnické třídy pod vítězným heslem: «Proletáři všech zemí, spojte se!»

Tim uzavírám nástin hlavních projevů soudobého revisionismu. I z tohoto nástinu je zřejmé, že tvoří určitý ucelený systém protimarxistických názorů, který se příliš neliší od všech předcházejících odrůd oportunismu. I z něho je zřejmé, že boj proti revisionismu je dnes hlavním úkolem revolučního dělnického hnutí, bez jehož splnění nelze vést v celé šíři účinný boj proti imperialismu.

Jsem si přitom vědomi toho, že ne všichni hlasatelé revisionistických názorů v jednotlivých otázkách jsou skutečně programovými, cílevědomými revisionisty v celé šíři. Je zde i mnoho lidí nezralých a kolísavých, odtržených od zápasu strany, postrádajících bojové a třídní zkušenosti. A ani tam, kde jde o nositele určitých více méně propracovaných systémů, neslučitelných s revolučními základy našeho učení, nebylo by zdaleka vždycky správné jednoduše zlomit nad nimi hůl a připsat je mechanicky do seznamu nepřátel.

Jde právě o to stavět před ně vždy jasně zrcadlo, v němž by ostře viděli třídní souvislosti a společenské důsledky své činnosti, žádat od nich v každém okamžiku nedvojsmyslnou odpověď na otázku, které straně barikády ta či ona věc prospívá. A vést energický ideový boj proti jakémukoliv opuštění základních marxistických principů, počkozování zájmů našeho hnutí. Tak oddělime nenapravitelné oportunisty a likvidátory, kteří nemají místa v komunistickém hnutí, od těch, jejichž ústupky ideologickému tlaku reakce či maloburžoasní zivelnosti lze pokládat za dočasné a přechodné. V žádném případě ovšem a ani na okamžik nemůžeme se vzdát ostré a otevřené kritiky jejich činnosti. Nesmíme dopustit, aby jejich vliv porušoval názorovou jednotu komunistické strany.

Zabýval jsem se převážně projevy revisionismu, které jsou aktuální a které se vyskytly a leckde ještě vyskytují v rámci komunistických stran, i když je přirozené, že jeho živnou půdou jsou z velké míry reformistické proudy v současném dělnickém hnutí, ideologie soudobého sociáldemokratismu. Bezprostřední vliv této činnosti západních praviceových socialistů na naši dělnickou třídu je však nepatrný; proto se domnívám, že ty úseky, o nichž jsem hovořil, jsou s hlediska bojových a výchovných úkolů naší strany nejdůležitější.

Není ani nutné, ani možné v tomto referátu rozvádět veškerou naši argumentaci proti revisionismu. To by znamenalo dávat přehled celého marxisticko-leninského učení. Zde chci jen připomenout nutnost, aby co nejširší stranický aktiv, hlavně vedoucí pracovníci, bral co nejčastěji do rukou Leninovy spisy, co nejpečlivěji se s nimi radil, pomáhal méně vyspělým orientovat se vždy s jistotou v základních otázkách našeho učení. Vést systematický a účinný boj proti všem projevům revisionismu, to vyžaduje i daleko intenzivnější přitahování našich ideologických kádrů ke studiu otázek vědeckého komunismu a problémů mezinárodního dělnického hnutí.

Zneškodňování vlivu revisionismu však především opět předpokládá zintenzivnění veškeré naší ideologické a výchovné práce, zvyšování ideové zakalenosti celé strany a socialistického uvědomění širokých vrstev pracujících. Neboť falešné mince revisionismu mohou být rozšiřovány jedněmi v ovzduší nepevnosti, ideové nejistoty, neuvědomělosti. A my musíme pracovat tak, aby nepřítel socialismu nikdy a nikde u nás takové prostředí nemohl najít.

Proto dnes zaměřujeme hlavní paľbu naší ideologické fronty proti revisionismu, proti všemu, co s ním souvisí a co mu napomáhá.

Proletářský internacionálnísmus a upevňování mezinárodní socialistické spolupráce

Na závěr této části referátu bych chtěl promluvit o základních otázkách naší mezinárodní spolupráce, a to jak mezi socialistickými zeměmi, tak s bratrskými komunistickými a dělnickými stranami. Přitom bude třeba osvětlit i některé otázky naší socialistické revoluce, především s hlediska poměru všeobecných zákonitostí a národních zvláštností při jejím uskutečňování.

Socialistická revoluce, rozvíjející se úspěšně v hospodářsky i kulturně vyspělém Československu, je významnou organickou součástí historického zápasu lidské společnosti o dosažení vyššího, komunistického stupně vývoje.

Naše strana je hrda na to, že při řízení socialistické výstavby v naší zemi vždy chápala tuto základní spojitost svého boje s bojem dělnické třídy ve všech zemích, že nevyčázela s úzce nacionálních hledisek a že se ve své praxi důsledně řídila zásadami proletářského internacionalismu.

Naše strana má i dnes před očima slova Lenina, napsaná pro II. sjezd Komunistické internacionály, která — jak se potvrzuje — mýřila daleko do budoucnosti:

»Hlásit se k internacionalismu slovy a zaměřovat ho v praxi, ve veškeré propagandě, agitaci a praktické činnosti maloměstským nacionalismem a pacifismem, je úplně obvyklý zjev nejen ve stranách II. internacionály, ale i ve stranách, které z této internacionály vystoupily, ba dokonce nezdávka ve stranách, které se nyní nazývají komunistickými. Boj proti tomuto zlu, proti hluboce zakořeněným maloburžoasním nacionálním předsudkům se stává tím naléhavějším, čím aktuálnějším se stává úkol přeměny diktatury proletariátu z diktatury národní (t. j. existující v jedné zemi a nezpůsobící určovat světovou politiku) v diktaturu mezinárodní (t. j. diktaturu proletariátu alespoň několika vyspělých zemí, schopnou mít rozhodující vlivna veškerou světovou politiku). Maloburžoasní nacionalismus prohlašuje za internacionalismus uznání rovnoprávnosti národů a nic víc a ponechává (nemluví již o ryze formálním rázu takového uznání) přitom bez povšimnutí nacionální sobectví, kdežto proletářský internacionalismus vyžaduje za prvé, aby zájmy proletářského boje v jedné zemi byly podřizovány zájmům tohoto boje ve světovém měřítku; za druhé, aby národ, který vítězí nad buržoasií, byl schopen a odhodlán přinést největší národní oběti pro svržení mezinárodního kapitalu.«

Nás důsledný internacionalismus není v rozporu, ale naopak, vyjadřuje nejdůležitější i národní zájmy našeho lidu. Pohledme jen na jeden z nejzákladnějších zájmů celého národa, jímž je zájem na uhájení trvalého míru. Vždyť největší a stálou hrozbou národní nezávislosti, svobody a samostatnosti Československa, hrozbou samé existence českého a slovenského národa, jsou v současné době imperialistické plány na rozpoutání nové, a to atomové války. Tato hrozba nabývá nejen pro nás, ale i pro všechny ostatní evropské země konkrétní podoby ve válečnickém spojení amerického a německého monopolistického kapitalu, jehož krutá kaiserovská a později hitlerovská tvář se vryla do paměti národů.

Bylo by bláhové a nesmyslné snažit se čelit tomuto nebezpečí jen v rámci Československa, právě tak jako v rámci kterékoliv jednotlivé země. Lze mu však čelit a je možno je odvrátit pevnou jednotou všech socialistických států, opírných o Sovětský svaz, jednotou všech komunistických a dělnických stran, všech socialistických sil. Lze je odvrátit silou jednoty mezinárodní dělnické třídy, společným postupem všech demokratických, mírových sil na celém světě.

I z tohoto nejzákladnějšího, lidového a národního zájmu vyplývá tedy neoddelitelnost všeho našeho úsilí od mezinárodního boje pracujících mas. I proto jsme důsledným stoupenci proletářského internacionalismu, který nás učí nejdůležitěji hájit národní zájmy československého lidu. Právě tato zásada vede naši stranu k všestrannému boji za největší rozkvět naší vlasti, za nejvyšší rozvoj všech jejích výrobních a tvořivých sil, za svobodný život jejích národů a národností, za šťastný život jejího lidu, což se uskutečňuje cestou socialistické výstavby.

Výstavba nové společnosti v naší vlasti se nikdy nemůže dostat do protikladu se zájmy lidu ostatních zemí, nemůže však být úspěšně dovršena, nebude-li zároveň plně respektovat a hájit i tyto zájmy. Proto znovu zdůrazňujeme prvotnost internacionálních, obecně platných zásad, jimiž se řídí veškerá činnost naší strany a jež z naší země činí důležitý článek světové fronty boje za mír, demokracii a socialismus.

Vyzvedáme-li některé naše zkušenosti, upozorňujeme-li na postavení naší průmyslově vyspělé země v rodině zemí socialistického tábora a dovoláváme-li se vysoké odpovědnosti ve vlastních řadách v boji za splnění těch úkolů, které před námi vyvstaly zejména po XX. sjezdu KSSS, nejsme vůbec vedeni hledisky výlučnosti a nějakým naším zvláštním »posláním«. Vždy se ptáme, budeme a musíme ptát: prospívá to či ono opatření, ten či onen náš čin mezinárodním silám socialismu, upevňuje jejich jednotu, podporuje je nebo je může oslabit v jejich společném boji?

Naše strana nikdy nepřeceňovala národní zvláštnosti naší cesty k socialismu, přes to, že k nim vždy v praxi přihlížela. Stačí jen vzpomenout, jak samostatně musela naše strana

formulovat své revoluční úkoly po r. 1945, dbajíc toho, že začíná zápas za socialismus v průmyslové zemi, značně odlišně od ostatních zemí, v nichž v téže době začínal obdobný proces. Stačí uvést, jakým způsobem vedla politický zápas s buržoasií do roku 1948, jak nově a směle řešila u nás otázku »kdo s koho«, jak chápala a organizovala Národní frontu a národní výbory, jak od roku 1945 řešila otázku znárodnění, jak využívala úlohy odborů, jak dovedla získat širokou frontu spojenců v maloburžoasních vrstvách, jak dovedla využít tradice družstevnictví či řešila církevní problémy atd., aby bylo jasno o tom, zda naše strana postupovala při uskutečňování obecných zákonů socialistické revoluce tvořivě, s přihlídnutím k národním zvláštnostem, nebo ne.

Naše strana se zásadně a bojovně vyrovnala s celou řadou vážných politických problémů po XX. sjezdu KSSS, dovedla včas napravovat sektářskodogmatické chyby a soucasně rozhodně zatnout žílu buržoasně liberalistickým a revisionistickým snahám, uskutečňuje celou řadu vážných opatření, která vycházela z usnesení X. sjezdu KSC. Konkretisovala je na celostátní konferenci strany v červnu 1956 a na řadě zasedání Ústředního výboru. Tato opatření odpovídají zcela našim potřebám a problémům.

Nezdůrazňujeme navenek zvláštnosti našich podmínek a našeho způsobu řešení otázek právě pro jejich specifickou a jejich omezenou platnost. Domníváme se, že je především věci jiných stran, aby kriticky uvážily, zda a v čem se mohou z našich zkušeností poučit. A vážíme si toho, jestliže slyšíme od delegací bratrských stran, které nás v uplynulých měsících navštívily, že naše zkušenosti mají pro ně cenu a význam.

Zdůrazňujeme však a budeme zdůrazňovat především společné cíle, které máme s komunisty ve všech zemích: boj za mír a socialismus proti silám imperialistické reakce, nutnost mezinárodní soudružské jednoty komunistických a dělnických stran v tomto boji, nutnost společného praktického postupu v řadě otázek. A budeme i nadále zdůrazňovat, jak obrovský význam pro boj naší strany mělo, že se vždy učila ze zásadních zkušeností Komunistické strany Sovětského svazu, že k nim pečlivě přihlížela a přihlíží při výstavbě socialismu.

Znamená to snad, že se naše strana při řešení některých otázek nedopouštěla chyb ve vztahu mezi obecným a zvláštním, při praktickém uplatňování obecných zákonitostí socialistické revoluce za zvláštních historických podmínek v naší zemi? Nikoli, existenci takových chyb strana nepopírá, odhaluje je a napravuje. Svědčí o tom řada opatření strany nejen v poslední době, ale i dříve v oblasti hospodářství, politiky, společenského života i kultury.

Při přejímání sovětských zkušeností jsme se dopouštěli některých chyb, jako jejich nedoceňování v určitých případech, tak i mechanického přenášení některých dílčích zkušeností. Je třeba však jasně říci, že chyby nebyly a nejsou ve zkušenostech, které jsou studovány a aplikovány, ale chyba je v šabloně při jejich přejímání.

Strana vede proto k věcnému zkoumání všech zkušeností, jichž je možno použít při výstavbě socialismu, jejíž základní zákonitosti nám objevila strana sovětských komunistů.

Platí Engelsova slova, že se marxistická metoda zvrhává v pravý opak, neslouží-li jako vodítko při konkrétním studiu, ale používá-li se jí jako hotové šablony. Proto je vždy naší snahou vycházet z konkrétních fakt, z konkrétní třídní, ekonomické, politické skutečnosti při řešení všech problémů, které před námi stojí. Požadujeme důslednou věrnost marxisticko-leninským principům, kritisuje naše strana zároveň mechanické a dogmatické používání receptů připravených pro každou situaci. Máme přitom na paměti, že největší přitažlivost a síla socialismu je právě v tom, že na rozdíl od předchozích společenských řádů není ničím, co by pracujícímu člověku bylo vnucováno zvenčí, ale že budování socialistické společnosti je jeho vlastní záležitostí, kterou vytváří vlastním úsilím, vlastní prací.

Prohlásili jsme ovšem a prohlašujeme znovu jasně, že balamutí lid a dělníky ten, kdo staví národní zájmy proti společnému boji socialistických sil v čele se Sovětským svazem, kdo nechápe nebo nechce pochopit, že obhajoba národních zájmů musí každého komunistu nutně dovést k pochopení nutnosti podřídit tyto zájmy společnému boji proletariátu všech zemí za socialismus a komunismus.

Hledisko proletářského internacionalismu je rozhodující i pro přístup naší strany k řešení všech otázek mezinárodní socialistické spolupráce, ať po státní či stranické linii.

Za základní úkol zde naše strana považuje ustavičné posilování socialistického tábora, upevnování jeho jednoty, prohlubování a rozšiřování spolupráce všech socialistických zemí. Zdokonalování kolektivní obrany socialistických zemí má rozhodující význam pro zmaření útočných plánů mezinárodního imperialismu. Prohloubení jejich vzájemné hospodářské spolupráce je základním předpokladem urychleného růstu ekonomické síly našeho tábora jako celku i každé jeho jednotlivé země, který může podstatně přiblížit rozhodné vítězství socialistické soustavy v ekonomickém souboji s kapitalistickou. Vede zároveň k urychlení výstavby socialismu a komunismu v každé zemi, k rychlejšímu dosažení vskutku bohatého života pro pracující.

Je třeba přitom znovu připomenout, že základem nerozborného společenství socialistických zemí je uznání všeobecné platnosti příkladu Velké říjnové socialistické revoluce. Ukázali jsme již význam historických a národních zvláštností při budování socialismu v naší zemi a nemenší význam mají jistě i pro ostatní bratrské země. Jsme ovšem pevně přesvědčeni, že jakékoliv »kanonisování«, konservování a vystřekování těchto zvláštností neprospějí věci socialismu ani v jednotlivých zemích, ani ve světě, ale konec konců ji nutně poškozují.

Jednostranné zdůrazňování národních cest k socialismu vede v praxi zpravidla k přečlenování partikulárních zájmů jednotlivých zemí a podečňování jejich internacionálních závazků, nahrává nacionalistické reakci a oslabuje proletářskou diktaturu; dává ve svých důsledcích volný průchod různým revisionistickým tendencím a pokřivování proletářského internacionalismu. Za národní osobitosti jsou pak mnohdy vydávány nejrůznější buržoasní přežitky, proti nimž se v takové situaci nejen energicky nebojuje, ale trpí se jejich oživování a posilování. A jakákoliv diskuse a polemika proti těmto zjevům je v podobné atmosféře paušálně odmítána poukazováním na porušování rovnoprávnosti a suverenity.

Uvedl jsem již Leninova slova, z nichž vyplývá, že otázka rovnoprávnosti, která je nezbytnou podmínkou jednoty socialistických zemí, nemůžeme nikdy posuzovat jen či dokonce především s hlediska své země, ale výhradně tváří v tvář svým závazkům vůči celému světovému revolučnímu hnutí a vůči celému socialistickému táboru. Důsledné dodržování této leninské zásady je jednou z nejdůležitějších pák dalšího mocného posílení světových socialistických sil.

Rozhodně nelze klást rovnítko mezi principem rovnoprávnosti, který důsledně uplatňujeme ve vztazích mezi socialistickými zeměmi a který považujeme za základ všech přátelských vztahů mezi všemi národy, a principem proletářského internacionalismu. Tento princip je daleko vyšší a vjadřuje se v těsné bratrské spolupráci, vzájemné pomoci, v ideové jednotě, důslednou solidaritou v boji za další úspěchy socialismu a jejich obranu proti společnému nepříteli.

Vznik světové socialistické soustavy je tak převratnou událostí v dějinách lidstva, že těžko je již dnes v plné šíři pochopit její význam. Nové vztahy mezi socialistickými zeměmi jsou předobrazem budoucích vztahů mezi všemi národy ve světě, definitivně osvobozeném od vykořisťování, útlatu a válek. Proto je velice důležité dále pracovat i na theoretickém objasnění základních rysů těchto vztahů, odkrývat stále účinnější formy mezinárodní socialistické spolupráce jako dalšího, kvalitativně vyššího rozvinutí idejí proletářského internacionalismu.

V této souvislosti se chci krátce zmínit o úloze SSSR a Komunistické strany Sovětského svazu v rámci socialistických sil. Je nesporné, že vliv KSSS na komunistické hnutí po celou dobu její existence byl nanejvýš blahodárný, byl základní podmínkou jeho upevnění na leninských principech a jeho dnešního obrovského rozmachu. Rozhodující úloha SSSR při porážce německého fašismu a jeho bratrská pomoc při upevnování lidové demokratických zemí vedly ke vzniku světové socialistické soustavy; obrana revolučních vymožeností socialistických zemí by byla nemožná bez existence mohutného Sovětského svazu. KSSS jakožto strana, která první v nejtěžších podmínkách provedla revoluci a razila cestu k socialismu, která nejdále dovedla svou zemi ke komunismu, nashromáždila nejbohatší bojové zkušenosti a zůstává vzorem ostatním komunistickým stranám.

Z toho vyplývá jasná závěr, k němuž se vždy plným hlasem přihlašovala a přihlašuje naše strana: **Sovětský svaz je vedoucí silou socialistické světové soustavy a KSSS je centrem mezinárodní revolučního hnutí. A SSSR i jeho slavný lenin-**

ská strana nesčíslněkrát dokázaly, že toto svoje veliké poslání plně chápou jako nesmírnou odpovědnost za osud světového socialismu a že neváhají přinést pro ně i největší oběti. Pevná semknutost socialistických zemí okolo Sovětského svazu je základní otázkou existence a rozvoje našeho tábora, uhájení a rozšíření našich velikých socialistických vymožeností proti útočným plánům mezinárodního imperialismu.

Toto své stanovisko naše strana plně uplatnila i při lednových moskevských jednáních naší stranické a vládní delegace s představiteli Ústředního výboru KSSS a sovětské vlády. Není třeba znovu vysvětlovat nesmírnou závažnost těchto jednání a jejich výsledků. Chci zdůraznit znovu jen jednu jejich stránku: širokou dohodu v oblasti hospodářské spolupráce, koordinace výroby průmyslu obou zemí i národohospodářských plánů. Domníváme se, že jsou příkladem uskutečňování mezinárodní socialistické dělby práce, výhodné pro obě země, která urychluje růst společenské produktivity práce, umožňuje lepší využití ekonomických rezerv i přírodních bohatství. Důsledné uplatňování těchto zásad v hospodářské spolupráci mezi všemi socialistickými zeměmi vedlo by nesporně k rychlému rozšíření jejich ekonomických možností ku prospěchu celého našeho tábora, věci socialismu na celém světě.

Československo-sovětská hospodářská spolupráce se přitom pevně opírá o zásady a doporučení Rady vzájemné hospodářské pomoci. Jsme toho názoru, že duch, který prostupoval naše jednání se Sovětským svazem, měl by být impulsem pro další a častější mnohostranná jednání o hospodářské spolupráci mezi socialistickými zeměmi.

Poslední měsíce jsou charakterisovány dalším rozvojem a upevnováním vzájemných vztahů mezi socialistickými zeměmi, při čemž hlavní úlohu sehrál Sovětský svaz. Pokud jde o nás, vedli jsme po československo-sovětských rozhovorech další velmi důležitá jednání s představiteli Čínské lidové republiky, Vietnamské demokratické republiky, Korejské lidové demokratické republiky, Mongolské lidové republiky, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky. Všechna tato jednání byla významným přínosem pro stanovení společného postupu v mezinárodní oblasti, vyjasnila mnoho závažných problémů hospodářských a kulturních styků.

Právě tak jako naše republika vedl řadu podobných jednání i ostatní socialistické země. To vše je významným posílením světové socialistické soustavy a koordinace vzájemného úsilí našich zemí. Podle našeho názoru však dozrály mnohé otázky, o nichž by bylo užitečné jednat na mnohostranné základně, za přítomnosti všech bratrských zemí, jež mají na jejich řešení zájem.

V posledním období došlo zároveň k rozmachu vzájemných jednání mezi komunistickými stranami, která znamenají veliký přínos k upevnění jednoty mezinárodního revolučního hnutí, bojové solidarity a akční jednoty bratrských stran v duchu proletářského internacionalismu. Naše strana se významně a iniciativně podílela na těchto jednáních. Rozhovory delegací našeho Ústředního výboru se sovětskými, německými, rumunskými, francouzskými, italskými a rakouskými soudruhy prokázaly plnou vzájemnou shodu v závažných ideologických, mezinárodních i dalších otázkách; byly provázeny konkrétními dohodami o dalším rozšíření a upevnění vzájemné spolupráce a výměny stranických zkušeností, ze kterých již vyplynula řada konkrétních akcí. Budeme dále tyto bratrské styky rozvíjet.

Jsme si plně vědomi, jak veliký význam pro práci naší strany má obhacování vlastních poznatků zkušenostmi bratrských stran co znamená ustavičné a konkrétní konfrontování našich problémů a úkolů s úkoly dalších bojových oddílů mezinárodní dělnické třídy. A uznání, tlumočené nám představiteli stran, s nimiž jsme jednali, potvrzuje nám znovu velkou mezinárodní odpovědnost naší strany, význam jejího boje pro celé komunistické hnutí. Zkušenosti naší strany jakožto strany průmyslově vyspělé země s dlouholetými bojovými tradicemi a vyspělými kádry, s nemalými výsledky v socialistickém budování, mohou být, jak se při mezistranických jednáních znovu potvrzuje, cenným přínosem pro bratrské strany jak v socialistických, tak v kapitalistických zemích.

Budeme proto vyvíjet i nadále co nejširší iniciativu k uskutečňování další plodné výměny stranických zkušeností. Domníváme se však, že styky mezi komunistickými stranami se nemohou rozvíjet pouze na dvoustranné základně. Celé dějiny komunistického hnutí jsou charakterisovány právě mnohostrannou spoluprací a součinností. I když je jasné, že formy takové spolupráce nemohou být dnes stejné jako v minulosti, je třeba urychleně nalézt nové a především je co nejdříve

realisovat. Názory, které se občas projevují, jako by dvoustranná jednání byla jedinou či dokonce přípustnou formou mezinárodní spolupráce mezi komunistickými stranami, považujeme za zcela neopodstatněné.

Jsmo přesvědčeni, že by měly být celkem samozřejmostí pravidelné porady bratrských stran socialistických zemí o společném postupu ve všech závažných politických a hospodářských otázkách, že by se na příklad komunisté všech zemí, sousedících se západním Německem, měli spolu poradit o nejdůležitějších akcích proti současnému nástupu západoněmeckého militarismu. Právě tak by bylo velmi prospěšné i společné jednání většího počtu stran o závažných ideologických a theoretickopolitických otázkách: zde by mělo velký význam i vydávání mezinárodního komunistického theoretickopolitického časopisu.

Soudruzi, rozborem těchto otázek končím první část svého referátu, zabývající se našimi úkoly, vyplývajícími z meziná-

rodní problematiky. Jestliže měla z velké části polemický charakter, neznamená to, že bychom v této oblasti byli v defenzivě. Boj, který v této oblasti vedeme, je ofensivní a úspěšný, ať jde o organizování nejširší protimperialistické mírové fronty, ať jde o všestranné posilování posic socialismu ve světě, ať jde o zvyšování síly mezinárodního komunistického hnutí.

Ani náš boj proti nepřátelské ideologii, proti revisionismu, oportunistu, nacionalismu, apologetice kapitalismu není obranou, ale ofensivou. Je ofensivou, při níž komunisté i pracující masy všech zemí dostávají nepřemožitelné zbraně proti svým nepřátelům, při níž je zdokonalují a zakalují pro další rozhodující bitvy.

Do těchto bitev jde mezinárodní revoluční hnutí nyní, čtyřicet let po Říjnové revoluci, která byla prvním průlomem do jednolitě fronty imperialismu, neskonale silnější než kdykoliv předtím. Nic nemůže odvrátit konečné vítězství komunismu.

II. Ideologická činnost strany v boji za výstavbu socialismu

Soudruzi a soudruzi! V další části referátu se budu zabývat některými základními problémy vývoje naší společnosti a úkoly politickovýchovné práce, které z nich vyplývají.

Vývoj naší společnosti pokračoval v posledních letech rychlým tempem. Všestranný rozvoj výrobních sil, zvláště v socialistickém průmyslu, vedl k dalšímu početnému růstu dělnické třídy, která dnes představuje spolu s rodinnými příslušníky 62 procent obyvatel republiky proti roku 1921, kdy představovala 49,9 procenta obyvatel. Nejrychlejší růst dělnické třídy byl v posledních letech. Od roku 1950 do roku 1955 vzrostla dělnická třída o milion 549 tisíc dělníků a jejich rodinných příslušníků. Zvlášť výrazně se projevil růst dělnické třídy na Slovensku.

Nové socialistické výrobní vztahy na vesnici, nastolené vznikem socialistické velkovýroby v zemědělství, se v posledních dvou letech podstatně rozšířily. Stále větší část rolníků přechází do družstev a rolnictvo se postupně mění v družstevní rolnictvo. V JZD III. a IV. typu bylo koncem roku 1956 395.251 osob. Jen v roce 1956 počet členů vzrostl o 65.764.

Velkým procesem směn prochází inteligence, jejíž stále větší část je možno charakterisovat jako inteligenci lidovou, svými třídními svazky spjatou s dělnickou třídou a rolnictvem.

Vzestup socialistické ekonomiky vyžaduje zesílit ideovou práci

Nikdy v minulosti přechod z jednoho společenského řádu k druhému neprobíhal tak rychle jako přechod k nové socialistické společnosti.

Rychlý vzestup socialistické ekonomiky vyvolává velké změny ve společenských vztazích, v myšlení a vědomí lidí. Dopustili bychom se však vážné chyby, kdybychom si mysleli, že vzestup výrobních sil a stále širší socialistické nadstavby, společenského vědomí, jehož rozvoj musí nejen odpovídat rozvoji nových výrobních vztahů, ale naopak musí mu stále aktivněji pomáhat.

Prudké tempo přeměn ve společenské základně, zásadní obrát ve vzájemném poměru tříd a vrstev naší společnosti, k němuž došlo v poměrně krátkém revolučním období, nás nutí, abychom se vážně zabývali problémy společenské nadstavby, společenského vědomí, jehož rozvoj musí nejen odpovídat rozvoji nových výrobních vztahů, ale naopak musí mu stále aktivněji pomáhat.

Nová socialistická společnost se nemůže vyvíjet živelně, její základy a celá její stavba roste za aktivní a uvědomělé činnosti nejširších mas pracujících. Proto nabývá stále většího a rozhodujícího významu výchovná práce strany.

Naše úkoly v této oblasti jsou tím složitější, že existující třídní rozdíly v naší společnosti nutně vedou i k rozdílnému třídnímu chápání skutečností a tím i k rozdílnému jednání. Úkolem strany tu je, aby překonávala tuto zákonitou, třídně podmíněnou diferencí ve vědomí společnosti a usilovala o to, aby postupně celá společnost chápala naši skutečnost pravdivě, s hlediska marxismu, s hlediska nejpokrokovější třídy, třídy dělnické.

Právě v tomto ohledu přinesl rok 1956 významné poučení. Dnes, když se hodnotí události minulého roku a vývoj komunistického hnutí po XX. sjezdu KSSS, jsou vyslovovány nej-

různější názory, proč u nás v Československu nedošlo k žádným ofesům a proč naopak naše země šla pevně a klidně cestou další politické konsolidace a hospodářského vzestupu. Jako jediný důvod se zpravidla uvádí naše průmyslová vyspělost a vysoká životní úroveň. Samozřejmě, že tato skutečnost má základní význam pro příznivý politický vývoj v zemi. Avšak naše dnešní hospodářská úroveň je výsledkem celé předchozí politiky strany, jejíž generální linie se plně potvrdila a v jejímž důsledném uskutečňování pokračovala naše strana i v posledním období.

Přistoupili jsme k uplatňování výsledků XX. sjezdu pevně a důsledně, vycházejíce z konkrétního rozboru naší situace. Tento rozbor nám umožnil dále rozvinout a prohloubit zásadně správnou linii strany a odstranit některé chyby, jichž jsme se v minulosti dopustili. O cílevědomém postupu naší strany svědčí celostátní konference a všechna zasedání našeho Ústředního výboru v tomto období. V této politice se naše strana opírala o podporu a souhlas širokých vrstev pracujících, o jejich rostoucí iniciativu a aktivitu. Nepodlehli jsme ani na okamžik živelnosti ani různým liberalistickým tendencím. Využili jsme velikých podnětů, které přinesl XX. sjezd k posílení věci dělnické třídy a dalšímu rozvíjení socialistické výstavby.

Ani u nás ovšem — jako jinde — nechyběli lidé, kteří by rádi vyvolali pochybnosti o politice a linii naší strany, kteří chtěli vytvořit atmosféru všeobecného očerňování a nedůvěry. Vzpomeňme na to, jak se začínaly vytvářet různé radikalistické a maloměstácké platformy, jaké hlasy se ozvaly — a mám na mysli politické hlasy — na II. sjezdu spisovatelů, na některých vysokých školách i v různých ústředních institucích. Tyto hlasy nezůstaly zcela bez odezvy, byly vítány a podporovány i zahraniční propagandou a nepochybně mohly nabýt většího rozsahu, kdyby se jim dal volný průchod, jak o tom svědčí zkušenosti kolem nás.

Naše strana však ani na chvíli nečinně nepřihlížela k těmto zjevům. Postavila se jim rozhodně na odpor a opírajíc se o souhlas a podporu pracujících, včas je paralyzovala a nedopustila, aby byla sebeděně oslabována její jednotou.

Ne všem byl tehdy tento rozhodný postup strany po chuti. Setkali jsme se i s jednotlivými projevy porušování stranické disciplíny a smířlivectvím. Avšak další vývoj událostí jasně potvrdil, že tento postup strany byl jedině správný a naprosto nutný. Strana v tomto období se plně osvědčila jako vedoucí síla naší společnosti a ještě více se upevnila důvěra nejširších vrstev pracujících ke straně. Ideová, politická a organizační jednotota strany vyšla z tohoto období vítězně, ještě více zakalená a posílená.

Události uplynulého roku byly tak zkušební kamenem pro celou naši společnost, pro jednotlivé třídy a vrstvy, jak pochopily smysl a podstatu těchto událostí.

Pevnost naší dělnické třídy a její strany ovlivnila postoj ostatních pracujících. Důsledné uskutečňování politiky svazku dělnické třídy s rolnictvem se projevilo také pevným postojem převážné části rolnictva. Skutečnost, že se po celý loňský rok nezastavil růst zemědělských družstev, svědčí o politické konsolidaci na naší vesnici. S růstem zemědělské velkovýroby jsou na vesnici překonávány maloburžoasní tendence a rolníci ve všech základních politických otázkách stojí pevně za stranou a vládou, po boku dělnické třídy.

Maloburžoasní liberalistické a anarchoradikalistické tendence se projevily především v malé části bývalých středních vrstev a těch kruhů inteligence, které nejsou přímo spjaty s materiální výrobou. Přitom v maďarských událostech valná část těch, kteří dříve zaujímali nesprávné stanovisko a dali se svest různými vlivy buržoasní ideologie, našla za pomoci strany a v důsledku pevného postoje dělnické třídy správnou cestu. Převážná většina těchto lidí později pochopila, k jakým koncům to vede, když se ztrácejí se zřetelem nepřátelské záměry a činnosti buržoasie. I když není lehké pro nikoho přiznat se k omylu, uznat své bloudění, je to nicméně prospěšné. Protože jen tak je možno i v budoucnosti překonávat maloburžoasní vlivy a přežitky.

Různé v podstatě revisionistické teorie nepochybně působily k tomu, aby bylo skresleno pravdivé marxistickoleninské chápání naší skutečnosti a spolu s ostatními, třídně cizími, maloburžoasními názory a předsudky, které existují dosud v určité části naší společnosti, ovlivňovaly část lidí, kteří sice začali chápat naši revoluci, dosud jí však plně nepřijímají, kolísají, bloudí a oslabíme-li my své působení, dávají se strhnout na druhou stranu.

Politické předpoklady k vybudování socialismu, definitivně vybojované v letech 1945—1948 v přímém střetnutí s buržoasí a končící její naprostou porážkou, byly sice vítězným začátkem, ale péče jen začátkem základní společenské, ekonomické a kulturní přeměny společnosti.

Kapitalismus nám zanechal společnost hluboce rozčleněnou na třídy. Ještě před 10 lety byli v naší společnosti majitelé továren, velkoobchodů, statků, vykonávající svá vlastnická práva. Dnes tato práva sice již nemají, ale jsou stále mezi námi, i když byli přinuceni žít ve vlastní práci. Stará společnost nám zanechala třídně ostře diferencovanou vesnici se silnou poloproletářskou vrstvou i politicky silně organizovaným a aktivním kulaktem. Zanechala nám širokou masu městských i venkovských malovýrobů, žijících převážně ze své práce, ale poutaných soukromovlastnickými vztahy k půdě či k jiným výrobním prostředkům.

Zápas za překonání těchto hlubokých třídních rozporů cestou postupného odstranění tříd, to je v podstatě obsah celé naší současné činnosti. Likvidovali jsme až dosud třídu průmyslové, finanční i obchodní buržoasie cestou přímého vyvlastnění a převychoáváme část jejich příslušníků v pracující občany. Silně jsme omezili možnosti a vliv vesnického kulaka, při čemž postupujeme podle jeho vztahu k nám. Trestáme protistátní elementy z řad kulactva a usilujeme o postupnou a obezřetnou převychovu ostatních.

Zcela jinak postupujeme vůči malovýrobům — přirozeným spojencům dělnické třídy. Ty převychoáváme dlouhodobou praktickou i ideologickou činností, učíme je na jejich zkušenostech s kapitalismem, přesvědčujeme je svými podstatně lepšími výsledky v rozvoji národního hospodářství, vedeme je k stále aktivnější účasti při správě a řízení země a tím vším překonáváme postupně jejich maloburžoasní psychologii, která má hluboké kořeny.

Celý tento proces, který není dosud zdaleka u nás skončen, je třídním bojem v nejširším slova smyslu. Je zápasem, v němž dělnická třída postupně překonává třídní rozdíly a vytváří předpoklady k vytvoření beztřídní společnosti vzájemně rovných a svobodných občanů.

Kromě těchto třídních rozporů se na základě socialistických vztahů rozvíjejí i rozpory netřídní povahy, protože i beztřídní komunistická společnost se nebude vymykat zákonům dialektiky, nebude prosta pohybu vpřed a tedy ani rozporů. K takovým rozporům může patřit rozpor mezi ekonomickotechnickým stavem společnosti a ukájením jejího materiálních a kulturních potřeb a pod. Metodou řešení těchto rozporů nejsou již ovšem srážky a konflikty, ale především cílevědomé a plánovitě úsilí strany a socialistického státu, jejich činnost v oblasti hospodářství, uvědomovací a výchovná práce, zvyšující společenskou aktivitu mas, rozvíjení kritiky a sebekritiky a pod.

V souvislosti s otázkou rozporů vzbudily i u nás veliký zájem poslední dokumenty a články čínských soudruhů. Jejich rozpracování problematiky hlavních rozporů i rozporů uvnitř řádů svědčí o hlubokém přístupu k řešení složitých otázek, které přinášejí prudké revoluční přeměny veliké čínské země. Pro závěry Komunistické strany Číny k těmto otázkám je zvlášť charakteristické, jak důsledně uplatňují obecně platné zásady našeho učení v konkrétních podmínkách. Potvrzují plně leninskou tezi, že formy třídního boje a způsoby odstraňování rozporů závisí na konkrétní situaci.

V čem se především liší situace v Číně od podmínek budování socialistické společnosti v Sovětském svazu i u nás? V SSSR po vítězství socialistické revoluce existovaly dvě základní třídy — dělnická třída a rolnictvo. Buržoasie jako celek byla likvidována. V Číně naproti tomu existují dnes tři základní třídy — dělnická třída, rolnictvo a národní buržoasie. Jako třída byla likvidována kompradorská buržoasie a statkáři. Národní buržoasie se v průběhu dvou desetiletí trvalého protimperialistického boje postavila na stranu dělnické třídy a rolnictva a stala se jejich spojencem. Proti příslušníkům národní buržoasie lidová moc nepoužívá přímého vyvlastnění, ale jde cestou postupné přeměny jejich vlastnictví v socialistické různými přechodnými státně kapitalistickými formami a zároveň provádí politiku jejich trpělivé převychovy. Při tom překonávání rozporů mezi národní buržoasí na jedné straně a dělníky a rolníky na straně druhé je určitou formou třídního boje, ovšem bez prudkých srážek a konfliktů.

Z politiky dlouhodobého soužití a spojenectví s národní buržoasí vyplývá i poměr komunistické strany k ideologii této třídy. Tento poměr je vyjádřen v duchu známého hesla »Nechť kvetou všechny květy, nechť spolu soutěží všichni učenci«. Toto heslo, jak ukazují čínští soudruzi, neznamená nijaké smíření marxismu s buržoasní ideologií, ale směřuje k překonání buržoasní ideologie v otevřeném názorovém boji, při čemž není ovšem připuštěno hlásání jakýchkoli kontrarevolučních, lidu nepřátelských názorů. Taková forma ideologického zápasu vyplývá právě z existence a spolupráce tří základních tříd v Číně. Není pochyb, že tento postup čínských komunistů má velký význam pro další rozvoj revolučního hnutí především v zemích Asie a Afriky, kde jednou ze základních sil národně osvobozeneckého protimperialistického boje je národní buržoasie.

Z uvedeného je zřejmé, že konkrétní podmínky boje čínských komunistů se podstatně liší od podmínek naší země. Již v prvním období po osvobození stála naše dělnická třída v ostrém třídním boji proti spojeným silám buržoasie. Tento boj, v němž dělnická třída získala na svou stranu rolnictvo a ostatní pracující vrstvy, byl v podstatě rozhodnut v únoru 1948. Jestliže tehdy byla zlomena politická a ekonomická moc vykořisťovatelů, neznamená to ještě, že v životě naší země byl zcela odstraněn hlavní rozpor mezi dělnickou třídou a buržoasí. Příslušníci buržoasie u nás zůstali, jejich značná část se nesmířila s naším zřízením a hledá prostředky, jak je poškodit. Svou hlavní oporu však nemá uvnitř země, ale je spojena s mezinárodním imperialismem, který jí poskytuje všestrannou podporu a využívá jí ke svým cílům. Nesmíme zapomenout na to, že jsme na západní hranici socialistického tábora a že sousedíme právě s tou částí kapitalistického světa, kde se dnes formují jeho nejagresivnější síly. Proti naší zemi je namířena zvlášť intenzivní špičonná i diversantská činnost imperialistů, doprovázená soustředěnou nepřátelskou propagandou. V této situaci, kdy se ustavičně prolétají mezinárodní a vnitřní faktory, může za určitých podmínek i značná část vnitřních neantagonistických rozporů dostat vyhraněný třídně antagonistický charakter. K tomu musíme přihlížet při řešení všech svých úkolů a nikdy nezapomínat na činnost a úmysly třídního nepřítel.

Hlavním prostředkem, jímž může buržoasie ovlivňovat určitou část obyvatelstva, je její ideologické působení. Proto neúprosně potíráme nepřátelské ideologie, jejichž nositelem je svržená buržoasie a které jsou k nám dnes především importovány ze zahraničí. Proti vlivům buržoasní ideologie na některé vrstvy pracujících rozvíjíme soustavnou uvědomovací práci. Plně platí Leninova slova: »Otázka stojí jedině tak — buržoasní nebo socialistická ideologie. Zde není žádná střední cesta.«

Významná úloha socialistického státu

Abyste dělnická třída vyřešila svůj historický úkol a vybudovala beztřídní komunistickou společnost, aby překonala odpor vnitřní buržoasie a znemožnila intervenci buržoasie mezinárodní, aby převychovala sama sebe i celou společnost k tomu je bezpodmínečně třeba, aby se po celé přechodné období od kapitalismu k socialismu organizovala v lidovou státní moc, zajišťující centrální a jednotný mocenský, organizátorský i výchovný vliv celé dělnické třídy na všechny vrstvy obyvatelstva. Prostě až do plné likvidace tříd je a bude třeba diktatury proletariátu.

Náš lid poznal během let proletářskou diktaturu, její ná-

ním a hospo-
dářské úloze mas.
esení naší ce-
neaktivnější

ěkteré chyby
h mezi stra-
činnosti mno-
s, kdy množ-
ní na přesvěd-
čivé metody
Slánský a je-
oval na tyto
chl, aby dů-

ni konferencí
nesprávného
sti, který se
asy. Na tuto
e jsme svěd-
čích odstra-

li a musíme
sy a že stra-
vytvářejí ke
aby bojovala
aby jí sloužil
a komunisté,
ztráct se

ile mas však
once v proti-
řídá a za-
u proto, aby
událostmi a
dení mas do
za vybudov-
spoléhát
působit jako
t tuto úlohu
na musí také
vyjadřuje po-
lady konser-
dělnické tří-
tendence a

úsobení, vý-
vedení musí
anistáorskou
anisovat prá-
organisačních
mocení,
ní, prostě na
organisátorní
socialismu
ho významu
cí úlohu ko-
vé působení,
u, na socia-
rskou fide-
ry ponechat
strana stala
t, zv. «admí-
vedení.

Náš odiskem celé
leninská stra-
dy, nýbrž za-
rganisátorem
dy stala ne-
ro politickou
řvat, chce-li
hu, všemi zá-
devším otáz-

ě velikou od-
dění politiky
vždy vědom
a že se musí
o obdnou zro-
dávají před-

rodní výbory a státní orgány jako svou, skutečně lidovou
demokracii, stokrát lepší a demokratičtější než státní moc
buržoazie. Veliká aktivita a jednoznačný hlas našeho lidu ve
volbách do národních výborů jsou jen jedním z posledních svě-
dectví této skutečnosti.

Diktatura proletariátu je skutečná široká demokracie pro
pracující lid, škola vlády pro miliony pracujících. Jejím pro-
střednictvím se státním dělníkům otevřely brány ke vzdě-
láni a kultuře, k důstojnému lidskému životu. Statistice rolní-
ků v ní poznaly moc, jež jim pomohla z otroctví statkářů
a kulaků a zajistila jim slušný život. Statistice rolníků, bý-
valých živnostníků, obchodníků a řemeslníků jejím prostřed-
nictvím poznávají, že nespolehlivější cestou k dosažení štěstí
a blahobytu není cesta individuálního boje jednoho proti dru-
hému, ale cesta společného lidského kolektivu, cesta druž-
stevní kolektivní práce a společenského vlastnictví.

Rozpor mezi námi a různými kritiky naší demokracie je
jeden, a to základní: spočívá v tom, že my, komunisté, právě
proto, abychom zajistili skutečná práva všem, abychom vytvořili
skutečnou rovnost všech lidí v třídním smyslu, aby si
skutečně všichni lidé vlády, právě proto hájíme nyní, kdy
dosud u nás jsou zbytky vykořisťovatelských tříd, vydobytí
svobody a práva lidu proti těm, kdož by je chtěli ohrozit
a jimž k podobné činnosti žádnou svobodu nedáváme a ne-
dáme.

Domníváme se přitom, co právě někteří kritici nepochopili,
že s hlediska svobody pro miliony lidí jsme učinili a činíme
jako lidová moc tolik jako žádný buržoazní systém na světě.
A domníváme se dále, že tito kritici též nepochopili, že s hle-
diska skutečné svobody pro miliony je nejdůležitější naše
hospodářská činnost. Náš boj za maximální rozvoj výroby je
právě tím bojem, v němž se z velké části uskutečňuje oprav-
dová svoboda pro statistice dělníků a pracujících. Vždyť milio-
ny vykořisťovaných jsou právě nejvíce nesvobodny tísni-
vými mramnými poměry, do nichž je zavedl kapitalismus
a které může definitivně odstranit jen socialistické zřízení.

V oblasti ekonomiky se do velké míry řeší i boj o takovou
dosud nezajištěnou lidskou svobodu, jako je svoboda člověka
žít ve světě míru bez hrozby války.

Často také slyšíme obvinění, že popíráme svobodu kritiky
ve společnosti, že nepřipouštíme nemarxistickou, nekomunisti-
ckou kritiku a pod. K tomu je nutno říci několik slov.

Pro nás, vládnoucí komunistickou stranu a pro proletár-
skou diktaturu, má otázka kritiky, v níž se odráží aktivní
vztah pracujících k dělnickému státu, mimořádnou důležitost.
Pevná komunistická pozice, otevřeně vyslovování souhlasu
i nesouhlasu nám umožňuje vytvářet co nejprávnější podmí-
nky k rozvíjení nejširší kritiky mas, k učení se od mas
i naopak. Socialistickou kritiku, kritiku věcně pravdivou, po-
třebujeme jako sůl. Buržoazní, nepřátelskou kritiku ostře od-
mítáme.

U nás, v Československu, kde speciálně připravená imperia-
listická propaganda se pokouší zasahovat a ovlivňovat oby-
vatelstvo, kde zájeme v přímém sousedství s kapitalistickým
světem, kde ovšem velmi důležité, aby se kritika nedostala
z vlivu stranického vedení a aby nesocialistická kritika se
nestala organisátorem protisocialistických elementů.

Proto nám záleží na tom, kde a jak se kritikuje. Proto usi-
lujeme, aby naše strana, národní výbory, socialistické orga-
nisace, zvláště odbory a Svaz mládeže, slyšely názory a kriti-
ku lidu a uskutečňovaly všechny věcné podněty, vycházející
z lidu.

Náš strana podrobila otevřená a ostré kritice mnohé ne-
dostatků, vyplývající z byrokratismu a nesprávných metod
práce. Celostátní Konferencí strany zaměřila komunisty, od-
povědné hospodářské pracovníky a všechny náš lid na roz-
šíření a zvýšení pravomocí místních orgánů, aby na tomto
základě se zvyšovala iniciativa. Za uskutečnění těchto
opatření musíme energicky bojovat. A to jak proti těm, kdo
si uvylkli na vyježděné cesty a nechtějí pochopit smysl no-
vých usnesení, tak i proti těm, kdo se domnívají, že nyní
přišel čas k prosazování omezených lokálních zájmů na úkor
zájmů celostátních.

Ty liberalistické kritiky, kteří nás obviňují z »byrokra-
tického centralismu« a »státního byrokratismu«, žádáme, aby
se daleko více než vlastními představami zabývali skuteč-
ností, faktickým stavem věcí u nás. Jinak, chtě nechtě, bude
každá jejich kritika vyznívat jako nevole nad tím, že se ne-
vzdáváme leninského pojetí centralisované moci dělnické
třídy.

Hlavní prostředek v boji s byrokratismem vidí naše strana
v stále aktivnější účasti nejširších vrstev lidu na vládě a
kontrolě a v neustálém zvyšování kulturní vyspělosti mas.
Boj proti byrokratismu nelze vést pouze z pozic rozhořčování
nad byrokratickými zjevy. Podmínky tuhého centralismu ne-
jsou jen subjektivního charakteru, a proto také boj proti
němu vyžaduje postupných přeměn ve strukturu a v řízení
našeho národního hospodářství, zásadního zkoumání osobi-
tostí jednotlivých odvětví i dosavadních způsobů jejich ří-
zení, jak konečně Ústřední výbor strany na svém únorov-
vém zasedání velmi otevřeně zdůraznil.

Nebudeme přecházet do druhé krajnosti a hledat výcho-
disko cestou zivelného experimentování. Takové pokusy by
naše rozvinuté hospodářství a tím i náš lid stály příliš mno-
ho. Uskutečňujeme postupnou decentralisaci pravomocí
v přísném souladu se zásadou demokratického centralismu.
Smysl pojmu »decentralisace«, jak je obsažen v našich stra-
nických a vládních dokumentech, nemá nic společného s ta-
kovou »decentralisací«, která znamená faktické rozříštění
státní správy a struktury národního hospodářství, která likvi-
duje jednotné celostátní řízení. To je třeba mít na zřeteli,
nechceme-li, aby celý smysl opatření, která provádíme, byl
skteslen a překroucen.

Lenin zdůrazňoval, že »jakmile stát bude proletářským,
jakmile bude masínerli násili proletariátu nad buržoazí, pak
plně a bezpodmínečně budeme pro tvrdou moc a pro centra-
lismus«. To má své důvody jak s hlediska dovršení třídního
boje, tak s hlediska řízení a upevňování socialistické velko-
výroby.

Jednotné řízení hospodářství je předpokladem socialistické
a komunistické společnosti. V epoše přechodu od kapita-
lismu k socialismu je socialistický stát jako hlavní nástroj
dělnické třídy jediným prostředkem, který svými vrcholnými
institucemi, opírajícími se o mocenské orgány a organisace
dělnické třídy a lidu, tuto jednotnost může představovat
a zajišťovat. Problém samé existence centrálního řízení může
vysvstat jen u proudhonisty, syndikalisty, u něž východiskem
všeho posuzování jsou potřeby drobné, rozříštěné malový-
roby. Theoreticky tato otázka byla vyřešena a my se nehod-
láme vracet ke stadiu bojů mezi anarchismem a marxismem.

Pro nás je problém v tom, jak zabezpečit účinný soulad
mezi jednotným, přísně disciplinovaným řízením a iniciati-
vou mas na základě demokratického centralismu. Zde nejde
tolik o otázky teorie jako především praxe. Četné prakti-
cké těžkosti řešíme a budeme dále důsledně řešit. Za rok,
uplynulý od naší celostátní konference, učinili jsme nemalý
krok vpřed, shromáždili mnohé cenné zkušenosti. Zároveň
strana, opírajíc se o masy pracujících, ostře kritikuje pro-
jevy polovicatosti a nedůslednosti při provádění usnesení
konference, bojuje za to, aby byly prosazeny nové metody
v oblasti státní správy a řízení národního hospodářství.

Jako marxistům-lenincům je nám cizí sociáldemokra-
tický šosácký pohled na stát jako na něco věčného, bez čeho
se lidská společnost neobejde. Víme, že socialistický stát
jako třídní orgán násili musí odumřít, má-li být vybudována
komunistická, beztřídní společnost. Víme, že v období pře-
chodu od kapitalismu ke komunismu je nezbytné připravit
pro to podmínky, což záleží za prvé v mocném rozvoji vý-
robních sil na základě společenského vlastnictví a za druhé
v tom, že se masy v boji za socialismus naučí řídit své
hospodářství a své společenské záležitosti vůbec. Do popředí
činnosti státu po vítězné revoluci vystupuje stále více orga-
nisace nové společnosti, její výstavba, kulturně výchovné
úkoly. Zároveň musíme mít stále před očima existenci mezi-
národního kapitalismu s jeho agresivním charakterem, proti
němuž musí socialistický stát organisovat účinnou obranu.

Lenin v knize »Stát a revoluce« říká: »Teprve v komu-
nistické společnosti, až odpor kapitalistů bude nadobro zlo-
men, až kapitalisté zmizí, až nebude tříd (t. j. až nebude
rozdílů mezi členy společnosti v jejich vztahu ke společ-
enským výrobním prostředkům), teprve pak zmizí stát a bude
možno mluvit o svobodě«.

Právě v otázce odumírání státu, jež je nepochybně jednou
ze základních otázek našeho učení, jsou útoky na revoluční
marxismus-leninismus vedeny zvlášť soustředěně. Leninova
slova jsou zaměřena na dvě fronty: jak do boje proti opor-
tunismu, tak do boje proti anarchismu. Demokracie v našich
podmínkách má proletářský, socialistický obsah. Není pou-
hou »vládou lidu« všeobecně, ale diktaturou dělnické třídy
a musí zabezpečovat hegemonii této třídy v celém našem

společenském životě. To za prvé. A za druhé naše demokracie je státem, a je zapotřebí energicky potírat všechny nedomyšlené pseudoradikální tendence přeskakovat etapy, bojovat proti snahám, které tak či onak oslabují orgány socialistického státu, sloužící dělnické třídě k revolučním společenským přeměnám.

Někteří jugoslávští soudruzi, jako na příklad Edvard Kardelj, vydávají se za ochránce leninského učení o odumírání státu a vytýkají nám, že jsme k tomuto »odumírání«
nítěčují. Přitom v jejich úvahách převládá abstraktní přístup k otázce; opomíjejí konkrétní podmínky rozvoje socialistických států za situace boje dvou světových soustav, kapitalismu a socialismu, a nepřihlížejí k agresivnosti imperialismu.

Nebudeme podléhat takovým koncepcím úlohy socialistického státu a proletářské demokracie, které by podporovaly živelné působení zákonů kapitalistické ekonomiky, tříštily a oslabovaly síly dělnické třídy.

Správně chápat a upevňovat vedoucí úlohu strany

Velký proces přerodu společnosti, vybudování základů socialismu, celou politicko-výchovní práci vede a řídí komunistická strana. Zkušenosti, které náš lid nabyt jak v minulosti, tak i v současném vývoji, vstúpily do jeho vědomí zásadu o vedoucí úloze strany v socialistickém budování jako nezvratnou věc. Dělnická třída uznává toto vedení komunistické strany nejen jako principiální these marxisticko-leninské teorie, ale jako zásadu, která je potvrzena a mnohonásobně prověřena její vlastní praktickou zkušeností. O nutnosti vedoucí úlohy komunistické strany nepochybuje ani pracující rolnictvo, ani drtivá většina naší inteligence.

Tato úloha vyvěrá z poslání strany jako revolučního předvoje dělnické třídy a je objektivně určena skutečností, že socialismus nemůže — na rozdíl od předcházejících společenských řádů — vzniknout a rozvinout se živelně, ale že může být dílem mas, cílevědomě vedených v celém průběhu socialistické revoluce a výstavby.

Kořen všech sporů mezi oportunismem a revolučním marxismem spočívá právě v této otázce.

Rozvoj výrobních sil, svíraný buržoasnými vlastnickými vztahy, stále zjevněji prokazuje nezbytnost socialistických přeměn, avšak k těmto přeměnám může dojít teprve po vyvlastnění buržoasie a na základě zespolečnění výrobních prostředků, které je ekonomickým základem socialistické společnosti. A zde právě vědecký socialismus dospěl k hlubokému, nesmírně důležitému závěru: aby bylo možno započít s vytvářením socialistické ekonomiky, je nezbytné vyrvat nejprve politickou moc z rukou buržoasie, nastolit diktaturu proletariátu.

V této souvislosti má základní význam myšlenka prvenství politiky nad ekonomikou, kterou formuloval Lenin v polemice proti oportunistickým názorům Bucharinovým. »Politika — řekl tehdy — nemůže nemít prvenství nad ekonomikou. Uvažovat jinak znamená zapomenat abecedu marxismu.«
... věc se má (a chápáno marxisticky, může se mít) jediné takto: bez správného politického přístupu k věci daná třída neudrží své panství, a tudíž nebude moci řešit ani svůj výrobní úkol.«

Leninova definice o prvenství politiky nad ekonomikou nepopírá marxistickou poučku o určujícím charakteru základny vůči nadstavbě, nepopírá zásadu, že politika je koncentrovaným výrazem ekonomiky. Vystihuje však plně osobitost socialistické revoluce, aktivní úlohu politiky prováděné komunistickou stranou.

Dialektické pojetí vztahů mezi politikou a ekonomikou má základní význam pro theoretické zdůvodnění vedoucí úlohy strany v naší společnosti. Toto pojetí umožňuje správně vidět a prosazovat jednotu hospodářských, organisátorských a politicko-výchovných funkcí strany a právě tak i socialistického státu.

Je nutno si uvědomit, že bez vedoucí úlohy strany v celém našem životě by všichni náš komunistický program ztratil svou půdu a stal by se do značné míry utopií. Vedoucí úlohu strany budeme proto nadále upevňovat a soustavně posilovat.

Na prosincovém plenu ÚV KSČ v roce 1953 a i později jsme důrazně ukázali na základní pravdu marxismu-leninismu o rozhodující úloze mas ve společenském vývoji. V cele

naší politice, v praktických opatřeních ve státním a hospodářském životě vycházíme ze zásady o rozhodující úloze mas. Touto zásadou bylo prochnuto jednání i usnesení naší celostátní konference, která byla připravována za neaktivnější účasti a pomoci mas.

V průběhu posledních let byly napraveny některé chyby a nedostatky, které se projevovaly ve vztazích mezi stranou a masami po únoru 1948, kdy v praktické činnosti mnohých našich organisací nastalo odtržení od mas, kdy mnozí komunisté upustili od práce s lidmi, zapomněli na přesvědčování a pomáhali si diktováním. Tyto nesprávné metody do práce naší strany zanášel tehdy především Slánský a jeho společníci. Soudruh Gottwald často upozorňoval na tyto vážné chyby a nabádal komunisty, aby nezcypřili, aby důsledně prováděli politiku »celem k masám«.

Na plenech ÚV po XX. sjezdu i na celostátní konferenci jsme znovu ostře kritisovali některé projevy nesprávného poměru k pracujícím a důsledky kultu osobnosti, který se mimo jiné projevoval nadrazováním se nad masy. Na tuto kritiku nesmíme zapomínat ani dnes. Ještě stále jsme svědky různých projevů politické neskromnosti, jejichž odstranění je stále aktuálním úkolem.

Při zkoumání naší práce vždy jsme vycházeli a musíme stále vycházet z toho, že socialismus budují masy a že strana je nástrojem dělnické třídy a mas, který si vytváří ke splnění své historické úlohy. Strana je tu proto, aby bojovala za zájmy lidu, aby mu obětavě sloužila, a nikoliv, aby jí sloužil lid. Nikdy není zbytečné tyto pravdy připomínat a komunisté, vedoucí funkcionáři, je ani na chvíli nesmějí ztráct se zřetele.

Úlohu strany jako nástroje a vykonavatele vůle mas však naprosto není možno chápat odděleně nebo dokonce v protikladu k poslání strany jako **úvdce mas**. Dělnická třída a zakladatelé marxismu-leninismu nevytvořili stranu proto, aby podléhala živelným náporům vývoje, kulhala za událostmi a pouze je registrovala, nýbrž k uvědomělému vedení mas do boje za splnění jejich vlastních přání a zájmů, za vybudování beztrždní společnosti. Strana nemůže v politice spoléhat na nahodilost vývoje, na živelnost. Strana musí působit jako uvědomělá organisátorská síla. Má-li strana plnit tuto úlohu úvdce mas, nemůže se od nich jen učít, nýbrž sama musí také masy učít. Musí umět rozlišit, co v hlasu mas vyjadřuje pokrokové tendence, od toho, v čem se odrážejí nálady konservatismu a zaostalosti, musí umět vyjádřit zájem dělnické třídy jako celku, překonávat stavovské a lokální tendence a snahy.

Základem vedoucí úlohy strany je její ideové působení, výchovná politická práce v masách. Ale toto ideové vedení musí být doprovázeno soustavnou cílevědomou organisátorskou prací. Při socialistické výstavbě strana musí organisovat práci komunistů nejen v nejrůznějších masových organisacích, ale musí organisovat a řídit jejich práci i ve státních mocenských úřadech, v hospodářství, v kultuře a umění, prostě na všech úsech socialistického budování. A tato organisátorská práce, jak nás učí Lenin, nabývá při budování socialismu nesmírného, a v některých etapách i rozhodujícího významu.

Proto nemůžeme souhlasit s názory, že vedoucí úlohu komunistické strany je třeba omezit jen na ideové působení, na propagandu marxistického světového názoru, na socialistickou výchovu mas a praktickou, organisátorskou řídicí práci při výstavbě státu, hospodářství a kultury ponechat státním či jiným orgánům, že je třeba, aby se strana stala výlučně ideovou silou a vzdala se jakéhokoliv t. zv. »vedministrativního«, ve skutečnosti organisátorského vedení.

Pochopitelně, že politické vedení mas je východiskem celé řídicí úlohy strany. Avšak skutečná marxisticko-leninská strana není a nemůže být pouhou stranou propagandy, nýbrž zároveň a především musí být stranou akce, organisátorem mas. Jinak by se z bojového štábu dělnické třídy stala neurčitým a prakticky málo vlivným sdružením pro politickou osvětu. A to znamená, že strana se musí zabývat, chce-li prakticky a účinně uplatňovat svou vedoucí úlohu, všemi základními problémy socialistického budování, především otázkami hospodářské výstavby.

Všechny tyto závěry znovu výrazně podtrhují velikou odpovědnost všech komunistů za důsledné provádění politiky strany, ať pracují na kterémkoliv úseku. Každý komunista, především na odpovědném místě, si musí být vždy vědom toho, že svou funkci má z rozhodnutí strany a že se musí řídit jen a jen jejími zájmy. Zkušenosti minulého období znovu ukázaly, že máme takové členy strany, kteří dávají před-

rodni
demol
buržo
volb
dectvi
Diki
pracu
střed
láni a
nikú
a kul
valýč
netví
a blah
hému,
stevni
Roz
jeden,
proto,
tvořili
skute
dosud
svoho
a jim
dáme.
Dor
že s
jako
A dor
diska
hospc
právě
dová
lony
vými
a kte
V c
dosud
žit ve
Čas
ve sp
tickot
Pro
skou
vztah
Pevně
i nesi
mink
i naoj
třebu;
mítán
U n
listick
vatels
světer
z vliv
nestal
Prot
lujeme
nisace
tiku li
z lidu.
Naše
dostat
práce.
povědr
šíření
základ
opatřei
si uvyl
vých u
přisel i
zájmů
Ty i
tickéhc
se dal
nosti,
každá
vzdává
třidy.

nost svým osobním zájmům a názorům, i když jsou v rozporu se zájmy strany, kteří zapomínají, že jsou příslušníky obrovského svazku stejně smýšlejících lidí, jimž je naše strana. Strana nesmí a nebude nikdy takové zjevy přecházet a žádat, aby každý komunista prosazoval vůli strany.

V usneseníh celostátní konference byla vysoko vyzdvížena a zdůrazněna vedoucí úloha strany a význam její politické a ideové jednoty, požadavek zvýšení její organizátorské činnosti a masové politické práce, zesílení ideového vlivu strany a zesílení kontroly na všech úsezech.

Na nedávném sjezdu Komunistické strany Slovenska soudruh Novotný poukázal na to, že je třeba jít dál, že je nutné usnesení celostátní konference dál rozpracovat a uvádět v život, a oznámil, že Ústřední výbor KSČ se hodí obrátit na celou stranu a všechny lid s návrhy, jak usnesení konference dále rozpracovávat a provádět tak, aby naši lidé měli možnost vyjádřit své stanovisko a své návrhy. Tato diskuse má pomoci k tomu, aby se strana správně orientovala tím, že bude slyšet hlas našeho pracujícího lidu, zvláště vzhledem k přípravám XI. sjezdu v roce 1958. Konkrétní návrh celé kampaně bude projednán na příštím plenu UV KSČ. Rozhodnutí našeho Ústředního výboru o organizování takové diskuse odpovídá vysokým principům marxisticko-leninské strany.

Byť vždy uprostřed mas, radit se s pracujícími, učit se od nich a učit je — to je základ pro správné uplatnění vedoucí úlohy strany. Tato cesta vede jak k dalšímu upevnění strany, tak k dalšímu zvýšení socialistického uvědomění mas.

Základní otázky socialistické výchovy pracujících

Při dalším rozvíjení výchovné činnosti naší strany, našeho státu a všech socialistických organizací je důležité zhodnotit některé základní úkoly této práce.

Bylo už řečeno, jak v událostech loňského roku se projevila naše dělnická třída. V jejím uvědoměném a aktivním postoji ke všem problémům socialistické výstavby, v jejím ještě pevnějším internacionalistickém uvědomění se zračí zásadní změna, která nastala v postavení a charakteru dělnické třídy po roce 1945. Dělnická třída se stala třídou vládnoucí vedoucí třídou národů Československa. Prokázala skvěle revoluční vlastnosti, pevnost, houževnatost, velkou morální sílu za nesmírně těžkých podmínek v dobách buržoasní republiky i za okupace. Prokázala svou velikou politickou vyspělost, vysokou uvědomělost a věrnost socialismu, semknutost i kázeň ve všech etapách vývoje nové lidové demokratické republiky. Byla a je pevnou oporou strany při provádění socialistických revolučních opatření. Z ní nám vyrostly desetitisíce pevných a nadaných organizátorů socialistické výstavby. Ona vzkvála vedoucí jádro strany a státu.

To ovšem neznamená, že strana a komunisté nemusí vést stále ideologický převýchovný zápas i uvnitř dělnické třídy. I když naše dělnická třída má velké tradice a v důsledku poměrně značného růstu průmyslu za kapitalismu prošla už vývojem 5—4 generací, přece jen nejvíce vyrostla po roce 1948.

Růst průmyslu, a to i v dříve zaostalých oblastech země, přiliv velkého počtu nedělnických, často maloburžoasní ideologií podléhajících pracovníků do závodů, odchod řady politicky nejvyspělejších dělníků na státní či stranickou práci, přirozený přliv mládeže do závodů, to vše snížilo podíl té části dělnické třídy, která v minulosti prošla obdobím těžkých třídních bojů s buržoasií a zná velkou cenu a význam proletářské disciplíny.

Kromě toho v našich továrnách pracuje i část bývalých vykořisťovatelů nebo s bývalou buržoasií svým minulým postavením spjatých lidí.

S touto skutečností musíme v naší výchovné práci počítat. Musíme vidět, že velké společenské přeměny na jedné straně naší dělnickou třídu ukovaly, upevnily její třídní socialistické uvědomění, že však na druhé straně působí maloburžoasní tendence, které nacházejí nejčastěji výraz v soukromovlastnické psychologii, v chamtivosti, v zásadě »urvi, co můžeš« bez ohledu na kolektiv a společnost, a politicky se projevují v sociálně demokratickém oportunismu.

Dnes, zvláště po roce 1956, tím více oceňujeme obrovskou politickoorganizátorskou a ideologickou činnost naší strany na závodech, pevnost a disciplínu třídně vyspělého kádru dělníků, kteří — jak je vidět na výsledcích — vykonali a konají obrovskou práci pro překonání těchto nesocialistických vlivů.

Tyto úkoly se musí plně obrážet v činnosti odborů. Odbory jsou organizací, kde se na základě budovatelské práce a prak-

tických zkušeností pracující oprostí od starých návyků a předsudků, kde se stavají uvědomělými budovateli nového společenského řádu, kde se učí spravovat a řídit hospodářství celé země.

Tato úloha odborů jako školy komunismu se musí rozvíjet a uplatňovat tím více nyní, kdy usilujeme o zvýšení efektivity našeho národního hospodářství. Přednosti naší socialistické ekonomiky nepůsobí samy. Přeměnit je ve skutečnost, to vyžaduje vysoce uvědomělou činnost lidí, dobrou organizátorskou a výchovnou práci strany a odborové organizace.

Význam odborů ve výchovném působení na pracující je proto tak velký, že je v nich organizována dělnická třída a převládá většina pracujících. Přitom musíme mít stále na mysli, že do odborové organizace jsou vnášeny nesprávné názory, které nacházejí svůj konkrétní výraz v různých ekonomicky neodůvodněných požadavcích, v porušování disciplíny a pod. Národním dokladem toho je situace v nemocenském pojištění, kdy od začátku roku byly pro vysokou absenci vyplaceny neúměrně velké částky. Tyto názory mají přímý vliv na plnění hospodářských úkolů a je povinností odborové organizace bojovat proti nim daleko rozhodněji.

V poslední době nás znepokojují četné případy nesprávného poměru k socialistickému vlastnictví, zjevy rozkrádání, chamtivosti a hrubého porušování finanční disciplíny. Skody, které z toho vznikly naší společnosti, dosáhly za poslední rok vysokých částek. Je příznačné, že pachatelé těchto přečinů jsou zpravidla příslušníci bývalých vykořisťovatelských vrstev, kteří dnes pracují na závodech nebo v hospodářských a obchodních institucích. Musíme se však zabývat i tím, že zatahují do svých machinací i neuvědomělé dělníky. Tyto zjevy umožňují všeobecně vlnný poměr k ochraně socialistického majetku. Atmosféra nepřipustné shovívavosti vůči lajdáctví a drobným přestupkům je živnou půdou pro rozkrádání ve velkých rozměrech, které bylo odhaleno v řadě závodů, na stavbách, na železnici a ve výrobních družstvech. Zapomíná se na to, že i na tomto úseku se třídní nepřítel snaží poškozovat naši socialistickou výstavbu.

Je právě jedním z naléhavých úkolů organizací strany a odborů, aby mobilisovaly dělnické veřejné mínění proti těmto zjevům a aby přímo organizovaly dělnickou ochranu národního majetku ustavením zvláštních komisí. Odbory musí zabezpečit, aby byly veřejně pranýřovány všechny podobné zjevy, aby celý pracovní kolektiv žádal jejich nejpřísnější potrestání. Tento boj je důležitým výchovným politickým úkolem. V jeho průběhu se upevňuje dělnická kázeň a nová socialistická morálka.

Odborová organizace má vychovávat k uvědomělosti a dobrovolné kázi, k podřizování osobních zájmů zájmům společenským v průběhu celého výrobního procesu. Důležitým je přitom vliv dobrého organizovaného kolektivu, osobní příklad, upřímná kritika a sebekritika. Uvědomělá disciplína zároveň uvolňuje iniciativu, tvůrčí schopnost, nadšení a zápal pro nové věci. Takové vlastnosti povedou k tomu, že dělnická třída ještě lépe ovládne výrobní prostředky, že je bude dále rozvíjet a zdokonalovat, že bude všestranně zvyšovat svou kvalifikaci. Nástup k nové technické revoluci, na jejímž prahu stojíme, vyžádá si velkého boje za ovládnutí nové techniky. V tomto ohledu nesmíme ani na okamžik zůstat zpátky, neboť již v současné době musíme vytvářet předpoklady pro využití atomové energie, polovodičů a zařízení pro automatizaci výrobních procesů a pod. To všechno vyžaduje, aby prudce rostla technická úroveň pracujících. Tyto perspektivy musí mít na zřeteli také odbory při organizování odborové technické výchovy dělníků a zaměstnanců.

Strana vždy zdůrazňovala, že rozkvět kultury závisí na materiálně výrobních základech. Dnes u nás můžeme v praxi sledovat, jak dělnická třída, která má hlavní podíl na hospodářském rozkvětu země, vytváří předpoklady k rozvoji škol, umění, vědy, kultury a umění. Přitom dělnická třída stále ve větší míře ovlivňuje celou oblast vědy a umění. Svědčí o tom účast dělníků v rozvoji techniky a kulturním životě. Rozšiřovat dále tento vliv je úkolem odborů. Velkou úlohu musí sehrát naše odbory i v rozvoji kulturní tvořivosti pracujících, v organizování jejich společenského života i oddechu po práci.

V tomto ohledu není činnost odborů uspokojivá. Značné prostředky, které jsou poskytovány na práci klubů a na organizování kulturního života, nejsou dost účelně využívány a kulturní zařízení jsou málo přitažlivá a stávají se střediskem společenského života jen určité části pracujících, a to

často ne především dělníků. Pro kulturní činnost odborů je důležité, aby se v ní uplatnila iniciativa lidí, dobrovolnost a aby z této činnosti byly vymycovány profesionální prvky.

★

Největším společenským převratem, který u nás v současné době probíhá, je přeměna staré vesnice ve vesnici novou, socialistickou. Tento revoluční proces uskutečňujeme za výhodných podmínek ve vysoce průmyslové zemi, kde pomoc dělnické třídy a socialistického státu může být mnohem větší a účinnější než v zemích převážně agrárních. Přerodu na naši vesnici pomáhá její blízkost městu, v důsledku čehož velký počet dělníků zůstává bydlet na vesnici a vnáší do jejího života mnoho nových prvků, které překonávají konservatismus, spjatý se zemědělskou malovýrobou.

Pro naši ideologickou, výchovně politickou činnost je beze sporu důležité, že dnes bojujeme za združstevnění nikoli ve zbídačelé, třídně ostře diferencované vesnici, s živočišnými domkáři a podruhy, se sezónními dělníky, s těžce se probíjejícími malorolníky nebo i středními zemědělci, jejichž životní úroveň kolísá rok od roku podle vlny kapitalistické krize či konjunktury či podle přízné počasí. Bojujeme dnes za združstevnění vesnice s poměrně vysokou životní úrovní všech jejích obyvatel.

V tom se projevuje řadu let prováděná politika strany na vesnici, která vymanila malého a středního rolníka ze závislosti na kulakovi, znemožnila přímé vykořisťování pracovních sil v nájemném poměru kulaky, která zvyšuje hmotnou zainteresovanost rolníků na výrobě, poskytuje pomoc STS a podobně.

Je nepochybné, že i u nás bezprostředně hmotný zájem u rolníka hraje prvotní úlohu. Přesto je však nutno vidět, a my se o tom prakticky přesvědčujeme, že dnes už není zdaleka jediným důvodem ke vstupu do JZD a že v našem boji za združstevnění vesnice hraje důležitou úlohu též celá řada jiných důvodů.

Naše situace, poměrně vysoká ekonomická, politická a kulturní úroveň našeho rolníka nám umožňuje, abychom v úsilí o združstevnění zemědělství daleko více apelovali nejen na ekonomické, ale i technické a kulturní výhody družstevní velkovýroby. Našemu rolníkovi jsou blízké také argumenty, jako je úspora živé práce, zvláště namáhavých prací, jako je snaha přiblížit se organizací pracovního dne průmyslovému dělníkovi a zbavit se onoho »věčného« zemědělského dne, neposkytujícího mnoho možností, zvláště rolnické ženě a mládeži, ke kulturnímu životu, jakým žije jejich blízký soudruh, průmyslový dělník, výhody jehož způsobu života jsou denně naší vesnici na očích.

Naši rolníci stále více chápou — a jejich přechod do družstev to potvrzuje — význam socialistické přestavby našeho zemědělství pro celou společnost. Rozum hospodáře, který nevidí jen úzký obzor svého hospodářství a své vesnice, ale zájmy celého státu, jej vede k poznání, že cesta družstevní velkovýroby a na jejím základě mnohem vyšší zemědělská produkce je nutná pro uspokojení stále rostoucích potřeb společnosti. Přesvědčuje se o vzájemné výhodnosti spojení dělnické třídy a rolnictva, města a venkova, založeném na přirozené dělbě práce.

Budeme tedy v naší ideologické práci, podřízené hlavnímu cíli — združstevnění naší vesnice — kromě všech těch opatření a prostředků, které už provádíme a používáme, podporovat ještě daleko více co nejušší spolupráci dělníků a pracujících inteligence s naší vesnicí. Budeme podporovat každou dobrou snahu, aby vesnice především cestou združstevnění mohla využívat předností a výhod nového života a kultury, založené na vzestupu socialistického průmyslu, nových vymoženostech vědy a techniky. Příklad vysoce kulturního života na vesnici, založeného na družstevní, moderní, technicky vybavené velkovýrobě, bude hrát vedle přímých ekonomických stimulů významnou úlohu při dalším přechodu statisíců rolníků do družstev.

Není pochyb o tom, že v budoucnosti tak, jak se budou naše družstva dále upevňovat, musí se stát nejen ekonomickou, ale i kulturní základnou života na vesnici, jak to naznačil soudruh Novotný na II. sjezdu JZD. Tento úkol nelze chápat tak, aby družstva v plné šíři začala budovat nebo hned převzala různá kulturní zařízení. Jde o to, aby tam, kde jsou vytvořeny dobré hospodářské podmínky, kde družstvo po všech stránkách je zajištěno, aby tam byly postupně vytvářeny jednotlivé příklady. My máme dnes již družstva, která kulturní činnosti věnují značnou péči. Bude správné,

když prozkoumáme jejich zkušenosti a rozšíříme je do dalších družstev.

Překonávání soukromovlastnických vlivů na naší vesnici a vznik socialisticky smýšlejícího rolníka je stále více skutečností a naše stranické organizace a straníční pracovníci na vesnici mají na tom velkou zásluhu. Vždyť poměrně značné tempo zakládání družstev od roku 1955 do dnešní doby a ozdravení a upevnění družstev se mohly uskutečnit jen cestou úporného ideologického boje za překonání maloburžoasních názorů a představ, jen vítězným postupem myšlenek společného, organizovaného, socialistického způsobu výroby a socialistického poměru rolníka ke společné věci. Příští období bude pro naši politickou práci na vesnici obzvláště náročné. Nepochybujeme o tom, že uskutečneme velký cíl, který strana stanovila na celostátní konferenci, a do roku 1960 dosáhneme rozhodující převahy socialistického sektoru v zemědělské výrobě. Již dnes je třeba cílevědomě připravovat toto rozhodující vítězství výstavby socialistické společnosti.

★

I když největší změny v dosavadním průběhu naší revoluce se udály v životě dělníků a rolníků, došlo ke značným změnám i ve společenském postavení a myšlenkovém světě naší inteligence. Úkolem strany musí být, aby tyto změny cílevědomě dovedla do konce. Je to možné tím spíše, že k poměrně početné části inteligence, vychované za kapitalistického Československa, přibyla v uplynulých dvanácti letech nejméně stejně početná vrstva nové inteligence, vyrůstající za zcela jiných podmínek a přicházející z valné části přímo z dělnického prostředí. Nová inteligence i svým původem daleko více spjatá s dělnickou třídou a rolnictvem ovlivňuje široké kruhy veškeré inteligence a pomáhá upevňovat její socialistické vědomí.

Při posuzování naší inteligence a jejího postoje k různým otázkám nemůžeme se dosud dívat na inteligenci jako na jednotlý celek. To vyplývá ze samého postavení inteligence jako mezivrstvy, jejíž jednotliví příslušníci pocházejí z různých tříd společnosti a zařazují se v pracovním procesu do různorodého prostředí, které je také různým způsobem formuje.

Nalezeme proto mezi naší inteligencí jednotlivce i skupiny s odlišnými názory, u nichž se také velmi odlišně a někdy i protichůdně projevíly politickoekonomické změny, jež přivodila naše revoluce.

Přes tuto různost můžeme jako společný znak všech současných změn ve společenském a hospodářském postavení inteligence uvést hlubokou demokratisaci, zlidovění inteligence, které vyplývá z toho, že nepovažujeme vzdělání za privilegium, že vzdělání neslouží jako cesta k privatnímu podnikání. Z toho vyplývá, že inteligence nemůže být chápána jako výjimečná vrstva, nadřazená lidu. To ovšem neznamená podcenění vzdělání a zvláštních schopností odborníků či inženýrů.

Nové vědomí společenského poslání inteligence plně dosud nezvítězilo a musíme o ně stále bojovat. Na to spoléhá imperialistická propaganda, která zvláště v poslední době se soustředila na inteligenci. Jejich spekulace je taková: namístit inteligenci, že je zvláště povolano vrstvou vést národ, být jeho svědomím, a postrkovat ji na protilidovou posici.

Buržoazie tu spekuluje na určitý nedostatek třídní zkušenosti, spoléhá na existující individualismus zvláště těch skupin inteligence, které nebyly vychovány přísnou organizací a kolektivním způsobem práce v průmyslové velkovýrobě.

Proto strana musí rozvíjet všestrannou činnost k tomu, aby inteligence přijala marxistický světový názor a pevně se postavila na posici dělnické třídy. Musí se snažit překonat nesprávné názory a individualistické sklony za aktivní pomoci inteligence samé. Obracet její pozornost na celou společnost, sblížit ji co nejvíce s nejuvědomělejšími dělníky.

Zvlášť velký význam má, aby strana pomohla určitě části inteligence překonat maloměšťácký lidemokratismus a lidem humanismus, ukazovala jeho pokrytectví a působila k tomu, aby inteligence dospěla k pochopení skutečného demokratismu a humanismu socialistického.

Naše práce mezi inteligencí má dosud vážné slabiny. Je příliš nahodilá a málo soustavná. Není v ní možno používat jedné šablony, protože inteligence má různé pracovní zařazení. Největší část inteligence je přímo spjata s dělnickou třídou na závodech nebo s rolníky v zemědělství. Problémy technické inteligence je nutno řešit v nejtěsnějším spojení

s články, a tak také formovat její společenský život. Jsou ovšem zvláštní otázky, týkající se hlavně oborů, ve kterých technické, inženýrské, konstruktérské pracují. Málo se staráme o to, abychom jim umožnili jejich zvláštní problémy řešit, zvláště kdy se scházejí konference techniků, inženýrů a pracovníků vědecko-technických společností je ještě velmi slabá.

Zvláštní péče vyžaduje naše práce mezi uměleckou inteligencí, o které chcí hovořit ve spojení s některými problémy literatury a umění. Bude však nutné, aby naše strana neopomněla ani jednu část inteligence, abychom dobře znali její situaci, její smýšlení a abychom věnovali individuální péči těm vědeckým, technickým, pedagogickým či uměleckým pracovníkům, kteří svou prací ovlivňují celé úseky našeho života a kteří významně přispívají k budování socialismu.

V boji za postupné překonání nesocialistických názorů a vlivů mezi lidem je nutno mít neustále na zřeteli i boj s náboženskými předsudky. Zejména proto, že se ukázalo, jak reakční katolická hierarchie a reakce vůbec nezanedbá žádné příležitosti, aby politicky využila a zneužila toho vlivu, který jí ještě poskytují zakořeněné náboženské předsudky mezi lidem.

Proto také straně není otázka náboženských vlivů lhostejná. Nemůže nám být lhostejná, zvláště projevuje-li se ještě v činnosti strany. A nesmí nám být už vůbec lhostejná, když v důsledku působení sociálního prostředí zachvacují tyto vlivy i část mládeže.

V boji proti nesocialistickým vlivům, využívajícím náboženských předsudků mezi lidem, je třeba především vždy ukazovat na pokusy o reakční politické zneužití názorů lidí. Sám boj proti idealistickým názorům, které náboženství hlásá, je ovšem dlouhodobý a je nutné ho chápat jako součást všestranné kulturní a politické výchovy lidu.

Musíme zajistit široký rozvoj vědeckoatheistické propagandy a provádět ji nikoliv izolovaně, ale v úzké souvislosti s celou politickou, kulturní a osvětovou prací. Zde je zvláště důležitá činnost Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí. Základem vědeckoatheistické propagandy musí být populární objasňování nejdůležitějších jevů ve vývoji přírody a lidské společnosti, osvětlování otázek o složení vesmíru, o původu člověka a osvětlování společenského významu objevů v oblasti astronomie, biologie, fyziky, chemie a jiných věd, které potvrzují správnost materialistických názorů na vývoj přírody a lidské společnosti. Zároveň nelze opomíjet vědecké objasňování vzniku, společenského poslání a historické úlohy náboženství.

Při provádění vědeckoatheistické propagandy je nutno se vyvarovat všeho, čím by byly uráženy city věřících a co by mohlo náboženské předsudky v nich ještě utvrdit.

Organizací i místní národní výbory a společenské organizace by měly více pečovat o to, aby všude a zejména v místech, kde náboženské předsudky jsou silné, byla organizována pravidelně po celý rok kulturní činnost, která by uspokojovala potřeby obyvatelstva.

Soustavnou politickovýchovnou práci stranických organizací, osvětových a kulturních institucí, sdružení rodičů a přátel školy za aktivní pomoci učitelů je třeba zmenšit vliv církve a především duchovních na mládež a školní děti. V tomto směru je třeba zesílit výchovnou práci v pionýrských a mládežnických organizacích.

Dosavadní zkušenost ukazuje, že pokud jde o církevní politiku, je třeba ji nadále provádět tak, aby plně sloužila upevnění jednoty našeho lidu. To znamená, že vůči věřícím občanům je uplatňována zásada svobody náboženského vyznání. Přitom ale nijak neskrýváme, že lidově demokratický stát bude se vši rozhodností postupovat proti tomu, aby náboženské činnosti lidu bylo zneužíváno pro reakční politické cíle.

Zvláštní pozornost věnovat výchově mládeže

V celém boji za socialistickou výchovu a převýchovu člověka musíme neustále věnovat nesmírnou pozornost výchově naší mládeže.

Perspektiva naší mládeže je dána vznešeným posláním doštěnout komunismu, dosáhnout toho na základě obrovského rozmachu výrobních sil, jaký může zabezpečit právě všestranné využití atomové energie a dalších velikých objevů

vědy a techniky. Ve výchově naší mládeže, která je určena pro tak velké úkoly, se musíme starat o to, aby měla co nejméně amatérských znamení buržoasní minulosti, která ještě působí a otravuje i část mládeže.

Naše zřízení vytváří stále příznivější podmínky, aby mládež po boku dospělých mohla rozvinout svou tvůrčí iniciativu, má zajištěnu práci, plně využívá práva na vzdělání a na oddych.

Přitom v práci s mládeží nesmíme zapomínat, že nynější mladá pokolení neprošlo tvrdou školou revolučních bojů a fakticky nepoznalo kapitalistické zřízení s jeho důsledky, nezaměstnaností a bídou. Vzdát osmnáctiletým, kteří letos po prvé volili, bylo v roce 1945 šest let. Je právě nedostatkem naší školy a naší výchovné práce, když leckdy mladí lidé berou všechno, co jim dává společnost, jako samozřejmost a nedovedou ocenit, že je to výsledkem velkých bojů a namáhavé práce jejich otců a matek. Také doma žije mládež v dobrých podmínkách, bez nedostatku a rodiče dávají dětem víc také proto, že mají v paměti svůj život plný odříkání i bídy.

Dnešní výchova ve škole a v rodině by měla být daleko více orientována na to, aby podstatně lépe než dosud připravovala děti k překonávání nedostatku a těžkostí, s nimiž se později v životě setkají, aby je vedla k jejich příští práci ve výrobě. To je základní, velice vážný úkol, kterým se musí zabývat škola, rodiče i organizace mládeže.

Zvláštní otázkou, vyžadující naši pozornost, je výchova dělnické mládeže. V této její výchově došlo k některým chybám, které nyní napravujeme. Zkušenosti ukázaly, že není správně budování zvláštních, od závodů oddělených internátů pracovních záloh. Odtrhli jsme tak část dělnické mládeže od přirozeného a pro její výchovu nejvíce rozhodujícího dělnického prostředí v továrně i v rodině a vytvářeli jsme v ní často skreslené představy o její budoucí práci.

Politické byro ÚV KSČ, vycházejíc z toho, že dělnická mládež bude nejlépe vychovávána tenkrát, když bude pod bezprostředním vlivem dělníků na závodě, rozhodlo, aby byly postupně zrušeny zvláštní internáty pracovních záloh, kromě hornictví, hutnictví a stavebnictví, a že za výchovu učňů budou přímo odpovídat závody a podniky. Tak dosáhneme i lepší výuky v příslušném oboru a politická výchova bude také mnohem účinnější. Bude však nutné, aby naše stranické a odborové organizace politickou výchovu i odbornou výuku učňů dobře sledovaly a zajišťovaly.

Neméně vážnou je otázka rolnické mládeže. Statistický přehled o věkovém složení pracovníků v zemědělství ukazuje, že nemůžeme dopustit, aby se dále věci vyvíjely živelně. Průměrný věk těchto pracovníků byl v roce 1955 40,6 roku a stoupí v roce 1956 na 43,6 roku. Pošli pracovníků nad 60 let činil k 1. 2. 1956 téměř 15 procent celkového stavu trvale činných osob v zemědělství a dá se předpokládat jeho další vzestup. Příliv mládeže do zemědělství nestačí kryt přirozený úbytek zemědělců.

Nelze se ani příliš divit tomu, že konservativní zemědělská malovýroba, která nemůže využít moderní techniky, ztrácí i pro naši vesnickou mládež stále více přitažlivost.

Jak nové, široké jsou však její perspektivy v podmínkách moderního, plně mechanizovaného družstevního hospodářství! A kdo jiný může být hlavním nositelem dovršení historického převratu našeho zemědělství, jímž bude rozhodující vítězství socialistické družstevní myšlenky, než právě naše mládež! Postavit ji před oči toto její revoluční poslání, člevidomě ji k němu připravovat, učinit z ní tvůrce vysoce produktivní, kulturní velkovýroby na obrovských láněch i v družstevních velkofarmách — to je základní úkol naší školy i mládežnické organizace.

Velkou pozornost je třeba věnovat studující mládeži. Události v minulém roce ukázaly, že zejména výchovná práce byla a dosud je největší slabinou zvláště na vysokých školách. Zde musíme dosáhnout podstatného zlepšení. Je v zájmu naší společnosti, aby z těchto škol vycházela mládež všestranně připravená pro život a práci, mládež spjatá s dělnickou třídou a odhodlaná dát všechny své síly ve prospěch socialismu.

V tomto ohledu budeme klást mnohem větší nároky na výchovné působení učitelů a nebudeme se smířovat s případy protisocialistického působení na mládež.

Významnou součástí našeho úsilí o zlepšení výchovné politické práce našich vysokých škol je jejich přiblížení k práci. Naše studující mládež je dosud velmi málo spojena s praktickými problémy rozvoje společnosti a životem lidu.

Nejde však o styk a práci jen v odborném slova smyslu. Nutno kritizovat, že v posledních letech bylo upuštěno od dobrých a nevděčných forem epojení studující mládeže se životem a prací lidu, jako byly na příklad prázdňinové brigády. K této formě je třeba se vrátit a dále je zlepšovat. Úzce odborná výchova bez dostatečného zakotvení v kolektivu a při fyzické práci nestačí k výchově uvědomělého občana.

Oč nám jde na vysokých školách? Vysoké školy musí mít stále vyšší odbornou úroveň. Avšak škola má být zároveň politická v širokém slova smyslu tak, aby z ní vycházeli všestranně připravení budoucí socialisté a komunisté. Tento úkol musí jasně vidět všechny stranické orgány, především organizace na školách. Velký vliv na vytvoření politického i společenského profilu studentů by mělo jejich těsnější epojení a spolupráce s dělnickou mládeží prostředím společných politických a kulturních akcí, jejichž organizátorem by měl být ČSM.

Zájem na učebním a výchovném procesu nemůže být omezen jen na orgány školské správy a pedagogický sbor. Bude nutno zvětšit možnosti aktivnějšího podílu studentů na životě školy, zejména prostřednictvím organizace mládeže, a vrátit se v tomto směru k některým dobrým zkušenostem po roce 1945, aniž bychom chtěli opakovat tehdejší chyby. Bude správné, když představitelé studentů budou řádnými členy rektorských a fakultních rad a když se hlavními otázkami vysoké školy budou zabývat i příslušné studentské organizace, které se tím musí cítit daleko více odpovědné za celý život školy. Jedním z hlavních úkolů, pokud jde o vysoké školy, je zlepšit sociální složení studentů. V roce 1956—1957 je 45,8 procenta studentů z rodin dělníků a rolníků. Toto procento ale není přesné, protože jsou v něm započítáni studenti i z těch rodin, kde otec přišel do výroby v průběhu posledních let. Tento dnešní stav nelze pokládat za uspokojivý, neboť neodpovídá požadavkům a úloze dělnické třídy a rolnictva v naší společnosti.

V poslední době se živě diskutuje o naší všeobecné vzdělávací škole. Objevila se i řada názorů, skrývajících dosavadní vývoj našeho školství s tendencí glorifikovat školství buržoazní republiky. Přehledy našeho školství od roku 1945 byly však s hlediska požadavků demokratizace školství naprosto nezbytné, i když vedle zásadních kladů měly i některé nepřítomné vlivy na odbornou úroveň práce školy.

Po prozkoumání situace na všeobecné vzdělávacích školách Ústřední výbor naší strany v červnu 1955 stanovil se svým ústavním tělem zásady dalšího rozvoje všeobecné vzdělávacího školství a uložil současně školám k odstranění nedostatků, především vypracování nového učebního plánu, nových osnov a učebnic, které od začátku příštího školního roku budou vyzkoušeny v řadě škol a podle kterých se začne v plné síli pracovat v roce 1960.

Poněvadž do té doby budou učitelé pracovat podle osnov a učebnic z roku 1955, které nejsou zcela vyhovující, učinilo ministerstvo školství a kultury některá opatření k nápravě těchto nedostatků, zvláště pokud jde o rozsah a správný výběr učiva. Tato opatření se však v práci škol ještě dostatečně neodrážela.

Přes oprávněnost kritiky současného stavu našich škol je nutno na základě důkladného zobrazení skutečného stavu práce škol v letošním školním roce říci, že práce všeobecné vzdělávacích škol se za poslední dva roky zlepšila.

Na příklad prověrka znalostí českého jazyka, která byla provedena v minulém roce, ukázala lepší výsledky než tato prověrka v letech 1956—1955. A hodnotnější znalosti a připravenost mládeže vesleku, ukazuje se, že ve srovnání s minulými lety má nyníjší mládež širší všeobecné znalosti a lepší kulturní i politický základ.

Je pochopitelné, že s úrovní naší školy se nespokojujeme. Znalost dětí jsou dosud velmi často neutřídné, málo hluboké.

Největší jsou i zde nedostatky zejména ve výchovné práci. V diskusích k těmto otázkám jsou nedostatky často nesprávně připisovány nyníjší školní soustavě. To není správné, je nutno vidět dle, a tímž byla školní reforma v roce 1953 ukotvena. Hlavním jejím rysem je, že dovede demokratizaci našeho školství zavedením jednotné soustavy a že vytvoří předpoklady pro postupné uskutečňování úplného středního vzdělání pro všechny mládež a dá jí před vstupem do povolání širokou přípravu pro život a práci v socialistické společnosti.

Fruchtý rozvoj všech vědních oborů v posledním období, na jehož základě se začíná rozvíjet nová technická revoluce, klade daleko vyšší nároky na všeobecnou připravenost naší nové generace. Mladí si představit, že všechny ČSM, které

dnes zatím chodí do školy, vyjdou z ní za jedenáct let, v době, kdy bude běžné využití atomové energie, kdy budou v široké míře automatizovány výrobní procesy, kdy se rozvinou nová průmyslová odvětví a nové otory lidské práce, v nichž bude do značné míry překonán rozdíl mezi fyzickou a duševní prací.

Proto není možné dívat se na školy v přípravě nové generace podle představ dneška, a tím méně včerejška. Už dnešní rozsah lidských znalostí, který se za posledních desetiletí nesmírně rozšířil a z něhož vyplývají nároky, jež nelze potvrdit a tím, co ještě stačilo předchozí generaci, nutně vyžaduje všeobecné středníškolské vzdělání pro veškerou naši mládež. Toto vzdělání má dát mládeži co nejvyšší možnou přípravu jak s hlediska základních vědomostí v jednotlivých vědních oborech, tak s hlediska jejich uplatnění v společenské a výrobní práci. K tomu směřuje naše úsilí o polytechnické školy. Jedině tak můžeme vypracovat jasnou a jasnou koncepci našeho všeobecné vzdělávacího školství, při čemž hlavním důraz je třeba položit na obsah vzdělání.

Problémy naší školy jsou velmi složité a bylo by největší chybou řešit je ukvapeně. Je třeba tyto problémy odpovědně promyslet za široké účasti pedagogů. Politické byro ÚV KSČ dalo směrnici, aby byl v tomto roce vypracován vědecky položený plán dalšího rozvoje školství, který by byl uskutečňován bez narušování výchovného a vyučovacího procesu, odstraňoval dosavadní nedostatky, prohluboval vyučovací a výchovné metody.

★

Klíčovou otázkou v politické výchově mladé generace je práce organizace mládeže. Průběh všech okresech a krajských konferencí strany ukázal, jak komunistům leží na srdci otázka politického růstu mládeže, jak vážně považují nedostatky v této oblasti a v celkové činnosti Československého svazu mládeže. Diskutuje se o tom, jak blíž přimknout organizaci mládeže ke straně, jak zesílit její ideovou výstavbu v komunistickém duchu. Bylo, když před námi bezprostředně stojí úkol dobudování socialistické společnosti a otázky komunistické výchovy nabývají rozhodujícího významu, což se zvláště týká mladé generace, stojíme před vážným problémem, jak účinně z organizace mládeže ještě spolehlivější oporu strany.

S dosavadní péčí našich stranických organizací o organizaci mládeže nemůžeme být spokojeni. Usnesení celostátní konference o zřízení komisí pro mládež při okresech a krajských stranách bylo sice přijato s velkým souhlasem, ale jejich činnost se nerozvinula a neodpovídá tomu, co jsme si od nich slibovali. Bude správné, aby se naše stranické orgány daleko více zabývaly prací komunistů v Československém svazu mládeže. V ČSM pracuje málo mladých komunistů. V mnohých případech nemohou být v základních organizacích ČSM ani v okresech výborech ČSM vytvořeny stranické skupiny. Máme-li činnost organizace mládeže zlepšit, je nezbytné rozšířit počet členů strany v ČSM, a to tím, že budeme daleko více funkcionářů mládeže, kteří se osvědčili, přijmou do strany a soustavně dbát na to, aby mladí členové strany v ČSM aktivně pracovali. Nemůžeme, aby mladí lidé, kteří vstoupí do strany, organizaci ČSM opouštěli. Naopak, jejich práce v ČSM má být ještě intenzivnější, má být jejich nejpřednějším stranickým úkolem. Nejde tu o žádné úzce organizační záležitosti, ale o velký, ideový politický úkol, jehož cílem je podstatně zvýšit výchovné působení strany na všechny mladé lidi.

V dnešním způsobu organizování mládeže je mnoho nových, řešených problémů. Okresové většina pracující mládeže je organizována v odborech. Na středních a vysokých školách se ČSM stala téměř povinnou organizací, sdružující veškerou studující mládež. Dále je třeba vzít v úvahu, že rozhodující orientace bezstranné je také na mládež. Velké posilání mezi mládeží má nová dobrovolná tělovýchovná organizace. Všechny tyto organizace nemají dobře rozděleny své úlohy a dohází k zbytečným paralelismům a jejich činnosti. Stav je takový, že každá z nich řídí výchovu svých mladých členů zvláště, nezávisle na ČSM. Ideová výchova mladých lidí není jednotně vedená. I to má často za následek formálnost této výchovy, oslabuje její účinnost zároveň i při velkém počtu organizací, v nichž se mladí lidé sdružují. Získat čast mládeže vůbec mimo jejich vliv.

Dobře vidíme velké kladné epvy, které převládají častí naší mládeže stále výrazněji vstávají její aktivní čast při vytváření nové společnosti. Jsme však zároveň znepokojeni řadou

negativních zjevů, s nimiž se mezi částí mladých lidí setkáváme. Je to nezáměr části mládeže o společenské problémy, individualistické sklony, podléhání buržoasnímu myšlení, povrchní a bezcílný způsob života a pod. To všechno nás musí vést k zamyslení nad tím, jak jako strana ovlivňujeme výchovu mládeže, jak působí naše společenské organizace a škola k tomu, aby morálně politický profil veškeré mládeže odpovídal velikým komunistickým cílům, které právě ona má uskutečnit.

Tyto problémy je nutné vyřešit. Nechceme však na dnešním ÚV přicházet s definitivními závěry. Bude třeba se o nich poradit se širokým stranickým aktivem, s našimi společenskými organizacemi a celou veřejností.

Osou veškeré výchovné práce mezi mládeží musí být výchovná práce, vykonávaná především v kolektivu, účinně pomáhající socialistické výstavbě. Připomeňme Leninova slova, že mládež musí všechny úkoly svého učení chápat tak, aby každý den v kterékoli vesnici, v kterémkoliv městě řešila prakticky ten nebo onen úkol společnou práci, i ten sebe-nepatrnější, i ten nejprostší. Nebudeme se bát dávat mládeži samostatné velké úkoly. Příklad leninského Komsomolu ukazuje, jak blahodárný vliv má taková cílevědomá činnost na utváření celých generací. Jeho příklad i mnohé naše zkušenosti ukazují, jak velkou přitažlivost a výchovný vliv měla pro mladé lidi budovatelská díla, svěřená mládeži. Měli bychom proto znovu pokračovat v krásných tradicích Trati mládeže,

výstavby Nové huti Klementa Gottwalda a jiných dílech a svěřit naší mládeži významné budovatelské úkoly.

Neméní pozornost je třeba věnovat podpoře mládeže v jejím zájmu o tělesnou výchovu a sport. Ustavení jednotné tělovýchovné organizace dává k tomu velké předpoklady. Mladí lidé by se měli účastnit v nejšířší míře sportu, aby nám vyrůstala příští zdravá generace a z jejich řad i vynikající sportovci. V této souvislosti je třeba říci, že naše veřejnost velmi živě sleduje otázky ve sportu a odsuzuje, že veliké péče, kterou náš stát sportovcům věnuje, si mnozí sportovci neváží, zneužívají ji pro své osobní zájmy a u některých z nich se projevují vážné morální kazy. Že se takové zjevy v poslední době rozšířily, nevězí jenom v samých sportovcích, ale jsou důsledkem nesprávné praxe mnohých bývalých vedoucích orgánů na úseku tělovýchovy a sportu, které podporovaly sklony k profesionalismu a primadonství. Jsme pevně přesvědčeni, že nová organizace se s těmito zjevy bude umět energicky vypořádat. Cesta vpřed vede jediné přes masovost a dobrovolnost.

Výchova mládeže, její účast ve výstavbě i ve veřejném životě, její příprava pro další etapu našeho socialistického vývoje, to je jeden ze základních politických úkolů naší strany. Aby problémy naší mládeže mohly být všestranně a odpovědně posouzeny a komplexně řešeny, bude správné zřídit komisi ÚV KSC pro otázky mládeže. Jejím úkolem bude propracovat tyto otázky pro XI. sjezd naší strany.

III. Společenské vědy, literatura a umění, stranická propaganda a agitace

Soudružky a soudruzi, v poslední části referátu budu hovořit o některých základních ideových problémech na úseku společenských věd, literatury a umění, o aktuálních otázkách stranické propagandy a agitace.

Za prohloubení theoretické úrovně vědecké práce a stranickosti společenských věd

Po XX. sjezdu KSSS můžeme pozorovat na úseku společenských věd určité oživení theoretické práce.

Jedním z důležitých předpokladů správného řešení otázek, které před pracovníky společenských věd staví naše přítomnost, je pravdivé pochopení minulého období. Bez pravdivé analýsy všerejška nemůže být ani správné pochopení dneška a dalších perspektiv.

V probíhajících diskusích se u některých soudruhů projevuje tendence hodnotit celé minulé období, zvláště po roce 1945, negativně jako opuštění zásad marxismu-leninismu. Toto hodnocení je v příkrém rozporu se skutečností. Ať je zkoumáme sebepřísněji, zůstane právě toto období, zvláště od roku 1945, zapsáno jako doba mocného nástupu marxismu-leninismu do všech oblastí vědy a celého našeho života. Právě v těchto letech vyrůstalo socialistické vědomí ve velikou materiální sílu, stále pevněji zakotvenou v masách. Tento prudký nástup přinášel s sebou jako průvodní zjev různé dětské nemoci, projevující se především v tendencích k vulgarisaci, dogmatismu, školometství. Tyto tendence byly ještě zesíleny působením kultu osobnosti. To ovšem nemůže změnit základní vysoce kladné hodnocení rozvoje marxistického myšlení v tomto období.

Jednou z otázek, jejíž řešení má bezprostřední vliv na vědeckou práci v oblasti společenských věd, je vztah vědy a ideologie v marxismu. V otázkách vztahu vědy a ideologie, stranickosti a pravdivosti, filosofie a politiky se projevuje, jak theoretický pracovník chápe úlohu teorie v revolučním hnutí, jak se dívá na otázku předpokladů rozvoje teorie, v čem vidí podstatu pomoci teorie věci socialismu, v čem vidí záruku a kritérium pravdivosti vědy o společnosti.

V reakci na některé projevy porušování marxistické vědecké metody, prakticistického a subjektivistického skreslování požadavku stranickosti, projevily se v diskusích naprosto nesprávné tendence k objektivismu, popírající vedoucí úlohu strany v theoretickém boji. V jejich pozadí jsou idealistické iluze o tom, že sama subjektivní snaha o pravdivé poznání,

isolovaná od živé revoluční praxe, zaručuje skutečnou pravdivost tohoto poznání. V marxismu existuje jednota vědeckosti a stranickosti, marxismus se stal jedinou skutečnou vědou o společnosti právě proto, že je hluboce stranický. Že vědomě vyjadřuje nejvlastnější zájmy dělnické třídy, jejíž cíle a zájmy jakožto nejpokrokovější třídy společnosti se nikdy nemohou dostat do zásadního rozporu s vědeckým poznáním. Uvedené tendence ignorují tu skutečnost, že snaha o poznání objektivní pravdy se může ve společenských vědách realizovat jediné s posice dělnické třídy na základě hlubokého pochopení jejích nejvlastnějších zájmů. Snahy některých theoretiků vymanit se ze »subjektivismu« dělnické třídy, bojovat za pravdu bez vědomého zapojení do revolučního boje vedeného stranou jsou tedy jen subjektivistickou iluzí.

Rozhodný kurs strany k prohloubení vědecké práce, k hlubokému, neformálnímu a kritickému studiu otázek, k rozvoji diskusí a hlubšímu sepětí s praxí, který nastoupily naše společenské vědy pod vedením strany, je správnou cestou k tvůrčímu uplatnění marxismu-leninismu v našich konkrétních podmínkách. Přestože jsme dosáhli určitých úspěchů v překonávání dogmatismu a subjektivismu, je nutno nadále tomuto boji věnovat velkou pozornost, neboť strana rozhodně potřebuje, aby společenské vědy dosáhly nového, vyššího stupně rozvoje, nových, smělých a pravdivých vědeckých závěrů, odpovídajících novým úkolům výstavby socialistické společnosti.

Překonávání dogmatismu je však jen jednou stránkou boje za tvůrčí rozvoj společenských věd. Avšak jeho nejdůležitější stránkou v současné době je boj proti revisionismu, jak jsme ukázali v první části referátu.

Nebezpečí revisionismu je zesíleno tím, že u části našich vědeckých pracovníků přezívají ještě pozůstatky nepřekonaných buržoasních názorů, a proto často nedovedou ve své vědecké práci důsledně uplatňovat marxisticko-leninskou metodologii. Tak na příklad mezi historiky, kteří právem vystupovali proti pouhé deklarativnosti, za hlubší studium faktického materiálu, se někdy projevují sklony k pozitivismu, k pouhému shromažďování faktického materiálu, bez hluboké marxistické třídní analýzy.

U některých pracovníků v oboru filosofie, kteří v poslední době vystupovali s jinak správnou kritikou zanedbávání otázky dialektiky a z toho vyvěrajícího schematismu, se projevila tendence k zastírání zásadního rozdílu mezi hegelovskou idealistickou dialektikou a marxistickou materialistickou dialektickou metodou, mezi idealismem a materialismem. Je naprosto správná snaha, která dnes je uplatňována i sovětskou filosofii, likvidovat nihilistický poměr vůči dědictví

předmarxistické buržoasní filosofie. Avšak při překonávání chybných tendencí tohoto druhu nelze oživovat staré chyby, které vedly k zastírání zásadního, třídního rozporu mezi buržoasním a marxistickým proletářským světovým názorem.

V revisionismu proto musíme spatřovat dnes hlavní nebezpečí pro další rozvoj společenských věd. Musíme proti němu bojovat rozhodně, přitom však rozvážně. Nelze totiž říci, že by každá chyba, které se pracovník společenských věd dopustí, byla již revisionistickou tendencí. Uznáváme, že zvláště při rozpracovávání nových otázek může docházet k omylům. Straně ani vědě však nepomůže, budeme-li tyto omyly obcházet. Je nutno je principiálně kritizovat a věcnou argumentací pomáhat k jejich překonání. Reklamují-li dnes často theoretičtí pracovníci právo na omyl, má strana právo a povinnost vyžadovat od nich odpovědnost za práci a otevřeně ukazovat na souvislosti některých chybných závěrů s pronikáním různých marxismu-leninismu cizích prvků.

Vážnou otázkou v oblasti společenských věd je otázka podstatného zvýšení theoretické úrovně vědecké práce. Nelze přehlížet, že naše dělnická třída sice nabyla velké praktické zkušenosti třídního boje, že však z celé řady historických příčin u nás po dlouhou dobu vývoj theoretické práce zaostával.

I když strana v posledních letech dosáhla vážných úspěchů v oblasti rozvíjení marxisticko-leninské theorie, nejsou důsledky tohoto dlouhodobého zaostávání zdaleka překonány. S výjimkou několika hodnotných prací v oblasti historie, která má u nás v celém národním vývoji největší tradice, nevytvořili ještě naši pracovníci v oblasti společenských věd významná díla, která by dala hlubokou odpověď na závazné otázky společenského vývoje a zásadně se vyrovnala s buržoasními a revisionistickými názory. Toto zaostávání za potřebami našeho společenského vývoje se zvláště projevuje v oblasti filosofie.

Radu závazných podnětů pro práci v oblasti společenských věd přinesl vývoj mezinárodního komunistického hnutí a také zásadní usnesení naší strany z posledního období. V oblasti politické ekonomie jde zejména o konkrétní prozkoumání působení ekonomických zákonů socialismu v přechodném období, o působení zákona hodnoty v našem hospodářství, o problému mezinárodní dělbý práce.

Značný praktický význam by mělo, kdyby naši filosofové soustavněji pracovali nad zobecnováním převratných objevů specialních, především přírodních věd, kdyby theoreticky odpověděli na takové důležité otázky života naší společnosti, jako je otázka rozporu v přechodném období, otázka vztahu obecného a zvláštního v našich podmínkách, problémy komunistické morálky, či na aktuální problémy vědeckého komunismu.

Také naši historikové přes uvedené klady jsou nám dosud dlužni ucelené marxistické práce v oblasti nejnovějších dějin.

★

Je třeba říci slova i k metodám uskutečňování řídicí úlohy strany na úseku společenských věd.

Základní metodou zde musí být věcná kritika a vedení názorového boje. Tato metoda ovšem klade vysoké nároky na stranickou pevnost pracovníků v této oblasti. Vyzaduje, aby pracovníci společenských věd především dále studovali marxismus a rozvíjeli jej v aktivním boji s buržoasní ideologií, zvláště v její nejnovější podobě. Strana již uskutečnila některá opatření, aby naši vědci mohli takto pracovat. Ukazuje se však, že některá usnesení celostátní konference, zvláště o zpřístupnění materiálů, statistik, fakt i buržoasní literatury pro vědeckou práci, nejsou dostatečně plněna.

Ideologický boj je jednou ze základních forem společenského zápasu. Proto se strana nemůže vzdát řízení práce na úseku společenských věd, nemůže a nebude se omezovat na pouhé registrování sporů, jak si to představují někteří lidé. Strana se ve své praktické činnosti bezprostředně setkává s všestranným působením zákonů společenského vývoje a jedná je a to poskytnout spolehlivé východisko k theoretickému zpracování a ověření těchto zákonů.

Ústřední výbor přijal celou řadu opatření, která znamenají značné posílení theoretické práce přímo na půdě strany. Byl zřízen Institut společenských věd při ÚV KSČ, v proudu je práce na dějinných strany a na dvou rozsáhlých sbornících o základních problémech a na dvou rozsáhlých pracích se vypracování učebnice základů marxismu-leninismu.

Theoretický aktiv je třeba stále více přibírat k spoluúčasti při řešení důležitých problémů společenského vývoje u nás.

To je podmínkou jak dobré praktické práce, tak i zdravého růstu ideologického aktivu strany. Uskutečnit sjednocení theorie a praxe nelze jinak než prostřednictvím strany, v níž se spojuje rozhled o současných úkolech theorie a masou praktických poznatků. Tato skutečnost, jak učil Lenin, dala ze strany též přirozené ideové řídicí centrum. Proto má strana plné právo a povinnost řídit v zásadních světových otázkách rozvoj společenských věd.

Vysoká odpovědnost literatury a umění v naší společnosti

Literatura a umění má velmi významné místo v ideologické sféře velkých společenských bojů naší doby. Právě proto je předmětem zájmu naší strany, která usiluje, aby umění naplnilo boji za komunismus, aby se aktivně účastnilo historického zápasu za osvobození člověka.

V průběhu uplynulého roku se v praktické dějinné souboji projevovala také ideologická vyspělost naší literatury a umění. Vysoká aktivita v politickém životě a překonávání nedostatků minulosti vyvolávalo zákonitě i nové zkoumání ideologických kritérií a dosavadních cest v umělecké činnosti.

Toto zkoumání nám umožnilo a umožňuje zbavovat se rychleji některých ztrnulých představ na vývoj umění, správněji chápat stranickou umění, přesněji určit náš vztah ke kulturnímu dědictví, lépe a ve vývoji vidět umění socialistického realismu.

Hlavní otázka pro naši stranu je, jak dále posílit vliv komunistických idejí v oblasti literatury a umění. Nemůžeme přehlížet, že se mezi našimi kulturními pracovníky uplatňovaly v uplynulém roce i nesprávné, revisionistické i dokonce přímo nepřátelské hlasy, s jejichž ozvěnou se ještě setkáváme. Tyto hlasy se pokoušely vyložit naše úsilí o prohloubení socialistické demokracie jako vývoj k buržoasnímu liberálnímu chápání svobody a začaly očerňovat vše, co jsme až dosud vykonali v socialistické přeměně naší společnosti i co bylo vytvořeno v literatuře a umění po válce. Chtěly vnutit veřejnosti mínění, že socialistická literatura je literatura lži a klamu.

Je opravdu naše poesie, literatura a umění, vytvořené za posledních 12 let, «něčím temným», kdy spisovatelé «ani nebyli svědomím sebe samých» (Seifert)? Je to umění a literatura lži anebo pravdy? Právě tak jako naše cesta od roku 1945 přes různé těžké chvíle i nedostatky bude jednou označena jako jedno z nejheroičtějších období naší národní historie, tak i vše, co bylo v této době vytvořeno umělci pro lid, co se vědomě a s naprostou upřímností dávalo do služeb boje za socialismus, zůstane součástí této doby a bude tvořit významnou stránku ve vývoji našeho umění.

Naše strana se hlásí k základní linii, kterou prozrazovala v celém tomto období. Tehdy byly probojovány zásadní principy socialistického umění, především lidovost a ideovost, a započato se správným hodnocením velkého kulturního odkazu naší minulosti. To je to základní a rozhodující, co charakterizuje úsilí naší strany, co vykonalo na rozvoj naší kultury příznivý vliv, který nemůže být zdaleka zastíněn nesprávnými metodami, které se zde při praktickém uplatňování stranického vlivu v určitém období vyakvtly.

Přirozeně v posledních 12 letech, právě tak jako v jiných dobách, vznikala umělecká díla různých kvalit. Nikdo však nemůže popřít, že právě v tomto období vznikla řada děl, která patří na přední místo naší národní kultury.

S hrdoostí připomínáme vznik Kroniky Petra Jilemnického, Života proti smrti a veršů Marie Pujmanové, nových básnických knih Vítězslava Nezvala, Konstantina Biebla, Jana Kostry, Viléma Závady, Josefa Kainara, Némé barikády Jana Drdy, Nástupu Václava Režáče, Dřevěné dědiny Františka Hečka, dramát Miloslava Stehlíka, vznik významných socialistických děl, jako Sbratření a Božena Němcová Karla Poláčekého, skladeb Václava Dobláše, Eugena Suchoné a dalších významných děl desítek jiných umělců. Kolik vzniklo v tomto období dobrých filmů, jaký rozmach nastal v našem divadelnictví, jaké bohatství se ukázalo v naší lidové tvůrčivosti! Všichni tyto umělci svým dílem vědomě pomáhali naší straně, sloužili lidu a vytvořili velká realistická, socialistická díla trvalého významu.

V celém tomto období zároveň blahodárně působila přední díla sovětské literatury, která se stala mocným zdrojem v socialistické výchově našeho lidu a příznivě ovlivnila rozvoj naší literatury.

Zkušenosti ukázaly, že jsme se však i v oblasti umění dopouštěli té chyby, že jsme záměřovali přání a cíl, k němuž chceme dospět, za skutečnost, a označovali celou naši literaturu a umění jako socialistické. Neviděli jsme dosti přesně skutečnou odlišnost a zakrývali jsme si tak do jisté míry některé své důležité výchovné úkoly na tomto poli.

Strana usiluje o to, aby získala všechny umělce pro svůj historický boj za všestranné osvobození člověka z duchovního otroctví kapitalismu a za svobodný rozvoj lidské osobnosti v komunismu. Správně oceňující složitost třídního zápasu v přechodném období, musí však reálně počítat s tím, že vedle přesvědčených komunistů jsou mezi umělci i lidé ještě ne zcela přesvědčení a i ti, kterým se nepodařilo vymáhat se ze světa liberálně buržoasních názorů a předstáv. To se projevuje i v myšlenkovém obsahu jejich díla. Všichni tyto umělci mají však své místo v naší literatuře a umění a nelze je z ní vyřazovat.

Strana musí vidět tyto ideové difference proto, aby tím lépe mohla vytvářet skutečnou, neformální socialistickou jednotu všech spisovatelů a umělců cestou překonávání nesocialistických názorů, názorovým bojem. To ukládá především umělcům komunistům a stranickým organizacím na tomto úseku úkol nejen se aktivněji účastnit celého zápasu strany, ale i vést stálou účinnou politickou a ideologickou práci mezi umělci. Principiální a otevřený komunistický postoj, uplatňovaný v soudružském styku se všemi umělci, umožňuje nejlépe čelit projevům liberalismu, vyhnout se sektérským chybám a vést tak literaturu a umění správnou cestou. Tuto svou vedoucí úlohu v politických a ideologických otázkách komunisté musí uplatňovat správným způsobem, v soudružské diskusi, vyavěťlovaním, rozvíjením theoretické práce, věcnou a zásadní argumentací.

Naše snaha po zesílení společenskovo-výchovného poslání umění je provázena péčí o nejšířší rozvoj uměleckých talentů a osobnosti. Zde platí slova dopisu Ústředního výboru strany druhému sjezdu československých spisovatelů: »Základní podmínkou rozvoje naší literatury vidíme v tom, aby se v ní rozvíjelo co nejvíce různých a svérázných talentů, které by se neustále zdokonalovaly a které by rozvíjely nejvíce ty vlohy a hodnoty, jež jsou vlastní právě jim. Proto je správné, aby se naše literatura stále doplňovala novými a mladými autory, kterým je potřeba poskytnout všechnu výchovu a péči. Síla české a slovenské literatury byla vždy mimo jiné i v rozmanitosti talentů. Toto bohatství je třeba udržet a rozvíjet i dnes. Různost talentů, spojených navzájem i se stranou společným bojem za socialismus a komunismus, je zdrojem našeho literárního bohatství a síly.«

Jste si vědomi toho, že stupeň socialistického uvědomění umělce nerozhoduje ještě o umělecké kvalitě díla. Strana ovšem může posoudit a také posuzuje, jakou politickou úlohu ve společenském zápase hraje umělecké dílo nebo umělec, do jaké míry pomáhá nebo nepomáhá boji za socialismus.

Právě s těchto hledisek strana kritizovala v uplynulém roce i průběh druhého sjezdu československých spisovatelů. Vyslovila svůj otevřený nesouhlas s řadou nesprávných vystoupení na sjezdu i s pasivním postojem spisovatelů-komunistů k těmto vystoupením. Strana přitom nikoho pro jeho chybné názory nepronásledovala, ale usilovala o jejich kritické překonání, o to, aby se události celého roku 1956 staly pro všechny umělce politickou školou. Jsou ovšem jedinci nebo i skupinky — a ukázal na to před měsícem i sjezd Komunistické strany Slovenska — kteří se nepouchili, kteří nepochopili, že nelze mluvit k lidu a rozcházet se v řadě základních otázek se stranou, s jejich nesprávnými názory se strana smítovat nebude a nemůže. Každý, kdo zná historii posledních třiceti let naší literatury a umění, pochopí, že principiální postoj strany je zde na místě a není uplatňován jen v zájmu strany, ale především v zájmu naší literatury a umění. Většina našich spisovatelů a umělců po zkušenostech uplynulého roku toto stanovisko strany pochopila a uznává je. To je důležitý předpoklad aktivnější tvůrčí práce v celé oblasti umění.

Chceme v této souvislosti poukázat na to, že v četných dokumentech naší strany jeme se vždy stavěli proti sektérskému zužování fronty naší literatury a umění, proti administrativnímu postupu, aby jménem strany byla vyzvedávána ta nebo jiná skupina umělců. U nás jsou vydávána a šířena díla velmi různého zaměření, pokud jsou nesena demokratickými idejemi.

Strana má ovšem zásadní zájem na tom, aby se rozvíje-

lo socialistické a realistické umění, které se uvědoměle zařazuje do velkého společenského zápasu naší doby. Pro komunistu je i v oblasti umění nepřijatelná živelnost, ideologická pasivita a bezideová rozředlost. Přitom však zdůrazňujeme, že socialistický realismus se rozvíjí na základě skutečné umělecké mnohotvárnosti, soutěžení uměleckých individualit a svérázných talentů, osobitých stylů a forem. Toto chápání metody socialistického realismu široce vyzvolil soudruh Šepilov ve svých dvou projevech k sovětským výtvarníkům a hudebním skladatelům.

Pro správnou orientaci našich spisovatelů a umělců má velký význam literární a umělecká kritika, rozvoj tvůrčích diskusí mezi umělci a konfrontace nové umělecké tvorby. V dnešní době, kdy vychází řada nových kulturních časopisů, jsou k tomu dány široké možnosti. Nemůžeme však být spokojeni s tím, jak je zatím těchto možností využíváno. Části našich kritiků a redaktorů kulturních časopisů neležejí příliš na srdci otázky společenské působnosti umění. Zato však věnují — a to jak v různých programových článcích, tak v neméně programových ukázkách veršů, satiry, výtvarných děl — neobyčejnou pozornost podpoře prázdného objektivismu a naturalismu, vydávaného za poesii všedního života, obhajobě různých abstraktivistických a formalistických děl, která mohou naše umění pouze svést na scénu společenské neodpovědnosti a individualistické zvrůle. Tyto úvahy o kulturních problémech jsou často provázeny od základu nesprávným pohledem na politické a společenské problémy naší doby, jsou prosyceny nihilismem a skepsí a vyúsťují zpravidla v maloměstský radikálismus a liberalismus. S takovými tendencemi se můžeme setkat v řadě čísel Května, Nového života, Kultury, Kulturního života a Mladé tvorby. Tyto projevy jsou v přímém rozporu s úsilím o další úspěšný rozvoj našeho umění. Umělci-komunisté, tvůrčí umělecké svazky i náš tisk neměli by je přecházet většinou nečinně jako dosud, ale věcným rozbořením a bojovou polemikou působit k jejich překonání.

Zdůrazňuje-li se, že předpokladem kladného vývoje umění je široká výměna a střetávání názorů, pak při ní komunisté nemohou být nikdy pasivními diváky. Jedním z rozhodujících kritérií umění vždy byl a je jeho ideový obsah; ani umění není neutrální ve velkém souperení mezi socialistickou a buržoasní ideologií. Proto komunisté nemohou připouštět, aby se ideové tvůrčí spory mezi umělci rozvíjely živelně a aby se v nich uplatňovaly tendence cizí naší socialistické společnosti. Všestranně působit k tomu, aby se úspěšně rozvíjelo socialistické a realistické umění, aby se na jeho vytváření podílely všechny nejlepší síly naší kultury — v tom je správné uplatnění vedoucí úlohy strany, která i zde má zájem na využití všech tvořivých sil ve prospěch lidu a socialismu.

Strana tedy vyslovuje přání a požadavek po velkém umění, socialistickém svým myšlenkovým obsahem a srozumitelném lidu, umění, které bude hrát velkou společenskou úlohu. Dějiny umění dokazují, že to bylo právě realistické umění, které účinně mluvilo k širokým vrstvám národa. Různé formalistické směry v posledních desetiletích podstatně zúžily společenskou působnost umění; vzdálily je lidu a učinily mu je nepochopitelným.

Každé velké umění vyrůstalo tím, že si kladlo velké cíle, že se nevyhýbalo životu a jeho velkým otázkám a snažilo se je umělecky vyjádřit a ovlivnit. Tento úkol si vědomě musí klást socialistické umění naší epochy. Přesvědčený socialista umělec nemůže mluvit jinak než tak, aby mu lid rozuměl, nemůže být ani jiným než umělcem socialistickým a realistickým.

Aktuální otázky stranické propagandy a agitace

Soudružky a soudruzí,

v další o všestranné zesílení výchovné činnosti naší strany, stranické propagandy a agitací práce v našich podmínkách musíme mít před očima základní požadavek: plně uplatnit vedoucí úlohu strany, zvýšit odpovědnost všech komunistů za veškeré dění v naší zemi, za růst socialistického uvědomění nejšířších vrstev pracujících.

Ideologické otázky, o kterých sem hovořil v předchozích částech svého referátu, měly by se stát závažným obsahem naší propagandy a agitace. Ještě naléhavěji vyplývá z nich nutnost důsledného zaměření veškeré politickovo-výchovné práce strany

na ty otázky, které již v předchozích usneseníh vytyčoval Ústřední výbor, na problémy mezinárodních vztahů, na ekonomické učení marxismu-leninismu, na problémy našeho hospodářství a na základní otázky našeho světového názoru.

Posláním stranické propagandy je vzbudit členy strany marxisticko-leninskou teorii tak, aby správně chápali politiku strany a dovedli v praxi za její uskutečňování bojovat. Přitom se ovšem v propagandě našeho učení neomezujeme na stranické kádry, ale musíme naopak více než dosud se snažit rozšířit je do širokých mas pracujících.

Naše strana vždy usilovala o to, aby její propaganda spočívala na vědeckém základě, aby byla kritická ke všem nedostatkům a nesprávným zjevům v našem životě, aby na základě rozboru dané situace dovedla bojovně prosazovat správné marxistické stanovisko při řešení problémů našeho života, vyjádřené v usneseníh našeho Ústředního výboru strany a vlády.

Jaký je současný stav naší propagandy?

Při ekonomické výchově se podařilo učinit významný krok k překonání odtrženosti propagandy od života. Teměř půl milionu komunistů a bezpartijních studuje v rámci stranického školení v různých ekonomických útvech, večerních kursech, školách nebo seminářích a své poznatky se snaží uplatnit v praxi při řešení hospodářských úkolů. Další tisíce pracujících se účastní různých přednášek a besed na ekonomická témata, organizovaných stranou a jinými organizacemi. K tomu přispívá i větší orientace našeho tisku na ekonomické otázky a zvýšená pozornost k vydávání ekonomické literatury. První cenné zkušenosti jsme získali při pořádání ekonomických konferencí na závodech i v JZD. Tyto konference jsou neúčinnější formou spojení ekonomické výchovy s praktickou hospodářskou činností. Vážným nedostatkem celé naší ekonomické výchovy je, že se jí dosud málo účastní vedoucí hospodářští a techničtí pracovníci.

Propaganda na úseku mezinárodních vztahů dosáhla podstatného rozšíření, avšak stále to nestačí rostoucím požadavkům a nárokům pracujících. Naši lidé se živě zajímají o aktuální mezinárodní otázky, o situaci v mezinárodním revolučním hnutí, chtějí stále více znát o životě v Sovětském svazu a o ostatních zemích socialistického tábora. Abychom vzdávky mohli uspokojit jejich požadavky, je třeba obnovat největší péči přípravě lektorů a propagandistů pro tyto otázky a více využívat jako lektorů těch soudruhů, kteří navštívili různé země.

Zaměřením naší propagandy na ekonomickou stránku marxismu-leninismu a otázk mezinárodních vztahů ovšem nelze chápat tak, že se podceňují historické zkušenosti naší strany a mezinárodního dělnického hnutí, zejména Komunistické strany Sovětského svazu. Naopak: výklad dějin naší strany a mezinárodního hnutí, zbavený nánosu popisnosti a dogmatismu, zůstane, důležitým nástrojem výchovy členů a funkcionářů strany v duchu marxismu-leninismu, zakaluje zejména mladé členy strany. Poslední události ve světě a kolem nás názorně ukázaly, jaký význam má správné chápání otázek třídního boje, strategie a taktiky, ještě více vyzvedly úlohu komunistické strany v životě společnosti.

Při rozboru metod naší propagandy se stále ještě ukazují vážné nedostatky. Dosud jsme se náležitě nevyrovnali s požadavky dogmatismu, které účinnost naší propagandy oslabují.

Hovoříme-li o dogmatismu v naší propagandě, máme na mysli způsob myšlení a pojetí výkladu jednotlivých otázek. Všechny pokusy nejrůznějších kritiků dogmatismu vyřadit z naší propagandy soustavný výklad principů našeho učení, zejména těch leninských zásad, které ukazují základní směr naší socialistické výstavby, musíme rozhodně zamítnout jako škodlivou tendenci.

Překonání dogmatismu v naší propagandě je možno především na základě pevného spojení našich theoretických kádrů a propagandistů s životem skutečnosti naší společnosti, s životem dělnické třídy a všeho pracujícího lidu; za druhé — na základě soustavného a hlubokého studia revoluční marxistické teorie, v prvé řadě děl Marxe, Engelse a Lenina.

V souvislosti s kritikou dogmatismu vskytly se však i u nás názory, jež jsou v příkrém rozporu s leninským pojetím stranické propagandy. Bez propagandy by teorie marxismu-leninismu nemohla být revoluční zbrání mas. Zdálo by se, že tato pravda je natolik samozřejmá, že je zbytečné se o ní zmiňovat. Avšak právě pod záminkou boje proti dogmatismu setkali jsme

se s otevřeným pohrdáním revoluční propagandou. V některých diskusích o otázkách vědy a ideologie na stránkách některých časopisů, především Literárních novin, se ozvaly hlasy, jako by naše propaganda už svou podstatou byla nečím, co nemá nic společného s vědeckou pravdou, co naopak má do »propagandistických nížin« falešných iluzí.

Tyto výrazy prozrazují, že stoupenci zmíněného názoru učinili bezmála žádné rozdíly mezi revoluční propagandou a propagandou nejrozumnějších buržoasních lidí a pavěd. Dogmatismu a ztrnulosti. Neznamenal však a nemohl znamenat snížení propagandy našeho učení na úroveň podvodné demagogie, která je charakteristická pro oslavnou propagandu buržoasních pořádků.

Účinnost naší propagandy je v její pravdivosti, polemickém vyhocení, bojovném nekompromisním stanovisku, v nebojácně obhajobě zájmů dělnické třídy, socialismu. Takové poslání jí vždycky určovala naše strana. Jejím úkolem je bojovat za pravdu marxismu-leninismu, nekompromisně čelit působení nepřátelských teorií, rozbít jejich argumentaci, trpělivě, ale houževnatě překonávat zátěž pozůstatků starého ve vědomí pracujících. Aby toto poslání mohla naše propaganda úspěšně plnit, musí pozorně přihlížet ke stupni uvědomělosti a politické zralosti těch, na něž se obrací, dbát nejen celkové politické situace, ale i konkrétních nálad těch či oněch vrstev pracujících, brát v úvahu, jaké vlivy a třídní síly na tyto vrstvy působí.

Je třeba říci, že zvláště po této stránce nemůžeme být s naší propagandou spokojeni. Mnohé přednášky a články stále ještě trpí stereotypností a šablonovitostí, jsou připravovány nebo psány bez ohledu na posluchače či čtenáře, pro všechny a pro nikoho. Nám však v naší propagandě musí jít nejenom o to, správně jevy vysvětlovat, ale zároveň o to, přesvědčovat a získávat pro naši věc pracující masy. Ti naši propagandisté, kteří rádi »theoretisují«, musí si být především vědomi, že naše propaganda není samoučelná, ale že v ní jde o lidi, o jejich socialistickou výchovu, jejich komunistické přesvědčení. Stejně tak ovšem ti propagandisté, kteří jsou v teorii slabí a dopouštějí se často vulgarisací, musí si uvědomit, že naše propaganda je propagandou vědecké pravdy.

Základní orientace naší propagandy na ekonomické problémy a otázky mezinárodních vztahů se nesporně osvedčila. Ukázaly se naprosto správnými zásady řízení stranického školení, které vypracoval Ústřední výbor a podle nichž byly vytvořeny takové útvary, ve kterých účastníci studují otázky, o něž projevují největší zájem a jejich znalost potřebují ke své praktické práci. Všude tam, kde stranické organizace se řídily směnicemi ÚV a přitom upravovaly programy podle situace a problematiky v místě a rovněž dbaly o zařazení jednotlivých soudruhů podle jejich zájmů a potřeb, bylo docíleno aktivní účasti členů strany na politické práci a dobrých výsledků. Nechci předcházet celkovému hodnocení výsledků letošního Roku stranického školení. Ukazuje se však jasně, že boj proti formalismu, šablonám a neživosti naší propagandy, v němž se již můžeme opřít o dobré konkrétní výsledky, musíme vést ještě houževnatěji a rozhodněji.

S plnou naléhavostí vystupuje dnes nutnost co nejdříve rozvinout politickou agitaci v masách.

Život denně přináší četné otázky, ke kterým je třeba rozhodně a zásadně říci pevné stranické slovo. Naši lidé očekávají na takové slovo strany, chtějí s námi hovořit.

Tady musí nastoupit politická agitace. Agitace v leninském pojetí, která bude odpovídat na ty nejdůležitější otázky a kterou vede celá strana, počínaje členy Ústředního výboru.

Zásadou, že agitaci provádí celý stranický aktiv, budeme muset probojovat do všech důsledků. Je ještě dosti soudruhů, především na odpovědných místech státního a hospodářského aparátu, kteří nejsou dostatečně spojeni s politickým životem strany a nepovažují za svou povinnost chodit mezi pracující, vysvětlovat jim politiku strany a odpovídat jim na jejich otázky. Pro tuto práci byly v posledním období vytvořeny Ústředním výborem příznivé podmínky. Podstatně se zlepšila informovanost stranických orgánů o všech důležitých usneseníh strany a vlády. Vydává se dosti materiál obsahující důležité fakta o vnitřní a mezinárodní problematice. Je pravda, že zde je potřeba ještě mnoho zlepšit, a Ústřední výbor nespouští tento úkol se zřetelem. Avšak hlavním nedostatkem je, že stranické informace uvážnou v byrech krajských a

okresních výborů, že se s nimi nepracuje a není s nimi seznámován stranický aktiv. To také oslabuje přípravu stranického aktivu a komunistů pro účinné vedení politické práce v masách.

Významnou pomocí pro vyzbrojení našeho aktivu je bezprostřední styk vedoucích soudruhů s funkcionáři na besedách, na závodech a na vesnicích, kde je možno otevřeně pohovořit o všech naléhavých a palčivých otázkách, vyměnit si názory a dát všestranné informace o všech důležitých opatřeních strany. Takových neformálních besed bychom se měli účastnit my, členové ÚV, ministři, tajemníci krajů a okresů, naši poslanci a ostatní vedoucí straníci, státní a hospodářští pracovníci. Výsledky těchto besed je třeba široce uplatnit v masové politické práci mezi pracujícími.

Pracovat mezi lidmi znamená nejen je seznamovat s úkoly, které vytyčuje strana, ale zároveň slyšet jejich názory a náměty a odpovídat na jejich otázky. Právě naše otevřená odpověď a vysvětlení nám umožňuje navázat vskutku bezprostřední styk s lidmi a získat jejich důvěru. Tím lépe pak pochopí, co od nich žádáme pro splnění úkolů socialistické výstavby.

Síla osobního styku komunistů s lidmi spočívá v tom, že komunista má spojovat svou agitační práci s prací organisátorskou, že má nejen vysvětlovat a přesvědčovat, ale také prakticky lidem na místě pomáhat rozšiřovat dobré zkušenosti, bojovat proti nedostatkům, ukazovat cestu k jejich odstranění.

Naše strana dokázala v uplynulém období vést účinnou politickou agitaci k nejdůležitějším otázkám. Úkoly, které vytyčujeme před naší agitací dnes, znamenají povznést ji na vyšší stupeň, aby vedla k dalšímu rozmachu iniciativy našich pracujících.

Jedním z nejdůležitějších nástrojů ideologické a výchovné práce strany, jehož předním posláním bude nyní další rozpracování všech úkolů, vyplývajících z dnešního zasedání, a jejich rozšíření mezi nejširší masy pracujících, je náš stranický i ostatní tisk, rozhlas a televise.

Hlavní naše úkoly v této oblasti, dosažené úspěchy i dosavadní nedostatky podrobně rozebírá dopis Ústředního výboru naší strany, zasláný II. sjezdu československých novinářů, který se konal počátkem června. Průběh sjezdu potvrdil, že směrnice strany, obsažená v tomto dopise, dává činnosti našeho tisku a rozhlasu správný směr; lze předpokládat, že plenum Ústředního výboru se s touto směrnicí ztotožňuje a že není nutné, abych se ve svém referátu otázkami tisku znovu zabýval.

★

Soudružky a soudruzi,

naše jednání o otázkách ideologické práce spadá do období, kdy strana a pod jejím vedením celá Národní fronta se připravují k velkým oslavám 40. výročí Velkého Října. Vyjádříme v nich svou nezlomnou vůli řídit se v celé naší práci jeho velkými idejemi mezinárodní solidarity v boji za osvobození pracujících od pout kapitalismu, idejemi míru a přátelství mezi národy.

Nesporné úspěchy, kterých dosáhl náš lid v budování nové společnosti, jsou nemyšlitelné bez velké uvědomovací a výchovné práce naší strany. Jsou výsledkem toho, že naše strana se vždy řídila vědeckou teorií marxismu-leninismu, že šla cestou Října. Proto 40. výročí Října je pro nás výzvou, abychom ještě lépe uplatňovali a rozvíjeli naše revoluční učení v podmínkách naší země, střežili jeho čistotu a zesílili ideologickou práci strany v nastupu k vítěznému dovršení naší socialistické výstavby.